

श्री गुलाब-वीर-ग्रन्थमाला रत्नं तृतीयम्

जैनसिद्धान्तकौमुदी

(अर्द्धमागरी व्याकरणम्)

शतावधानिपण्डितमुनिश्रीरत्नचन्द्रस्वामिविरचिता

संय-

विक्रमपुरवास्तव्याभ्या भरवदानप्येष्टमल्लाभ्यां

स्वमुद्रणालये मुद्रयित्वा

सेठिया-जैन मण्डलय
प्राकाश्य नीता (वीकानेर) की थोर से भे

वीरनि० सं० २३ २ विरम स १९८० २० स १९२५

प्रथमावृत्ति १०००

मूल्य सादररूपम् रु० १-८-०

Printed At The Saha Jain Printing Press

BHANKER   Ryputana B S I 1

॥ उपोद्घात ॥

नयप्रमाणाङ्कितगृह्यतत्त्वसन्दर्भगमितजैनप्रवचनप्रतिपा-
दितार्थाजज्ञासावना तज्ज्ञानरूपादनाय प्रवचनभाषाज्ञा-
नसम्पादनमात्रशक्यम् । तज्ज्ञान च तद्भाषाया व्याकरण
विभायथावदज्ञानम् । यद्यपि जनतोपकाराय पूर्वाचार्यैः प्रव-
चनप्रचारार्थं प्राकृतमस्कृतगुर्जरभाषासु भाष्यनिर्णयुक्त्यवचू-
रिटीकात्रालावबोधा निर्मिता । तानि च सावनानि प्रबो-
धयन्ति प्रवचनानि प्राकृतजनास्तथापि यद्भाषाया वस्तुस्वर-
रूप प्रतिपादितं तत्स्वरूपं तद्भाषाया यथा ज्ञायते न तथा
भाषान्तरेषु । ततः प्रवचनभाषाया व्याकरणास्थावच्यकृता
प्रस्तावते ।

ननु मन्येन अन्येषु व्याकरणानि तथाहि—(१)दण्डस्य
प्राकृतलक्षणः (२)वरमन्त्रेः प्राकृतपकाशः (३)हेमचन्द्रस्य सिद्ध-
हैममत्काष्ठभाषायः (४) हृषीकेशनिमित्तप्राकृतव्याकरण (५)
त्रिविक्रमलक्ष्मीधरसिंहराजविरचितानि वाल्मीकिमृगवृत्ति-
रूपाणि त्रिविक्रमपट्टभाषाचन्द्रिकाप्राकृतरूपावताराभिधव्या-
करणानि (६) समन्तराजस्य प्राकृतमञ्जीवनी (७)मार्कण्डेयस्य
प्राकृतमयैस्व (८) भामहस्य पट्टभाषाचन्द्रिका (९)दुर्गुणाचा-
र्यस्य पट्टभाषारूपमालिका (१०) पट्टभाषामञ्जरी (११) प-
ट्टभाषासुरन्तादर्श (१२) पट्टभाषादिचारः (१३) शैलकृष्णस्य
प्राकृतचन्द्रिका (१४) अण्णदीक्षितस्य प्राकृतमणिदीप (१५)
पाणिनिप्रकृतप्राकृतलक्षण (१६) प्राकृतमञ्जरी पद्यमयी । । तेषु
कानिचिन्मुद्रितानि, कानिचिदमुद्रितानि, कानिचिदेकभाषा

लक्षणप्रतिपादकानि, कानिचिदनेकभापालक्षणनिरूपका-
 णि, मर्ध्वपरि मुग्धतया प्राकृतभापालक्षणनिरूपणमस्ति ।
 तथा चंतेषु व्याकरणेषु सत्सु किमर्थं नन्यत्र्याकरणरचना-
 प्रयास ? इतिचेदुच्यते - एतानि प्राकृत्याकरणानि प्रायो म-
 हाराष्ट्रीप्राकृतभाषाया एव लक्षणानि निरूपयन्ति न तु जैन
 प्रचनभाषाया । प्राकृतलक्षणकार चण्ड विहायान्येषा
 व्याकरणकाराणां समये महाराष्ट्रीप्राकृतभाषाया एव प्रा-
 न्येन स्वीकृतत्वाद्यदुक्त दण्डिना कात्यादर्शे (१ ३५-) " म-
 हाराष्ट्रीभाषाभाषा प्रकृष्टप्राकृतपिडु " तत्र च प्राय सर्वैरपि म-
 हाराष्ट्रीप्राकृतभाषाया मुग्धतमङ्गीकृत्य व्याकरणरचना कृ-
 ता । केवल चण्डकृतप्राकृतलक्षणे काचित्प्राचीनता विशे-
 षश्च प्रतीयते । तद्व्याकरणमन्यापेक्षयाऽधिकतर प्रचन-
 भाषामनुसरति, तथापि तदनीय न्यून, विभक्तिविधानस्वर-
 विज्ञानव्यञ्जनविज्ञाननामकरणत्रयमात्रप्रदशितनवनवति-
 सुत्रैरेव ममास्ति गत कारकसमामनद्वितयत्वादीनां तु
 तत्र किञ्चिदपि विज्ञान नास्ति । हेमचन्द्रनूरिणा यद्यपि व-
 ररुचिनिमित्तप्राकृतप्रकाशमन्महाराष्ट्रपेक्षयाऽऽद्यनकारस्य
 विकल्पेन नकारावर्गानपि मेनाकारान्परस्योद्धृत्ताकारभ्य य-
 श्रुतिविज्ञानेन च प्रचनभाषानुसारा कश्चिद्विज्ञेवा निवेशि-
 त । विशेषमेतन्मुलक्ष्यैव कचित्प्राश्चात्या विद्वांस एना
 जैनमहाराष्ट्री कथयन्ति तथापि सा प्रचनभाषात्व जा-
 पता प्रचनप्रयागाणां केवलमत्र निदर्शनेऽपि आर्षप्रयोगा
 अनियन्त्रिता इति मत्वा सूरीश्वरणा तेषामुपेक्षा कृता न
 तेषा सर्वेषां लक्षणानि विरचितानि । योद्वस हिन्य मूलम-
 पि पालीभाषाया तदीकाऽपि शुद्धशेषादिभिः १ । ती भाषाया-

मेव विरचिता न तथा जैनसाहित्ये मूलटीकयोरेकभाषात्व
 यद्यपि भाष्यनिर्घुक्तिनिर्माणसमयपर्यन्तं बौद्धवज्जैनसा-
 हित्यमपि समानभाषानिवद्धमासीत्परन्तु तत्पश्चाज्जैनाचा-
 र्याणां मनसि स्मृत्युगस्य प्रभावः समृद्धतस्तत्र एव सम्म-
 तिनैःसिद्धहेमप्रभृतिन्यायव्याकरणाद्यनेकस्मृतग्रथानां नि-
 र्माणेषु प्राकृतभाषाग्रन्थनिर्माणमार्गे न तावदुत्साहं प्रती-
 निपद्यमायाति, तत एव हेमचन्द्रनरेरपि सर्वानार्थप्रयोगान्
 रुग्ण्य तद्व्याकरणनिर्माणं उपेक्षा जाता प्रतीयते । ननु प्र-
 वचनानामपि प्राकृतभाषैव श्रूयते यदुक्तम्—

“बालह्नामन्दसखाणा, नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

तेषां सुखावरोधाय, सिद्धान्ताः प्राकृते कृताः” ॥१॥

प्रागमटीकायामप्यनेकस्थलेषु “प्राकृतशैत्या चतु-
 र्धर्ये पष्टी प्राकृतत्राद्रेफागमः” इत्यादिवचनैः सिद्धान्त-
 भाषायाः प्राकृतत्वमेव सिद्धयति तद्व्याकरणानि च सन्तीति
 चेच्छ्रयता संस्कृतातिरिक्तानां सर्वासां भाषाणां प्राकृतेति
 सामान्यं नाम यदुक्तं शानाङ्गसूत्रस्य सप्तमस्थाने—“सखया
 पागया चैव पमत्या इसीभासिया” पागय (प्राकृत) शब्देन
 प्राकृतत्वेनाभिमतानां सर्वासां भाषाणां रुग्रहः शौरसेनीमा-
 गधीपैशाचीचूलपैशाचिकापन्नशादयः सर्वा अपि सामान्य-
 रूपेण प्राकृतमुच्यन्ते विशेषापेक्षार्यां तु प्रत्येकं पृथक् पृथक्-
 नाम्ना व्यवहियते यथा ब्राह्मणक्षत्रियादीनां सामान्यमनुष्य-
 शब्दवाच्यत्वेऽपि ब्राह्मणादयः शब्दाः पृथक्पृथक्जातिवाच-
 कास्तथाऽत्रापि ज्ञेयम्

कस्तर्हि प्रवचनभाषायां नामधेयविशेषः? अर्द्धमागधी,
 आर्षप्राकृतं वा यदुक्तं समायाद्वादौ—

“भयव चण अद्रमागहीण भासाण धम्ममाट्ठसड्ड”
सम० ३४,

श्रीमद्भयदेवमुरिस्तद्व्याख्यायामित्य तदर्थं करोति—
“अद्रमागहीयत्ति—प्राकृतादीना पण्णा भापाविशेषाणा मध्ये
या भागयी नाम भापा रसौ लशौ भागध्यामित्यादिलक्ष
णवती साऽसमाश्रितस्वकीयनमग्रलक्षणाऽद्रमागधीत्युच्य
ते” “याख्याकर्त्तुं” नृरेरयमभिप्राय - अत्राद्रमागहीऽस
मग्र बलक्षक, यस्या भापाया मागयीभापाया समग्रवक्ष
णानि न भवति किन्तु कतिचिद्व्युत्पन्नानि मागयीभापाया
कतिचिद्व्युत्पन्नान्यन्यभापाणां सा भायाऽद्रमागधीत्युच्यते ।

भगवतीमृद्वृत्तावपि तमेवार्थं व्यक्ताकरोति श्रीम
द्भयदेवमुरि “अद्रमागही भासा भासिज्जमाणा विमिज्जड्ड”
भग० ५, ४, मागयभापालक्षण विविचिक्खिच्चिच्च प्राकृतभापाल
क्षण यस्यामस्ति साऽद्र माग या इति “युत्पत्त्याऽद्रमागयी
एवमेवपातिकमृद्वे” अद्रमागहाण भासाण भासति अरिहा
धम्म” आब० ३४, अद्रन गहाण भास एत्ति रमालशा माग
ध्यामित्यादि यन्मागधभापालक्षण तनापरिगर्गा प्राकृतभा
पालक्षणवत्तु अद्रमागयीत्युच्यते” एभ्यस्त्रिभ्यांऽपतरणे
भ्य इदमेव फलति यत्र किञ्चिन्मागयभापालक्षण बहुल च
प्राकृतभापालक्षणमस्ति साऽद्रमागयीभापा ज्ञेया

नन्दीसुखवृत्तोऽगोमन्मलयगिरिस्तनोपि स्पष्टवक्ति अत
“मौ पुनी” ति मागधिकभापात्तद्विज्ञात्स्वयमपि हि प्रवचन
मद्रमागधिकभापात्मक अद्रमागधिकभापा तीर्थकृता दे-
शनाप्रवृत्ते, ततः प्रायः सर्वत्रापि मागधिकभापालक्षणमनु
सरणीयम् ।

सिद्धहेमाष्टमाध्याये श्रीमद्वैमचन्द्रसुरिरपितदेव वक्ति-

“पौराणमद्वैतमागहभासानिघय त्वह सुत्त”

सूत्राणि ह्यर्थरूपेण तीर्थकरादिष्टानि सूत्ररूपेण च गणधरग्रथितानि यदुक्त-“अथ भासह अरहा सुत्त गयति गणहरा निउण” तीर्थकरस्योपदेशाऽऽह माग गी भाषायामिति स्पष्ट तथा गणधराणां सूत्ररचनाऽपि तस्यामेवाह्वं माग गी भाषाया भवति । यत्तु तीर्थकरगणधराभ्यां सूत्रेष्वह्वं माग गी भाषाया रचितेष्वपि सूत्रलेखनकालपर्यन्त तानि सूत्राणि न तदवस्थानि किन्तु तत्परिवर्तन सम्पन्न तथा च तद्भाषापि परिष्कृतेति वदन्ति केचित्तत्तु न सम्यक् साभिप्रायमेकाक्षरपरिवर्तनेऽपि जैनाचार्या महत्पाप ग्नीकुर्वन्ति “हीणस्वर अच्चस्वर पयहीण”मित्यादिना हीनाक्षरादिपाठे ज्ञानातिचारा दृशिताः, ज्ञानातिचाराश्च ज्ञानात्परणीय दिक्कर्मरूपहेतव इत्यक्षरपरिवर्तनेऽप्येतावान् दोषस्तदा भावपरिवर्तने भाषापरिवर्तने तु महान् दोषः परमैष्टिमत्रमात्रस्य भाषापरिवर्तने सिद्धसेनद्विवाकरस्य गुरुभिर्महत्प्रायश्चित्त दत्तमिति वार्ताऽऽनाल प्रसिद्धा, तत्तत्कालीनाचार्यपरम्परायाः स्वल्पनयोद्धारणापाठवेन च तत्परिवर्तनं जानामित्यपि वक्तुं न शक्यते पूर्वधारिणामाचार्याणां समुदायेऽप्यधिकतु द्विपाठ्यात् । प्रमादे न यस्यचित् स्वल्पनासम्भवे न सर्वेषां स्वल्पना तादृश स्वल्पस्वल्पनया पाठान्तररम्भऽपि सर्वथा भाषायाः परिवर्तनमशक्यं, भाषापरिवर्तनं तु तदेव स्याद्यदि सूत्राणां भाषान्तरमनुवादो वा कृतः स्यात् वा सति तेषां ग्रथान्तरत्वे सम्पद्ये सूत्रत्वमपगतं स्यात् । न चेष्टापत्तिः प्रामाण्यभङ्गादतिशयजानिना वचनानामेव प्रामाण्यस्वीकारात् । न चार्थभाषाया

मागध्या समद्वितीयाशाभाषान्मागध्या अद्वमिति न्युत्प-
 ष्याश्चिन्' ममासो न स्यात् " अद्वं नपुमकम्" ग२ग
 इति पाणिनीयसूत्रेण ' समेशोऽद्वं न वेति" ३।१।५४। इति
 मिद्धहेमसूत्रेण च समाशयाचकोऽशब्दस्यैव नपुंसकत्वपूर्व-
 निपातयोश्च विहितत्वादिति वाच्यम् । आर्षिभाषाया प्रायो
 मागरीभाषाया समद्वितीयाशात्प्रमस्येव तद्विर्गथा िम्न
 दर्शिनरीत्या शास्त्रालापकप्रयोगानुसारण कत-यहन राहि-
 "ण्पावति मन्वावति लोमगमि रुम्मसमारभा जाणिय-या भव
 ति" आचा० प्र० श्रु० १, १, १२, अत्र 'ण्पावति स-या-
 वति लागसि' एते त्रय, शब्दा मागरीभाषालक्षणाश्रिता
 पश्चिमाश्रय' शब्दा महाराष्ट्रीप्राकृतलक्षणाश्रिता, । मे की
 ङ वा पयग वा कुथु वा विपीलिय वा हत्वमि वा पायसि
 वा घाटुमि वा उरसि वा उदरमि वा सीममि या वत्सि या
 पडिगहसि वा कबलमि वा पायपुच्छणमि वा रयटरणसि
 वा गुच्छगसि वा दडगमि या पीढगमि वा फलगसि वा
 सेज्जमि वा स शरगमि वा तहप्पगारे उवगरणजायमि या"
 दस० ४, अत्र सप्तम्यन्ता सर्वेषि श-दा मागरीभाषाश्रिता,
 महाराष्ट्रीप्राकृताश्रितास्तु पचपा एव ।

"अकृमारभूए १ जे ० केई ३ कुमारभूण ४ तिह घण ।

हत्तोरि गिद्वे ५ वसण मन्माह पकु चड । मम० ३० ।

अस्मिन्पत्रे एकारान्ता प्रथमैरुचनान्ता, पञ्चशब्दा
 मागरीभाषालक्षणाश्रिता शेषा महाराष्ट्रीसाधारणा । इदं तु
 चिन्त्यमत्र मागरीशब्द' प्राचीनमागरीभाषायाचको ज्ञेय, हे
 मचन्द्रसूरिणा प्राकृतन्याकरणे मागरीप्रकरणे या मागरी भा-
 षा दर्शिता सा तु नाटकादिषु प्रयुक्ताऽर्वाचीनमागरी ज्ञातव्या

वस्तुतस्तु अर्द्धमागधीशब्दो न भाषाश्रितः किन्तु देशाश्रितः, तथाहि—मगधदेशस्यार्द्धमर्द्धमगधः, अर्द्धमगधस्य भाषा अर्द्धमागधी शूरसेनमगधदेशयोरन्तरालप्रदेशे या भाषा भारद्वाजाऽऽसीत्साऽर्द्धमागधी । यदुक्तं निशीथचूणौ श्रीजिनदासमहत्तरेण “मगहद्वविसयभासानिघद्व अर्द्धमागह” श्रीमार्करडेयमहर्षिणा प्राचुरनसर्पस्त्रे तदेवोक्त—“शौरसेन्या अदूरत्त्राट्टियमेर्द्धमागधो” अर्थात् शूरसेनदेशस्य भाषा शौरसेनी, मगधदेशस्य भाषा मागधी, मगधशूरसेनमध्यभागस्य भाषाऽर्द्धमागधी । पालीभाषावत्स्वतन्त्रेय भाषा । बहुलाशेन पालीसदृशा स्वल्पाशेन भिन्ना । पालीभाषाया यथा बौद्धसाहित्य तथाऽर्द्धमागधीभाषाया जैनधर्मस्य पुरातनसाहित्य । पालीभाषानिघद्व बौद्धसाहित्य यथाऽद्यावत्पि पालीभाषायामेवावतिष्ठते तथाऽर्द्धमागधीनिघद्व जैनसाहित्यमध्यपर्यन्तं तस्यामेव भाषायामवतिष्ठते । भेदस्त्वय यद्बौद्धसूत्राणां टीका अपि पालीभाषायामेवासन् तेन तस्या अद्यावधि तथैव प्रचारोऽनेकानि च व्याकरणानि विद्यन्ते ऽर्द्धमागधीभाषाया जैनसूत्राणां टीका न निर्मिता जैनाचार्यैस्तेन तस्याः प्रचारो न तथा नापि तस्या एकमपि व्याकरणं विद्यते ।

यत्तु भरतेनोक्तं राक्षसीश्रेष्ठिचेदानुकर्म्यादेरर्द्धमागधी’ यथा ‘अज्जविण्णोशामिणीए हिल्लिस्यादेवीए पुश्नघडुक्क अशोए ण उव्वंशमदि’ इयं नाटकादिषु प्रयुक्ताऽर्द्धमागधी जैनसाहित्यनिघद्वार्द्धमागधीतोऽतीव भिन्नाऽर्वाचीना च स्पष्टतया प्रतीयते । तथा च मागधीयर्द्धमागध्यपि प्राचीनाऽर्वाचीनेति भेदद्वयमापन्ना ।

अर्द्धमागधीमहाराष्ट्रीप्राकृतयोर्भेद

अधुना महाराष्ट्रीनोऽर्द्धमागधी भाषा क्रियताशेन क क भिन्नेति प्रदर्शयते

- १ महाराष्ट्र्या नकारस्य सर्वदा णकारो जायतेऽर्द्धमाग
ध्या तु नकारणकारा ह्यपि यथा-
नाईयमट्ट न य प्रागमिस्स अट्ट निघच्छन्ति तथा
गया उ। आचा० १ २ ३ ११७,
“द्वण न्नण परिणाय लोमसन च सत्र्यसो”

आचा० १ २ ३ १०३,

- २ महाराष्ट्रीप्राकृते व्यञ्जनलापे सत्युद्धृतस्याकारस्या-
कार ण्य श्रूयतेऽर्द्धमागध्या तु घकारश्रुति, यथा-

स०	अ०	म० प्रा०
अग्रनरण	अग्ररण	अवग्ररण
इद्रजाल	इदयाल	इदयाल

- ३ म० प्राकृते क ग च ज त द प य वेल्यक्षराणाम
सयुक्तानादिभ्रताना लोपो भवति, अर्द्धमागध्या तु क-
कारस्य गकारयकारो ग च ज त दाना यकारोऽपि पकार
स्यातपादिगणपठितेष्वेव वकार, यथा-

स०	अ० मा०	म० प्रा०
अधिकरण	अहिगरण	अहियरण
व्याकरण	वागरण	वाग्ररण
जगत्	जग, जय	जअ
शोच	सोच, सोध	सोअ
जातप.	{ जातपो { आयपो	जाअओ

अर्द्धमागधीजैनमहाराष्ट्रीप्राकृतयोर्भेदः

अकारान्तपुंलिङ्गविषये-

- १ अर्द्धमागधीयां प्रथमैकवचनेऽकारान्तनाम्नो रूपद्वय
भवति. प्राकृते रूपमेकमेव भवति, यथा-

अ० मा०

प्रा०

जिणो जिणो

जिणो १-१

- २ द्वितीयावहुवचनेऽर्द्धमागधीयामेकारान्तमेकमेव रूप
भवति, प्राकृते तु रूपद्वय यथा-

अ० मा०

प्रा०

जिणो

जिणा जिणो २-३

- ३ तृतीयावहुवचनेऽर्द्धमागधीया रूपद्वयप्राकृते तु सानु-
नासिकाधिस्येन रूपत्रय भवति यथा-

अ० मा०

प्रा०

जिणेहि जिणेहि, जिणेहि जिणेहि जिणेहि- ३-३

- ४ पञ्चम्येकवचनेऽर्द्धमागधीया रूपद्वय वाहुत्येन, क्वचिच्च
रूपत्रय भवति, प्राकृते तु रूपपट्टक यथा-

अ० मा०

प्रा०

जिणाओ जिणा

जिणात्तो जिणाओ जिणाउ

क्वचित् जिणाहि

जिणाहि जिणा जिणाहितो ५-१

- ५ पञ्चमीवहुवचनेऽर्द्धमागधीयां रूपमेकमेव भवति,
प्राकृते तु रूपनवक भवति यथा-

अ० मा०

प्रा०

जिणेहिंनो-

जिणत्तो जिणाओ जिणाउ

जिणाहि जिणेहि जिणाहितो

जिणेहिंनो जिणासुतो जिणेसुतो ५-३

६ सप्तम्येकप्रचनेऽर्द्धमागध्या रूपत्रय प्राकृते च रूप
द्वय भवति यथा—

अ०	मा०	प्रा०	
जिणसि	जिणम्मि	जिणम्मि	जिण्ये
जिणे,			७-१

७ न्तमत्तन्वयान्तशब्दाना प्रथमा द्वितीयातृतीयाप-
ष्ठीविभक्तिषु किञ्चिद्विशिष्टरूपाणि भवन्ति, तथाहि—

	ए०२०	घ०३०
प्र०	भगव, भगवतो } मतिम, मतिमतो }	भगवतो } मतिमतो }
द्वि०		भगवतो } मतिमतो }

तृ० भगवता, भगवथा }
मतिमता }

प० भगवतो, भगवथो

प्राकृते तस्य विशेषो न दृश्यते ।

८ अर्द्धमागध्या जसादिशब्दाना तृतीयापष्ठीसप्तमीषु
विशिष्टरूपाणि भवन्ति, तथाहि—

	ए०२०
तृ०	जससा, मणसा, वषसा, कायसा, तेपसा, चक्ररुमा, जोगसा, पन्नसा, धलसा,
प०	जमसो, मणसो,
स०	मणसि इत्यादि, प्राकृते त्वेतानि रूपाणि न दृश्यन्ते

९ कम्मयम्मशब्दपोस्तृतीयैकप्रचने कम्मणा धम्मणा

इतिरूपे अर्द्धमागध्यां भवतः, प्राकृते तु न दृश्येते

- १० राघशब्दस्य सधोधनैकवचने हे राघमिति रूप-
मर्द्धमागध्यां दृश्यते न तु प्राकृते ।

उकारान्तपुल्लिङ्गे

- ११ प्रथमायहुवचनेऽर्द्धमागध्यां रूपद्वयं भवति प्राकृते
तु रूपचतुष्टय, तथाहि-

अ०मा०

प्रा०

इसिणो इसी

इसिणो, इसी, इसओ, इसउ-

१-३

- १२ पञ्चम्येकवचनेऽर्द्धमागध्यां रूपद्वयं प्राकृते तु रू-
पपञ्चकम्-

अ०मा०

प्रा०

इसिणो, इसीओ

इसिणो, इसित्तो, इसीओ,

इसीउ, इसीहित्तो

- १३ पञ्चमीयहुवचनेऽपि प्राकृते रूपाधिक्यम्-

अ०मा०

प्रा०

इसीहित्तो,

इसित्तो, इसीओ, इसीउ,

इसीहित्तो, इसीसुन्तो

- १४ सप्तम्येकवचनेऽर्द्धमागधीसत्क 'इसिसि' रूप प्रा-
कृते नास्ति ।

उकारान्तपुल्लिङ्गे

- १५ प्रथमायहुवचने पञ्चम्येकवचनयहुवचनयोः सप्त-
म्येकवचने चकारान्तवत्तारतम्यम्,

- १६ यहुशब्दस्य प्रथमायहुवचनेऽर्द्धमागध्या जायमा-
नं यहुवे इतिरूपं प्राकृते नास्ति,

सर्वनामशब्देषु

- १७ सप्तम्येकवचनेऽर्द्धमागध्यामिमरुशब्दाभ्यामेव
'सिंस' प्रत्यय प्राकृते तु सर्वेषु सर्वनामशब्देषु 'सिंस'
प्रत्ययः,
- १८ कजतउमशब्दानां तृतीयैकवचने प्राकृते किणा
जिणा तिणा इमिणा इतिरूपाणि दृश्यन्तेऽर्द्धमागध्या
तु तन्नास्ति
- १९ तेषामेव षष्ठ्येकवचनबहुवचनयोः प्राकृते कास,
जास, तास इति रूपाणि दृश्यन्तेऽर्द्धमागध्या तानि न
सन्ति ।
- २० कशब्दस्य षष्ठ्येकवचने 'किणा' इतिरूप प्रा
कृते चिन्त्यतेऽर्द्धमागध्या नास्ति
- २१ षष्ठ्येकवचने से इतिरूप तशब्दस्यैवार्द्धमागध्या
दृश्यते प्राकृते त्विमैतशब्दयोरपि
- २२ अमुशब्दस्य सप्तम्येकवचने अपस्मि इयस्मि इ-
ति रूपद्वय प्राकृते दृश्यतेऽर्द्धमागध्या तु न ।

अमृतुमशब्दयोः

- २३ अनयोः शब्दयोः रूपेषु महान् भेदोऽस्ति, तुलना
यं तयो रूपाणि प्रदर्शयन्ते—

अ० मा०

प्रा०

प्र० ए० इ अह, मि, अस्मि, अस्मि, इ, अह, अहय,
प्र० ष० अम्हे, वय, अम्ह, अम्हे, अम्हो, मो,
वय, मे,

द्वि० ए० मे, म, मम, मम । षो, श्, मि, अस्मि, अम्ह, म
म्ह, म, मम, मिम, अह ।

टि०य० णो, अम्हे

अम्हे, अम्हो, अम्ह, शे.

तृ०ए० मघा, मए

मि, मे, मम, ममए, ममाइ, मइ,
मए, मयाइ, शे.

तृ०य० अम्हेहि

अम्हेहि, अम्हाहि (हिं)अम्ह,
अम्हे, शे

प०ए० ममाओ, ममाहितो । मडणो, मइतो, ममतो,
महतो, मज्झतो, मईओ, ममा
ओ, महाओ मज्जाओ, मईउ,
ममाउ, महाउ, मज्जाउ, ममा-
हि, महाहि, मज्जाहि, मईहितो,
ममाहितो महाहितो, मज्जाहि-
तो, मई, ममा, महा, मज्जा

प०य० अम्हेहितो । ममतो, अम्हतो, ममाओ, अम्हाओ
ममाउ, अम्हाउ, ममाहि, अम्हाहि,
ममेहि अम्हेहि, ममाहितो,
ममेहितो, अम्हाहितो अम्हे-
हितो, ममासुतो, ममेसुतो,
अम्हासुतो, अम्हेसुतो.

प०ए० मम, मम, मज्झ, } मे, मड, मम, मह, महं, मज्झ'
मज्झ, महं, मे, } मज्झ, अम्ह, अम्ह

प०य० अम्हाण, अस्ताण } शे, णो, मज्झ, अम्ह, अम्ह,
अम्हाण } अम्हे, अम्हो, अम्हाण-ण,
ममाण-ण, महाण-ण,
मज्जाण-ण

स० ए० ममसि, मम्हि । मह, मि, ममाह, मए, मै,
अम्हि, ममम्हि, मह-
म्हि, मज्जम्हि, अम्ह-
रिंसि, ममरिंसि, महरिंसि,
मज्जरिंसि, इत्यादि ।

स० ष० ग्रन्धेसु ।

अम्हसु (सु) अम्हेसु
(सु) ममसु (सु)
ममेसु (सु) महसु (सु)
महेसु (सु) मज्जसु
(सु) मज्जेसु (सु)

२६ एतावानेव भेदस्तुम्हशब्दरूपेष्वपि विस्तरभयात्तेह
रूपाणि लिट्प्रन्ते तुलना चिकीर्षुभिस्तत्तद्व्याकरणे
निरीक्षणीयम् ॥

स्त्रीलिङ्गविषये

२७ स्त्रीलिङ्गे प्रथमाद्वितीयापह्वचने प्राकृते रूपत्रयम
र्द्धमागध्या रूपद्वयं भवति तथाहि—

अ०मा०

प्रा०

मालाओ, माला	}	मालाओ, मालाउ, माला
बुद्धीओ, बुद्धी		बुद्धीओ, बुद्धीउ, बुद्धी
धेगूओ, धेगू		धेगूओ, धेगूउ, धेगू
णईओ, णई		णईओ, णईउ, णई (णईञ्चा)
वहओ, वह		वहओ, वहउ, वह,

२८ तृतीयापठोसप्तम्येरुचनेऽर्द्धमागध्यामेकैरुमेव
रूपं भवति प्राकृते तु रूपचतुष्टयं भवति तथाहि—

अ०मा०

प्रा०

तृ०प०स०	मालाए	} मालाअ, मालाआ, मालाइ, मालाए बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए गाईअ, गाईआ, गाईइ, गाईए वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए
” ” ”	बुद्धीए	
” ” ”	धेणूए	
	गाईए	
	वहूए	

२९ पञ्चम्या एकवचनबहुवचनयोः प्राकृते रूपाणामा-
धिक्यं पुँल्लिङ्गवदेव प्रत्ययानामाधिक्यादर्द्धमागध्या तु
रूपमेकैकमेव ।

३० कजतशब्दातिरिक्तसर्वनामशब्देषु स्त्रीलिङ्गे प्रा-
कृते कश्चिद्विशेषो नास्ति, अर्द्धमागध्यां तु पठोबहुवचने
'सध्वासि' इति विशेषरूपं विद्यते.

३१ कजतशब्दानां स्त्रीलिङ्गे पष्ठथेकवचने प्राकृते कि-
स्ता, कास, जिस्मा, जास, तिस्ता, तास, इति रूपाणि
दृश्यन्तेऽर्द्धमागध्यां तु तानि रूपाणि न सन्ति

३२ इमशब्दस्य पष्ठथेकवचने 'इमीसे,' सप्तम्येकव-
चने 'इमीसाए, रूपमर्द्धमागध्यां दृश्येते प्राकृते तु न वि-
द्येते ।

नपुसकलिङ्गे-

३३ प्रथमाद्वितीयैकवचन इकारान्तोकारान्तयोरर्द्धमा-
गध्यां रूपमेकमेव दृश्यते प्राकृते तु छे-

अ०मा०

प्रा०

दहि

दहि, दहिं.

महु.

महु, महु

३४ प्रथमाद्वितीयाबहुवचनेऽर्द्धमागध्या तृतीयं रूपं

निरनुनामिक प्राकृते तु सातुनामिरुमस्ति तथाहि-

अ०मा०

पा०

वणाणि वणाड वणाड	}	वणाणि, वणाड, वणाई,
दहीणि दहीड दहीड		दहीणि, दहीड, दहीई
महृणि, महृड, महृड		महृणि महृड महृई

कारकत्रिपये-

- ३५ प्राकृते सप्तम्या स्थाने द्वितीयाविधान कृत्मापे
तु तृतीयापि दृश्यते, यथा “तेण फालेण तेण समण्ण”
“जेणामेव मेणिण राया तेणामेवोयागच्छइ”
- ३६ अर्द्धमागध्या क्किन्कर्कथ चतुर्थी दृश्यते यथा-
के पुत्तिं गमणाण के पच्छा गमणाण (गमनकर्तृत्वार्थे)
प्राकृते तादृश प्रयोगो न दृश्यते
- ३७ मज्झमज्जेणशब्दयोगे द्वितीया पञ्ची सप्तमी च
अर्द्धमागध्या दृश्यते यथा ‘नयरस्स मज्झमज्जेण’ ‘नय
र मज्झमज्जेण’ ‘नयरे मज्झमज्जेण’ प्राकृते तथा
नास्ति

समासत्रिपये

- ३८ तमुक्काण शा भते केमहालण एमहालण
शा गायमा' तमुक्काण पण्णत्ते इत्यादिप्रयोगेषु केमहाल
ण एमहालण इति समासः प्राकृत-याकारणेन न सि
द्ध्यति ।

- ३९ अजहण्णमणुक्कोसो, अडुक्कसमसुहा, अगमगा-
इ, सामाइयमाइयाड, सवारो, पाओरगमण पुत्तिंवि,
पुत्थवि, आणत्तणार आणन्तार, अघसथी अघमेवारू-
वे, इमेवारूवे, जसोफामी, जसोचदो, अयोकरल अयो

कुंभी, तवोकम्म, आणापाणू, इत्यादयोऽर्द्धमागधीप्रयो-
गाः प्राकृतव्याकरणेन न सिद्ध्यन्ति।

तद्धिते

४० बहुतराए, अप्पतराए, पुरच्छिम, पुरत्थिम पच्चच्छि-
म, पच्चत्थिम, परञ्जो (पराधीन इत्यर्थः) वण्णव, वण्णव-
तो, भगव, भगवतो, आउमो, आउसतो, गोमी, गो-
मिणी, सड्ढड, युम्मिन्तो, टोम्मिणो, किम्मिणो, रड्डला
(रजस्वला) ओयमी, ओयस्सी, वच्चसी, वच्चस्सी, को-
लुण्ण (कारणमित्यर्थ) पांरेवच्च, आद्देवच्च, कीसो, के-
सो, कीरिमो, (कीदृश इत्यर्थे) दोच्च, तच्च, जाए, पमा-
माए, केवच्चिर, केवच्चिर, जामेव, तामेव, जेणामेव,
तेणामेव, इत्यादयः शब्दा अर्द्धमागध्याप्रसिद्धास्तद्धि-
तसिद्धाः प्राकृते तु न दृश्यन्ते ।

धातुप्रत्ययविषये

१ अर्द्धमागध्या गणत्रयविभागप्रदर्शनेन द्वितीयगणपठि-
तानामेकारविकरणप्रत्ययः तृतीयगणपठिताना तु विक-
रूपेनैकारविकरणः प्राकृते तु सर्वेषामकारान्तधातूनामे-
कारविकरणः तेन गच्छेड गच्छेसि इत्यादिरूपाणि प्रा-
कृते भवन्ति नत्पार्द्धमागध्याम् ।

२ वर्तमानकालेऽर्द्धमागध्या त्रिष्वपि पुरुषेषु एकैक
रूप प्राकृते रूपाणामाधिक्यं तथाहि-

अ०मा०

प्रा०

१ प्र०ण०	गच्छड	}	गच्छड	गच्छण
प्र०थ०	गच्छन्ति		गच्छन्ति, गच्छन्ते, गच्छरे	
म०ण	गच्छसि		गच्छसि, गच्छसे	

म०य	गच्छह	}	गच्छह,	गच्छित्था
उ०ए	गच्छामि		गच्छामि,	गच्छमि
उ०य०	गच्छामो		गच्छामो, गच्छिमो, गच्छमो	
			गच्छामु, गच्छिसु, गच्छसु	
			गच्छाम गच्छिम, गच्छम,	

३ आज्ञार्थेऽर्द्धमागध्या मयमपुरुषैरुचने गच्छा-
 'हि गच्छ इति रूपद्वय भवति, प्राकृते तु गच्छसु, गच्छहि
 गच्छ इति रूपत्रय भवति । उत्तमपुरुषैरुचनबहुवच
 नयोः प्राकृते वर्तमानकालवद्रूपवाहुत्यम्

४ भूतकालेऽर्द्धमागध्या त्रिष्वपि पुरुषेषु वचनयोरै-
 क एवसुप्रत्ययो भवति यथा 'गच्छिसु' प्राकृते तु स्व
 रान्तगतो सीहीहीअप्रत्यया व्यञ्जनान्तधातोरीअप्र
 त्ययो, यथा-होसी, होही, होहीअ, गच्छीअ

५ भविष्यदर्थेऽर्द्धमागध्या त्रिष्वपि पुरुषेषु स्सहिप्र
 त्ययो त्यादिपरो भवति, प्राकृते तु प्रथममध्यमपुरुषयोर्हि
 प्रत्यय एव त्यादिपरो न तुस्सप्रत्ययः ।

६ वर्तमानोत्तमपुरुषैरुचनबहुवचनयोरर्द्धमागध्या-
 मसगतो असि, मि, मो इति रूपाणि भवन्ति, प्राकृते
 तु ग्निह, ग्नी, ग्नी इति रूपाणि भवन्ति

७ भूतकालेऽसगतोरर्द्धमागध्या आमी, आसिमो
 इत्यादि रूपाणि भवन्ति प्राकृते तु आसि, अहेमिसि रूपाणि

८ अकासि, अकारिस्स, अकरिंसु, अभविंसु अतरिं
 सु भुवि, भुवी, लहित्य, अणुसासमि, होत्था, हुत्था,
 आहसु, अव्ययी, आघ, घेच्छिड, घेच्छी, समुच्छिहि-
 न्ति, सधयाति, पीडाड, इत्यादय प्रयोगा अर्द्धमागध्या

प्रसिद्धाः प्राकृते न दृश्यन्ते

६ भावकर्मणोरर्द्धमागध्यां सामान्यत इज्जप्रत्ययो भवति, प्राकृते त्विज्जेअप्रत्ययां भवतः

अ०मा०

प्रा०

पदिज्जइ

पढीअइ, पदिज्जइ,

१० करधातोरर्द्धमागध्या भावकर्मणोः कज्जइ कीरइ इत्यादिरूपाणि दृश्यन्ते प्राकृते तु न.

११ सयधार्थकृदन्ते प्राकृते 'तुआण' प्रत्ययो भवति सोऽर्द्धमागध्या न दृश्यते प्राकृत इअ प्रत्ययो भवति तत्स्थानेऽर्द्धमागध्यामियाप्रत्ययोपि भवति क्वचित् तु प्रत्ययो भवति यथा चइत्तु, सरित्तु इत्यादि प्राकृते तु तादृशरूपाणि न सन्ति

१२ सोद्या, पेद्या, लद्ध, लद्धण, दिरसा, इत्यादीनि सयधार्थकृदन्तरूपाणि प्राकृते न दृश्यन्ते

१३ अर्द्धमागध्या हेत्वर्थकृदन्ते 'त्तण' प्रत्ययो भवति यथा 'करित्तण वागरित्तण, स प्राकृते न दृश्यते

१४ अर्द्धमागध्याभूनाथं "पल्हत्थे धोच्चत्थो कडो (कृतः) अणुडागय, छत्थिय (छिन्न) परिवुडो, सधुडो, ऊसडो ऊसडो" इत्यादयः शब्दाः सिद्धास्ते प्राकृते न सिद्धयन्ति

१५ सिद्धहैमाष्टमाध्यायचतुर्थपादस्य द्वितीयसूत्रादारभ्य षट्पञ्चाशत्तमसूत्रपर्यन्त ये धात्वादेशा दर्शिताः प्राकृतभाषाया तेषु स्वल्पा एवादेशा अपि प्रयुक्ता, बहुलाम्तु न सन्त्येव तथाहि कथधातादेशादेशा विहितारतेषु नवादेशानामेकोपि प्रयोगोऽर्द्धमागध्या नास्ति । एव धात्वन्तरेष्वपि ज्ञेयमतिविस्तरभयाश्लेह प्रपञ्च्यते इत्थ

महाराष्ट्रीजैनमहाराष्ट्रीप्राकृतभाषानोऽर्द्धमाग ध्या भेद' स्पष्ट प्रतीयते तथा च तद्भाषायाः स्वतन्त्रन्याकरणेनावश्यं भवितुमिति मनोरथो मनसि क्रियता कालेनासीद'र्द्धमाग श्लोपनिर्माणानन्तर स दृढतरोऽभवत्तावतो दारचित्ताग्रणीश्रीमदगच्छदभेरादानश्रेष्ठियराणा राजस्थानान्तर्गतपिळमपुर (बीकानेर) निवासिना तस्मिन् कार्यप्रणा जाता तदुत्साहितो मैथिलपण्डितश्रीयदुनाथ मिश्रास्य साहाय्येन गहनमप्येतत्कार्यं मामनयकेन पारयितुं समयाऽभवत् ।

इयं भाषा संस्कृतमूला वा स्वतन्त्रेति विमर्शस्तु नेह क्रियते प्राकृतपाठमालाया उपाद्धाते विस्तरेण तच्चिन्तनात्तत्रैव प्रेक्षावद्धिनिरीक्षणीयम् ।

संस्कृतसिद्धान्तकामुद्रणमु, रिडौलीप्रिण्टिङ्गव्याज्जनागमभाषालक्षणप्रदर्शनद्वाराजैनसिद्धान्तानां कोमुदीवत्प्रकाशकत्वाच्चास्य 'यास्वरणस्य जैनसिद्धान्तकामुदीति नामधेयमुचितमेव प्रतिभाति

प्रायः आगमोदयमितिमुद्रितजैनस्रग्वाणामर्द्धमागधी श्लोपस्य चाधारणाम्भ्य रचना समजनि । यत्रप्यन्यापेक्षया समितिमुद्रणं मशुद्धं विद्यते परन्तु कालप्रवाहण लेखकानां म्बलनया मत्रेणैकानि पाठान्तराणि जातानि— त्यकारच्छकारयो सादृश्येन क्वचित् पुरत्थिम, क्वचित्पुरच्छिम, क्वचिदतिश्रेयणा, क्वचिदच्छिद्रेयणा, गगदाक्षरयो सादृश्येन पडिगह्द पडिगाह्द इत्यान्तरेकानि मदेहस्थानानि सन्ति तादृशस्थलेषु क्वचित्प्रामाण्यं निर्णयं कृतं क्वचित्तृभयपाठः समाहृतः ।

अल्पश्रमेण विचार्यिना बोधो यथा स्यात्तथाविधौली
समादरेणात्र प्रकृतिप्रत्ययादिविभाग. स्वीकृतः ।

सूत्रेषु शब्दानां गतृना च प्रयोगा यथा यथा दृष्टास्तथा
तथा ज्ञे साधिताः । गवादिशब्दानां सर्वविभक्तिरूपाणि
सूत्रे नोपलभ्यन्ते-तेन यावन्ति रूपाणि लब्धानि तावन्त्येव
साधितानि केषाचिदनुपलब्धान्यपि रूपाणि व्याकरणान्तरा-
नुसारेण साधितानि ।

यद्यप्येतद्व्याकरणरचनायाः प्राथम्यान्नव्यत्यात्सभयो-
ऽस्ति स्वल्पायाः तथापि सहृदया विद्वद्भिरा दित्तुद्भ्यां सू-
चयिष्यन्ति मा'चेत्तत्स्वलनां तदा द्वितीयावृत्तात्सशो-
धेन भविष्यति सुज्ञेषु किं बहुना ।

ॐ शान्तिः

शान्तिः

शान्तिः

स्वल्प—मोरवी वि०स० १९८२।
कार्तिक शुक्ल त्रयोदशी

मुनिरत्नचन्द्रः

शुद्धिपत्रम्

पृ०	प०	अशुद्धि	शुद्धि
३०		इमस्स साताऽयम् २।१।४७	इमस्य साताऽयम् २।१।४७
३०		कादिहितारिता उच्चा २।१।४८	कादिहितारिता उच्चो
१७७		इस्येऽर्कलाहोर्ध्व वा ३।३।२८	इस्येऽर्कलाहोर्ध्व वा
१८२		घरस्य घासस्ते ता ३।३।५०	घरसस्य घासस्ते ता ३।३।५०
२२	१८	भाजिण	मोजिणा
१९	सू०	४।४।११६	सू० ४।४।११५
२०	सू०	४।४।११४	सू० ४।४।११३
१८९	सू०	४।४।११०	सू० ४।४।११४
२६१	सू०	४।४।११८	सू० ४।४।११७
१२३	घा०	(आगमनमाभ्यामित्ये कारविकल्पे)	आगमनमाभ्यामित्येकारविकल्पे
१२३		खादाना तौ ४।४।२६	खादीनां तौ ४।४।२६
१७७		{ सतृणतयेषु घेत् ॥३।३।३१॥ { गिर्यधधातोस्तृण्य०	{ सतृणतयेषु घेत् ॥३।३।३१॥ { गिर्यधधातोस्तृण्य०

* ७० नमो वीतरागाय *

शतावधानिपण्डितप्रवरमुनिश्रीरत्नचन्द्ररामिदिरचिता,

जैनसिद्धान्तकौमुदी

[अर्द्धमागधीव्याकरणम्]

पूर्वार्द्धम्

प्रणम्य श्रीमहावीरं मोक्षमार्गप्रकाशकम् ।

क्रियते तत्त्वबोधाय जैनसिद्धान्तकौमुदी ॥१॥

अथ संज्ञाप्रकरणम्

अ आ इ ई उ ऊ ए ओ स्वराः ॥ १।१।१॥

एते स्वरसंज्ञाः स्युः ॥

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न प फ व भ म य र ल व स हा

व्यञ्जनानि ॥ १।१।२॥

इमे वर्णा व्यञ्जनसंज्ञकाः । तत्र कादिहान्ताः कवर्गः ।

खादिआन्ताः खवर्गः । टादिणान्ताः ष्टवर्गः । तादिनान्तास्तद्वर्गः ।

पादिमान्ताः पवर्गः ।

अ इ उ ह्रस्वाः ॥१।१।३॥

एते त्रयो ह्रस्वसंज्ञा भवन्ति ॥

आ ई ऊ दीर्घा ॥१११४॥

एते त्रयो दीर्घसज्ञा ॥

वर्णोपरि विन्दुरनुस्वार ॥१११५॥

वर्णोपरि विद्यमानो विन्दुरनुस्वारसज्ञको भवति ॥

स्वराणामन्त्याष्टिः ॥१११६॥

स्वराणां मध्ये योऽन्त्यः स टिसज्ञः स्यात् ॥

अन्त्यात्पूर्वं उपधा ॥१११७॥

अन्त्यवर्णात्पूर्वं वर्ण उपगसज्ञः स्यात् ॥

अप्रयुज्यमान सफल इत् ॥१११८॥

प्रयोगेऽप्रयुक्त किञ्चित्कार्यं विनातुमुपात्तो वर्ण इत्सज्ञः
स्यात् ॥

ड प्रत्ययादि ॥१११९॥

प्रत्ययस्यादिङ्कार इत्सज्ञः स्यात् ॥

इतो लोप ॥१११६०॥

इत्सज्ञरूपस्य लोपः स्यात् ॥

डिति टे ॥१११६१॥

डिति परे टेलोपः स्यात् ॥

स्वरानन्तराणि व्यञ्जनानि सयुक्तम् ॥११११०॥

बहुवचनमनेकार्थम् । स्वराव्यवहितयोर्व्यञ्जनयोर्व्यञ्जनाना
वा सयुक्तसज्ञा स्यात् ॥

॥ इति सज्ञाप्रकरणम् ॥

अथ परिभाषाप्रकरणम् ॥

आदेदोतामादिदुतो ह्रस्वाः ॥१११३५॥

तकार उच्चारणार्थः । ह्रस्वादेशो विधीयमान आकारस्या-
कार एकारस्यैकार आकारस्योकारो बोध्यः ॥

अदिदुतामादेदोतो वृद्धिः ॥१११३६॥

अकारेकारोकाराणां वृद्ध्यादेशो विधीयमानः क्रमा-
दाकारैकारौकारा ज्ञेयाः ॥

अदाताविदीताबुदूतौ सवर्णौ ॥१११३७॥

सवर्णादेशो विधीयमानः क्रमेणोक्तयोरेकस्यापरो बोध्यः ॥
व्यञ्जनेषु प्रथमद्वितीययोस्तृतीयचतुर्थयोश्च प्रथम-
तृतीयौ ॥१११३८॥

व्यञ्जनवर्णेषु कचटतपवर्गाणां कखयोर्गघयोश्च कगौ,
चछयोर्जझयोश्च चजौ, टठयोर्डढयोश्च टडो, तथयोर्दध-
योश्च तदौ, पफयोर्वभयोश्च पवौ, सवर्णौ ज्ञेयो ॥

समानयोर्विरोधे परम् ॥१११३९॥

तुल्यबलकविरुद्धकार्यद्वयप्रसङ्गे पर कार्यं स्यात् ॥

पष्ठथा अन्त्यस्य ॥१११४०॥

पष्ठीनिर्देशेन क्रियमाण कार्यमन्त्यस्य बोध्यम् ॥

विशेषण तदन्तस्य ॥१११४१॥

विशेषणीभूत तदन्तस्य सज्ञा स्यात् ॥

अनेकवर्णसित्सर्वस्य ॥१११४२॥

अनेकवर्णकादेशः सकारेत्सज्ञकादेशश्चसर्वस्य स्थाने
भवतः ॥

टकितावाच्यन्तयो. ॥१११४३॥

टित्कित्कार्यं यस्य विहित क्रमात्तस्याच्यन्तयोः स्यात् ॥

॥ इति परिभाषाप्रकरणम् ॥

अथ स्वरसन्धिप्रकरणम् ।

एक पूर्वपरयो ॥११२४॥

अधिकारोऽयम् ॥

बहुलम् ॥११२१॥

अधिकारोऽयम् ॥

क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेशः ।

विधेविज्ञान बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं ब्राह्मलकं वदन्ति ॥१॥

स्वरयोरव्यवधाने प्रकृतिभावो लोपो वैकस्य ॥११२२॥

स्वरयोरव्यवधानेन समभिन्याहारं प्रकृतिभावः पूर्वपर-

योरन्यतरस्य लोपो वा स्याद्यथाप्रयोगम् । वे+इदिया=वेइ-

न्दिया । ते+इदिया=तेइदिया । पजलि+उडा=पजलिउडा ।

इफ+असीई=इफसीई । तहा+इत्ति=तहत्ति । ते+असी=

तेसी ॥

तदभावे सन्धिः ॥११२३॥

तयामृतयोः स्वरयोः प्रकृतिभावलोपाभावपक्षे वक्ष्य-
माणाः सन्धयः स्युः ॥

वृद्धिरत् स्वरे परस्य ॥११२४॥

अकारात्स्वरे परे पूर्वपरयोः परसवर्णा वृद्धिरेकादेशः
स्यात् । जिण+ईसरो=जियोसरो । चाउल+उदगं=चाउलो-
दगं । समण+उचासगो=समणोचासगो ॥

सवर्णे दीर्घः ॥११२७॥

स्वरात्सवर्णे स्वरे परे पूर्वपरयोर्दीर्घ एकादेशः स्यात् ।
पाम+अवचिञ्जो=पासावचिञ्जो । गमण+आगमयो=गमणा-
गमणे । अइ+इति=अईति । भाणु+उदजो=भाणूदजो ॥

इदीदुदूतामसवर्णे पूर्वः ॥११२८॥

इकारेकारयोस्कारोकारयोश्चासवर्णे स्वरे परे पूर्ववर्णवृत्त्या-
नुपूर्वोमद्वर्णादेशः स्यात् । पलि+अको=पल्लको । समनु+
इतो=समन्त्रितो ।

समानयोः पूर्वस्य सवर्णः ॥११२९॥

एकानुपूर्वोक्वर्णद्वयस्याव्यवधाने पूर्वस्य स्वरुद्वर्ण आदेशः
स्यात् । अमि+उद्वेमि=अम्वुद्वेमि ।

१ जिनेश्वर । २ तन्दुलोदकम् । ३ श्रमणोपासक । ४ पार्श्वपत्तीय ।

५ गमनागमने । ६ अतीति । ७ भाणूदय । ८ पल्लङ्क । ९ समन्वित ।

१० अम्युत्तिष्ठामि ।

तरहेभ्यश्चजज्ञा ॥१२११०॥

तकाररेफकारेभ्यः परेषा तेषा क्रमेण चजज्ञ इत्येने
आदेशा. स्युरसरण स्वरे । पति+अप्पिणइ=पचप्पिणइ ।
“रफस्य परसरणे” परि+उवासणा=पञ्जुवासणा । अरिइ
+आवणा इति स्थिते, सरणेदीचे ईकारस्य झकारो ङकारस्य
परसवर्णनजकार.” अज्जाउणा । अरि+अयण=अज्जयण ॥

स्वराददातोर्यट् ॥११११॥

स्वरात्परघोरकागकारयोः कचिद् घडागम स्यात् ।
विपरि+आसा=विपरियासो । पलि+अको=पलियको ।

स्वराद्यस्य ॥११११६२॥

स्वरात्परस्य घकारस्य बहुल लोप. स्यात्स्वरे परे । जिय+
इदिण=जिइदिण । गय+इदो=गइदो ॥

सयुक्ते ह्रस्व १२११२

संयुक्ते परे पूर्वस्य बहुल ह्रस्व. स्यात् । आ+आोसट्=
अआोसइ । की+ण्णो=किण्णो । गच्छ+इज्जा=गच्छिज्जा, ग-
च्छेज्जा । हो+ज्जा=हुज्जा, होज्जा ।

उदुर्निर्वाना सयुक्ते ॥१२१११॥

ण्पा स्वरम्य सयुक्ते परे दीर्घो बहुल स्यात् ।

१ प्रत्यययति । २ पयुपासना । ३ अध्यापना । ४ अत्रययनम् । ५ विपर्यास ।

६ पल्यङ्क । ७ निनेन्द्रिय । ८ गजेन्द्र । ९ आक्रोशति । १० कीर्षे ।

११ गच्छत् । १२ भवन् ।

उपसर्गस्य दीर्घात् ॥११२४॥

उपसर्गसम्बन्धिदीर्घात्परस्य संयुक्तस्यादेर्लोपः स्यात् ।
उद्+स्मसन्ति=उस्सन्ति । दुर+सहो=दूसहो, दुस्सहो । निर्
+णेष्ट=णीयोष्ट । वि+स्समह=वीसमह । आ+स्सासि=
आमासि ।

पत्तादिषु नित्यम् ॥११२१३॥

ण्यु संयुक्ते परे पूर्वस्य हस्यो नित्यम् । पा+त्त=पत्त ।
सपत्त । भारिया+त्ता=भारियत्ता

॥ इति स्वरमन्धिप्रकरणम् ॥

—२२३३५१५५—

अथ व्यञ्जनसन्धिः ॥

अहे व्यञ्जनस्य परसवर्णः ॥११२२०॥

हभिन्ने व्यञ्जने परे पूर्वव्यञ्जनस्य परसवर्ण आदेशः
स्यात् । सत्+कारो=सकारो । उत्+कमो=उक्कमो । निर्+
चरह=निचरह । इध्+दी=इद्धी ॥

त्रयाणामव्यवधाने पूर्वस्य लोपः ॥११२२१॥

व्यञ्जनत्रयस्याव्यवधाने सति पूर्वस्य लोपः स्यात् । निर्
+च्छुभड=निच्छुभड । पुच्छ्र+ठो=पुष्ट्रौ ॥

- १ उच्छ्रसन्ति । २ इ मह । ३ निर्णयति । ४ विश्राम्यति ।
५ आश्रयति । ६ प्राप्तम् । ७ सप्राप्तम् । ८ भावना । ९ सत्कार ।
१० उत्कर्ष । ११ निधत्ति । १२ अदि । १३ निक्षिपति । १४ पृष्ट ।

अपूर्वस्य संयुक्तस्य १।२।२३॥

संयुक्ते पूर्वस्य लोपः स्यात्संयुक्तमपूर्वं चेत् । कमङ् ।
कृणोङ् । अपूर्वेति किम् । विक्रमङ् । विक्रेङ् ॥

समश्च ॥१।२।२२॥

समः परस्य र युक्तस्यादे लोपः स्यात् । सम्+कमङ्=
सकमङ् । सम्+कमणे=सकमणे ॥

निरः कमस्य ॥१।२।२५॥

निरः परस्य कमघातोरादेर्लोपः स्यात् ।

कमचिणतरपज्जाना द्वितीय ॥१।२।२७॥

निरः परेप भेयामादेर्द्वितीयवर्णादेशः स्यात् । निरु+
कमङ्=निरुङ् । निरु+कमण=निरुकमण । निरु+चञो
निच्छञो । निरु+तरङ्=नित्तरङ् । निरु+पञ्जङ्=निरुपञ्जङ्
“याहुलकात्” निरुपञ्जङ् ।

दो हो ध ॥१।४।१॥

दकारात्परस्य हकारस्य धकारः स्यात् । उद्+हरो=
उद्धरो ॥

- १ कामति । २ क्रीणाति । ३ विक्रमते । ४ विव्रीर्यध्वे ।
५ सक्रामति । ६ सक्रमये । ७ निक्कामति । ८ निक्कमयम् ।
९ निरुपञ्जङ् । १० नित्तरति । ११ निरुपञ्जङ् । १२ उद्धर ।

उद. सश्छः ॥११४५॥

उदः परस्य सकारस्य छकारो वा स्यात् । उद्+साहो= उच्छ्राहो । उद्+सयो=उच्छयो । पक्षे परमवर्णं उस्साहो, उस्सयो ॥

मोऽनुस्वारोऽवसानव्यञ्जनयोः ॥११४२॥

अवसाने व्यञ्जने च परे मकारस्यानुस्वारः स्यात् । निओ-
इउ । सम्+सरइ=ससरइ ॥

स्वरे वा ॥११४३॥

मकारस्य स्वरे परेऽनुस्वारो वा स्यात् ।

“उसभ्रमजिञ्च न वन्दे” “कुरुं अर च मल्लि”

तस्य सवर्गीयपञ्चम स्पर्शेषु ॥११४४॥

कादिमान्ताः स्पर्शास्तेषु परेष्वनुस्वारस्य परवर्णवर्गस्थितः
पञ्चमो वर्ण आदेशो ना स्यात् । सम्+चरइ=सचरइ, सचरइ ।
सम्+पापेइ=सम्पापेइ, संपापेइ ॥

णम्यनुस्वारस्य ॥११४५॥

णमि परेऽनुस्वारस्य लोपो वा स्यात् । अह+ण=अहण ।

पक्षे परस्यर्ण अहण्ण । तेसि+ण=तेसिण, तेसिण्ण ॥

॥ इति व्यञ्जनसन्धिप्रकरणम् ॥

१ उस्साह । २ उद्+शय । ३ ससगति । ४ “ स्रपभमजिञ्च वन्दे”
५ ससगति । ६ सप्रान्नाति । ७ तेषा,णमिति वाक्यालङ्कारे ।

अथ स्वरविकारप्रकरणम् ॥

इ क्विणभुजङ्गयो ॥१३१२॥

अनयोस्पगाया पूर्वस्वरस्यैकारो वा स्यात् । क्विणो,
क्विणो । भुङ्गो, भुङ्गो ॥

खुडुस्य के दीर्घ ॥१३११॥

खुडुशब्दस्य कप्रत्यये परे दीर्घोऽन्तादेशो वा स्यात् ।
खुडाय, खुडाग, खुडग, खुडय, खुडक ॥

चरमे रस्य ॥१३१३॥

चरमशब्दे रेफस्यैकारोऽन्तादेशो वा स्यात् । चरिम
चरम ॥

सुरभिदुरभ्यो रस्य ॥४१४६३॥

णतयोरकारस्य लोपो वा स्यात् ॥ सुन्भि, सुरभि ।
दुन्भि, दुरभि ॥

नगिणस्यादे स्वरस्य ॥१३१४॥

नगिणशब्दस्य पूर्वस्वरस्यैकारादेशो वा स्यात् । निगिण नगिण ।

उपधायाः ॥१३१६॥

अधिकारोऽयम् ॥

अश्विन्निखल्लादीनाम् ॥१३१७॥

ण्णामुपधायाः पूर्वस्वरस्याकारादेशो वा स्यात् । चिन्त्रिख-
ल्लं, चिन्त्रखल्लं । गरुयं, गुरुय । अगरु, अगुरु ॥

उर्मत्थुलिङ्गस्य ॥१३१५॥

अस्येकारस्योकारो वा स्यात् । मत्थुल्लं, मत्थुलिङ्गं ॥

विच्छिये चोऽनुस्वारः ॥१३१६॥

विच्छियशब्दे चकारस्यानुस्वारादेशो वा स्यात् । विच्छि^३ए ।
पक्षे ।

उसियस्य ॥१३१७॥

विच्छियशब्दे इयस्योसादेशो वा स्यात् । विच्छू,
विच्छिण ॥

वईत उदोतौ ॥१३१८॥

वईशब्दस्योकारौकारावन्तादेशौ वा स्तः ॥ वऊ, वओ
वई ॥

उदूतोरोदुतौ लस्य द्विःकुतूहले ॥१३१९॥

कुतूहलशब्दे उकारस्योकार उकारस्य ह्रस्वो लकारस्य
द्वित्वं च वा स्युः । कोउहल्लं, कोउहल, कोऊहल्लं, कोऊहलं,
कुऊहल, कुतूहल ॥

पुरुसे द्वितीयस्योत्त इः ॥१३२०॥

पुरुसशब्दे द्वितीयोकारस्येकारो वा स्यात् । पुरिसो

पुरुसो ॥

ओस्तवूलस्य ॥ १।३।८ ॥

तवूलशब्दस्योपग्राया, पूर्वस्वरस्योकारो वा स्यात् । तथोल
तवूल ॥

दुकूलस्य द्विर्ह्रस्वश्च ॥ १।३।११ ॥

अस्योपग्राया द्वित्वं तत्पूर्वस्य स्वरस्य ह्रस्वश्च वा स्तः ।
दुगुल्ल, दुगूल, दुकूल ॥

अस्सादिपु सयुक्तस्यादिपूर्वयोर्लोपदीर्घो ॥ १।४।८ ॥

अस्सादिगणपठितेषु सयुक्तस्यादेर्लोपः पूर्वस्य दीर्घश्च
बहुल स्यात् । आसो, अस्सो । आसत्थो, अस्सत्थो । आभ-
क्त्वाण, अन्भक्त्वाण ॥

एत कारेल्लस्येय ॥ १।४।९ ॥

कारल्लस्यैकारस्येयादेशो वा स्यात् । कारियल्लं, कारेल्ल,
कारिल्ल ॥

वेतालिसिदयोरत् ॥ १।३।१० ॥

अनयोन्पग्राया, पूर्वस्वरस्याकारो वा स्यात् । वट, वंट ।
आलिसिदो, आलिसिदो ॥

उडवरस्योतो लोप ॥ १।३।५१ ॥

उडवरशब्दस्योकारस्य लोपो वा स्यात् ॥ उवरो, उडवरो ॥
इति स्वरविकारप्रकरणम् ॥

ॐ

* अस्म, अस्मन्, जिभा, मणुस्त, लुक्त्वा, मिस्त, अमान्स्त्वा,
अन्भक्त्वाण, आट्टिगणाऽपम् ॥

अथ व्यञ्जनविकारप्रकरणम् ॥

अनादेरसंयुक्तस्य को गयौ ॥ १॥ ४ ॥ १० ॥

अनादिभृतस्यास्युक्तस्य ककारस्य गकारयकारौ पर्यायेण
वा स्तः । अत्रि+करणं=अदिगरण । अव+कारो=अवयारो ।
वि+कसन्तो=विअसन्तो ॥

नेः कसस्यादेर्घः ॥११४१०२॥

नेरुपसर्गात्परस्य कसस्यादेर्कारो वा स्यात् । नि+कसो
=निघसां, निकसो ॥

खेत्तस्य छः ११४१०३॥

अस्यादेश्छकारादेशो वा स्यात् । खेत्तं, खेत्तं ॥

गिम्हस्य घिसु. ॥११४१०४॥

अस्य घिसु इत्यादेशो वा स्यात् । घिसु, गिम्हो ॥

गचजतदा यः ॥११४१२०॥

अनादिभूतानामस्युक्तानामेपा यकारः स्याद्बहुलम् ।
जयं, जग । भङ्णी, भगिनी । भाङ्गु, भागिगु । आङ्-
त्त, आगुत्त । सोयं, सोअं, सोच । अङ्गा, अजिण । गत्रो,

१ अधिकरणम् । २ अपकार । ३ विक्रमन् । ४ निरुप ।

५ क्षेत्र । ६ ग्रीष्म । ७ जगत् । ८ भगिनी । ९ भागिक (भद्राप्राही) ।

१० आगुत्तम् । ११ शौचम् ।

गजो । अवतरण, अवयरण । विररह, वितरति । आगई,
आगती । उयर, उदर । पयाहिणा, पदाहिणा । कयत्थो,
कदत्थो । आंय, आज । इदयाल, इदजाल ।

वा० (उडजे वस्य चोपसख्यानम्) । उटंय, उडय उडजं ॥

णिच्चे चयोस्तिय ॥११४१०५॥

णिचञादे चकारयोस्तियादेशो वा स्यात् । णितिय,
णिडय, णिच ॥

गिहस्य गहघरहरा ॥११४१०६॥

गिहशब्दस्य गहघरहरा आदेशाः पर्यायेण वा स्यु ।
गह, घर, हर, गिह ॥

मिलेच्छेच्छस्य कखु ॥११४१०५॥

मिलेच्छशब्दे च्छस्य कखु इत्यादेशो वा स्यात् ।

एतोऽदुताविलयोलेप ॥११४१०६॥

मिलेच्छशब्दे एकारस्याकारोकारौ इकारलकारयोश्च
लोप पर्यायेण स्यु । मिलेक्खू, मिलक्खू, मिल्लक्खू
मिलेच्छो, मिलिच्छो, मिच्छो, मेच्छो ॥

पजाये जायस्य रियाग ॥११४१०७॥

पजायशब्दे जायभागस्य रियागादेशो वा स्यात् । परि-
यागो, परिआगो, पजायो ॥

१ प्रदक्षिणा । २ कृतार्थे । ३ आजम् । ४ उटजम् । ५ नित्यम् ।

६ म्लेच्छ । ७ पयाय ।

भेसजस्य हः ॥११४१०७॥

अस्योपधाया जकारस्य हकारो वा स्यात् । भेसह भेसजं ॥

परिवाट्यो डः ॥११४१०८॥

परिवाटीशब्दस्योपधायाष्टकारस्य उकारो वा स्यात् ।
परिवाटी परिवाटी ॥

मत्तिथे तयोष्टौ ॥११४१०९॥

मत्तिथाशब्दे तकारयोष्टकारौ वास्तः । मत्तिथा, मत्तिथा ॥

अहेरत्तस्य ठथौ ॥११४१०९॥

अहेरुपसर्गात्परस्यात्तशब्दस्योपधायाष्टकारथकारावादेशो
पर्यायेण वा स्याताम् । अञ्जत्तं, अञ्जत्त ॥

तत्थस्य तह ॥११४११०॥

तत्थशब्दस्य तहादेशो वा स्यात् । तह, तत्थ ॥

वीभत्थस्य छश्च ॥११४११०॥

वीभत्थशब्दस्योपधायाश्चकारादेशो ह्रस्वश्च वा स्यात् ।
वीभच्छौ, विभच्छौ, वीभत्थौ ॥

बुधादीनां धस्य हः ॥११४१२१॥

बुधादिगणपठितानां धकारस्य हकारो वा स्यात् । बुतो,

१ भेपजम् । २ परिपाटी ३ मृत्तिका । ४ अज्यात्मम् । ५ त्त् म् ।
६ वीभत्सम् ।

बुधो । स्हिर, स्धिर । ण्हन्तो, ण्वन्तो । खुह्य, खुधा । इत्यादि ॥

वज्रादीना वस्योस् ॥११४१२॥

वज्रादिशब्दाना वस्योसादेशो वा स्यात् । आउञ्जो, आ-
घञो । आउञ्जण आयञ्जण ॥

धणोर्हक्क्खकौ ॥११४१३॥

घणुशब्दस्य हक्क्खक इत्येतावागमौ वा स्तः । घणुर
घणुख, घणु ॥

नो ण सर्त्रा ॥११४१२॥

धातो नाग्नि प्रत्यये चादायनादौ च नकारस्य विकल्पेन
णकारो णकारस्य नकारश्च विकल्पेन भवतः । णमसइ नमसइ ।
शिच्चरइ, निच्चरइ । आरुणइ, आकन्नइ । किरण । किरण ॥

परिहे परयो फलौ ॥११४१३॥

परिहाशब्दे पकाररेफयोः फकारलकारो वा स्तः । फरिहा,
फलहा, पलिहा, परिहा ॥

आतपादीना पस्य च ॥११४१४॥

आतपादिगणपठिताना पकारस्य वकारो वा स्यात् । आत-
वो, आतपो । रूपोतो, कवोतो । वाहणा, पाहणा । जूवो,
जूपो । दुस्त्व, दुरूप । अणुवालथ, अणुपालथ । विवरीय,

१ एतमान । २ आर्ज, (आतोद्यम्) । ३ आवर्जनम् ४ धनु ।

५ नमस्यति । ६ दुस्त्व क यति । ७ आरुणयति ८ कीर्णम् ।

९ परिहा । १० उपानद् ।

विपरीत । वत्तिय पत्तिय । इत्यादि ॥

पिपीलिकाया अनादेः ॥११४२५॥

पिपीलिकाशब्दे द्वितीयपकारस्य वकारो वा स्यात् ।
पिपीलिका पिपीलिका ॥

पुडपुरयोरुत्तरपदयोरादेः ॥११४२६॥

उत्तरपदभूतयोरेतयोरादेः पकारस्य लोपो वा स्यात् ।
तालउड, तालपुडं । गौउर, गोपुर ॥

पउमस्य पोम्म. ॥११४२७॥

अस्य पोम्मादेशो वा स्यात् । पोम्मं, पउम ॥

यजोर्ज. ॥११४२८॥

यजुशब्दस्यादेर्जकारो वा स्यात् । जजुब्बेदो । यजुवेओ ॥

डरयोर्लो लस्य र. ॥११४२९१॥

डकाररेफयोर्लकारो लकारस्य च रेफो यद्बुल स्यात् ।
कोटयो, कोलयो । पोक्खर पोक्कल । पालयामि । परिपिल्लड ।
विघारेड ॥

रिओरुड ॥११४२९॥

रिडशब्दस्य उड इत्यादेशो वा स्यात् । उऊ, रिऊ ॥

उओर्डट्टटौ यश्च ॥११४३॥

१ प्रातिमम्, प्रतीतम्, पणितम् । २ पन्नम् । ३ यजुवद ।

४ पुङ्गम् । ५ पाग्यामि । ६ परिग्रेयति । ७ विद्रग्धति । ८ ऋतु ।

उडशब्दान्त्यस्य उद्दटावागमो यादेशश्च पर्यायेण स्युः ।
उडू, उदू, उओ ॥

जुहिद्विले च ॥११४३०॥

जुहिद्विलशब्देऽपि लस्य द्वित्वा वा स्यात् । जुहिद्विन्लो,
जुहिद्विलो ॥

अलायुरिब्वोलोप ॥११४११२॥

गतयोम्पधाया लोपो वा स्यात् । रिउ, रिऊ । अलायु,
अलाऊ ॥

लुम्खादीना ह ॥११४११३॥

लुम्खादिगणपठितानामुपधाया एकारो वा स्यात्
“अस्सादित्वात्” लृह, लुम्ख । जीहँ, जिब्भा । रिसँहो
रिसभो । ककुह, ककुद । गाहा, गाथा ॥

आविले वस्य ॥११४३१॥

आविलशब्दे वकारस्य लोपो वा स्यात् । आउल, आवि
ल ॥

जुवललावन्नयोर्वस्य ॥११४३२॥

अनयोर्वकारस्य यकारो वा स्यात् । जुयल, जुवल
लायन, लावन्न ॥

उर्वसभस्य सात ॥११४३३॥

वसभञ्जब्दस्यादेवकारस्याकारसहितस्योकारादेशो वा
स्यात् । उसहो, वसहो, उसभो, वसभो ॥

परिवारे वरयोर्यलौ ॥१४।३४॥

परिवारशब्दे वकाररेफयोर्यकारलकारौ वा स्तः । परि-
यालो, परिवारो ॥

दिवसे वसयोर्यहो ॥१४।३५॥

दिवसशब्दे वकारसकारयोर्यकारहकारौ वा स्तः । दिवह,
दियस, दिवह, दिवसं ॥

उसिणपसिणयो. सिणस्य ण्ह. ॥१४।३६॥

अनयोः सिणस्य ण्हादेशो वा स्यात् । उण्ह । पण्हो ।
उसिण । पसिणो ॥

असिलेसे सस्य द्विरश्चेत् ॥१४।३७॥

असिलेसाशब्दे सकारस्य द्वित्वमिकारस्याकारश्च वा
भवतः ॥

इलोर्लोपश्च ॥१४।३८॥

असिलेसाशब्दे इकारलकारयोर्लोपो वा स्यात् । अ-
सिलेसा, असलेसा, असिलेसा, असलेसा, अस्सेसा ॥

महरद्वे हरयोर्व्यत्यय ॥१४।३९॥

अस्मिन् हकाररेफयोर्व्यत्ययो वा स्यात् । मरहृ महरहृ ॥

सणियमश्वरस्य च्छरो यमो लोप ॥१११४०॥

सणियशब्दात्परस्य चरशब्दस्य च्छर इत्यादेशो यमो लोपश्च वा स्यात् । सणिच्छरो ॥ पक्षे

यस्य चरे ॥१११४१॥

सणियशब्दस्य यस्य लोप स्याच्चरे परे । सणिचरो, सणिचारी ॥

इति न्यञ्जनविकारप्रकरणम् ॥

॥ अथ विभक्तिप्रकरणम् ॥

॥ तत्र पुल्लिङ्गशब्दा ॥

अधातुप्रत्ययोऽर्थवन्नाम ॥१११११॥

धातुभिन्नप्रत्ययभिन्न चार्थवच्छब्दरूप नामसज्ञ स्यात् ॥

कृत्तद्धितौ च ॥११११२॥

कृत्प्रत्ययान्त तद्धितप्रत्ययान्त च शब्दस्वरूप नामसज्ञ स्यात् ॥

उदन्मिदिणेह्यएदतोदिहितोस्ताणम्मीसय सुप् ॥११११३॥

उत् अत्, म् इत्, इण इहि, अणत्, अतोत् इहितो, स्स अणम्, मि इसु, एते सुप्तजा' स्यु' । "तकार उच्चारणार्थ" तत्र उत् अत् प्रथमा । म् इत् द्वितीया । इण इहि तृतीया । अणत् चतुर्थी । अतोत् इहितो पञ्चमी । स्स अणम् षष्ठी । मि इसु सप्तमी ॥

सुपश्च ॥१११८॥

सुपः प्रथमादिक्रमेण छौ छान्वेकवचनबहुवचनसज्ञौ स्याताम् ॥

एकस्मिन्नेकवचनम् ॥१११४४॥

एकत्वविवक्षाग्रामेकवचनं स्यात् ॥

तदन्यस्मिन् बहुवचनम् ॥१११४५॥

एकत्वसख्याभिन्नसख्याविवक्षायां बहुवचनं स्यात् ॥

“अत्र द्विवचनं नास्त्येव” ॥

चतुर्थ्या न बहुवचनम् ॥१११४६॥

चतुर्थ्या बहुवचनं नास्ति ॥

नाम्नः सुप ॥२१११॥

नाममञ्जकाच्छब्दस्वरूपात्सुप्प्रत्ययाः स्युः ॥ अकारान्तः
पुल्लिङ्गो जिणशब्दः ॥

इदुत पुस्यतः ॥२११२॥

अकारान्तपुल्लिङ्गनाम्नः प्रथमेकवचनस्योकारस्येकारो वा
स्यात् । जिण+उ=जिणो, जिणे । जिण+अ=जिणा ॥ जिण+
म्=जिण । जिण+इ=जिणे ॥

इणेह्योरनुस्वारो वा ॥४१४१॥

इणोह्यिप्रत्यययोरनुस्वारान्तागमो वा स्यात् । जिण+
इण=जिणेण, जिणेण । जिण+इहि=जिणेहि, जिणेहि ॥
जिण+अण=जिणाण ॥

१ तादृश्यं चतुर्थ्येकवचनं कचिद्भ्रमति तदप्यत्र तु चतुर्थीन्वयान् पश्येत्
प्रयुज्यत ।

अतोत्यन्त्यस्य ॥२११५॥

अकारान्ताद्वाङ्गः परस्मिन् पञ्चम्येकवचनेऽन्त्यस्वरस्य लोपो वा स्यात् । जिण+अतो=जिणाओ, जिणा ॥

अतोऽस्त्रिया हिस्तोत क्वचित् ॥२१२१२॥

अकारान्ताद्वाङ्गः परस्यानोत्प्रत्ययस्य तोत स्थाने तिस्रा देशः स्यात् क्वचित्पुसि क्लीवे च । जिणाहि । जिण+इहितो =जिणेहितो ॥ जिण+स्त=जिणस्म, जिण+अणम् =जिणा-ण ॥

मेरादे सलोपो ॥२१११११॥

सप्तम्येकवचनस्य मेरादिवर्णस्य पर्यायेण सकारादेशो लोपश्च वा स्यात् ॥

भौ व्यञ्जनादौ पूर्वस्य ॥२१११५॥

व्यञ्जनादी सप्तम्येकवचने परे पूर्वस्थानुस्कारान्तागम' स्यात् । जिण+मि=जिणसि, जिणमि, जिणे । जिणेषु ॥

आमन्त्रणोतो लोप क्लीवे नित्य पुसि वा लोपोऽतो दीर्घ ॥२११३॥

अकारान्ताद्वाङ्ग आमन्त्रणार्थकप्रथमैकवचनस्य क्लीवे नित्य लाप पुसि वा लोप स्यात् तस्मिन्सत्यकारस्य दीर्घश्च । भो जिणा, भा जिणो, भो जिणे, भो जिण । एव गोयम देवमणुस्मप्रभृतयः ॥

न्तमन्तयोरीदुतोर्न्तस्य ॥२११६॥

न्तमन्तयोर्न्तस्य लोपो वा स्यादीप्रत्यये उत्प्रत्यये परे ॥

लोपेऽनुस्वार उत. ॥२११७॥

न्तस्य लोपे सति प्रथमैकवचनस्यानुस्वारादेशः स्यात् ।
भगवन्त + उ = भगव, भगवन्तो । मतिम, मतिमन्तो ।
कारय, कारयन्तो ॥

न्तमन्ताभ्यामु ॥२११८॥

एतदन्ताभ्यां परयोः प्रथमाद्वितीयावहुवचनयोस्कारा-
देशः स्यात् । भगवन्तो । मतिमन्तो । कारयन्तो ॥

इणस्सयोर्डासूडोसौ नलोपश्च ॥२११९॥

न्तमन्तान्तशब्दात्परयोरिणस्सयोर्डासूडोस् इत्येतौ क्रमे-
णादेशौ स्ता नकारस्य लोपश्च । भगवया, भगवता । भग-
वओ, भगवतो ॥ शेष जिणशब्दवत् ॥

सेदणमो भवन्तस्य भे ॥२११९॥

इदुग्रणप्रन्धयसहितस्य भवन्तशब्दस्य भे इत्यादेशो
वा स्यात् । भे, भवन्ते, भवन्ताण ॥

ताराटो ॥२११९॥

तारप्रत्ययान्तात्परयोः प्रथमाद्वितीयावहुवचनयोरोकारा-
देशः स्यात् । पसत्थारे । पसत्थारो ॥ क्तारे । क्तारो ॥
भ्तारे । भ्तारो ॥

तारस्य तुस्तृतीयादौ वा ॥२।१।१७॥

तारप्रथमस्य तु इत्यादेशो वा स्यात्तृतीयादिषु परेषु ।
पस्त्युर्णा । क्तुणा । भक्तुणा । पक्षे पस्त्यारेण । क्तारे-
ण । भ्तारेण ॥

ताराद्वा डो लोपश्चारस्य ॥१।२।३२॥

तारप्रत्ययान्तात्परास्यामन्त्रगोतो डदेश आरस्य लोपश्च
वा । हे क्त । हे भक्त । हे दाय । पक्षे जिणयन् ॥

रायादिभ्य आत् ॥२।१।२८॥

एभ्य परस्य प्रथमाया एकरचनस्याकारदेश स्यात् ।
राया । वा० (आसन्त्रणे डम्बक्तय) हे राय ॥

मोऽण्ड्वा ॥२।१।२९॥

एभ्य परस्य मप्रत्ययस्याणडागमो वा स्यात् । रायाण,
राय ॥

अदितोरणो ॥२।१।३०॥

रायादिभ्य परस्यो प्रथमाद्वितीययोर्ध्रुवचनयोरणो
इत्यादेशः स्यात् । रायाणो ॥

राये सेणस्य यम्य ज्ञा ॥२।१।३१॥

रायशब्दस्येणप्रत्ययमहितस्य यस्य ज्ञा इत्यादेशः
स्यात् । रज्ञा ॥

सस्तस्य ङो ॥२१११२॥

रायणब्दस्य स्तप्रत्ययसहितस्य यस्य ङो इत्यादेशः स्यात् ।
रङ्गो ॥

रायस्याणमिहोरिर्यस्य ॥२१११८॥

रायणब्दस्य यस्येकारादेशः स्यादणमिहप्रत्यययोः ।
राईहिं । राईण ॥ शेष जिणवत् ॥ अत्त+उ अत्ता ।
अप्पा । अरहा । अत्ताण । अप्पाण । सुद्वाण ॥

अत्ताप्पाभ्या च ॥२११२०॥

आभ्या परस्येणप्रत्ययस्य णा इत्यादेशः स्यात् । अत्तणा ।
अप्पणा ॥

स्तस्य णोः ॥२११२१॥

आभ्यां परस्य स्तप्रत्ययस्य णो इत्यादेशः स्यात् ।
अत्तणो । अप्पणो ॥ शेष जिणवत् ॥

सुट् चेणस्य ॥२११२३॥

जसादिभ्यः परस्येणप्रत्ययस्य डासादेशः सुडागमश्च स्यात् ।
जस+ङण=जससा । मणसा । वयसा । कायसा । तेयसा ।
चक्षुसा । जोगसा ॥

जसादिभ्यः सो ॥२११२२॥

जसादिभ्यः परस्य स्तप्रत्ययस्य सो इत्यादेशो वा स्यात् ।
जससो, जसरस । मणसो, मणस ॥

तारस्य तुस्तृतीयादौ वा ॥२।१।१७॥

तारप्रथमस्य तु इत्यादेशो वा स्यात्तृतीयादिषु परेषु ।
स्तथुणा । क्तुणा । भक्तुणा । पक्षे पसत्यारेण । क्तारै-
ण । भक्तारेण ॥

ताराद्वा डो लोपश्चारस्य ॥१।२।३२॥

तारप्रत्ययान्तात्परस्याभन्त्रणोतो डदेश आरस्य लोपश्च
वा । हे क्त । हे भक्त । हे दाप । पक्षे जिण्यत् ॥

रायादिभ्य आत् ॥२।१।८॥

राभ्य परस्य प्रथमाया ण्वचनस्याकारादेशः स्यात् ।
राया । वा० (आमन्त्रणे डम्बक्तय) हे राय ॥

मोऽण्ड्वा ॥२।१।१०॥

राभ्य परस्य मप्रत्ययप्राणडागमो वा स्यात् । रायाण,
राय ॥

अदितोरणो ॥२।१।१०॥

रायादिभ्य, परयो प्रथमाद्वितीययोर्बहुवचनयोरणो
इत्यादेशः स्यात् । रायाणो ॥

राये सैणस्य यस्य च्चा ॥२।१।११॥

रायशब्दस्येणप्रत्ययमलितस्य यस्य च्चा इत्यादेशः
स्यात् । रच्चा ॥

सस्तस्य न्नो ॥२१११२॥

रायशब्दस्य स्तप्रत्ययसहितस्य यस्य न्नो इत्यादेशः स्यात् ।
रन्नो ॥

रायस्याणमिहोरिर्यस्य ॥२१११८॥

रायशब्दस्य यस्येकारादेशः स्यादणमिहप्रत्यययोः ।
राईहिं । राईण् ॥ शेष जिणवत् ॥ अत्त+उ अत्ता ।
अप्पा । अरहा । अत्ताण । अप्पाण । सुट्ठाण् ॥

अत्ताप्पाभ्या च ॥२११२०॥

आभ्या परस्येणप्रत्ययस्य णा इत्यादेशः स्यात् । अत्तणा ।
अप्पणा ॥

स्तस्य णो ॥२११२१॥

आभ्यां परस्य स्तप्रत्ययस्य णो इत्यादेशः स्यात् ।
अत्तणो । अप्पणो ॥ शेष जिणवत् ॥

सुट् चेषस्य ॥२११२३॥

जसादिभ्यः परस्येणप्रत्ययस्य ङाम्मादेशः सुडागमश्च स्यात् ।
जस+ङण=जमसा । मणसा । वयसा । कायसा । तेयसा ।
चर्खुसा । जोगसा ॥

जसादिभ्य सो ॥२११२२॥

जसादिभ्यः परस्य स्तप्रत्ययस्य सो इत्यादेशो वा स्यात् ।
जससो, जसम्म । मणसो, मगम्म ॥

मणस्य वा ॥४१४६॥

व्यञ्जनदो मत्तम्येरुचने परे मणशब्दस्यानुस्वारान्तागमो
वा स्यात् । मणसि, मणसि, मणमि ॥ शेष जिणवत् ॥

कम्मधम्मयोरुरिणे ॥२१२४॥

कम्मधम्मशब्दयोरुकारान्तादेशः स्यादिणप्रत्यये परे ।
कम्म+इण=कम्मुणा । धम्म+इण=धम्मुणा । शेष जिणवत् ॥

॥ इकारान्तः पुल्लिङ्गो मुणिशब्दः ॥

आदिदुद्भ्य स्वरे सुपि पूर्वसवर्ण ॥१२१४॥

आकारादिकारादुकाराच्च स्वरादौ सुपि परे पूर्वपरयोः
पूर्वसवर्णदीर्घ एकादेशः स्यात् । मुणि+उ=मुणी ।

अदितोर्णो वा ॥२१२५॥

इदुद्भ्यां परयो प्रथमाद्वितीयाबहुवचनयोर्णो इत्यादेशो
वा स्यात् पुंसि । मुणि+अ=मुणिणो, मुणी ॥ मुणि+मू=
मुणि । मुणि+इ=मुणिणो, मुणी ॥

इदुद्भ्यामिणस्य णा ॥ २११९॥

इदुद्भ्या परस्येणप्रत्ययस्य णा इत्यादेशः स्यादस्त्रियाम् ।
मुणि+इण=मुणिणा । मुणि+इहि=मुणीहि, मुणीहि ॥

अएत स्सणावावस्त्रियाम् ॥२१२६॥

इदुद्भ्या परस्याण्त स्स णो इत्यादेशो पर्यायेण स्तोऽ-
स्त्रियाम् । मुणि+अए=मुणिणो, मुणिस्स ।

क्वचिदात्सः ॥२११२८॥

अकारात्परस्याप्यणतः स्स इत्यादेशः स्यात् क्वचित् ।
“जेस्सद्वाए” (यस्मै अर्थायेत्यर्थः) ॥

अतोत्सयोर्णोत् ॥२११२७॥

इदुङ्घ्यां परयोः पञ्चमीपष्ठयेकवचनयोर्णो इत्यादेशो वा
स्यात् । मुणि+अतो=मुणिणो, मुणीओ । मुणि+इहिनतो
=मुणीहिनतो ॥ मुणि+स्स=मुणिणो, मुणिस्स, मुणि+अण
=मुणीण ॥ मुणि+मि=मुणिंसि, मुणिंमि, मुणी । मुणींसु ॥

युभ्यां च ॥२११४॥

इकारोकाराभ्या परस्यामन्त्रणैकवचनस्य लोपो वा स्यात् ।
भो मुणि ! मुणी ! भो मुणी ! मुणिणो ! ॥ “भो सक्का देविंदा
देवराया दाहिणड्ढल्लेगाह्विड” एव तवस्सिगिरिजलहिप्रभृ-
तयः ॥

॥ उकारान्तः पुल्लिङ्गः साहुशब्दः ॥

साहु+उ=साहु ।

१

अतोऽवोडुत ॥२११२६॥

उदन्तात्परस्य प्रथमावटुवचनस्यातोऽवोडादेशो वा
स्यत् । “डित्वाहिलोपः” साहु+अ = साह्वो, साहुणो,

१ मग० ६-३३१२ भो. इक्क! देक्क! देवरान! दक्षिणाधधिपते!

भग० ३-१ ॥

साहृ ॥ साहृ । साहृणो, साहृ ॥ साहृणा । साहृहिं, साहृहि ॥
साहृणो, साहृस्स ॥ साहृओ, साहृणो । साहृहितो ॥ साहृणो,
साहृस्स । साहृण ॥ साहृसि, साहृमि, साहृ । साहृसु ॥
मो साहृ ! साहृवो ! साहृणो ! साहृ ! ॥ एव सत्रन्तु-भाणु-
प्रभृतयः ॥

बहोरवेरत ॥१११३०॥

बहुशब्दस्यान्तादेश प्रथमाबहुवचनस्यैकारादेशश्च । बहू ।
बहवे ॥

पितुप्रभृतीनामोरुत्यात् ॥११२१५॥

पितुप्रभृतिशब्दसम्बन्धिन उकाराद्बुप्रत्यये पूर्वपरयोराकार
णकारादेश स्यात् । पिता, पिया ॥

अत्यरो ॥११२१६॥

उक्तोकारादप्रत्यये परे पूर्वपरयोररो इत्यादेशः स्यात् ।
पितरो, पियरो ॥

अरोऽमि ॥११२१७॥

उक्तोकारस्मार इत्यादेशः स्यान्मप्रत्यये । पितर, पियर ।

स्सस्य वा ॥११२१८॥

उक्तोकारात्परस्य समप्रत्ययस्यैसादेशो वा स्यात् । पिउण,
पिउस्स, पिउणो । शेष साहृवत् ॥ एव भातु-नत्तु-जामा-
त्पादय' ॥

उतः पितुप्रभृतिभ्यो डडरमावामन्त्रणे ॥११२३१॥

पितुप्रभृतिशब्दात्परस्यामन्त्रणांतो ड डरम् इत्येतावादेशौ पर्यायेण स्त. । हे पिय ! हे पियरम् ! ॥

डावोरत्त. ॥१११६४॥

गोशब्दात्परस्य प्रथमावहुवचनस्य टावो इत्यादेशः स्यात् । वा० (टावोर्वस्य लोपो वा वक्तव्यः) गात्रो, गावो । गोहिं ॥

गोर्डवम् ॥१११६३॥

गोशब्दात्परस्याणप्रत्ययस्य ड्वमित्यादेशः स्यात् । गवं ॥

सञ्वादयः सञ्वणामाः ॥१११३७॥

सञ्वादयः शब्दाः सञ्वणामसंज्ञाः स्युः । सञ्च + उ = सञ्चे, सञ्चो ॥

सञ्चणामादत्येः ॥१११३८॥

अकारान्तसञ्चणामशब्दात्प्रथमावहुवचनेऽति प्रत्याये परं पूर्वपरयोरेकार ण्कादेशः स्यात् । सञ्च + अ = सञ्चे ॥ सञ्च । सञ्चे ॥ सञ्चेण, सञ्चेण, सञ्चेहिं, सञ्चेहि ॥ सञ्चाण ॥ सञ्चाग्रो, सञ्चा । सञ्चेहितो ॥ सञ्चस्स ।

इसिमणमः ॥१११४०॥

अकारान्तसञ्चणामशब्दात्परस्याणप्रत्ययस्येसिमित्यादेशः स्यात् । सञ्च + अणम् = सञ्चेमि ॥ सञ्चमि, सञ्चमि, सञ्चे । सञ्चेसु ॥

कजतेभ्योऽतोतो म्हा ॥२११४१॥

एभ्य' परस्य पञ्चम्येकवचनस्यातोतो म्हादेशो वा स्यात् ।
जम्हा । शेष सञ्चशब्दन्त ॥

उत्येततयोक्लीवे सः ॥२११४२॥

एततशब्दयोस्पर्धाया, प्रथमैकवचने परे स इत्यादेशः
स्यादक्लीवे ॥

तस्य लोपो वा ॥२११४३॥

एततशब्दसम्यन्विन प्रथमैकवचनस्य लोपो वा स्यात् ।
से, सो, स । ते ॥ नम्हा ॥

तस्य सस्सस्य सेर्वा ॥२११४४॥

तशब्दस्य स्समहितस्य से इत्यादेशो वा स्यात् । से
तस्येत्यर्थः ॥ के, को । के ॥ क । के ॥ केण, केण । केहि,
केहि ॥ काण ॥ कम्हा, काओ ।

कादिहितो रितो डओ ॥२११४५॥

कजब्दात्परस्येहितोप्रत्ययस्यादेरिकारस्य डओ इत्यादेशः
स्यात् । काओहितो ॥ कस्स । केसि ॥

इमकाभ्या से स्सि वा ॥२११४६॥

आभ्या परस्य सप्तम्येकवचनस्य से स्सि इत्यादेशो वा
स्यात् । कस्मि, क्मि, क्मि, के । वेसु ॥

इमस्त सोतोऽयम् ॥२११४७॥

इमशब्दस्योप्रत्ययसहितस्यायमित्यादेशो वा स्यात् ।

इम + उ = अय, इमे,

मोर्णङ् वा ॥२।१।५१॥

इमसभ्यन्धिनो मो इत्यस्य णडागमो वा स्यात् । इणमो,
इमो । “ जंजू इणमो अण्प्रत्ययसवरविणिच्छय पवयणस्त नि-
स्तद ” इमे ॥

मस्य णोऽमि ॥२।१।५२॥

इमसभ्यन्धिनो मकारस्य णकारादेशो वा स्यात् । इणं,
इम । “ इणमंस्त्रेवं पुच्छे ” ॥ इमे ॥

इणे ऽणः ॥२।१।५३॥

इमशब्दस्याण इत्यादेशो वा स्यात् इणप्रत्यये । अणेण,
इमेण, इमेण । इमेहिं, इमेहि ॥ इमाण ॥ इमाओ, इमा ।
इमेहितो ॥

स्तिस्सयो रो वा ॥२।१।५४॥

इमशब्दस्याकारादेशो वा स्यात् स्तिस्सयोः परयोः ।
अस्स, इमस्स । इमेसिं ॥ अस्सि, इमसि, इममि । इमेसु ॥ एसो,
एसे, एस । एण ॥ एय । एण ॥ एण्ण, एण्ण्य । एण्हिं,
एण्हि ॥ एघाण ॥ एघाओ, एघ्या, एण्हितो ॥ एण्सिं ।
एण्सु ॥

अनुस्वारस्येसिमः ॥२।१।३६॥

सञ्चणामशब्दात्परस्येसिप्रत्ययस्यानुस्वारस्य लोपो वा
स्यात् । एण्सि । जेसि । तेसि । एवमन्नकयरेयरादयः ॥

१ जम्बू^१ इत्माह्वय (थय) सत्तरत्रिनिश्चय प्रयचनस्य निम्स्यन्दम् ।

पयह० १-१ । २ इममाक्षेप पृष्ट्यान् । भग० २ १ ।

अम्हस्य हमहमौ सोत ॥२११७५॥

उत्प्रत्ययसहितस्याम्हशब्दस्य ह अहमिति च पर्याये-
ण निपात्येते । ह, अह ।

सातो वयम् ॥२११७६॥

अप्रत्ययसहितस्याम्हशब्दस्य वयमित्यादेशो वा स्यात् ।
अम्हे, वय ।

समो मेमममममम ॥२११७७॥

मप्रत्ययसहितस्याम्हशब्दस्य मे, म, मम, मन, इति
च पर्यायेण निपात्यन्ते । मे, म, मम, मन ।

सेतो णो ॥२११७८॥

अम्हशब्दस्य द्वितीयावहुवचनान्तस्य णो इत्यादेशो
वा स्यात् । णो, अम्हे ॥

सेणस्य मणमयौ ॥२११७९॥

इणप्रत्ययसहितस्याम्हशब्दस्य मण मया इति च पर्या-
येण निपात्येते । मया, मण । अम्हेहि ॥

सातोतो ममाओममाहिंतावौ ॥२११८०॥

पञ्चम्येकवचनसहितस्याम्हशब्दस्य ममाओ ममाहितो
इति च निपात्येते । ममाओ, ममाहितो । अम्हेहितो ॥

सस्सस्य मममज्झमज्झाच्च ॥२११८१॥

स्सप्रत्ययसहितस्याम्शब्दस्य मम मज्झ मज्झाश्च-
कारान्मे ममे इति पर्यादेशा निपात्यन्ते । मम, मम, मज्झ,
मज्झ, मह, मे ।

मौ मम ॥२११८२॥

मिप्रत्यये परे अम्शब्दस्य मममित्यादेशः स्यात् । म-
मसि ।

अणमोऽणो लोप ॥२११८३॥

अम्शब्दात्परस्याणप्रत्ययस्याणो लोपो वा स्यात् ।
अम्ह,

साणमोणेऽस्ताकसौ ॥२११८४॥

पद्योऽनुवचनसहितस्याम्शब्दस्य णे अस्ताकमिति च
वा निपात्यन्ते । णे, अस्ताक, अस्ताण ॥ “एयं णे पेचभवे ”

मम्हिं वा ससे ॥२११८५॥

सिप्रलाप्रसङ्गिनस्याम्शब्दस्य मम्हिं इति वा निपात्यन्ते ।
मम्हि, अम्हेसु ॥

१ अत्तमाक प्रत्ययभवे ॥ औप० २७ ॥ २ “त भइ ण भयतु
देवारुणि वपाण मम्हिं जम्न अणुपभाणण अक्किह्हे जाय विहरामि”
भाग० ॥३-१॥

(तज्ज भयतु देवानुपिराणा मपि यस्य नुपभावेणाक्किह्हे याप्रठिग्गामि)

तुम्हशब्दः ॥

सोतस्तुम्हस्य ततुमेतुमम ॥२११८६॥

उप्रत्ययसहितस्य तुम्हशब्दस्य त तुमे तुमनिनि च पर्यायेण निपात्यन्ते । त, तुम, तुमे ॥

बहुवचनेषु तुम्भतुज्झो ॥२११८७॥

तुम्हशब्दस्य बहुवचनेषु परेषु तुम्भ तुज्झ इत्येतानादेशां पर्यायेण वा स्त । तुम्भे, तुज्झे, तुम्हे ॥

मिमौ च हो लोप ॥२११८८॥

मिप्रत्यये मप्रत्यये च परे तुम्हशब्दस्य हकारस्य लोपः स्यात् । तुम, तुमे ॥

सेणस्य तुमे ॥२११८९॥

इणप्रत्ययसहितस्य तुम्हशब्दस्य तुमे इति निपात्यते । तुमे । तुम्भेहिं, तुज्झेहिं, तुम्हेहिं ॥

सातोतस्तुमाहितो ॥२११९०॥

अनोत्प्रत्ययसहितस्य तुम्हशब्दस्य तुमाहितो इति निपात्यते । तुमाहितो । तुम्भेहितो ॥

सस्सस्य तेतप्रतुज्झतुमतुहतुज्झा ॥२११९१॥

स्मप्रत्ययसहितस्य तुम्हशब्दस्यैते पर्यायेण निपात्यन्ते । ते, तत्र, तुज्झ, तुम, तुह, तुज्झ ॥

अणमोऽस ॥२११२॥

तुम्हशब्दसम्बन्धिनो मकाररहितस्याणप्रत्ययस्य लोपो
वा स्यात् । तुम्भ, तुम्ह, तुम्हाण ॥ तुमसि । तुम्भेसु, तुम्हेसु ॥

॥ इति खरान्ताः पुल्लिङ्गाः ॥

अथ स्वरान्ताः स्त्रीलिङ्गाः ॥

तथाकारान्तः स्त्रीलिङ्गो मालाशब्दः ॥ माला+उ=माला

आतश्चादितोरोक् ॥२११३॥

आदिदुद्भयः परयोः प्रथमाद्वितीयावहुवचनयोरोगागमो
वा स्यात् स्त्रियाम् । मालाओ, माला ॥

आदीदूतां ह्रस्वो सि ॥२११३३॥

मि परे आकारेकारोकाराणां ह्रस्वः स्यात् माला+म्=माल ।
मालाओ, माला ॥

णस्य स्त्रियामे. ॥२११३१॥

इणप्रत्ययसम्बन्धिनो णकारस्य स्त्रियामेकारदेशः स्यात्
त् । मालाण । मालाहिं ॥ मालाए ॥ मालाओ । माला-
हिन्तो ॥

स्सस्याए ॥२११३४॥

रुप्रत्ययस्य त्रियामण इत्यादेश. स्यात् । मालाण ।
मालाण ॥

मेरादीदूद्धथ ॥२११३५॥

कारादीकारादूकाराच्च परस्य सप्तम्या णरुवचनस्याप्यण इ-
त्यादेश स्यात् । मालाण । मालासु ॥

आतो डे रीदूद्धथा डिडू वाऽऽमन्त्रणे ॥२११३६॥

आमन्त्रणैरुवचनस्याकारात्परस्य डे ईकारादूकाराच्च पर-
स्य क्रमेण डि डू इत्येतावादेशा वा स्त. । भो माले! माला!
भो नइ! भो वहु! ॥

इकारान्तः स्त्रीलिङ्गो दिट्टिशब्दः ॥

दिट्टी । दिट्टीओ, दिट्टी ॥ दिट्टि । दिट्टीओ, दिट्टी ॥
दिट्टीण । दिट्टीहि ॥ दिट्टीण ॥ दिट्टीओ । दिट्टीहिन्तो ॥ दि-
ट्टीण । दिट्टीण ॥ दिट्टिसि । दिट्टीसु ॥ भा दिट्टी! दिट्टीओ! ॥

ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः समणीशब्दः ॥

समणी । समणीओ, समणी ॥ समणि । समणीओ,
समणी ॥ समणीण । समणीहि ॥ समणीण ॥ समणीओ ।
समणीहिन्ता ॥ समणीण । समणीण ॥ समणीण । समणीसु ॥
भो समणि! । समणीओ! ॥

उकारान्तः स्त्रीलिङ्गो धेणुशब्दः ॥

धेणू । धेणूओ, धेणू ॥ धेणु । धेणूओ, धेणू ॥ धेणूण ।

घेणूहिं ॥ घेणूण ॥ घेणूओ । घेणूहिन्तो ॥ घेणूए । घेणूण ।
घेणूण । घेणूसु ॥ भो घेणू ! । घेणूओ ! ॥

ऊकारान्तः स्त्रीलिङ्गो बहुशब्दः ॥

वह् । वह्ओ, वह् ॥ वह् । वह्ओ, वह् ॥ वह्ए ।
वह्हिं ॥ वह्ए ॥ वह्ओ । वह्हिन्तो ॥ वह्ए । वह्ण ॥
वह्ए । वह्सु ॥ भो वह् ! । वह्ओ ! ॥

सञ्चशब्दस्य स्त्रीत्वे वाच्ये—सञ्चा । सञ्चाओ, सञ्चा ॥
सञ्च । सञ्चाओ, सञ्चा ॥ सञ्चाए । सञ्चाहिं ॥ सञ्चाए ॥
सञ्चाओ । सञ्चाहिन्तो ॥ सञ्चाए ।

आतस्मिम् सञ्चणामात् ॥२११५५॥

आकारान्तात्सञ्चणामशब्दात्परस्याणम स्त्रिभादेशः
स्यात् । सञ्चा+अणम्=सञ्चाणि ॥ सञ्चाए । सञ्चासु ॥ जा ।
जाओ ॥ ज । जाओ ॥

जातयोरीवेणे ॥२११५६॥

अनयोराकारादिणमन्निनीकारे परे पूर्वपरयोरीकार ए-
कादेशो वा स्यात् । जीए, जाए । जाहिं ॥

अएस्तसीनामिमाकाजाताभ्यो ङीसे ॥२११५७॥

इमाकाजाताशब्देभ्यः परेषा षष्ठीचतुर्थीसप्तम्येकवचनानां
ङीसे इत्यादेशो वा स्यात् ॥ जीसे जाए ॥ जीसे, जाए ।
जासिं ॥ जीसे, जाए । जासु ॥ एव कान्ताशब्दा ॥

स्त्रियामियम् २११४८॥

इमशब्दस्योत्प्रत्ययसहितस्य स्त्रियामियमिति वा निपा
ल्यने । इय, इमा ॥

डेश्वेमाददितो ॥२११५८॥

स्त्रियामिमशब्दात्परयोरदिनोड् । आदेश स्याच्चारा-
दोमादमो वा स्यात् । इमे, इमात्रो, इमा ॥

स्तस्य डीण ॥२११५९॥

स्त्रियामिमशब्दात्परस्य स्तप्रत्ययस्य डीण इत्यादेशो वा
स्यात् । इमीसे, इमीण, इमाण । इमासि ॥ वा० (इमात्सेर्डी
साण क्वचिदुक्तम्) इमीसाण । शेष जाशब्दवत् ॥ एताश-
ब्दस्योपग्राया सकारादेशो, एमा, एयात्रो एया ॥ शेष
सन्दावत् ॥

॥ इति सराता स्त्रालिङ्गाः ॥

अथ स्वरान्ता नपुंसकलिङ्गाः ॥

उत ङीवान्म ॥२११६०॥

नपुंसकात्परस्य प्रथमाया णक्प्रचनस्य मादेश स्यात् ।
यण+उ=रण ॥ दहि+उ=दहि ॥ महु+उ=महु ॥

जदितोरङ्गैरुस्य णिती दीर्घश्च प्रकृते ॥२११६१॥

ङीवात्परयो प्रथमाद्वितीयायहुप्रचनयो प्रत्येक णि ति
इत्येतामादेशा पर्यायेण ल्, प्रकृतेर्दीर्घान्मादेशश्च ॥

तेरनुस्वारो वा ॥२१॥६२॥

आदेशभृतस्य तेरनुस्वारान्तागमो वा स्यात् । वण+अ
=वणाणि, वणाट, वणाड ॥ दहि+अ=दहीणि, दहीट, दही-
ड ॥ मह+अ=महणि, महं, महड ॥ द्वितीयात्रामपि
तथा । सम्बोधने हेवण । हे दहि । हे मह । हे वणाणि ।
इत्यादि ॥ शेष पुवत् ॥ सञ्च । सञ्चाणि, सञ्चाट, सञ्चाड ॥
ज । जाणि, जाटं, जाड ॥ त । ताणि, ताइ, ताड ॥ क ।
काणि, काइ, काड ॥ इम । इमाणि, इमाट, इमाइ ॥ ण्य ।
ण्याणि, ण्याड, ण्याट ॥ शेष पुवत् ॥

॥ इति स्वरान्ता नष्टमकलिङ्गाः ॥

अथ संख्यावाचकास्त्रिलिङ्गाः ॥

दोरदितोर्दो ॥२१॥६३॥

दुशब्दात्परयोरदित्प्रत्यययोर्दो र्दोदेशः स्यात् । दु+अ
=दो । दु+ट=दो ॥

दुवे ङोष्णी क्वचित् ॥२१॥६४॥

दुशब्दात्परयोरदितो क्वचित् प्रत्येकं दुवे ङोष्णि इत्ये-
तावादेशौ स्तः । दुवे । ङोष्णि ॥

इस्विहीहितवां दुप्रभृतिभ्यः ॥२१॥६५॥

दुप्रभृतिभ्यः स्रग्धावाचकेभ्यः परंपामेपामादित्यरस्य
लोपः स्यात् ।

इहीहितोऽणामिसुप्नोत् ॥२११६५॥

दुशब्दस्याकारादेशः स्यादिति-इहितो अणाम् इसु प्रथ-
येषु । टाटि । दोहितो ॥

सरयायाचक्रादणमो णहम् ॥२११७२॥

सरयायैकशब्दात्परस्याणाम्प्रत्ययस्य णमित्यादेशः स्या-
त् । दोण्ट । दोसु ॥

तेडो ओ ॥२११६६॥

तिशब्दात्परयोरदिनोडो इत्यादेशः स्यात् । ति+अ
=तजो । ति+इ=नद्यो ॥

णिगश्च ॥२११६७॥

तिगश्चात्परयोरदितोणिग इत्यादेशः स्यात् कश्चित् ।
निणिग । तिणि । तिणिता । तिण । तिसु ॥

सादितश्चत्तारि चतुर ॥२११६८॥

अदितायपमत्तिस्य चउण्टस्य चत्तारि इति निपा-
त्यने । चउ+अ=चत्तारि । चउ+इ=चत्तारि । चउटि । चउ-
हिता । चउण्ट । चउसु ॥

रोश्च ओ ॥२११६९॥

चतुशब्दात्परयोरदिनो रो इत्यादेशः कश्चित् । चउरो ॥

पञ्चादिभ्यो लोप ॥२११७०॥

पञ्चादिरुग्याच्चाचकेभ्यः परयोरदितोर्लोपः स्यात् । पच ।

पचति, पचतिंतो । पचण् । पचसु ॥ एव छशब्दादारभ्याद्वा-
रसपर्यन्त बोध्यम् ॥

संख्यायां तेः ॥२१।७१॥

संख्यायकतिप्रत्ययान्तात्परयोरदितोर्लोपः स्यात् । कति ।
जति । तति । वीसाद्या नउडपर्यन्ताः शब्दाः संख्यासरयेयोभ-
यवाचकाः, तत्र संख्येयवाचकत्वे नित्यैकवचनान्ताः संख्यावा-
चकत्वे वचनद्वयान्ताः ॥

वीसादीनामानउईनां क्लीबत्वं प्रथमाद्वितीययोः

॥२१।७३॥

नउडशब्दपर्यन्तानां वीसादिशब्दानां प्रथमाया द्वितीया-
यां च नपुंसकवद्रूपं स्यात् ॥

नाम्नो नपुंसके ह्रस्वः ॥२१।७४॥

नाम्नो ह्रस्वान्तादेशः स्यान्नपुंसके । ण्गूण्वीस । ण्गूण्वीमा ।
चत्तालीस । चत्तालीसा । ण्गूण्वीसाइ वाससहस्राड । अड-
यालीमाण सपचउरेहि ॥

॥ इति संख्यावाचकास्त्रिलिङ्गाः ॥

॥ इति विभक्तिप्रकरणम् ॥

॥ अथाव्ययप्रकरणम् ॥

अव्ययम् ॥१११६॥

अप्रिसारोऽयम् ॥

सदृश त्रिषु लिङ्गेषु, मर्षामु च विभक्तिषु ।
वचनेषु च सर्वेषु, यत्र व्येति तदव्ययम् ॥ १ ॥

अहादय ॥१११२०॥

अहादिगणपठिता, शब्दा अव्ययसञ्ज्ञाः स्युः ॥ अ
अण निषेधे । अह जानन्तर्यादा । अइरा नत्काले । अइव
अईव अधिके । अग आनन्त्रणे । अन्तरू अन्तरेण
अभापरति । अते अतो मध्यन्तरे । अकम्हा देवादित्यर्थे ।
अचिर शीघ्रतायाम् । अजस्स निरन्तर । अज्ज
अस्मिन्नहनि । अज्जयाए अद्यप्रभृत्यर्थे । अज्जसुए
अयथ इत्यर्थे । अणिस सतते । अति अतिशये । अरिथ
अस्नीतितिङन्तप्रतिरूपक्रमव्ययम् । अदु अदुत्तर जान-
न्तर्यादा । अदुवा पक्षान्तरे । अवो नीचैरित्यर्थे । अभि
प्राभिस्तुग्ये । अभिस्तुण अभिस्तु पान पुन्ये । अल
पर्यादा । अलमद्यु अलमस्त्वित्यर्थे । अवि समुच्च
यादा । अविअ पक्षान्तरे । अविआइ सम्भायनायाम् ।
अमड अमति पान पुन्ये । अहवण अथवाऽर्थे । अहावर

अहे तनःपरमित्यर्थे । अहो नीचदेशे । आ मर्यादाभि-
विध्यादो । आड वाक्यालङ्कारे आउ पक्षान्तरे । आरा
समीपे । इ प्राकृत्ये । इइ इति इति इय प्रकारे, समासौ
च । इव सादृश्ये । ईस ईसि ईसि अल्पत्ये । उण
उणो पुनरित्यर्थे । उदाहु उदाड पक्षान्तरे । उपरि उपि
उवरि उपर्यर्थे । उस्सण उस्सन्नं प्रायोऽर्थे । उपरि पूर्व-
प्रकारे । ए सम्बोधने एतत्प्रकारे । एम एमाड इत्यादौ ।
एमेव एतत्प्रकारे । एव अवधारणे । एवं पूर्वोक्तरीतौ ।
एवणहं वाक्यालङ्कारे । कि जिज्ञासायाम् । किच पक्षा-
न्तरे । किणाड किञ्चिन्मात्रमित्यर्थे । किण्ण जिज्ञासायाम् ।
किर किल निश्चये । कीस कस्मादित्यर्थे । कद् कु कुत्सा-
याम् । खलु निश्चये वाक्यालङ्कारे च । खिप्प शीघ्रता-
याम् । च च ममुचयादो । चिट्ठं चे भृशमित्यर्थे । जड
जति जदि घट्यर्थे । जाउ कदाचिदित्यर्थे । जाव ताव
यावत्तावदित्यर्थे । जुगवं एकस्मिन् काले । ज्ञत्ति शीघ्र-
तायाम् । ण निषेधे । ण वाक्यालङ्कारे । णवरं णवरि
कैवल्यार्थं । णहु निषेधे । णाड निषेधे । णाणा अनेक-
स्मिन् । णिहो नीचदेशे । णु प्रदने । णूणं निश्चये ।
णो निषेधे । ण्णं पह वाक्यालङ्कारे । तं तत्रत्यर्थे । ति
त्ति पूर्वोक्तप्रकारं समासौ च । तु समुच्चये । थ वाक्या-

लङ्कारे । टिया दिवसे । दूरा दूरदेशे । धणिय अति-
 शये । धिद्धि धिर विसि धिम्कारार्थे । न निपेधे ।
 नणु शङ्कायाम् । नमो नमस्कारे । नवर नवरि कैव-
 ल्यार्थे । नहु निपेधे । नाणा अनेरुस्मिन् । नूण निश्च-
 ये । नो नोण निपेधे । दुट्टु दुष्टे । पए पगे प्रभाते ।
 पच्छा उत्तरत्र । पभिइ पभित्ति प्रारभ्येत्यर्थे । परेव्वं
 परदिने । पसढ प्रसह्येत्यर्थे । पाए प्रायोऽर्थे । पाओ
 पातो प्रभाते । पाय प्रायोऽर्थे प्रभाते च । पि अप्यर्थे ।
 पित्र इवार्थे । पिह पिहु पिहो पुढो पथगर्थे । पुण
 पुणो पुनरित्यर्थे । पुरा पूर्वकाले अग्रे च । पुरत्था पुर-
 च्छा पुरे अग्रे इत्यर्थे । पुला पूर्वकाले । वहि वाल्ये ।
 भते पृज्यसम्बोधने । भिस अतिशये । भुज्जो
 भृज्जो बाहुल्ये । भे भो सम्बोधने । मज्झो मध्ये ।
 मणय मणा अल्पे । माह निपेधे । मिव इवार्थे ।
 मिहो परस्परस्मिन् । मुसा असत्ये । मुहा निष्प्रयोजने ।
 मुहु पान,पुन्ये । य चार्थे । युगव एककाले । रह रहो
 एकान्ते । राओ रात्रावित्यर्थे । रित्ते विनाऽर्थे । रि अप-
 प्यर्थे । रित्र इवार्थे । रिस् वीसु पृथक्त्वे । व्य इवार्थे ।
 सड सहृदयं सदाय च । सपड सपय एतत्काले । स
 पाओ प्रभाते । समख प्रत्यक्षजाने । समत समता

सर्वप्रकारेणेत्यर्थे । सणिअं जनैरित्यर्थे । सद्धिं सम
 सहाथे । सयं सकृदित्यर्थे स्वयमित्यर्थे वा । सययं
 सनते । सयराह सत्परमित्यर्थे । साय सूर्यास्तमनसमये ।
 सुडर दीर्घकाले । सुए अनागतदिने । सुट्टु सौष्ठवे ।
 सुतर सहजन इत्यर्थे । सेवं तदेवमित्यर्थे । हता स्वीका-
 रे । हंड आश्चर्यायें । हंदि हभो आमन्त्रणे, कुट्टसरो-
 घने, विकल्पविपादपञ्चात्तापनिश्चयेषु च । हउ हा
 इत्यर्थे । हणिहणि प्रतिदिनम् । हद्धी खेदे । हव्व
 शीघ्रतायाम् । हिज्जो अतीतदिवसे । ही आश्चर्ये ।
 हुरत्था वत्तिदंशे । हुलियं शीघ्रतायाम् । हे सम्बोधने ।
 हेठ हेट्टा हेट्टि हेट्टिल्ला नीचदेशे । हे हो आमन्त्रणे ।

अत्यादयश्च ॥११॥२१॥

अत्यादिगणपठिता गन्दा अव्ययसजाः स्युः ।

अड अति अतिशये उत्कर्षे च । अणु अनु पश्चात्सादृश्य-
 लक्षणादिषु । अधि अहि सत्त्वेऽधिकारे च । अभि
 आभिनुत्पादो । अव उव ओ निश्चयानादरालम्बनादिषु ।
 आ सीमादौ । आविर् व्यक्ते । उ उट् जद्धादौ । उ
 उप उव ओ ओद् समीपादौ । णिनि निषेधादौ । णिर्
 निष्पिण्गे निष्पिणादौ च । तु पृथग्भावादौ । ट टरपीडादौ ।

प प्य प्ररुयोदो । पडि पति व्याप्तिलक्षणप्रातिकृत्यादौ ।
 परा प्रागन्यादो । परि पलि सर्वत्रेत्यर्थे । पाउ पाउर्
 प्राप्तादये । वि नियोगादो । सद् भ्रद्वायाम् । सम्
 समुचयादौ ।

अभादितडितान्ता ॥११२२॥

अम् आ आगन्ति इड उण उण्ण इह ई ए क्खुत्तो
 चण पि चिष ण्ह ण्हि ण्हु ता ति तो त्य त्य दा दाणि घा
 घासि मो स्म स्सि ह ह हा हिं हिय हुणा इत्येतत्तद्धित-
 प्रत्ययान्ता शब्दा अन्यप्रसङ्गा स्युः । ज यस्मादित्यर्थः ।
 त तस्मादित्यर्थ । ता तन इत्यर्थ । सत्त्वावन्ति सर्वमित्यर्थ ।
 केइ कश्चित् केचिदित्यर्थ । केणइ केनचिदित्यर्थ । कोइ
 कश्चिदित्यर्थ । जेण जेण यत्रेत्यर्थ । तेण तेण तत्रे
 त्यर्थ । किण्णा कथमित्यर्थ । इह अस्मिन्नित्यर्थ । किह
 कुत्रेत्यर्थ । कयाइ कयाई कदाचिदित्यर्थ । कस्सई
 कस्यचिदित्यर्थ । जाए यत्र इत्यर्थ । ताए तत्र इत्यर्थ ।
 पगामाण प्रकामत इत्यर्थ । दुम्खुत्तो द्वि वृत्त्व इत्यर्थ ।
 तिम्खुत्तो त्रि वृत्त्व इत्यर्थ । इमचण इमचनेत्यर्थ ।
 एरुचण एरुचनेत्यर्थ । जावचण जावचण यावचनेत्यर्थ ।
 तावचण तावचनेत्यर्थ । कहिंचि कुत्रचिदित्यर्थ । कुहि-
 चिय कुत्रचिदित्यर्थ । जण्हयस्मादित्यर्थ । इण्हि इयण्हि

इदानीमित्यर्थः । कण्डुकुत्रेत्यर्थः । कता कदेत्यर्थः । सता
 सर्वदेत्यर्थः । जओ जतो यन इत्यर्थः । एतथ इतथ अत्रेत्य-
 र्थः । कतय कुतय कुत्रेत्यर्थः । जतय यत्रेत्यर्थः । ततथ
 तत्रेत्यर्थः । इतथ अमुना प्रकारेणेत्यर्थः । तदा तदेत्यर्थः ।
 सदा सर्वदेत्यर्थः । इदाणि इयाणि इदानीमित्यर्थः ।
 तथा तथेत्यर्थः । तथा सव्यया सर्वदेत्यर्थः । एकसि
 एकश इत्यर्थः । कमसो क्रमश इत्यर्थः । पायसो प्रायश
 इत्यर्थः । बहुसो बहुश इत्यर्थः । दवदवस्स द्रुनद्रुनमि-
 त्यर्थः । एकसि एकदेत्यर्थः । इह इह अस्मिन्नित्यर्थः ।
 तहा तथेत्यर्थः । कहि कुहिं कुत्रेत्यर्थः । जहिं यत्रेत्यर्थः ।
 तहि तत्रेत्यर्थः । कहिय कुत्रेत्यर्थः । जहिय यत्रेत्यर्थः ।
 तहिय तत्रेत्यर्थः । अहुणा अधुनेत्यर्थः ।

हेतुसम्बन्धकृदन्ताश्च ॥१११२३॥

हेत्वर्थकत्तणप्रभृतिसम्बन्धार्थकत्तादिप्रत्ययान्ताश्च, अ-
 मजाः स्युः । गच्छित्तण । गच्छित्ता । अभिगन्तु । गणित्त ।
 वेत्तु । गणित्त । पग्गहित्तु । नेऊण । मज्जिऊण । गमेऊण ।
 पडिधिसडिजय । उस्सज्जिया । सिच्च । सिच्च्या । कट्टु ।
 उयागम्म । परुत्थ ॥

समासेऽमन्ता ॥१११२४॥

समासेऽम्बन्धान्ता अन्ययमजाः स्युः । अतोनिम् ।

इकारान्ता दिस्यादय ॥१११२५॥

इकारान्ता दिस्यादिशब्दाश्च समासेऽत्र्ययसज्ञा स्युः । अहो-
निसि । दिमोदिसि । गुम्मागुम्भि ॥

अव्ययाच्च ॥१११६६॥

अत्र्ययात्परस्य बहुल सुपो लोप स्यात् ।

॥ इत्यव्ययप्रकरणम् ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

॥ अथ स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् ॥

अत स्त्रिया डा ॥११२१॥

जकारान्तान्नाम्न. स्त्रीत्वे द्योत्ये डाप्रत्यय स्यात् । अम्मा ।
अयिला । अवोगटा ॥

अधिगरणादिभ्यो डी ॥११२२॥

अधिगरणादिगणपठितेभ्योऽकारा^१तेभ्योऽपि स्त्रिया डी-
प्रत्यय स्यात् । अधिगरणी । अभियोगी । अवचुल्ली ॥
रा० (गोर्गागे डीति उक्तम्.) गायी ॥

१ अङ्गिगण, अभियाग, अवचुल्ल, आराहण, कप्यण, कमट,
कह काग, गाहाउड, गुम्, गा, चउफ्म, नत्तु, न्तमन्तप्रत्ययान्ता
जातिमन्तप्रजा, पन्नाम, मउ, मह, मामप्राचका, वातोल, वीअण, वे-
ता, वम्भ, मग, मवगण, साहु, सिम्म, मीन, एतऽङ्गिगणात् ॥

के पूर्वस्य ह्रस्वोऽत इर्वा ॥२१२१॥

स्वार्थविहितरूपप्रत्यये परे पूर्वस्य ह्रस्वः स्यादकारश्चेत्पूर्वन्त-
स्येकारो वा स्यात् । मामिधा । महच्छिधा । महालिधा । महा
लया । अम्मया ॥

अणश्च ॥२१२३॥

अण्प्रत्ययान्ताङ्गीप्रत्ययः स्यात् । आरवी ॥

इतोऽभावे णी ॥२१२४॥

भावभिन्नार्थकेप्रत्ययान्ताण्णीप्रत्ययः स्यात् । आस्वाविणी ॥

इन्दादाणीः पुयोगे ॥२१२६॥

इन्दशब्दात्पुयोगे स्त्रियामाणीप्रत्ययः स्यात् । इन्दाणी ॥

दिसाङ्घ्रिश्च ॥२१२७॥

दिसशब्दाङ्घ्रिप्रत्ययश्चकाराङ्घ्राप्रत्ययः पर्यायेण स्तः स्त्रि-
याम् । दिमा । दिमि ॥

उतो डीति प्रकृत्या ॥२१२११॥

उकारान्ताः शब्दा डीप्रत्यये परे प्रकृत्या स्युः । नत्तुई ।
नत्तुई ॥

महात्ती ॥२१२८॥

महात्तात् स्त्रियां तीप्रत्ययः स्यात् । महती ॥

भिस्रुवृत्तिभ्यश्च ॥२१५॥

एभ्य स्त्रिया णीप्रत्यय' स्यात् । भिस्रुणी । साह्रणी ।
गाहावङ्गी, गाहावतिणी । गह्वङ्गी ॥

सिस्समासयोर्णोति सलोपे ॥२१६॥

'प्रनयोरकारस्येकार, स्यादिणप्रत्यये सलोपे सति ।
सीसिणी । पुण्णमासिणी । सलोपे किम् । सिस्मणी ॥

इति स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

अथ कारकप्रकरणम् ॥

करणप्रयोजक कर्त्ता ॥२१७॥

करणनिष्ठ वापारजनक कर्त्तृसज्ञ, स्यात् ॥

कर्त्तरि प्रथमा ॥२१८॥

कर्त्तरि वाच्ये नाद्वा प्रथमाभिक्ति' स्यात् । “अज्ञ
जन्तु जप्पाण भावेमाणे वितरति” ॥

आमन्त्रणे च ॥२१९॥

आमन्त्रणेऽर्थे प्रथमा स्यात् । 'भो जिण ! भो जिणे !
अज्जो ! आउस ! राय ! ॥

क्रियया कर्त्तरिष्ठ कर्म ॥२२०॥

क्रियाजन्यफलत्वेन कर्त्तरि ऋषिपय कर्मसज्ञ स्यात् ।

१ भिस्रु, गह्वङ्, गाहाव, गाहाव गुह्य, घट, नत्तु, ताहु, सिस्म, सीम, एते भिस्रुपञ्चक ॥

२ मार्त्तियं त्रामान नावन् विन्गि । नाण० १-५ ॥

अनुक्ते ॥२१२१४॥

इत ऊर्द्धमधिकारोऽयम् ॥

कर्मणि द्वितीया ॥२१२१५॥

अनुक्ते कर्मावाचकतिङ्शुदादिसमभिव्याहृते कर्मणि द्वितीया स्यात् । “अप्पाणं भावेमाणे विहरति” “सेणिए राया कोट्टुविषपुरिसे सदावेति” । अनुक्ते किम् । “मए पाउससिरी विउच्चिया” ॥

अभेदान्वयि च ॥१११२८॥

प्रियया सह तादात्म्यसम्बन्धवच कर्मसज्ञ वा स्यात् । “अभिमुख पजलिउडे” । “ससद्गच्छड” “ससद्चिट्ट”

समयमार्गयोरभिव्याप्तौ ॥२१२१६॥

समयवाचकान्मार्गवाचकाच्च नाशो निरन्तरसम्बन्धे वाच्ये द्वितीया स्यात् । “सरोज्जाड जोघणाड दडं निसिरड” । “एगं दिवसमवि ते रायसिरिं पासित्तए” । “तंते ण से वनटवे अड्ढाडजाड रातिंदियाड त वण झामेइ” ॥

१ आत्मान भाषयन् विहरति, श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुम्पान् शत्रुयते । नाया० १-१५ ॥ २ मया प्रावृट्श्रीर्विदुर्विना । नाया० १-१५ । ३ अभिमुख कृतप्राबलि । नाया० १-५ ॥ ४ मशन्दगच्छति, मशन्द तिष्ठति । नाया० १-३० ॥ ५ सरयेयानि योजनानिदण्ट नि-सरति (नि साम्यति) । नाया० १-१४ ॥ ६ एरुदिजसमपि ते राजश्रिय द्रष्टुम् । नाया० १-२४ ॥ ७ तत स वनदयन्त्यद्धानि रात्रिदिनानि तद्वन ध्यापयति । नाया० १-२७ ॥

कर्मयुगविवक्षित चापादानादिभि ॥११२९॥

अपादानादिविशेषैरविवक्षित कर्मणा सह मयद्वमपि कर्मसज्ज स्यात् । “जय चिद्वृत्ति” “जय आसयति” । “जामेव दिमिपाउच्चृता” । “ज समय सीयपरिम्ह वेदेति नो त समय उस्तिणपरिस्ह वेदेइ” । “सुमिर्णपाढण विपुल जीप्रियारिह पोहदाण दलयति” । “ज रयणिच ण पउमाग्गीदारय पयाया त रयणिच ण पोहिलावि दारिय पयाया” ॥

व्यापारवत्करणम् ॥११३०॥

धात्वर्थव्यापारस्य जनकत्वे सति तज्जन्यफलजनक करणसज्ज स्यात् ॥

कर्तृकरणयोस्तृतीया ॥११३१॥

अनुक्ते कर्त्तरि करणे वा वाच्ये तृतीया स्यात् । “भर्गवया महावीरेण अयमद्रे पन्नत्ते” “विणएण पज्जुवासमाणे” ।

१ यत् निश्चिन्ति, यत्नमाप्ते आश्रयति वा । नाया० १-१७ ॥ २ यस्या-
मन् दिशि प्रादुभूता । नाया० १-३७ ॥ ३ यस्मिन् समये शीतपरिषह
वदयति ना तस्मिन् समये उष्णपरिषह वदयति । भग० ८-८ ॥
४ न्वमपाठनाय विपुल जीप्रिताह प्रातिदान ददाति । नाया० १-१३ ॥
५ यस्या रजन्या च पद्मावती शरक प्रजाता तस्या रजन्या च पोहिलाडपि
दारिका प्रजाता । नाया० १४-६४ । ६ भगवता महावीरण्यायमर्ष
प्रदत्त, विनयेन पशुपास्यमान । नाया० १-५ ॥

“रायहसंसरिसीण गतीण उवागच्छइ” “तुमे देवाणुप्पिण सुमिणे दिट्ठे” । गिरिं नहेहिं खणह, अर्यं दन्तेहिं खायह, जायतेय पाएहिं हणह, जे भिक्खुं अचमन्नह” । “महया महया सदेण उग्घोसेमाणा” । “त भवियेच्चं ण पत्थ कारणेण” ।

हेत्वर्थयोगे सर्वा प्रायेण ॥२११४०॥

हेतुवाचकैः शब्दैर्योगे सर्वा एव विभक्तयो बाहुल्गेन प्रयुज्यन्ते । गम्यमानाऽपि क्रिया कारकविभक्तीना निमित्तम् । “प्रयोषे किं धम्मपुराट्ठिगारे” । किं प्रयोजनमिति शेषः । “अल बालस्स सगेण” ।

सहार्थयोगे गुणीभूते ॥२११४०॥

सहशब्दार्थकशब्दयोगेऽप्रधाने तृतीया स्यात् । भोच्चाण भोः सह इत्थियाहिं” । “वण पभूय सह इत्थियाहिं” ।

१ गजहसमदृश्या गत्या उपागच्छति, त्वया देवानुप्रिये म्यमो दृष्ट । नाया० १-१० ॥ २ गिरिं नहे खणह, अर्यो दन्तै र्यादह, जाततेजस पाएहिं, जे (य्य) भिक्खुमन्यध्वम् । उक्त० १२-२६ ॥ ३ महता महता शदेनोद्घोषयन्त । नाया० २-३६ । ४ तद्वदित्यमत्र काग्णेन । नाया० १-१५ ॥ ५ धनेन किं धर्मपुराट्ठिगारे । उक्त० १४-१७ ॥ ६ अल बालस्य सगेन । नाया० १-१-५-६५ ॥ ७ शुक्ला भोगान् सह स्त्रीभि । उक्त० १४-६ ॥ ८ धन प्रभूत सह स्त्रीभि । उक्त० १४-६ ॥

“जस्सतिं मच्चुणा मरुत्” । सहेति शेष’ । “सेणिण्ये
रत्ता मत्तिं” । “रायसरूण्णाहिं सत्तिं ष्णदिवसेण पाणिं
गिण्हारिसु” ॥

आधारेऽपि ॥२११६॥

इच्चिदधिकरणेऽपि वाच्ये तृतीया स्यात् । “तेण कालेण
तेण मज्जण” । “जेणामेव सेणिए राया तेणामेव” यस्मि-
न्नेव तस्मिन्नेत्यर्थे “मज्जे णायगभीरे” । “रायसरूण्णाहिं
सत्तिं ष्णदिवसेण पाणिं गिण्हारिसु” ॥

गोत्तादिभ्योऽभेदे ॥२११२०॥

गोत्तादिशब्देभ्यस्नादात्म्ये वाच्ये तृतीया स्यात् । “कम्स-
वेगोत्तेण अज्जजजू” । “उट्ठाण उट्ठेति” । “नामेण मेहज्जु-
मार” ॥

विनादियोगे ॥२११२१॥

विनादिशब्दयोगे तृतीया स्यात् । “नायेण विणा न हु-
न्ति चरणगुणा” ॥

१ यस्यास्ति मृत्युना (मह) सग्यम् । उक्त० १४-२७ ॥ २ शशि-
केन गङ्गा साक्षम् । नाया० १-१३ ॥ ३ रायसरूण्णाहिं सार्द्धमेव दिव
सं पारिमप्राप्तयताम् । नाया० १-२० ॥ ४ तस्मिन् काले तस्मिन् समये
। नाया० १-४ ॥ ५ यस्मिन्नेव श्रेणिणो राजा तस्मिन्नेव । नाया० १-६ ॥
६ म पे ननगम्भारे (मज्जेन च गम्भारि) । नाया० १-६ ॥ ७ काश्यप-
गात्रेणार्थनम् । नाया० १-५ ॥ ८ उत्तमायात्तिष्ठति ॥ नाया० १-५ ॥
९ नाम्ना मप्रकुमार । नाया० १-१७ ॥ १० ज्ञानन विना न भवन्ति
चरणगुणा । उक्त० २८-३० ॥

प्रकारमुपेताल्लक्षणे ॥२१२२॥

कंचित्त्वादर्थं प्रति विशेषणत्वं प्राप्तान्नात्रो व्यावस्थेऽर्थे
तृतीया स्यात् । “देवतां उववयो” । “सीत्सिणित्ताण द-
लयति” ॥

कर्मान्वयेनेष्टं सम्प्रदानम् ॥२१२३॥

क्रियायाः कर्मसम्बन्धयत्वेन कर्तुरिच्छाविषयीभूत स-
म्प्रदानसज्ञ स्यात् ॥

सम्प्रदाने चतुर्थी ॥२१२३॥

अनुक्ते सम्प्रदाने वाच्ये चतुर्थी स्यात् । “अंगमेगाण
भारियाण णगमेग हिरण्णकोटिं दलयति” ॥

तुमर्थेणाद्यन्तेभ्य ॥२१२४॥

भावार्थरूपादिप्रत्ययान्तेभ्यस्तुमर्थे वाच्ये चतुर्थी स्यात् ।
“दुल्लहे सवणयाण” दुर्लभः श्रोतुम् । “पासणयाण”
द्रष्टुम् । “अहमेयस्सं अट्टस्स अणरिहे सवणयाण” श्रोतुम् ।
‘पाय वन्देण पहारेत्थ गमणाण’ गन्तुम् ॥

१ देवताप्रापयत । नापा० १-३१ ॥ २ शिशात्वन इति । मग०
६-३३ ॥ ३ एङ्गन्त्ये भावार्थे ण्केना हिरण्यकोटि इति । तापा० १-२०
४ अमेतत्त्वात्स्यान्त् धातुम् । ५ पादो वन्ति प्रयागित्तार (विकल्पित-
तयान्-विचारितयान्) ॥

तादर्थ्ये पथी च ॥२१२६॥

तादर्थ्ये वाच्ये पथी स्याच्चाचतुर्थी । वायेणाण पुच्छणाण
परियट्टणाण धम्माणजोगचिंताण य उच्चारस्स य पासयणस्स
य अहगच्छमाणा य निर्गच्छमाणा य” । एस मे णित्था-
रिण ममाणे पच्छा पुग हियाण सुहाण खेमाण णिस्सेसाए
आणुगामियत्ताण भविस्सति’ ॥

कर्त्तरि च ॥२१२५॥

क्वचित्कर्त्तव्येऽपि चतुर्गो दृश्यते । “ से के ण जाणन्ति
अम्मयाओ के पुब्बि गमणाण के पच्छा गमणाण ”
गमनकर्त्ता ॥

विभागेऽवधिरपादानम् ॥२१२७॥

विभागे योऽवधिः स्थिरः सोऽपादानसङ्गः स्यात् ।

१ वाचनायै पृच्छनायै परिव्रतनायै धमानुयोगचिन्तायै चोच्चारणाय च
प्रसयणाय चातिगच्छन्तश्च निर्गच्छन्तश्च । नाया० १—२६ ॥ २ ण्यो
(अर्था) मे निरुत्तरितं सन् पञ्चात् पुग हियाय सुहाय खेमाय
नि प्रेम्माणानुगामिक्कनायै भविस्सति ॥ नाया० १—२६ ॥ ३ अत्र को
जानान्यम्यतात् १ क पत्र गमनाय (गत) क पश्चाद्गमनाय
(गमक) । नाया० १—२ ॥

अपादाने पञ्चमी ॥२१२१७॥

अनुक्तेऽपादाने वाच्ये पञ्चमी स्यात् । “सर्वणिज्जाग्रो
उद्वेति २ स्ता पायपीढाग्रो पच्योरुहनि” । “गिहेहिन्नो
पडिनिःस्रमति” । “हत्याग्रो हत्य सहरिज्जमाणे”
“अकाओ अकं परिभुज्जमाणे” ॥

स्रयादायासाति ॥२१२१८॥

सौमार्थकाकारयोगे पञ्चमी स्यात् । “आसत्तमाओ कुल-
वसाओ” ॥

हेतो ॥२१२१९॥

हेतो वाच्ये पञ्चमी म्यात् । “नोऽन्दियगेज्ज प्रमुत्त-
भावा” “अमुत्तभावा वि ष होइ निच्यो ” ॥

प्रभृत्यर्थयोगे ॥२१२२०॥

आरभ्येत्यान्यर्थरुशब्दयोगे पञ्चमी स्यात् । “उओ तच्चे
अइण भयग्गहणे” ॥

१ अयनीयत उचिति, उग्राम पादपीडितप्रत्ययगेहति । नाश० १-६ ॥
२ गृहेभ्य प्रतिगिरुमति । नाश० १-१२ ॥ ३ इन्नाइस्त सतिपमाणा-
उडाइ परिभान्नान । नाश० १-१७ ॥ ४ आनत्तमातुत्तश्चत् ।
नाश० १-२३ ॥ ५ नोऽन्दियप्रतोऽनतमात्रा, अमुत्तभावापि च भवति
मिथ ॥ उत० १४-१६ ॥ ६ उन्नाइणेऽताने भयग्गहणे । नाश०
१-२७ ॥

शेषे षष्ठी ॥२१२३१॥

कर्मादिभिन्ने सम्यन्वयमानान्ये वाच्ये षष्ठी स्यात् । “अं-
तोण भते माणुसुत्तरम्म पत्रयस्स” । “तस्से ण सेणियम्म
रण्णो धारणी नाम देवा होत्था” । “तस्से कारणास्स अनग-
मण” । “जस्स सरस्स” ॥

समुदायादेकस्य पृथक्करणे सप्तमी च ॥२१२३२॥

जातिगुणक्रियाभिः समुदायादेकस्य पृथक्करणे यत्स्त-
स्मात्सप्तमी चात्षष्ठी स्यात् । “दाणाणं सेट्ठ अभयप्पदाणं सच्चे
सुवा अणयज्ज वयन्ति” । “गणसिं तोमाणं भत्तसुमिणाणं
इमे चोद्दम” अत्र वीसादिशब्दानां नित्यैकवचनान्ततया
वह्यवचनान्तविशेषणमपि, तौमाण इति पदमेकवचनान्तम् ॥

अन्तरायोगे च ॥२१२३३॥

अन्तराशब्दयोगेऽपि षष्ठी स्यात् । “भामंमाणस्स वा णो
अतरा भास भामिज्जा” ॥

दूरान्तिकाद्यर्थे द्वितीयासप्तम्यो च ॥२१२३४॥

दूरार्थकसमीपात्परिशुशब्दयोगे द्वितीयासप्तम्यां भवत्त-

१ अन्ता भगवन् । मानुपात्तत्वं पर्यतन्व । भग० ८-८॥ २ तस्य
श्रेणियम्म राशी धारणी नाम देवी अभूत् । नाया० १-६॥
३ तस्य कारणाभ्यान्तगमनम् । नाया० १-१५ ॥ ४ यस्य म
रयम् । नाया० १-१६ ॥ ५ दानानां भयप्रदानेन सत्त्वपु वाज्जवच
वदन्ति । सुय० १-६-२३ ॥ ६ एतया विश्रुता महाम्यमानामि चतु-
र्दश । ७ भाषमाण वा ना अन्तरा भाषा भाषेत् ॥

आत्पथी। “भगवतो महावीरस्स अंतिए”। “तस्मेव मंड-
लस्स अदूरसामन्ते”। “सेणियस्स रत्तो अन्तिघाओ”।
“सेणियस्स रत्तो पुरओ”। “नगरस्स मज्झमज्जेण”। “नगस्स
मज्झमज्जेण निग्गच्छति”। “नगरे मज्झमज्जेण”॥

दिगर्थे पञ्चमी च ॥२१२३५॥

दिग्वाचकशब्दैर्योगे पञ्चमी चात्पथी स्यात्। “मेहस्स
कुमारस्स पुब्बदक्षिणणेण”। “गंगाण महानटीण दाहिणिल्ले
कूले” ॥

कर्त्रादौ कृति कर्मणि ॥२१२३६॥

कर्तृकर्माद्यर्थककृत्योगे कर्मणि वाच्ये पथी स्यात्।
“कायराण . दुरणुचरे” “ववसियस्म एत्थ किं दुक्करं
करणयाए। “अहमेयस्स अट्टस्म अणरिहे” ॥ “सेणियस्स
रण्णो इट्ठा”। कर्मादिवाचकेभ्योऽपि सम्यन्त्रमात्रविवक्षायां
कृत्योगपरिहेऽपि पथी।

१ भगवतो महावीरस्थान्तिके । नाया० १-२३ । २ तस्यैव मण्ड-
लस्यादूरसामन्ते । नाया० १-२७ ॥ ३ श्रेणिकस्य गत्ताऽन्तिकत् ।
नाया० १-१६ ॥ ४ श्रेणिकस्य गत्ता पुग्ता । नाया० १-१३ ॥
५ नगरस्य मध्ये भूत्वा । नाया० १-१२ ॥ ६ नगरस्य मध्ये भूत्वा
निर्गच्छति । नाया० २-३६ ॥ ७ नगरस्य मध्ये भूत्वा । नाया० २-४०
॥ ८ मेघस्य कुमारस्य पूर्वदक्षिणस्याम् । नाया० १-२४ ॥ ९ गङ्गाया
महानद्या दक्षिणे कूले । नाया० १-२७ ॥ १० कातराखा दु-
नुचरम्, व्यग्रमितत्यात्र किं दुक्करं करणनाथाम् । नाया० १-२३ ॥
११ अहमेतस्याऽस्याऽन्तर्ह । नाया० १-१५ ॥ १२ श्रेणिकस्य
सन् इत्थ । नाया० १-८ ॥

मीणं तन्मणजग्मरगाणम्” । “अम्हेण देवगुप्पियाण
सिंसभिदग्ग दलयामो” । “अवसेसे काण ममणाण णिग्ग-
याण निन्दे” । “तथो ण मग ण्यमट्ट निवेदिज्जासि ” ॥

णमोयोगे ॥२११३७॥

णमोशब्दयोगे पञ्ची स्यात् । “णमोऽस्त्यु ण अरिह
त्ताग भगवत्ताण ” “नमोऽस्त्यु ण समणस्स भगवओ महा-
धीरस्स” ॥

आश्रयोऽधिकरणम् ॥११३३॥

कर्तृकर्मद्वारा क्रियाया आधारोऽधिकरणमज्ञ स्यात् ॥

सप्तम्याधिकरणे ॥२११३८॥

अनुक्तेऽधिकरणे वाच्ये सप्तमी स्यात् । “भर्द्दासणमि
न्सिीयड्” ॥

क्रियालक्षकक्रियायाम् ॥२११३९॥

अन्यस्या क्रियाया लक्षणं यथा क्रिया भवति तत्क्रि-
याश्रयवाचकात्सप्तमी स्यात् । “उट्ठियम्मि म्हेरे मत्तम्मरस्सिमि
दिणपरे तेयसा जलते सयणिज्जाओ उट्ठेति” । आश्रयस्यो

१ मीना तन्मणजग्मरगेभ्य । ताया० १-२५ ॥ २ वय देवानु
प्रियभ्य शिन्वभिक्का ऽद्वह । ताया० १-२५ ॥ ३ अश्लेष काय श्रम
शेभ्या निप्रन्थेभ्या निमृष्ट । ताया० १-२८ ॥ ४ तदा ममेकमत्र निर-
त्ये । आप० १२ ॥ ५ नमाऽस्त्यु अर्द्धवा भगाद्वय , नमाऽस्त्यु शरणाय
भगवत महाधीरय । ताया० १-३० ॥ ६ मद्रामन निपीदति ॥ ७ उत्पिते
सुप मत्तागन्ना विवर तेत्तमा जलति (मति) शयनायादुत्ति ।
ताया० १-१० ॥

पश्लेपिकादिरूपस्य सर्वस्य विवक्षणात् । “मत्थेण अजलिं कट्टु” मस्तरुसमीप इत्यर्थः ॥

इति कारकप्रकरणम् ॥

अथाव्ययीभावसमासप्रकरणम् ॥

अनेकनामैकार्थे समासः ॥१११३४॥

विशिष्टैकार्थवाचकमनेकं प्रातिपदिकं समाससज्ज स्यात् ॥

पदसामर्थ्ये समासतद्धितौ ॥२३१॥

पदयोः पदानां वैकार्थ्यभावे समासतद्धितप्रत्यया भवतः ।
कचिदसामर्थ्येऽपि समासः । “गगापुंलिङ्गचालुआसालि-
सण” ॥

सुप् सुपा वा ॥२३३॥

सुवन्तं सुवन्तेन वा समस्यते ॥

अव्ययीभावः ॥२३४॥

अधिकारोऽयम् ॥

विभक्त्यर्थादिष्वव्ययम् ॥२३६॥

विभक्त्यर्थादिवाचकमव्ययं सुवन्तेन समस्यते सोऽव्य-
यीभावः ॥

समासे प्रथमानिर्दिष्टं पूर्वम् ॥२३२॥

समासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टं पूर्वं प्रयोज्यम् ।

अजम्प्य॑ । अच्चत्थं॑ । बहिद्वान्॑ । पाउप्पभाया रघणी ॥

अतिरनिक्रान्ते द्वितीयया ॥२३।७॥

अतिक्रान्तेऽर्थेऽतिद्वितीयान्तेन समस्यते ॥

सुप समासतद्वितयो ॥४।४।६५॥

समासनद्विताक्यस्य सुपो लोप स्यात् ॥

स नपुसकमेक च ॥२३।५॥

अथर्थाभायसमामसज्जकप्रायेण नपुसकमेकप्रचनान्तश्च प्रयोज्यम् ॥

अनुपडी वीप्सादिषु ॥२३।८॥

वीप्सादिष्वप्यनुपडी द्वितीयान्तेन समस्येते । समस्य समयत्ति=अणुसमस्य । अणुर्गामा । अणुर्गह्या । द्वुवार द्वुवारत्ति=पट्टिद्वुवार, पट्टिदार । पट्टिसोष ॥

असादृश्ये यथार्थकानि ॥२३।९॥

सादृश्यभिन्नेऽथ यथार्था अहादिशब्दा द्वितीयान्तेन समस्यन्ते । अहप्पहाण । अहाकप्य । अहात्तच्च । अहास-
थण । जहत्थ । जहत्च्छ । जहत्च्छा ॥

१ अत्यात्मम् । २ अत्यर्थम् । ३ बहिर्गन्तम् । ४ प्रत्युत्पन्ना
रजनी । ५ अनुसमस्यम् । ६ अनुग्रामम् । ७ अनुनदिकम् । ८ प्रतिशङ्कम् ।
९ प्रतिलोत । १० यथाप्रधानम् । ११ यथाकल्पम् । १२ यथानर्थम् ।
१३ यथासन्तनम् । १४ यथाथम् । १५ यथेच्छम् ॥

च्चेन जादयः समुच्चये ॥२३११०॥

जाडिशब्दाश्चशब्देन समुच्चयेऽर्थं समस्यन्ते । जच्चेव ।
तच्चेव । जीवच्चेव । अजीवच्चेव ॥

आयावदर्थका मर्यादादौ ॥२३१११॥

मर्यादावर्थे आशब्दो यावदर्थकाश्चशब्दा द्वितीयान्तेन स
मस्यन्ते । आयाहिणपयाहिण । जावतिम । जावद्व । आव-
कहियं । आवरुहा ॥

आभिमुख्यादावभिः ॥२३११२॥

आभिमुख्यादिष्वर्थेषु अभिर्द्वितीयान्तेन समस्यते । अ-
भिन्तरं, अबन्तर ॥

पडरेवकेन समासे दीर्घ ॥२३११६॥

पडिशब्दस्यैकशब्देन समासे पूर्वस्वरस्य दीर्घः स्यात् ॥

एर्यं. कात्पूर्वं परो वा ॥२३१२०॥

पडेः परस्यैकशब्दस्यैकारस्य यकारो वा स्यात्, म च
कात्पूर्वं परो वा प्रयोऽयः । एकमेक पडिसि=पाडियैक,
पाडिकय, पाडिणक ॥

प्रभृतिना पञ्चमी ॥२३११३॥

पञ्चम्यन्त प्रभृतिशब्देन सह समस्यते ॥

१ यथैव । २ सत्तैव । ३ जीवथैव । ४ अजीवथैव । ५ प्रा-
क्षिणप्रक्षिणम् । ६ यावद्विदम् । ७ यावद्वयम् । ८ यावत्कपिकम् ।
९ यावत्कम् । १० आभ्यन्तम् । ११ प्रत्येकम् ॥

जादयो व्यञ्जनान्ता ॥१३२२॥

समासे उत्तरपदे परं जप्रभृतिशब्दा व्यञ्जनान्ता' प्रयो-
ज्याः । जप्पंभिर्द् । तप्पभिर्द् । आउम्कालो । आउम्ककरण।
चउम्कसाया । चउम्किसि । छनीपैणिना । छद्दतो । तमुम्काण,
तमुकाण । पुढविम्काटया । घाउम्काइया । खुप्पिनासा ॥

उत्र सामीप्ये पष्ठथा ॥२३१४॥

सामीप्यार्थक उत्रशब्दः पष्ठयन्तेन समस्यते । अगस्त्य
समीप=उत्रग ॥

कुत्सादुष्टादौ कुट्टु प्रथमया ॥२३१५॥

कुत्साद्यर्थक कुशब्दो दुष्टाद्यर्थकोदुशब्दश्च प्रथमान्ते-
न सह समस्यते । जादिगणपठितत्वेन व्यञ्जनान्तत्वात्, दु-
दसेण । दुद्दिन ॥

कोरादोत्तौ ॥१३२३॥

कुशब्दस्याकार ओकारश्चान्तादेशो वा स्यादुत्तरपदे ।

* च, त, मह, आउम, चउ, मुह, छम्, विहम्, वणस्,
वायुस् पुढवि, तमन, दुर्, नि, पुनर, धनुस्, जायत्, तायत्,
व्याप्तिगतिगणाऽयम् ॥

१ यत्र प्रभृति । २ तत्र प्रभृति । ३ आयुम्काल । ४ आयु-
प्पगम् । ५ चउम्कपाया । ६ चतुर्दिक् । ७ पन्नापनिना । ८ पन्-
दन्त । ९ तमन्नाप । १० पृथिवीकायिका । ११ वायुकायिका ।
१२ छुरिपपामे । १३ उपाङ्गम् । १४ तुदर्शनम् । १५ तुर्दिनम् ॥

कोपुरिसो, कोपुरिसो, कुपुरिसो । कोदंदिमो, कोदंदिमो,
कुदंदिमो ॥

निष्क्रान्तादौ पञ्चम्या निः ॥२३१६॥

निष्क्रान्ताद्यर्थको निःशब्दः पञ्चम्यन्तेन समस्यते ।
शीमको ॥

निरोऽभ्यवानूदराणाम् ॥२३१७॥

निरः परेषामभि-अव-अनु-उदर-शब्दानामादेश्वृद्धिः स्यात् ।
निराभिरामो । निरावकरो । निरानुसो । निरोदरो ॥
इत्यव्ययीभावममासप्रकरणम् ॥

—२२५७५८—

अथ तत्पुरुपसमासप्रकरणम् ॥

तत्पुरुपः ॥२३१७॥

अधिकारोऽयम् ॥

भेदक भेदेन कर्मधारय ॥२३१८॥

विशेषण विशेष्येण समानवचनेन समस्यते स समासः कर्मधारयः । तद्भय । तद्भिर्बसो । तद्भवो ॥

तत्र पूर्वं पुवत् ॥२३१९॥

कर्मधारयममासे पूर्वपदस्य पुवद्भावः स्यात् । वद्भुङ्गुमारी ।

१ कापुरस्य । २ कुपुरस्य । ३ निःशब्दः । ४ निष्क्रान्तादौ । ५ निष्क्रान्तादौ ।

६ निःशब्दः । ७ निष्क्रान्तादौ । ८ तत्पुरुपः । ९ तद्भुङ्गुमारी ॥

एतकाभ्यां व्रतियस्योत्तरपदे ॥४१४१७०॥

आभ्या परस्य व्रतियस्य लोप, स्यादुत्तरपदे परे । “तमु-
क्काए ण भते! के महालण् - - ? , एमहालये णगो-
यमा ! तमुक्काये पन्नत्ते” । ‘कचित्तियस्य लोप.’ केवंचिचर
केवचिर ॥

पत्तामोडादिषु परम् ॥२३३२० ॥

एषु पूर्वप्रयोगार्हं पर स्यात् । आमोडाणि पत्ताणि = पत्तामो-
टाणि । अर्जेलिउडे । अनोसाच्चिउन्न । आर्हणजणमणुस्सा ।
अद्वभैरहो ॥

द्वितीया पत्तादिभि ॥२३३२१ ॥

पत्तादिप्रकृतिकैः प्रथमान्तैः सह द्वितीयान्त समस्यते स तत्पु-
रुष ॥

दयादीना पत्तादौ ॥२३३२२॥

दयादिशब्दानां पत्तादिशब्दे परे ह्रस्वान्तादेशो बहुल
स्यात् । दयपत्तो ॥

आसौ रुट्स्य त ॥२३३२३॥

आसुशब्दात्परस्य रुट्शब्दस्योपधायास्तकारादेशः स्या-
त् । आसुरुत्तो ॥

१ तमन्वाया भगवन् । कियन्महान् ? , एतावन्महान् गौतम । तमस्काय
प्रज्ञम । भग० ६-५ ॥ २ न्नियच्चिरम् । ३ आमोडितपत्राणि । ४ कृताञ्जलि ।
५ अच्चिउन्न तासिकम् । ६ आनीणजनमनुया । (जनमनुयाकीणा) । ७ भर-
ताम् । - ताणस । ८ आशुष्ट ॥

तृतीयापञ्चमीसप्तम्यश्च ॥२१३॥२३॥

तृतीयाद्यन्त प्रथमान्तेन समस्यते स तत्पुरुषः । विड-
र्षगटा । तिण्णौणोवगए । उदउल्ल ॥

खडौदीनामुत्तरपदे ॥११३॥२१॥

खण्डादिशब्दानामुत्तरपदे परे दीर्घोऽन्तादेशो बहुल
स्यात् । खडौभेदो । अट्टादंडो । अप्पावहुग । अप्पावहुत्तं ।
आर्णापाण । पासाभिओ । अंधाह्वं । आवीकैम्म ॥

दकस्य द् ॥११४॥४२॥

दकशब्दस्य द् इत्यादेशः स्यादुत्तरपदे । दार्कैलसो ।
दाकुम्भो ।

एत्पोरस्य कच्चे ॥११३॥२९॥

पोरशब्दस्यैकारान्तादेशः स्यात् कच्चशब्दे परे । पोरे-
कैच्चं ॥

१ विद्वत्प्रकटा (प्रकृता) २ त्रिज्ञानोपगत । ३ उदकार्द्रम् । ४ खं-
डमेत् । ५ अर्षदण्ड । ६ अल्पबहुकम् । ७ अल्पबहुत्वम् । ८ आ-
नपान । ९ पाशमृग, पार्श्वमित, पार्श्वमृग । १० भन्वरूपम् ।
११ आविष्कर्म । १२ दककलश । १३ दककुम्भ । १४ पौरस्कृत्यम् ॥

*खण्ड, अट्ट, अप्प, आण, पास, अध, आविर्, एक, सच्च,
उच्च सम्म, दक, मह इति खण्डादिगकृतिगण ॥

मणादावस्य मः ॥११४११५॥

मणशब्दात्परस्योत्तरपदस्याशब्दस्योपधाया मकारादेश
स्यात् । आविञ्जड त्ति=आगो, मणसा आगो=मणामो ॥

पितुप्रभृतीनामि ॥१३१४०॥

ण्पासुत्तरपदे परे इकारोऽन्तादेशो घा स्यात् । अम्मापि-
दसमाणे । माउपिउसुजाते । भाउसमाणे । भाउसप ॥

सहस्तृतीयया ॥२३२४॥

सहशब्दस्तृतीयान्तेन सह समस्यते ॥

सहसमानयो स ॥११४१४३॥

अनयो सकारादेशो बहुल स्यादुत्तरपदे परे । सार्हिक-
रण । सअड । सअते । सअद्वो । सहपुत्तो । सहसमुद्वो ॥

णस्वपदस्य णप्फय सात् ॥११४१४४॥

सात्परस्य णस्यपदशब्दस्य णप्फय इत्यादेश स्यात् ।
सण^{१२}प्फय ॥

सात्परस्यस्य ॥१३१४१॥

सात्परस्य पस्यशब्दस्येकारान्तादेशः स्यात् । सैपस्त्रि ॥

१ मन आप, मनोज्ञ । २ अम्बापितृममान । ३ मानापितृमु-
जान । ४ भ्रातृसमान । ५ भ्रातृशतम् । ६ समानाधिकरणम् । ७ सा-
ण्डम् । ८ नात्त । ९ मार्प । १० सपुत्र । ११ समन्वुद्ध । १२
सनवप । १३ सपथ ॥

चतुर्थी तादर्थ्ये ॥२३१२५॥

तादर्थ्ये विहिता या चतुर्थी तदन्त प्रथमान्तेन समस्यते
अट्टादडो ॥

पष्ठी च शेषे ॥२३१२६॥

कर्मादिकारकभिन्ने सम्बन्धसामान्ये विहिता या पष्ठी तदन्तं
प्रथमान्तेन समस्यते । तदाहारो । तदुत्पाओ ॥

कारादिभिश्च ॥२३१२७॥

कारादिशब्दप्रकृतिकैः सुबन्तैः सह पष्ठ्यन्त समस्यते । अं-
र्धगारो । मणिगारो । सुवर्णगारो ॥

पुत्रादयोऽहेन पष्ठथा ॥२३१२८॥

पुत्रादिशब्दाः प्रथमान्ताः पष्ठ्यन्तेनाहशब्देन समस्यन्ते ॥

अहस्याणहः ॥११४१४५॥

समासे उत्तरपदभूतस्याहशब्दस्याण्ट इत्यादेशः स्यात् । पुत्र-
णह । मज्जणह ॥

सप्तम्या अलोपः ॥२३१२९॥

समासावयवभूतायाः सप्तम्याः क्वचिल्लोपो न भवति ।
अन्तेवासी । उदर्गचरो । कण्ठेगुणो । कण्ठेमालको ॥

संख्यार्थकास्समानाधिकरणैः समाहारे ॥२३१३०॥

सख्यावाचकाः शब्दाः समानाधिकरणैः सुबन्तैः सह समाहा-
रेऽर्थे समस्यन्ते ॥

१ अर्थण्ट । २ तदाहार । ३ तदुत्पाद । ४ अन्तरकार । ५ मणि-
कार । ६ सुवर्णकार । ७ पूर्वाह्नम् । ८ मध्याह्नम् । ९ उदकेचर ।

१० कण्ठेगुण । ११ कण्ठेमालक ।

तिपठे दस्य तलोपौ ॥११४६॥

तिपदशब्दे दकारस्य तकारलोपौ पर्यायेण भवत । पस्य
घकारे, तिपेई, तिपनी, निवदी । निपेघार्थकै, अ अण ण-शब्दे,
समासे, अघिर । अघहुँस्सुण । अणंद्वादण्डो । अणोस्कावाई ।
ण्णत् । णणहा ॥

रात्तेरुत्तरपदस्यात् ॥११४८०॥

उत्तरपदमूतस्य रात्तिशब्दस्याकारान्तादेश स्यात् ।
चउराय । चरमवग्निसारत्तम् ॥

जहण्णादीनामणुस्कोसादिषु मक् ॥११४७१॥

जहण्णादिशब्दानामणुस्कोसादिषु परेषु मगागम' स्या-
त्समासे । "अजहण्णमणुकोमो" "अदुक्कमसुहा"
"अगमगाह" "सामाहुयमादियाह" । गभमुँदेसो । अणत-
भागमवभहिय । जावताय ॥

खधादावारस्यात्रस्य लोप ॥११४७३॥

खधशब्दात्परस्यात्रारस्यादस्य लोपो वा स्यात् । खर्थेरो ।
खपात्रारो ॥

पायवस्थोवगमणे यस्य वस्य यवयोश्च ॥११४७८॥

पायवशब्दस्यावगमणे परे यस्य वस्य च यवयस्य पर्या-

१ गिन्दी । २ अदिग्म् । ३ अत्रहुभुत । ४ अनर्गण्ट ।

५ अनकपापी । ६ नान्यत्र । ७ नान्यत्र । ८ चतुत्रम् । ९ चरमपा-
रात्रम् । १० अत्रन्यानु कर्प, अदु त्तामुपा, अद्गु इनि, सामाधिनादानि ।

निर० ३-४ ॥ ११ गभादिना । १२ अनन्तभागाभ्यधिकम् । १३ यव-
त्ताम् । १४ स्वधत्तम् ॥

येण लोपः स्यात् । पावोवगमण, पायोवगमण, पाउवगमण ॥

अधोस्वधेर्वस्य ॥११४४६॥

अधोशब्दात्परस्यावधेर्वस्य लोपः स्यात् । अंधोऽधी ॥
अधोऽही ॥

जत्तद्भ्रथामनन्तरस्य ॥११३४३॥

आभ्यापरस्यानन्तरशब्दस्यादेर्दीर्घः स्यात् । द्वस्य यकारे,
जयाणन्तर । तयाणन्तर ॥

पुव्वस्य पौ ॥११३४२॥

पुव्वशब्दस्येकारोऽन्तादेशो वा स्यात्पि शब्दे परे समासे ।
जहण्णादित्वात्, पुव्विपि, पुव्वपि ॥

आगतारस्यागार आरस्य ॥११४५०॥

आगन्तारशब्दस्यागारशब्दे परे आरस्य लोपो वा स्यात् ।
आगन्तगार ॥

द्वयोरगतार ॥११४५१॥

आगतारागारशब्दयोरगतार इत्यादेशः स्यात् । अगं-
तार ॥

इज्जाया एसस्येस ॥११४५२॥

इज्जाशब्दात्परस्येसस्येसादेशः स्यात् । पूर्वस्वरस्य लोपे,
इज्जिसो ॥

१ पादप्रोपगमनम् । २ अधोऽत्रपि । ३ यत्नन्तम् । ४ तदनन्तम् ।

५ पूर्वमपि । ६ आगन्त्रागार । ७ इज्ज्यप ॥

इमात्सन्धौ प्रथमाया ॥२।३।३०॥

इमशब्दात्सन्धिशब्दे परे प्रथमाया अलोपः स्यात् । अय-
समी ॥

एयारूवे वा ॥२।३।३१॥

इमशब्दादेयारूवशब्दे परे प्रथमाया अलोपो वा स्यात् ।
अयमेयारूवे, इमेयारूवे ॥

विहवणाभ्या पते फसौ ॥१।४।५३॥

आभ्यामुत्तरस्य पतिशब्दस्यादेः फ स इत्येतावादेशो
पर्यायेण भवतः । वृणष्फई । वणस्मई । विहृष्पती, विहृष्पती,
विहृस्सती ॥

ओर्जसार्दानामुत्तरपदे ॥१।३।४४॥

जसादिशब्दानामुत्तरपदे परे ओकारान्तादेशो बहुल
स्यात् । जंसोक्तिी, जसक्तिी । जंसोकामी । जंसोजीविय,
जसजीविय । जसोवन्तो, जसवन्तो । जसोमन्तो, जसमन्तो ।
जसोचद्रे । जसरुरो । अहोणिमि । अयोक्वल् । अंयोक्वुभी ।
अयोगोलो । अयोघणो । अयोमय । अन्नोन्न । मणोन्न ।
मणोरमो । मणोसिला । मणोहरो । मणकरण । मणजोगो ।

१ इत्सन्धि । २ अयमतद्रूप । ३ नन्वति । ४ नृन्वति । ५ यश कर्ति ।
६ यश कामी । ७ यशानात्रितम् । ८ यशम्बान् । ९ यशश्चन्द्र । १० यश-
स्वर । ११ अहर्निशम् । १२ अय क्वलम् । १३ अयक्वुम्भी ।
१४ अयागो । १५ अयाग्न । १६ अनामयम् । १७ अन्वाऽन्यम् ।
१८ मनान्न । १९ मनाग्न । २० मन शिला । २१ मनोर । २२ म
न करणम् । २३ मनोयाग ॥

मैणदटो । मैणपञ्चोगो । तैमोकसिय । दोग्गती । तैवोकम्म
तपोमय । वाटुलकात्कचिन्नित्यम् । मणोरहो । सोर्गई ॥

उत्ते यस्य ॥११४५४॥

तेयशब्दस्योत्तरपदे परे यकारस्योकारो वा स्यात् ।
तेउंकाण । तेउर्षभो । तेउलेसां, तेयलेसा । तेयलेस्सो ॥

चरेऽहेराः ॥११३४५॥

अहेशब्दस्य चरशब्दे परे आकारोऽन्तादेशः स्यात् ।
अँहाचरो ॥

पायस्य मूले यस्य ॥११४५५॥

पायशब्दस्य यस्य लोपो वा स्यान्मूलशब्दे परे । पामूलं,
पायमूल । (गरुडासगादीनां सिद्धये मध्यपदस्य नित्य वक्त-
व्यः) गरुउत्तरिसमानगा=गँन्टासण । उदअणुपणसुदर=उद-
ओदर । पुव्वमारचभ पच्चिउमो=पुव्वपच्चिउमो ॥

॥ इति तत्पुरुषसमासप्रकरणम् ॥

अथ द्वन्द्वसमासप्रकरणम् ॥

अनेक समूहे ॥११३३३॥

समुदायेऽयं वर्तमानमनेक प्रथमान्न प्रथमान्तेन सृष्ट वा

१ मनोऽण्ट । २ मन प्रयोग । ३ तम कापिक । ४ लुगति ।

५ तप कर्म । ६ तपोमयम् । ७ मनोरथ । ८ नरुति । ९ तेजस्याय ।

१० तेज प्रभ । ११ तेजोलेस्या । १२ तेजालेऽय । १३ अश्वध ।

१४ पामूलम् । १५ गरुडामनम् । १६ उन्कोऽम् । १७ पूर्वपश्चिन ॥

समस्यते । पिञ्जो य दोसो य=पिञ्जदोसा । पण्हागरण । सीउ-
ण्ह, सीउसिण ॥

दियानिस्योरम्बोत्तरपदयो ॥१३।४६॥

द्वन्द्वे उत्तरपदभूतयोर्दियानिसिशब्दयोरमन्तादेशो वा
स्यात् । राँडदिय । अहोनिस । ग्रहोनिमि ॥

आणात्पाणस्योत् ॥१३।४७॥

आणशब्दात्परस्य पाणशब्दस्योकारान्तादेशो वा स्यात् ।
आणीपाणू, आणापाणो ॥

॥ इति द्वन्द्वसमासप्रकरणम् ॥

अथ बहुव्रीहिसमासप्रकरणम् ॥

अप्रथमाऽन्यपदाथे प्रथमा ॥२।३।३४ ॥

प्रथमाभिन्नान्यपदार्थं वर्तमान प्रथमान्त समानाधिकरणेन स
मस्यते । उदिण्णाणि बलवाहणाणि जस्त स उदिण्णबलवाह
णे ॥

अत्र लिङ्गमन्यपदार्थस्य ॥२।३।३५॥

अस्मिन् समासेऽन्यपदार्थस्येव लिङ्ग स्यात् । तगाऽऽहञ्चा जत
णगाहच ॥

१ प्रेमद्वेषी । २ प्रश्नयास्त्रयम् । ३ शीतान्धम् । ४ रात्रिदिनम्
५ अहर्निशम् । ६ आनपान । ७ उदीगवनवाहन । उक्त० १८-१
८ एकाऽऽन्यम् ॥

क्वचिद्व्यधिकरणेनापि ॥२१३३६॥

उक्तसमासः क्वचिद्व्यधिकरणेनापि भवति । तंसि अप्यियं
करण जेणं तदप्यियकरणे । कण्ठेकालो । कण्ठेमालो ॥

अस्मात्को वा ॥२१३३७॥

उक्तममासात्परः कप्रत्ययो वा स्यात् ॥

इत्के पूर्वस्य ॥२१३३८॥

कप्रत्यये परे पूर्वस्वरस्येकारो वा स्यात् । “सत्तसत्तमियं

भिक्षुपडिम” ॥

निषेधार्थकेभ्योऽस्त्यर्थस्य लोपः ॥२१३३९॥

निषेधवाचकेभ्यः अ-अण-ण-शब्देभ्यः परस्य वर्तमानार्थकश-
ब्दस्य लोपः स्यादुक्तसमासे । ण विज्ञमाणो उऊ जीसे सा
अणोउया ॥

दिग्वाचका मध्ये ॥२१३४०॥

दिगर्थकाः शब्दा मध्ये वाच्ये समस्यन्ते । उत्तराए पुर-
त्थिमाए य अन्तरालं जा दिसा सा उत्तरपुरत्थिमा ॥

ओदणादारस्य ॥२१३४१॥

अणशब्दात्परस्यारणशब्दस्यादेरोकारः स्यात् । णत्थि
आरं पार जस्त स अणोरपारे ॥

अवद्गस्य वा ॥२१३४२॥

अणशब्दात्परस्यावद्गशब्दस्यादेरोकारो वा स्यात् ।

१तत्प्यिक्कण्ठ २कण्ठेकाल ३कण्ठमाल ४ सत्तमत्तमिका

भित्तप्रतिमाम् । औप० १५ । ५अवृतुका । ६उत्तरपूना । ७अनापार ॥

शत्थि अणदग्गमन्त जस्स सो अणोवदग्गे, अणदग्गे ॥

आमोसादोसहेरोसस्य ॥१।३।७९॥

आमोसशब्दात्परस्यासहिशब्दस्यौसस्य लोप स्यात् ।

आमोसही ॥

ईरुद्धस्य मुहे ॥१।३।५२॥

उद्वशब्दस्य मुहशब्दे परे ईकारान्तादेश स्यात् । उद्वी-
मुहो ॥

त्तुमुमो काममणयो ॥१।४।६९॥

त्तुम् उ प्रत्यययोरन्त्यस्य लोपो वा स्यात् । काममणश-
ब्दयो परयो । काउकामो । गतुमणो । सर्पाविउकामो,
सर्पाविउकामो ॥

सरिसस्य तथावययो ॥१।४।६७॥

सरिसशब्दस्य तथावयशब्दयो, परयोरन्त्यस्य लोप
स्यात् ॥

तये सस्य त ॥१।४।६८॥

सरिमशब्दस्य मकारस्य तकार स्मत्तयाशब्दे परे । सरि-
त्तया । सरिन्वया । “दो भते ! सरित्तया सरिन्वया” ॥

१ अनन्तम् । २ आमर्षोपपि । ३ ऊर्ध्वमुख । ४ कर्तुंकाम । ५ गन्तु-
मना । ६ सम्पादितुकाम । ७ द्वी भगवत् । सदृक्त्वचौ सदृययसौ
भा ० १-८ ॥

अच्छेरे. ॥१३।५३॥

उत्तरपदस्याच्छिन्नशब्दस्याकारान्तादेशः स्यात् । “हरिमे-
लामउलमह्लियच्छाण” ॥

दिवड्डाड्डाड्डजाड्डुड्डाः सार्द्धैकद्वयत्रयेषु ॥१४।५६॥

दिवड्ड-अड्डाड्ड-अड्डुड्ड-शब्दाः क्रमेण सार्द्धैकसार्द्धद्व-
यसार्द्धत्रयेष्वर्थेषु निपात्यन्ते । दिवड्ड । अड्डाड्ड । अड्डुड्ड ॥

असौ पस्य फ ॥१४।५७॥

पोपसर्गस्य फादेशः स्यादसुशब्दे परे । पगया अस्र जत्थ
तं फासुय ॥

एकादयः संख्यायां दसादिभिरधिकान्ताः ॥२।३।४१॥

सख्यावाचका अधिकशब्दान्ता एकादयः शब्दा दसादि-
शब्दैः सख्यावाचकैः सह समस्यन्ते ॥

एकार्थकानां दसपणणउड्डु दीर्घ ॥१३।५४॥

एकत्वसख्यावाचकानामेक-एक-एग-इक-इग-शब्दानां
दीर्घोऽन्तादेशः स्यादस-पराण-शाउड्ड शब्देषु परेषु । एकारस ।
एकारस । एकाणउड्ड । एकावण ॥

इगेगस्य ॥१४।५८॥

इगशब्दस्य सस्वरगकारस्य लोपो वा यालगब्दे परे ।

१ हरिमेलामुकुलमहिकाक्षाणाम् । ओव० ३१ । २ द्वयर्द्धम् ।
३ अर्द्धतृतीयम् । ४ अर्द्धचतुष्कम् । ५ प्रामुकम् । ६ एकादश । ७-
कनप्रति । ८ एकवशागत ॥

चत्तालीसस्य चालतालीसौ ॥११४।५६॥

उत्तरपदस्य चत्तालीसशब्दस्यैतादादेशौ पर्यायेण वा
स्त । इयाँल, उगयाँल, एगतालीम ।

दोर्वेवी ॥११४।६०॥

दुशब्दस्य वे वि इत्यादेशौ पर्यायेण भवत' । वेडं-
न्द्रिया । विडँल । विसँरीर ॥

वा सरयार्थके ॥११४।६१॥

दुशब्दस्य वाऽऽदेश स्यात्सख्यावाचकशब्दे परे । वारँस ।
वार्वन्न । वाणउँई । वार्याल ॥

दुवा दसे ॥११४।६२॥

समासे दसशब्दे परे दुशब्दस्य दुवा इत्यादेश' स्यात् ।
दुवालँस ॥

तेरे ॥११३।५६॥

नरगात्राचकस्य तिशब्दस्यैकारान्तादेश ममासे उत्तर-
पदे परे । तेरँस । तेवीँस । तेतीँस, तेतीसा । तेयाँल,
तेयाली । तेवँगण । तेवँग । तेइदियाँ ॥

चत्तोरत्त पूर्वस्य ॥११३।५७॥

समासे पूर्वपदस्य चतुशब्दस्याकारस्य दीर्घः स्यात् । चाउँ-

१ एकचत्वारिंशत् । २ द्वान्द्रिया । ३ त्रिदलम् । ४ द्विशरीरम् ।
५ गदस्य । ६ द्विपद्भागत् । ७ द्विनवति' । ८ द्विचत्वारिंशत् । ९ द्वा-
दश । १० त्रयादश । ११ त्रयाविंशति । १२ त्रयस्त्रिंशत् । १३ त्रि-
चत्वारिंशत् । १४ त्रिपद्भागत् । १५ त्रिपद्ग । १६ त्रीन्द्रिया ।

१.७ सतच्छागम ॥

क्षोणं । चार्द्धसी ॥

चोः सङ्ख्यावाचके ॥१३।५८ ॥

चतुशब्दस्य चो इत्यादेशः स्यात्सख्यावाचके परे ।
चोहंस । चोवीस । चोतीस, चोत्तीस । चोयलं, चोयालीस ।
चोसट्टि, चउसट्टि ॥

सत्तरेर्हश्च ॥१४।६५॥

उत्तरपदस्य सत्तरिशब्दस्यादेर्हकारश्चकाराढकारो वा
स्यात् । चोत्तरिं, चोवत्तरिं ॥

चतुरचुलावसीतो ॥१४।६६॥

चतुशब्दस्य चतुर चुल इत्यादेशो वा स्तोऽस्मीतिशब्दे
परे । चउगासीइ, चुलसीइ ॥

पणस्य द्वि. ॥१४।११६॥

पणशब्दस्योपधाया द्वित्वं वा स्यात्समासे । पण्णरस,
पनरस । पण्णहत्तर, पनहत्तर । पण्णवीस, पणवीस ।

पणाल्लोप. ॥१४।६४॥

पणशब्दात्परस्य सट्टिशब्दस्यादेर्लोपः स्यात् । पण्णट्टि ॥

छाह्योश्च ॥१३।५५॥

अनयोर्दीर्घोऽन्तादेशः स्यात्प्रायेण ॥

१ चतुर्दशी । २ चतुश । ३ चतुर्विंशति । ४ चतुस्त्रिंशत् ।
५ चतुश्चत्वारिंशन् । ६ चतुर्दश । ७ चतुःसप्तति । ८ चतुःश्रुति ।
९ पञ्चश । १० पञ्चमसप्तम् । ११ पञ्चविंशति । १२ पञ्चदश ॥

सद्वेर्व ॥११४।६३॥

उत्तरपदस्य सद्विशब्दस्यादेर्वकारो वा स्यात् । छावट्टि,
सट्टि । छायालीस । अट्टावण्ण । अट्टावय ॥

छस्य सोर्दसे ॥११४।६७॥

छशब्दस्य सो इत्यादेश स्याद्दसशब्दे परे । सोलस ।
लसीइ ॥

सत्तस्य वीसादौ ॥११४।६८॥

पूर्वपदस्य सत्तशब्दस्य दीर्घोऽन्तादेशः स्याद्वीसादौ परे ।
सत्तानीस । सत्तावन ॥

सीर्याले ॥११४।६९॥

सत्तशब्दस्य सी इत्यादेश स्याद् यालशब्दे परे ।
सीयाल, सीयालीस ॥

दसस्य रलो ॥११४।७०॥

उत्तरपदस्य दसशब्दस्यादेर्दकारस्य रेको लकारश्च स्यात् ॥

अट्टात्सस्य ॥११४।७१॥

अट्टशब्दात्परस्य दसशब्दस्य सकारस्य लोपो वा स्यात् ।
अट्टार । अट्टारस ॥

१ षट्पष्टि । २ षट्चत्वारिंशत् । ३ अष्टपञ्चाशत् । ४ अष्टापद,
अष्टपञ्चम् । ५ पाडग । ६ षट्तीति । ७ सत्तति । ८ सत्तपञ्चाशत् ।
९ सत्तचत्वारिंशत् । १० अष्टाश ॥

अट्टे द्वस्य डो यालयलीसयो ॥११४।७२॥

अट्टशब्दस्य द्वस्य डः स्याद् याले यालीसे च परे । अट्ट-
याल । अडयलीस ॥

एकस्योणे अउणः समुदितस्य ॥११४।७३॥

एकशब्दस्योनशब्देन समासे समुदितस्य अउण इत्या-
देशो वा स्यात् । अउणवीसं, एगूणवीस, एकूणवीस । अउ-
णतीस । अउणपत्रं ॥

आभीक्ष्यवीप्सयोर्द्विः ॥११४।७४॥

आभीक्ष्ये वीप्साया च द्योत्ये नाम्नो द्वित्व स्यात् ।
उँदिओदिप ॥

गच्छादीनां पूर्वस्य दीर्घो द्वितीयस्येर्वहुलम् ॥११४।७५॥

गच्छादीनां द्वित्वे पूर्वपदस्यान्त्यस्य दीर्घो द्वितीयपदस्ये-
कारोऽन्तादेशश्च बहुल स्तः । गच्छागच्छि । गुम्मागुम्मि ।
सिटाखटि ॥

दण्डादीनामतिशयेऽनुस्वारश्च ॥११४।७६॥

दण्डादिशब्दानामतिशये द्योत्ये द्वित्व पूर्वस्यानुस्वारा-
न्तागमश्च प्रायेण भवति । दण्डदण्डेण । दामवामेण । जीर-
जीवेण । धैक्यक्यं । दर्वदय ॥

- १ अट्टवन्वाग्निन् । २ एकोनविंशति । ३ एकोनविंशन् ।
४ एकोनपञ्चाशन् ५ उन्तिओदित । ६ गच्छागच्छि । ७ गुम्मागुम्मि ।
८ गण्डागण्डि ॥ ९ दण्डदण्डेण । १० वामवामेण । ११ जीर । १२ ।
१२ यत्प्रथक्यम् (स्थितस्मित) । १३ द्रुतद्रुतम् ॥

उरसुह-मज्झाना तृतीयार्थे च ॥२३।४६॥

उर सुह मज्झशब्दाना तृतीयार्थे चकारादाभिक्षण्यादौ
च श्योत्ये छित्व स्यात् । उरउरेण । सुँत्सुहेण । मज्झम-
ज्झेण ॥

मासस्य नैरन्तर्ये ॥२३।४७॥

मासशब्दस्य नैरन्तर्ये श्योत्ये छित्व स्यात् । मासेमासेण ॥

दवदवात्स्स ॥२३।४८॥

अस्मात्सो वा स्यात् । दवँदवस्स । दवदव ॥

दिसिपरयोरोत् ॥२३।४९॥

अनयोद्धिरुक्तौ आदेरोकारान्तादेशः स्यात् । दिसोदिसि ।
पैरोप्पर ॥

अणस्य वा ॥२३।५०॥

आदेरणशब्दस्योकारान्तादेशो वा स्याद्धिरुक्तो । अ-
णोण । अन्नमन्न ॥

कोटेरात् ॥२३।५१॥

छिरुक्तो पूर्वस्य कोटिशब्दस्याकारान्तादेशः स्यात् । को-
चकोटी ॥

जीवादयो ग्गाहादिभिर्गिण्हादीनामनुप्रयोगे ॥२३।५२॥

छित्तीयान्ता जीवादिशब्दा ग्गाहादिप्रकृतिरैछित्तीयान्तै

१ उरउरमा । २ सुँत्सुहेण । ३ मज्झमयेन । ४ माममासेन ।
५ द्रुनद्रुतम् । ६ त्रिदिग्म् । ७ परस्परम् । ८ अन्योऽन्यम् । ९ काटिकादि ॥

सह समस्यन्ते गिण्हादिधातृनामनुप्रयोगे । “विज्येय तपर
जीवग्गाह गिण्हन्ति” जीवन्त गृह्णन्तीत्यर्थः । “अन्तगमण
गमिस्सामि” नाया० १-१५ । अन्त गमिष्यामीत्यर्थः ॥

॥ इति बहुव्रीहिसमासप्रकरणम् ॥

॥ इति समासप्रकरणम् ॥

अथ तद्धितप्रकरणम् ॥

तद्धिता ॥२।४।१॥

वक्ष्यमाणाः प्रत्ययास्तद्धितसञ्ज्ञाः स्युः ॥

अदणिकेकणिजेज्जणियेयणिमेल्लकमेत्ता. ॥२।४।२॥

अत् अण् इक इरुण् इज्ज इज्जण् इयइयण् इम इल्ल क
मेत्त, इत्येते प्रत्यया वक्ष्यमाणेष्वर्थेषु यथाप्रयोग स्युः ॥

तद्धितेषु स्वराद्या डित ॥२।४।३॥

तद्धितेषु स्वराद्याः प्रत्यया टिद्धवन्ति । बाहुलकात् तं-
ट्टलैज्ज, तट्टलिज्ज । गगेयो । भाइणिज्जो, भाइणेज्जो ॥

स्वार्थे प्रथमाद्या ॥२।४।४॥

प्रथमान्तसमर्थान्नाम्नः स्वार्थे उक्तप्रत्ययाः स्युः । अचन्तियां
जायमेत्तं, जायमित्त । णियडिह्दिया । उत्तरिल्लं । “तद्धिता-

१ विनर्थतस्कर जीवग्गाह गृह्णन्ति । नाया० २-३६ । २ तन्दु-
लायम् । ३ गाट्गेय । ४ भागिनेय । ५ आत्पन्तिकम् । ६ जातमानम् ।
७ निवृत्तिमत्ता । ८ औत्तेय ॥

न्तादपि तद्वितान्तरम्” आणिल्लिय । वा० (द्याच् चलो वा वाच्यो) छच्च , छल ॥

महादालयल्ल ह्रिया ॥२१४६॥

महशब्दात्स्वार्थे आलय ल्ल ह्रिय प्रत्ययाः स्युः। महलओ,
मल्लो, महल्लओ, महल्लगो, महल्लिओ ॥

पोत्तादुल्ल ॥२१४१०॥

पोत्तशब्दात्स्वार्थे उट्टप्रत्ययः स्यात् । पोत्तुल्लओ ॥

बद्धमुक्कयोरिल्ले ॥२१४१२॥

अनयोरिल्लप्रत्यये टिलोपो न स्यात् । बद्धेल्गो । मुक्के -
ल्गो ॥

लोभादिभ्यस्ता ॥२१४१३॥

प्रथमान्तसमर्थेभ्यो लोभादिभ्य. स्वार्थे ताप्रत्यय. स्या-
त् । गवेसणत्ता ॥

तयोर्यस्त ॥२१४१४॥

ताप्रत्ययस्य तकारयोर्यकारादेशो बहुल स्यात् । लोर्भ-
या । सीलेया । लीणया । अणुरूपणया । गवेसणया । दुक्ख-
णया । लिप्पणया । पिट्ठणया ॥

१ आनीतम् । २ पत्कम् । ३ महत्क । ४ पौत्रक । ५ बद्धक ।
६ मुत्क । ७ गवेपणिका । ८ लोभक । ९ शालकम् । १० लीनकम् ।
११ अनुत्पन्नम् । १२ दुत्पन्नम् । १३ लिम्पनम् ।
१४ पिन्नम् ॥

मडस्येह्ले ॥१४११७॥

मडस्योपधाया लोपः स्यादिल्लप्रत्यये । मर्हेह्लिंओ ॥

सव्वणामादावन्तिः परिमाणे च ॥२१४१५॥

सव्वणामसञ्ज्ञकाञ्छब्दात्परिमाणेऽर्थे आवन्तिप्रत्ययः
स्याच्चकारात्स्वार्थेऽपि । ण्यावन्ति ॥

पढमादिह्लु. ॥२१४१७॥

पढमशब्दात्स्वार्थे इल्लुप्रत्ययः स्यात् । पैढमिल्लुण ॥

एकार्थकादागीणियेया असहाये ॥२१४१६॥

एकार्थकात्प्रथमान्तसमर्थाद् आगि-इणिय-इय-प्रत्ययाः
स्युरसहाये । एंगागी, एगाणिए, एकाणिए । ऐकिया ॥

निसीहेरुच्चारणे क. ॥२१४१८॥

प्रथमान्तान्निसीहिशब्दादुच्चारणेऽर्थे कप्रत्ययः स्यात् ।
'निसीहि'इत्युच्चारणम् । निंसीहिगा, निसीहिया ॥

एय. साऽस्मै दीयते साऽस्य देवता ॥२१४१९॥

प्रथमान्तसमर्थात्साऽस्मै दीयते साऽस्य देवता इत्यनयो-
रर्थयोरेयः प्रत्ययः स्यात् । ढक्खिणा, इमस्स दिज्जइ त्ति दं-
क्खिरणेओ । अग्गी देवया इमस्स त्ति अग्गेओ ॥

१ मृतक । २ एतावान् । ३ प्रथमक । ४ एकाकी । ५ एकका ।
६ निशीञ्जिका, नैपोञ्जिकी वा । ७ दक्षिण । ८ आग्नेय ॥

अल्पे च ॥२११५॥

प्रथमान्तसमर्थादल्पेऽर्थेऽप्युक्तप्रत्ययाः स्युः । अप्पो अं-
नो=असिवा । अल्पार्थरूपप्रत्ययान्ता प्रायेण स्त्रियाम् ॥

इतस्तदस्य सजात पत्तादिभ्य ॥२११२०॥

प्रथमान्तसमर्थभ्य, पत्तादिभ्योऽस्य सजातमित्यर्थे इतप्र-
त्यय, स्यात् । पत्त इमस्स सजात=पत्तिय । गौभ्य ॥

अतिशये तर ॥२११२१॥

प्रथमान्तसमर्थादतिशयेऽर्थे तरप्रत्यय, स्यात् । अइस-
ण तुच्छ=तुच्छतर ॥

तरस्य के ॥११३५६॥

तरप्रत्ययस्य दीर्घोऽन्तादेश स्यात्कप्रत्यये परे । यहुंतराए ।
अप्पतराए ॥

इट्टो धम्म्यादिभ्य ॥२११२३॥

धम्म्यादिशब्देभ्योऽतिशयेऽर्थे इट्टप्रत्ययः स्यात् । अइस-
ण धम्मी=धम्मिट्टो । अहम्मिट्टो ॥

इज्ज स्थेरादिभ्य ॥२११२४॥

थेरादिभ्योऽतिशयेऽर्थे इज्जप्रत्ययः स्यात् ॥

थेरधीरपिद्यानामिजे थधपा ॥१११७४॥

ण्णामिजे परे थ ध प इत्येते आदेशाः क्रमेण स्युः ।
थेज्ज । धेज्ज । पेज्ज ॥

१ अशिका । २ पप्रितम् । ३ गर्मितम् । ४ बहुताक् । ५ अल्पतरक् ।

६ धर्मिट् । ७ अर्धर्मिट् । ८ स्थैर्ण् । ९ धैर्ण् । १० प्रियतरम् ॥

तदर्हति करोति ॥२।४।२५॥

• द्वितीयान्तसमर्थादर्हति करोतीत्यन्योरर्थयोरियादिप्रत्ययाः स्युः। अभिसेकमर्हति=अभिसिक्को। उचसादित्वाद्धिः। अलंकार करेड त्ति=अलंकारिण ॥

णित्यादिस्वरस्य वृद्धिः ॥१।३।२४॥

णित्प्रत्यये आदिस्वरस्य वृद्धिः स्यात्। आलंकारिण। आभियोगिण आभिगृहिण ॥

अत्पसिणस्येये ॥१।३।६०॥

पसिणशब्दस्येकारस्याकारः स्यादियप्रत्यये। पसिण करेड त्ति=पासणिण ॥

तेन निर्वृत्तं क्रीतं चरति व्यग्रहरति जीवति गृह्यते ॥

॥२।४।२६॥

तृतीयान्तसमर्थान्नाज्ञ ण्यर्थेपृक्तप्रत्ययाः स्युः। अब्भोवगमेन निव्वत्ता=अब्भोवगमिया। अङ्गिरणिया। दण्डेण निव्वत्त=दण्डिम। सण्ण कीय=सैतिय, सडय ॥

इये णायस्य णेया ॥१।४।७५॥

णायशब्दस्य णेयादेः स्यादिये परे ॥

उदियस्य वा ॥१।४।७६॥

णायशब्दसम्बन्धिन इयप्रत्ययस्यादेस्कारो वा स्यात्। णायण वग्रहरति=णैयैउयो, णेयाउयो। तेह्येण जीवड=तेह्यिओ ॥

१ आभिषिक्त्य । २ अलङ्कार्य । ३ आलङ्कारिण । ४ आभियोगिण ।

५ आभिप्रहिक । ६ प्राशिरु । ७ आभ्युपगमिणी । ८ आधिकारिणी ।

९ दण्डिम । १० शक्तिम् । ११ नैयायिक । १२ तैत्तिक ॥

णित्यहारयणादीनामुत्तरस्यादेर्बृद्धिः ॥२१४२७॥

अहारयणादिशब्दानामुत्तरपदस्यादेर्बृद्धिः स्याणिति
परे । अहारयण वयहरइ=अंहरायणिय । तेषां ह्यि, तेषां-
ह्यि ॥

चस्वरस्य सद् ॥१४१८॥

चस्वरुशब्दात्परस्याऽप्रत्ययस्य सडागमः स्यात् । चस्वरु-
णा गिणिह्रज्जइ=चंस्वसु ॥

अदणौ नक्षत्रेण युक्त काल ॥२१४२६॥

नक्षत्रवाचकेभ्योऽस्सिण्यादिशब्देभ्यस्तृतीयान्तेभ्यो युक्तः
काल इत्येव अद्-अण् प्रत्ययौ स्त ॥

अस्सिण्या इणस्योत्सणि ॥१४१७७॥

अस्सिणीसन्धिन इणस्योसादेशः स्यादणि परे । अ-
स्सिणीण जुत्ता पुण्णमासी=आसोई, अस्मोई । आसादी ।
कत्तिया । जेट्टामूला । फग्गुणी । विसाही ॥

मिगसिरस्यादेरति ॥१३१६१॥

अस्य पूर्वकारस्याकार स्यादप्रत्यये । मगंसिरा । सौवि-
ट्टी । पोड्ड^{१२}यती । पोम्मी । मगि । चेत्ती ।

१ यनागतिरुम् । २ तैजाहितम् । ३ चान्नुपम् । ४ आन्धिना ।
५ आपाती । ६ कार्त्तिनी । ७ ज्यशामूटी । ८ फाल्गुनी । ९ वैशाखी ।
१० मार्गशापा । ११ आश्लेषा । १२ म्रौष्टयी । १३ पौषा १४ मन्दी ।
१५ चैत्री ।

साऽस्मिन् पौर्णमासीति सञ्ज्ञायाम् ॥२।४।३०॥

अस्मिन्प्रत्ययः स्यात्सञ्ज्ञायाम् । जासोर्^१ पुष्ण-
मासी अस्मि मासमि=आसोओ मामो ॥

वातात्तेनोपहतमीनि ॥२।४।३१॥

तृतीयान्तवातशब्दाद्दुपहतमित्यर्थे ईनप्रत्ययः स्यात् ।
वातेण उच्यते=वातीण, वाटेण ॥

तत आगत ॥२।४।३२॥

पञ्चम्यन्तसमर्थादागत इत्यर्थे उक्तप्रत्ययाः स्युः । पमं-
गाओ आगत=पंसगिय । पारितोसिय ॥

तस्येदमपत्य समूहो वृत्तिर्व्यापार ॥२।४।३३॥

पञ्चम्यन्तसमर्थादिद् अपत्य मन्तः वृत्तिः व्यापारः
इत्येतेष्वर्थेषु प्रत्ययाः स्युः । कविलस्स इम=कविलिय ।
उत्तरस्स इम=उत्तरिज्ज । कौसेज्ज । वेसालीण अच=वेसा-
लिओ । “वेसालियसावर्” । सगटाण समूहो=नागट ।
कवोयस्स वित्ती=कवोया । घा० (सपतेरेयणेज्जणो वक्तव्यां) ।
सावतेय, सापतेज्ज, सापतेय, सापतेज्ज ॥

१ जाश्विनो माम । २ वातीनम् (वातोपहतम्) ॥ ३ प्रामङ्गिस्म ।
४ पागितोपिकम् । ५ कापिलिकम् । ६ औत्तरेयम् । ७ वीशेयम् ।
८ वैशालिकश्रावक । भग० २-१ ॥ ९ शकटम् । १० कान्तम् ।
११ सापतेयम् ।

अदणोरुतोऽव् ॥११३६२॥

उकारस्यावादेशः स्यादप्रत्ययाण्प्रत्यययोः । पाण्डवा ।
पण्डवा । पारेवो । लाघव । अञ्जव । मद्देव ॥

चउछाभ्या कस्य द्वि ॥२१४३२॥

चउछशब्दाभ्या परस्य कप्रत्ययस्य द्वित्व स्यात् । चउक्का ।
उक्क ॥

चोरवणिजाभ्यामिजस्यादे ॥११४३१॥

द्याभ्या परस्येज्प्रत्ययस्यादेर्लोप स्यात् । चोरस्स वा-
वारो=चाञ्ज, चोरिय । वणियस्स वावारो=वाणिज्ज ॥

अप्पणादिच्चियेज्जियौ ॥२१४३३॥

अप्पणशब्दात्पष्ठयन्तात्सबन्धिन्यर्थे इच्चियेज्जियौ भव
त् । अप्पणस्स इम=अर्षणिच्चिय, अप्पणिज्जिय ॥

वातादोल ॥२१४३४॥

पष्ठयन्ताद्वातशब्दात्समूहेऽर्थे ओलप्रत्यय स्यात् । वा-
तोली ॥

उपमादीनामणि द्वि ॥११४३१२॥

ण्णामुपधाया द्वित्व स्यादणि परे । पयातीण समूहो=पा-
यत्त ॥

१ पौग । २ आज्यम् । ३ मात्यम् । ४ त्तुक्कम् । ५ पाण्डव ।

६ चीर्यम् । ७ वाणिज्यम् । ८ अन्वयम् । ९ पा । त् ॥

अजिनस्येतोऽणि ॥१३६३॥

अजिनशब्दस्येकारस्य दीर्घः स्यादणि । आर्इर्ण, आजीर्ण ।

पडिहार्या आत ए ॥१३६४॥

पडिहारीशब्दस्याकारस्यैकारः स्यादणि परे । पडिहारीए
इम=पाडिहेर ॥

पयडेर्यः ॥१४११११॥

पयडिशब्दस्योपधाया यकारः स्यादणि परे । पाययं ॥

पयावत्यादीनां टेरलोपोऽणि ॥१४१११॥

पयावतिप्रभृतिशब्दानां टेरलोपो न स्यादणि । पायावच्च ।
सेणवच्च ॥

ममस्येदिययो ॥१३६५॥

ममशब्दस्य दीर्घोऽन्तादेशः स्यादि-इय-प्रत्यययोः । ममाई,
ममाईए ॥

इये सिलेसस्य सेस ॥१४१७८॥

सिलेसस्य सेसादेशः स्यादियप्रत्यये । ससेसियं ॥

विरोयणादीनामङ्गः पूर्वस्य ॥१४१२८॥

विरोयणादिशब्दानां णिति परे आदिस्वरस्य अङ्गे इत्या-
देशो वा स्यात् ॥

१ आजिनम् । २ प्रातिहार्यम् । ३ प्राकृतम् । ४ प्राजापत्यम् ।
५ सेनापत्यम् । ६ ममत्वी, । ७ ममायित्, मामक । ८ साधेपिकम् ॥

वेडरोयण, वेरोयण । वडसदेवो, वेसदेवो । वडसेसिण, वेसेसिण ।
 वडसातो, वेसातो । जडशो, जशो । वडचित्त, वेचित्त ।
 वडधम्म, वेधम्म । कडलासो, केलासो ॥

परात्कीय ॥२१४३५॥

पष्ठधन्तात्परशब्दात्सम्बन्धिन्यर्थे कीयप्रत्ययः स्यात् ।
 परकीय ॥

राघाण् ण्णो यस्येत् ॥२१४३६॥

रायशब्दात्सम्बन्धिन्यर्थे ण्णप्रत्ययः स्याद्यस्येकारो वा
 स्यात् । रोडण्ण, राघण्ण ॥

कम्माण्णको ॥२१४३७॥

कम्मशब्दात्सम्बन्धिन्यर्थे ण्णप्रत्ययो स्त । कम्मण,
 कम्मज ॥

तत्रभवोऽधिकृत ॥२१४३८॥

सप्तन्यन्तसमर्थादनयोरुयोः क्तप्रत्ययाः स्युः । जम्भतरं
 भवो=अम्भतरिण, अम्भतरगो । उँवरिह्ण । पुरत्या भव
 =पुँरिह्ण, पुरतिह्ण । पेचिह्ण । अन्तिह्ण । उँवरिह्ण, उव-
 रिह्ण । भण्डार अह्णिह्णो=भाण्डारिण ॥

- १ वैगचनम् । २ वैधदन । ३ वैशेषिकम् । ४ वैशाख ।
 ५ वै । ६ वैचित्र्यम् । ७ वैवस्वम् । ८ कैलाश । ९ राजन्यम् ।
 १० कर्मणम् । ११ आभ्यन्तकम् । १२ आपणम् । १३ पौस्त्यम् ।
 १४ पाश्चात्यम् । १५ उपगित्तम् । १६ भाण्डारिणम् ॥

उदीर्ङ-पडीर्ङभ्यां णड् ॥२।४।३८॥

आभ्यां भचार्ये णड्प्रत्ययः स्यात् । उदीर्ण, उडीर्ण ।
पडीर्ण । घ० (दीवादिभ्यो भचार्ये इच्चस्योपसंख्यानम्)
दीविच्च ॥

पाईतो णो दट् चेत ॥२।४।३९॥

पाईशब्दाद्भवार्थे णप्रत्ययः स्यादीकारस्य दडागमो वा
स्यात् । पादीण, पाईण ॥

अति पच्छिमस्य पच्चच्छिमपच्चत्थिमो ॥२।४।७९॥

पच्छिमशब्दस्य पच्चच्छिम-पच्चत्थिमावादेशौ पर्यायेण
भवतोऽप्रत्यये । पंचच्छिम, पच्चत्थिम ॥

पहादिभ्यस्तत्र साधुरेज्जण् ॥२।४।४०॥

पहादिभ्यः सप्तम्यन्तेभ्यः साधुरित्यर्थे णज्जण्प्रत्ययः
स्यात् । पहे साह्=पाहेज्ज ॥

पासादिल्लस्तत्र शेते ॥२।४।४१॥

सप्तम्यन्तात्पासशब्दाच्छेते इत्यर्थे इल्लप्रत्ययः स्यात् ।
पासिल्लओ ॥

उत्तरपदादहेरदीणो ॥२।४।४२॥

उत्तरपदभृतादहेरूपसर्गादप्रत्ययेणप्रत्ययौ भवतः । पर-
ज्जो, परादीणो ॥

वहेर्मग्रकावणि ॥१११६॥

वहिशब्दस्याणिपरे भग्रकावागमो पर्यायेण भवतः ।
बोहिम, बाहिर ॥

मज्झान्मश्च ॥१११७॥

मज्झशब्दादुक्तेऽर्थे मप्रत्ययश्चकारादुक्तप्रत्ययाश्च स्युः ।
मज्झम, मज्झिम, मज्झिल्ल ॥

इदिण्मन्ताश्च तदस्त्यस्यास्मिन् ॥१११८॥

प्रथमान्तसमर्थादस्यास्त्यर्थे अस्मिन्नस्तीत्यर्थे च इद् इण्-
मन्त प्रत्ययाश्चकारादुक्तप्रत्ययाश्च यथाप्रयोग स्युः । अगार
अत्थि जस्स सो=अगारी । कोडुम्बी ॥

आन्मन्तस्य व ॥१११९॥

अकारात्परस्य मन्तप्रत्ययस्यादेवकारः स्यात् । वण्णन्, वण्णन्तो । भगव, भगवन्तो । आत्किम्, वीइमन्तो । जाति-
मन्तो । तिस्रलो इमस्म अत्थि=तिस्रल्लो । गठी अत्थि
अस्सि=गठिल्लो । माया अत्थि इमस्स=माइल्लो । कल्लुणा
अत्थि इमस्स=कल्लुणो ॥

आउसाद् न्त ॥११२०॥

आउसशब्दादुक्तेऽर्थे न्तप्रत्ययो वा स्यात् । आउसो,
आउसन्तो । वा० (गोमिर्वक्तव्यः) गोमो, गोमिणी ॥

१ बाह्यम् । २ मध्यमम् । ३ कुटुम्बी । ४ वर्णवान् । ५ भगवान् ।
६ वाचिमान् । ७ जातिमान् । ८ त्रिशूलिक । ९ प्रन्थिमान् । १० मायात्री ।
११ कर्मण । १२ आशुमान् । १३ गोमान् ॥

छवेरिये दीर्घः ॥११३।५०॥

छविशब्दस्य दीर्घोऽन्तादेशः स्यादियप्रत्यये परे । ऽवीर्ण ॥

जसादिभ्यो वा ॥११४।८२॥

जसादिशब्देभ्यः परस्य मन्तप्रत्ययस्यादेर्वकारो वा स्यात्
जसवन्तो, जसमन्तो, जसोमन्तो । आयारवन्तो, आयार-
मन्तो ॥

णातेश्च ॥११४।८३॥

णातिशब्दात्परस्य मन्तस्यादेर्वकारः स्यात् । णातिवन्तो,
णाश्व ॥

डिति सङ्हाया ह्रस्वः ॥११३।६६॥

सङ्हाशब्दस्य ह्रस्वोऽन्तादेशो वा स्यादिप्रत्यये । सङ्घई ।
पक्षे टिलोपे-सङ्घी ॥

वस्सस्य वुस्तिर्मन्ते ॥११४।८४॥

वस्सशब्दस्य वुस्तिइत्यादेशः स्यान्मन्ते परे । वुस्तिमन्तो ॥

जयादिभ्य इण ॥२।१४।४६॥

भ्य उक्तेऽर्थे इणप्रत्ययः स्यात् । जइणो । दोसिणो ।
घरहिणो ॥

किमेर्ण ॥२।१४।४७॥

उक्तेऽर्थे किमिशब्दायणप्रत्ययः स्यात् । किमिणो ॥

१ उस्तिमन्तः । २ यजन्तान् । ३ आयाग्राह । ४ नागान् ।

५ श्रमायात् । ६ जना । ७ जभा । ८ गपी । ९ बन्ता । १० निमान् ॥

पङ्कादीना सञ्ज्ञाया दीर्घ ॥११४८५॥

पङ्कादिशब्दाना दीर्घोऽन्तादेशः स्यान्मन्तप्रत्यये सञ्ज्ञा-
याम् । पङ्कावती ॥

डलो गन्धादिभ्य ॥११४८८॥

उक्तेऽर्थं गन्धादिभ्यडलप्रत्ययः स्यात् । गन्धिलो । तुन्दिलो ॥

जडाया जडुलजडियालौ ॥११४८९॥

उक्तेऽर्थं जडाशब्दस्य जडुल जडियाल इत्येतौ वा निपा-
त्येते । जडुलो, जडियालो, जडिलो ॥

रयात्सल ॥११४९०॥

उक्तेऽर्थं रयशब्दात्सलप्रत्ययो वा स्यात् । रयस्सला,
रटला ॥

पम्हादिभ्यो ल ॥११४९१॥

उक्तेऽर्थं पम्हादिशब्देभ्यो लप्रत्ययः स्यात् । पम्हलो ।
पत्तलो । तणुलो ॥

आलुर्दयादिभ्य ॥११४९२॥

उक्तेऽर्थं दयादिशब्देभ्य आलुप्रत्ययः स्यात् । दयालु ।
वीसरगालु ॥

१ गन्धिल । २ तुन्दिल । ३ तडिल । ४ रत्सला । ५ पद्मल ।
६ पत्तल । ७ तणुल । ८ दयानु । ९ विशग्गालु ॥

उलंजाया' ॥२।४।५३॥

उक्तेऽर्थे लज्जाशब्दाद्दुप्रत्ययः स्यात् । लंज्जू ॥

जसादिभ्योऽसिस्ती ॥२।४।५४॥

उक्तेऽर्थे जसादिशब्देभ्योऽमिस्मीप्रत्ययो पर्यायेण भवतः ।
जंसती, जसस्ती । तेयसी, तेयस्मी । वंचमी, वचस्ती ।
ओयसी, ओयस्ती ॥

त्तत्तणौ तस्य भाव ॥२।४।५५॥

पष्ठयन्तसमर्थाद्भाव इत्यर्थे त्त-त्तण प्रत्ययो स्तः । अर्ष-
रत्त । उँस्तुगतं । अँवत्तण । तीर्यत्तण । पडुत्तण । अँध-
त्तण ॥

अरिप्रभृतिभ्यस्ता ॥२।४।५६॥

ण्यस्ताप्रत्ययः स्याद्भावेऽर्थे । अरित्ता । उप्लेककंदत्ता ॥

जहातहाददियणौ ॥२।४।५७॥

अस्माद्भावे अद-इयण्प्रत्ययो भवतः ॥

तस्येयग्णि ङि ॥२।४।५८॥

जहातहाददियण्यस्य तकारस्य ङित्वं वा स्यादियग्णि परे ।
आहत्तँहिय, आहातहिय । जँहातह, अहानह ॥

१ लज्जालु । २ यशस्वी । ३ तेजस्वी । ४ वर्चस्वा । ५ आज-
स्वी । ६ अपरत्यम् । ७ उत्सुकत्यम् । ८ आप्रत्यम् । ९ तृतीयत्यम् ।
१० प्रमुच्यम् । ११ अन्धत्यम् । १२ ण्यग्नि । १३ उत्पलकन्दता ।
१४ याराणभिकम् । १५ याराणम् ॥

डणो जडादिभ्य ॥२।४।६०॥

जडादिशब्देभ्यो भावे ङणप्रत्यय, स्यात् । जेटिणो ।
णिगिणो, णगिणो । अग्नि, नैग । मुँण्डिणो । सँघाटिणो ।

इय इस्तरादिभ्य ॥२।४।६१॥

इस्तरादिशब्देभ्यो भावे इयप्रत्यय* स्यात् । इँस्सरिय ।
अज्जविय । सामग्गिय ॥

अप्पाद्धो क ॥२।४।६२॥

अप्पप्रकाद्धशब्दाद्भावे कप्रत्ययश्च स्यात् । अँप्पाव-
हुक, अप्पावहुग, अप्पावहुय, अप्पावहुत्त ॥

उवमादिभ्योऽण् ॥२।४।६३॥

ण्यो भावेऽण्प्रत्यय* स्यात् । ओवम्म । ओँरिक्क ।
दीहँग्ग । सोहँग्ग, सोभग्ग । स्वाथेऽण्यप्पस्य प्रवृत्ते, तैँलुक्क,
तैँलोक ॥

जुवाणस्यातो वस्य द्विर्वा ॥१।३।६७॥

जुवाणशब्दस्याकारस्य ह्रस्वो वकारस्य दित्त्व वा स्यादणि
परे । जुँवण, जोँवण, जोवण, जोरणग ॥

१ जटत्वम् । २ नप्तत्वम् । ३ नाग्यम् । ४ मुहटत्वम् । ५ सग
टत्वम् । ६ णध्वर्यम् । ७ आज्ञयम् । ८ सामग्र्यम् । ९ अल्पग्रहण्यम् ।
१० औपम्यम् । ११ आधिक्यम् । १२ दौभाग्यम् । १३ सौभाग्यम् ।
१४ त्रैलोक्यम् । १५ यौवनम् ॥

द्वयादीनां च ॥११११२०॥

एषामुपगत्याश्चकारादेशः स्यादणि परे । दोर्चं । अंश-
नय । वेयावच ॥

वियावडाडियण् च ॥२११६४॥

अन्माज्ञाये इयण्प्रत्ययः स्याद्याटण् । वेयावडिय ॥

थेर-धीर-सहायानामेरेरायानामेज्ज ॥११११६५॥

एषामेरस्येरस्यायस्य च एजादेशः स्यादणि परे । थेरस्स
भावो=थेज्ज, धिज्ज । थेज्ज, धिज्ज । सहज्ज, न्हिज्ज ॥

कल्लुणस्यात् ॥११३१६९॥

कल्लुणशब्दस्यादिन्वरस्योकारादेशः स्यादणि परे । कल्लु-
णस्स भावो कान्लुण ॥

एदहिपुरयोर्पचे ॥११३१६८॥

अदिपुरशब्दयोरेकारोज्जन्तादेशः स्यादचशब्दे परे । आते-
चत् । पौरयच ॥

सफले फस्य ह् ॥११११८७॥

सफलशब्दे फकारान्य एकारो वा स्यादणि । सोहह्,
साफह् ॥

१ वेयन । २ पाज्जण्यन । ३ वेयानृत्यन् । ४ वेयानृत्तिर ।
५ धेर्ज्ज । ६ धेर्ज्ज । ७ सहायन् । ८ कारयन् । ९ पारियन् ।
१० पौरयन् । ११ साफल्यन् ॥

सुकुमारस्य सुगमल ॥१।१।८८॥

अस्याणि परं सुगमल इत्यादेश' स्यात् । सोगमंल्ल ।

विकारप्रधानयोरणूमयो ॥२।१।६५॥

षष्ठ्यन्तम्मर्गादिकारे प्रदाने चार्थेऽण् मयप्रत्ययो स्त' ।

अयोमय । फालिहमय । वज्राभय । वर्द्धमय ॥

अद्वादीना मये ॥१।३।७०॥

अद्वादिशब्दाना षीघ्राऽन्तादेश स्यान्मये परं । अगाम-

य । बाह्वल्कात्-रय्यामय, रययमय ॥

भिओउच्च शिष्ये ॥२।१।६६॥

षष्ठ्यन्ताद्भिउशब्दाच् चप्रत्यय स्याच्छिष्येऽर्थे । भि-
उँणो भिमो भिउचो ॥

ईरत्तादिभ्योऽभृततद्वाते करभवयोयोगे ॥२।१।६७॥

अत्तादिशब्देभ्यो द्वितीयान्तेभ्योऽन्तथाभृतस्य तथात्व-
सम्बन्धेऽर्थे करभवधातुयोगे ईप्रत्यय स्यात् । अर्त्ताकरेड ।
ईमरीरुग । ण्णोभृण । देरिहीहृय ॥

मोल्यादिभ्य ईतो लोप ॥२।१।६८॥

मोल्यादिशब्देभ्य परस्येप्रत्ययस्य लोप स्यात् । मोलि-
रुडा ॥

१ सौकुमार्यम् । २ स्फुरिक्रमयम् । ३ वचामयम् । ४ वात्सल्यम् ।

५ अदम्ययम् । ६ रज्ज्वलयम् । ७ भृगा शिष्याभाषण । ८ आभाषणम् ।

९ उवाच । १० प्राकृत । ११ तद्विशयम् । १२ मौलाकृत ॥

इंगालादिभ्यो भवस्यादेर्ङि ॥१।४।८९॥

इंगालादिशब्देभ्यः परस्य भवधातोरादेर्द्वित्व स्यात् ।

इंगाल^१भृया । आरिष^२भृया । तत्तक^३वृह्लकभृया ।

मणादिभ्य ईतोऽसुट् ॥४।४।९०॥

मणादिभ्यः परस्येकारस्यासुडागमः स्यात् । मर्णेसीकरेङ् ॥

अम्हादिषु दिसाद् ॥२।४।६६॥

अम्हादिशब्देषूपपदेषु दिसधातोरप्रत्ययः स्यात् ॥

दिसे पूर्वस्याति ॥१।३।७१॥

अप्रत्ययान्तदिसधातां परे पूर्वस्य दीर्घोऽन्तादेशः स्यात् ॥

दिसस्य रलावति ॥१।४।६०॥

अप्रत्यये दिसधातोरादेर्दकारस्य रेफलकारो पर्यायेण भवतः । अम्हारिसो । तुम्हारिसो । जारिमो ॥

ईत्तादित् ॥१।४।६१॥

तशब्दात्परस्य दिसस्येकारस्य दीर्घोऽथा स्यात् । तालिसो, तालीसो, तारिसो ॥

ईच्च कस्य ॥१।३।७३॥

कशब्दस्येकारश्चकारादेकारोऽन्तादेशः स्याद्विसे परे ॥

१ अङ्गारभृता । २ क्षाणिकभृता । ३ तत्तकवृह्लकभृता । (भग० ३-१) ।

४ मासोऽकृति । ५ अस्माश्च । ६ युष्माश्च । ७ यादृश्च । ८ तादृश्च ॥

काद्दे ॥१३।७२॥

कशब्दात्परस्य दिसघातोर्देलोपो वा स्यात् । केरिमो,
कीरिसो, कीसो, केसो, केसी ॥

एदिमस्य ॥१३।७३॥

अप्रत्ययान्तदिसघातो परे इमशब्दस्यैकारोऽन्तादेश
स्यात् ॥

इमो लोपो वा तो हुणा दिसेषु ॥१३।७७॥

इमशब्दस्येमो लोपो वा स्यात् तो हुणाप्रत्यययोदिस-
घातो च परे । इमेरिसो, एरिसो, एलिसो ॥

इमात्सस्य क्ख ॥१३।७५॥

इमशब्दात्परस्य दिसघातो. सस्य क्खो वा स्यात् ।
एलिक्खो ॥

इद्वेतस्य ॥१३।७४॥

एतशब्दस्यादेरिकारो वा स्याद्विसे परे । इयारिसो,
एयारिमो ॥

समानाच्छ ॥१३।७६॥

समानशब्दात्परस्य दिसघातो. सस्य च्छ इत्यादेशो वा
स्यात् । सरिच्छो, सरिसो, सलिसो ॥

एतादारूत्रं सदृशे ॥२११७०॥

एतशब्दात्सदृशेऽर्थे आरूत्रप्रत्ययः स्यात् । ऐयारूत्रे ।
ईमेयारूत्रे, अयमेयारूत्रे ॥

सरयायां ति कजतेभ्य ॥२११७१॥

अभ्यः सरयायामर्थे तिप्रत्ययः स्यात् । का सरया जैसिं=
कति, कट । जति, जट । तति, तइ ॥ “जस्म जट इदियाट
तस्स तइ भणियव्याइ” ॥

एतजतेभ्यः परिमाणे मन्तावतियतियतिल्ल्या ॥२११७२॥

अभ्यः परिमाणार्थे मन्त आवतिय-तिय-तिल्ल्यप्रत्ययाः
स्युः । एताव, ण्याव । एतावन्तो, ण्यावन्तो । जाव, जा-
वन्तो । ताव, तावन्तो ॥

जादावन्ती च ॥२११७३॥

जगब्दात्परिमाणेऽर्थे आवन्तीप्रत्ययश्च स्यात् । जावन्ती ॥

आवतियस्यात्तश्च ॥२११७३॥

एतसम्यन्त्रिन आवतियस्याकारस्य चकारादेरस्य तस्य
लोपः स्यात् । एवडाण, एवतिण । जावडाण, जावतिण । ताव-
डाण, तावतिण ॥

१ एतद्रूप । २ इमेतद्रूप । ३ यस्य यति इन्द्रियाणि नन्य तति-
णित्त्वानि । (भग० ८-१०) । ४ एतावान् । ५ यावान् । ६ तावान् ।
७ यावान् । ८ एतावतिक । ९ यावतिक । १० तावतिक ॥

तियस्य वा ॥१।४।६२॥

तियप्रत्ययस्यादेडित्वा वा स्यात् ॥

एनस्य तियत्तिलयोरत् ॥४।४।७२॥

एनस्याकारस्यलोपः स्यात्तिय-त्तिलप्रत्यययो । डृत्तिण,
एत्तिण । जत्तिण, जतिण । तत्तिण, ततिण । एत्तिलो । जत्तिलो ।
तत्तिलो ॥

कादेवतिय ॥२।४।७४॥

कशब्दात्प्रथमान्तात्परिमाणेऽर्थे एवतियप्रत्ययः स्यात् ।
केवत्तिण, केवटण ॥

अनवधारणे एयावन्ती ॥२।४।७५॥

कशब्दादनवधारणेऽर्थे एयावन्तीप्रत्ययः स्यात् । केया-
वन्ती ॥

पूरणे म ॥२।४।७६॥

सखावाचकेभ्यः पष्ठयन्तेभ्यः पूरणेऽर्थमप्रत्ययः स्यात्
सत्तम । अष्टम । नवम । अष्टारसम । वीसष्टम ॥

दुतिभ्या डीयतियतियच्चण ॥२।४।७७॥

आभ्या पूरणेऽर्थे डीय तिय तीय चण्प्रत्ययाः स्युः ॥

दोर्विर्तीय-तिय-तीयेषु ॥१।४।६३॥

दुशब्दस्य चि इत्यादेशः स्याद्वीय तिय तीयप्रत्ययेषु परेषु ।
षिड्य, धीय, विनीय ॥

१ श्यान्, एनायान् । २ ययान् । ३ तावान् । ४ कियान् । ५ सप्तमम् ।
६ अष्टमम् । ७ अष्टाशम् । ८ त्रिदशतिनमम् । ९ द्वितीयम् ॥

तीयस्य ज् ॥१।४।१२१॥

द्वुशब्दात्परस्य तीयप्रत्ययस्योपधाया ज् इत्यादेशः स्या-
द्य। वितिज्, दोष ॥

तेरञ्चणि च ॥१।४।१६४॥

तिञ्चण्प्रकारान्तादेशः स्याद्वीय-तिय-तीय-चण्प्रत्य-
येषु । तीय, तड्य, ततीय, तच्च ॥

दृश्यात् ॥२।४।७८॥

दृशब्दात्पूरणेश्चैव दृप्रत्ययः स्यात् । दृष्ट् ॥

त्थश्च तो ॥२।४।७९॥

चतुशब्दान्पूरणेश्चैव त्थप्रत्ययः स्यात् । चतुत्थं, चडत्थ ॥

सखेज्जात्ति ॥२।४।८०॥

सखेज्जशब्दात्पूरणेश्चैव तिप्रत्ययः स्यात् । संखेज्जई ॥

कादिभ्यो निर्द्धारणे ॥२।४।२२॥

कादिशब्देभ्यो निर्द्धारणेश्चैव तरप्रत्ययः स्यात् । क्यरो ।
ऐग्यरो । ईयरो । अंघ्यरो ॥

आभीक्ष्ये वद्वादिभ्य सौ ॥२।४।८१॥

आभीक्ष्येश्चैव वद्वादिभ्यः सोप्रत्ययः स्यात् । वेहुसो ।
वेमसो । पैंगामसो । पैंगन्तसो ॥

कुम्भकादिभ्य परिमाणे ॥२।४।८२॥

कुम्भकादिशब्देभ्यः परिमाणेश्चैव सोप्रत्ययः स्यात् ।
कुम्भगसो ॥

१ द्वितीयम् । २ तृतीयम् । ३ पष्ठम् । ४ चतुर्थम् । ५ सव्येय-

सम् । ६ कम् । ७ फक्तम् । ८ इतरम् । ९ अन्यतरम् । १० बहुशम् ।

११ कमशम् । १२ प्रकामशम् । १३ फकान्तशम् । १४ कुम्भशम् ॥

एकात्सि ॥२।१।८३॥

आभीक्ष्येऽर्थे णक्शब्दात्सिप्रत्ययश्च स्यात् । र्कृत्सि ॥

पञ्चमीसप्तमीभ्या तौ ॥२।१।८४॥

पञ्चम्यन्तात्सप्तम्यन्ताच्च समर्थात्तोप्रत्ययः स्यात् । र्ग
यग्रो, णायनो । द्यग्रो, द्यनो । पिट्टो, पिट्टनो । कम्मो,
कम्मनो । अत्यग्रो, अत्यनो । धम्मो, धम्मनो ॥

तत्रि दुहो ह्रस्व ॥१।३।८०॥

हाप्रत्ययान्तदुशब्दस्य ह्रस्वोऽन्तादेशः स्यात्तोप्रत्यये पर।
दुहो ॥

अभ्यावृत्तो सरयार्थेभ्य ऋवुतौ ॥२।१।८५॥

सरयायाचकेभ्यो वारवारमित्यर्थे ऋवुत्तोप्रत्ययः स्यात्।
दुऋवुतो । तिऋवुतो । सेह्रस्वऋवुतो ॥

अणतादिभ्य ऋवुत्तो कस्य ॥१।१।७४॥

अणतादिशब्देभ्य परस्य ऋवुत्तोप्रत्ययत्वं कस्य लोपो
वा स्यात् । अणतरुत्तो, अणतरुवुत्तो ॥

एकात्सि ॥२।१।८६॥

णक्शब्दावृत्तेऽर्थे सिप्रत्ययः स्यात् । र्कृत्सि ॥

प्रकारे हा तृतीयाया ॥२।१।८७॥

तृतीयान्तसमर्थेभ्यः प्रकारेऽर्थे हाप्रत्ययः स्यात् । संव्य
हा । अणहा । अट्टहा । जहा । तेहा ॥

१ णक्श । २ णक्ता । ३ द्रव्यत । ४ पृष्ठत । ५ कर्मा । ६ अर्थत ।

७ आगत । ८ द्विगा । ९ द्विवृत्त्व । १० त्रिवृत्त्व । ११ सहस्रवृत्त्व । १२ अन्तकृ-

त्ता । १३ णक्ता । १४ मर्षणा । १५ अन्यगा । १६ अष्टगा । १७ यगा । १८ न्तगा ॥

नीयस्य च ॥११११२१॥

दुःशब्दान्तरस्य संप्रत्ययस्योपशया च इत्यादेश स्या-
त् ॥ धिनित्त, टाय ॥

तेरश्चणि च ॥११११६१॥

निशब्दान्तरान्तादेश स्याद्वीय निय-तीय-सगप्रत्य-
येषु । भौय, तडय, नर्माय, तच ॥

दृड्यात् ॥११११७०॥

दृशब्दान्तरणेर्ध्वे द्वप्रत्ययः स्यात् । ईदृ ॥

त्यश्च तो ॥११११७१॥

चतुःशब्दान्तरणेर्ध्वे त्रप्रत्ययः स्यात् । चंतुन्धं, चउत्य ॥

सर्वेजाति ॥११११८०॥

सर्वेज्ज्शब्दान्तरणेर्ध्वे निप्रत्ययः स्यात् । संदेज्जई ॥

कादिभ्यो निर्द्वारेण ॥११११८१॥

कादिशब्दान्तरणेर्ध्वे त्रप्रत्ययः स्यात् । कर्करो ।
कंगरो । ईयरो । अक्षयरो ॥

आभीक्ष्ये च्छादिभ्यः सौ ॥११११८२॥

आभीक्ष्येर्ध्वे च्छादिभ्यः सोप्रत्ययः स्यात् । पैष्टसो ।
पैमसो । पैगामसो । पैगानसो ॥

कुम्भकादिभ्यः परिमाणे ॥११११८३॥

कुम्भकादिशब्दान्तरणेर्ध्वे षाप्रत्ययः स्यात् ।
कुं भगसो ॥

१ दि । २ इ । ३ ए । ४ अ । ५ ऋ । ६ ॠ । ७ ऌ । ८ ॡ । ९ अ । १० इ । ११ ए । १२ अ । १३ ऋ । १४ ॠ । १५ ऌ । १६ ॡ । १७ अ । १८ इ । १९ ए । २० अ । २१ ऋ । २२ ॠ । २३ ऌ । २४ ॡ । २५ अ । २६ इ । २७ ए । २८ अ । २९ ऋ । ३० ॠ । ३१ ऌ । ३२ ॡ । ३३ अ । ३४ इ । ३५ ए । ३६ अ । ३७ ऋ । ३८ ॠ । ३९ ऌ । ४० ॡ । ४१ अ । ४२ इ । ४३ ए । ४४ अ । ४५ ऋ । ४६ ॠ । ४७ ऌ । ४८ ॡ । ४९ अ । ५० इ । ५१ ए । ५२ अ । ५३ ऋ । ५४ ॠ । ५५ ऌ । ५६ ॡ । ५७ अ । ५८ इ । ५९ ए । ६० अ । ६१ ऋ । ६२ ॠ । ६३ ऌ । ६४ ॡ । ६५ अ । ६६ इ । ६७ ए । ६८ अ । ६९ ऋ । ७० ॠ । ७१ ऌ । ७२ ॡ । ७३ अ । ७४ इ । ७५ ए । ७६ अ । ७७ ऋ । ७८ ॠ । ७९ ऌ । ८० ॡ । ८१ अ । ८२ इ । ८३ ए । ८४ अ । ८५ ऋ । ८६ ॠ । ८७ ऌ । ८८ ॡ । ८९ अ । ९० इ । ९१ ए । ९२ अ । ९३ ऋ । ९४ ॠ । ९५ ऌ । ९६ ॡ । ९७ अ । ९८ इ । ९९ ए । १०० अ ॥

एकास्ति ॥२।१।८३॥

आभीक्ष्येऽर्थं षडशब्दात्सिप्रत्ययश्च स्यात् । ऐकसि ॥

पञ्चमीसप्तमीभ्या तौ ॥२।१।८४॥

पञ्चम्यन्तात्सप्तम्यन्ताच्च समर्थात्तोप्रत्ययः स्यात् । ऐग
यत्रा, एगयतो । दैत्रग्रो, दैत्र्यतो । पिट्टेओ, पिट्टतो । कम्मओ,
कम्मतो । अत्यग्रो, अत्यतो । धम्मग्रो, धम्मतो ॥

तत्रि दुहो ह्रस्व ॥१।३।८०॥

हाप्रत्ययान्तदुशब्दस्य ह्रस्वोऽन्तादेशः स्यात्तोप्रत्यये परे ।
दुहो ॥

अभ्यावृत्तौ सरयार्थेभ्य ऋवुत्तौ ॥२।१।८५॥

सख्यात्राचरेभ्यो वारवारमित्यर्थे ऋवुत्तोप्रत्ययः स्यात् ।
दुऋवुत्तो । तिऋवुत्तो । सेऋस्मऋवुत्तो ॥

अणतादिभ्य ऋवुत्तौ कस्य ॥१।१।७४॥

अणतादिशब्देभ्य परस्य ऋवुत्तोप्रत्ययस्य कस्य लोपो
वा स्यात् । अणतऋवुत्तो, अणतऋवुत्तो ॥

एकास्ति ॥२।१।८६॥

षडशब्दात्तुक्तेऽर्थे त्सिप्रत्ययः स्यात् । ऐकसि ॥

प्रकारे हा तृतीयाया ॥२।१।८७॥

तृतीयान्तसमर्थेभ्य प्रकारेऽर्थे हाप्रत्ययः स्यात् । सेऽव्य
हा । अण्णता । अट्टहा । जेहा । तेहा ॥

१ षण्ण । २ ण्णत । ३ द्रव्यत । ४ पृण्त । ५ कर्मत । ६ जर्णत ।
७ गर्मणत । ८ द्विवा । ९ द्विभृत्व । १० त्रिभृत्व । ११ सद्रसकृत्व । १२ अन्तऋ-
त्व । १३ षण्ण । १४ वनना । १५ अन्यना । १६ अष्टया । १७ अण्ण । १८ नना ॥

जताभ्यां हहमौ ॥२।४।८८॥

जतशब्दाभ्यां प्रकारेऽर्थे ह-ह-प्रत्ययो च भवतः । जंह,
जह । तंह, तह ॥

धा च ॥२।४।९॥

प्रकारेऽर्थे धाप्रत्ययोऽपि स्यात् । तथा ॥

इयरस्येहरा ॥२।४।९०॥

इयरशब्दस्य प्रकारेऽर्थे इहरा इति वा निपात्यते । ईहरा,
इयरहा ॥

कादहाहमिहेण्णा ॥२।४।९१॥

प्रकारेऽर्थे कशब्दादह-अहम्-इह-इण्णा-प्रत्ययाः स्युः ।
कंह, कूह, किह, किण्णा ॥

इमस्यैत्थम् ॥२।४।९२॥

इमशब्दस्य प्रकारेऽर्थे एत्थमिति निपात्यते । ऐत्थं,
इत्थ ॥

एकात् तश्च ॥२।४।९६॥

सप्तम्यन्तादेकशब्दात् तप्रत्ययश्च स्यात् । ऀगत्त ॥

त्थ. सप्तम्या इमादिभ्य ॥२।४।९४॥

सप्तम्यन्तसमर्थादिमादिशब्दात् त्थप्रत्ययः स्यात् ॥

तोत्थयोरेस् ॥२।४।९९॥

इमशब्दस्यैसादेशः स्यात्तो त्थप्रत्यययोः । ईत्थं, एत्थं ।
ईयरत्थ ॥

इमाञ्छहमौ च ॥२१४।९५॥

सप्तम्यन्तेमञ्ज्याद् ह् प्रत्ययौ च भवतः ॥

मस्य तो णिह-दाणि-ह-ह तरेषु ॥२१४।९६॥

इमञ्जब्दस्य मस्य लोप स्यात्तो णिं दाणिं ह-ह तरप्रत्य-
येषु परेषु । ईह, इह ॥

इमजतकेभ्यस्तो ॥२१४।९७॥

णभ्यस्तोप्रत्ययस्यादेहित्य वा स्यात् । इत्तो, णत्तो, इत्तो,
इत्थो । अत्तो । कत्तो, कत्थो ॥

अहीहणह्व कात् ॥२१४।९८॥

सप्तम्यन्तात्कञ्जब्दाद् अहि-इह ण्ह प्रत्ययाश्च स्युः ।
कहि, किह, कण्ह, कत्थ ॥

उरुस्य तो त्थ हिंसु ॥२१४।९९॥

कञ्जब्दस्योकारान्तादेशो वा स्यात् तो त्थ हिंप्रत्ययेषु
परेषु । कुतो, कुओ, कुत्थ ॥

जपगामाभ्यामाण ॥२१४।१००॥

पञ्चम्यन्तसमर्थाभ्यामाभ्यामाणप्रत्ययश्च स्यात् । जाण,
जत्तो, जत्थो, जनो । पर्गामाण, पगामतो ॥

तादादोतयश्च ॥२।४।६६॥

पञ्चम्यन्तात्तशब्दाद् आद्-ओ-ते-प्रत्ययाश्चकारादाण-
प्रत्ययः स्यात् । तो । तो । तते , तण । ततो , तद्यो ,
तनो । ताण ॥

ण्हं च जात् ॥२।४।१००॥

पञ्चम्यन्तजशब्दात् ण्हप्रत्ययश्च स्यात् । जं ण्ह ॥

अ जताभ्याम् ॥२।४।१०१॥

पञ्चम्यन्तजतशब्दाभ्यामग्रत्ययोऽपि स्यात् । जं । ते ॥

तस्मिन् काले दा सञ्वादिभ्यः ॥२।४।१०२॥

सप्तम्यन्तसमर्थेभ्यः सञ्वादिशब्देभ्यः काले इत्यर्थे दा-
प्रत्ययः स्यात् ॥

सञ्चस्य सो दे ॥२।४।६५॥

दाप्रत्यये सञ्चशब्दस्य स इत्यादेशो वा स्यात् । सया,
सदा । सञ्चया । अञ्चया, अन्नदा । दकारस्य कचित्तकारश्र-
वणात् , संता । कंता । जंदा । तदा ॥

इमाण्पिंह-हुणा-दाणिमः ॥२।४।१०३॥

सप्तम्यन्तसमर्थादिमशब्दात्काले इत्यर्थे पिंह-हुणा दा-
णिप्रत्ययाः स्युः ॥

१ तत् । २ यत् । ३ सर्वथा । ४ अन्यथा । ५ मदा । ६ कदा ।

७ यत् ॥

ण्हिमि य ॥१।४।१२२॥

इमस्योपगथा यकारादेशः स्यात् ण्हिप्रत्यये । डेण्हि,
इयण्हि । अण्हुणा ॥

दाणिमि सर्वस्य लोप ॥२।४।६३॥

इमशब्दस्याशेषस्य लोपो वा स्याद् दाणिप्रत्यये । दौणि,
इयाणि, इदाणि ॥

आहेहिंहिहियम कजतेभ्य ॥२।४।१०४॥

णभ्यः सप्तम्यन्तेभ्य आहे-हिं-हि हियप्रत्ययाश्च स्युः । कौहे,
कहिं,कहि,कहिय । जौहे, जहिं,जहि,जहिय । तौहे, तहिं,
तहि,तहिय । वा० (तादहरिद् च दो वक्तव्यः) तौड,तडया ॥

चिरार्थकेष्वेवचौ ॥२।४।१०५॥

कशब्दात्परिमाणेऽर्थे ण्व ण्वच्प्रत्ययो भ्रमन्त्रिचिरार्थक
शब्देषु परेषु । केचिचिर, केवचिर । केचिरेण ॥

सुप्तद्धिताभ्यामिमिदीचिचिया ॥२।४।१०६॥

सुयन्तात्तद्धितान्ताच्च कशब्दात् इम् इद्-ई-चि चिय
प्रत्यया वा स्युः । कौयाइ । केइ । केणेड । कौस्सइ । कण्हुड ।
कौयाई । केहिंचि, कुहिंचिय ॥

१ इगानीम् । २ अनुना । ३ इदानाम् । ४ कहिं, कुत्र, क ।
५ यहिं, यत्र, यश । ६ तहिं, तत्र, तदा । ७ तदा । ८ कियच्चिरम् ।
९ ककारचित् । १० केचित् । ११ केनचित् । १२ कम्पचित् । १३ कुत्र-
चित् । १४ कचित् ॥

इमादिभ्यश्चणमपूर्वकः ॥२।४।१०७॥

इम-एक-जाव-तावादिशब्देभ्यश्चण प्रत्ययो वा स्यात्स
विकल्पेनामपूर्वकश्च । इमचण । एकचण । जावचण, जावच-
ण । तावचण, तावचण ॥

इणमादीनामेव दीर्घः ॥१।३।८३॥

इणमादिशब्दानामुपग्राया दीर्घो वा स्यादेवशब्दे परे ।
इणामेव । जामेव । तामेव । जेणामेव । तेणामेव । खिप्पामेव,
खिप्पमेव । एवामेव, एवमेव ॥

॥इति तद्धितप्रकरणम्॥

—०—०—०—

॥ इति श्रीलोङ्गागच्छान्तर्गतलिम्बडीसम्प्रदायतिलकाय-
मानपूज्यपादश्रीगुलानचन्द्रजित्स्वामिचरणाम्बुज-
चञ्चरीक मुनिश्रीरत्नचन्द्रविरचिताया जैन-
सिद्धान्तकौमुद्या पूर्वाद्ध
समाप्तम् ॥

१ इचन । २ एकचन । ३ यावचन । ४ तावचन । ५ इममेव ।
६ यम । ७ तम । ८ येनैव । ९ तेनैव । १० क्षिप्रमेव । ११ एवमेव ॥

अथोत्तरार्द्धम् ॥

अथाञ्जव्यातप्रक्रिया ॥

द्विवाचनवाद्गो घातः ॥३११२॥

किञ्चिद्विज्ञेयं किञ्चिद्विज्ञेयं न्यु ॥

इति ॥३११३॥

अथोत्तरार्द्धम् ॥

स्यात्तु चतुर्लङ्गोः सकर्मकभ्यो भावकर्त्रो

रत्नकभ्यः ॥३११२॥

त्पादयः इत्यया सकर्मकेभ्यो धातुभ्यः कर्तरि कर्मणि
च स्युरवर्त्मकेभ्यो भावे कर्तरि च ॥

अन्तर्भावविपर्यवर्तमानेषु तिन्तिसिहमिमव ॥३११३॥

किञ्चिद्विज्ञेयं किञ्चिद्विज्ञेयं न्यु ॥
अथोत्तरार्द्धम् ॥३११३॥

इति ॥३११३॥

अथोत्तरार्द्धम् ॥३११३॥

अथोत्तरार्द्धम् ॥३११३॥

अथोत्तरार्द्धम् ॥३११३॥

तुम्हे मध्यमः ॥३११५॥

तथाभूते तुम्हे मध्यमः स्यात् ॥

शेषे प्रथम ॥३११६॥

उक्तविषयादन्यत्र प्रथमः स्यात् ॥

एकवचनबहुवचने ॥३११७॥

उक्तत्रादयः प्रत्ययाः प्रत्येक प्रथमादिक्रमेणैकवचनबहु-
वचनसञ्ज्ञाः स्युः । प्राकृते द्विवचन नास्ति । परस्मैपदात्मनेप-
द्विभागोऽपि नास्ति ॥ गच्छ गतो । गच्छड, गच्छति ।
गच्छसि, गच्छत ॥

हिमिमोष्वतो दीर्घः ॥३११७॥

ग्यु परेषु धातोरन्त्याकारस्य दीर्घः स्यात् । गच्छामि,
गच्छामो ॥

एकवचनम्-

बहुवचनम्-

प्र० सो गच्छत ।

ते गच्छन्ति ।

म० तुम गच्छसि ।

तुम्हे गच्छत ।

उ० अह गच्छामि ।

अम्हे गच्छामो ।

प्रवर्तनायामेदिज्जो ॥३११८॥

प्रवर्तनायामर्थे धातोरिज्ज-ग-प्रत्यया प्रथमादिषु त्रिषु, व-
चनयोश्च स्तः ॥

इज्जस्य वा ॥३११९॥

इज्जप्रत्ययस्य दीर्घोऽन्तादेशो वा स्यात् । संयुक्ते विकल्प-
ह्रस्वे, गच्छिज्ज गच्छेज्ज, गच्छिज्जा गच्छेज्जा, गच्छे ॥

इज्जात्सिहमिमय ॥३१११०॥

प्रवर्तनार्थकेज्जप्रत्ययान्तधातोः सिहमिमोप्रत्यया वा
स्यु । गच्छेज्जासि, गच्छेज्जाह । गच्छेज्जामि, गच्छेज्जामो ॥

आज्ञाया तिन्योरु सेर्हिलोपो ॥३१११३॥

आज्ञायामर्थं तिन्योरिकारस्योकार सिप्रत्ययस्य हि-
लंपश्च पर्यायेण स्यात् । गच्छउ, गच्छन्तु । गच्छाहि, ग-
च्छ, गच्छह, वा० (हे गच्छादीनामेवां दक्तव्य) गच्छेह ।
गच्छामि, गच्छामो ॥

भविष्यति हिस्सो त्यादिषु ॥३१११६॥

भविष्यदर्थं धातोर्हिस्सा प्रत्ययो स्तस्त्यादिप्रत्यये परे ॥

हिस्सादीनामिट् ॥३११२०॥

हि स्स ता त्तण-त्तु त्या ऊण उ-मप्रत्ययानामिटागम
स्यात् । गच्छिस्सड गच्छिस्सन्ति । गच्छिस्ससि, गच्छिस्सह ॥

गच्छादिभ्य स्तान्मे ॥३१११७५॥

गच्छादिधातुभ्य परस्मात्स्तात्परस्य मेरन्तलोपो या-
स्यात् ॥

गच्छात्सस्सस्यमेरम् ॥३११३१॥

गच्छातो परस्य स्मप्रत्ययसहितस्य मिप्रत्ययस्यामा-
देशो वा स्यात् । गच्छिस्सामि, गच्छिस्स, गच्छ, गच्छिस्सामो ॥

*गच्छ, पति भविष्य, पदस्व, चिह्न, उत्तम, आ हिट, एत
गच्छात्प ॥

१ गच्छ, अहि इ, वा, उच, साह, पुच्छ, स्व, लज्ज, भय, अहि-
याद, दान, गाह, पज्ज, फग्, निगाह, माह, एते गच्छादय ॥

हिप्रत्यये गच्छिहिति, गच्छिहिति । गच्छिहिसि, गच्छि-
हि ॥

मादौ हेरात् ॥३११३२॥

धातोर्विहितस्य हिप्रत्ययस्याकारोऽन्तादेशः स्यान्मसा-
रादिप्रत्यये परे । गच्छिहामि, गच्छिहामो ॥

भूते डसु ॥३११३३॥

भूनेऽर्थे धानारिसुप्रत्ययः स्यात् प्रथमादियु त्रियु वचन-
योश्च । गच्छिसु ॥

उपसर्गा प्राक् ॥३११४९॥

उपसर्गा धातो प्रागेव प्रयोक्तव्याः ॥

अनेर्गच्छस्य गस्य ॥३११५७७॥

अतिपूर्वकस्य गच्छधातोर्गस्य लोपो वा स्यात् । अड-
च्छइ, अडगच्छइ ॥ अच्छ उपवेशने ॥

अच्छादेस्तेरे ॥३११५०॥

अच्छादिभ्यः परस्य तिप्रत्ययस्यैकारोऽन्तादेशो वा ।
अच्छइ । अच्छते ॥

१ दीर्घविधौ मङ्गलधात्यादेर्गन्थान्नात्र ही टारि ॥

* थच्छ, अग्नि, प-उत्त, मम ज्ञ, उत्त, एम, वध, कट्टय, पटि-
कम, सुद, सुान, मङ्ग, मन्, च, छि, जुज्ज, तण्ण, दल, त्र, त्ति,
दुव, दध, दह, दय, ज्ञ, उ पज्ज, पुच्छ, भुव, पलि मय, मत, म,
मन्-रक्ख, पि म्म, पि गाव, लह, उव तिण, व, वट्ट, वत्ता, वुत्त, वील,
मह, वीमम, मव, त्र, अत्त नाव, मन्नुम, सेय, सेद, टा, हो, एतच्छा-
दय ॥

अण प्राणने । अण्ड ॥

आतोऽणस्य मक् त्यादौ ॥११११३॥

आपूर्वकाणधानोर्मगागमो भवति त्यादो प्रत्यये । आ-
णमइ, जाणमन्ति । पाणमइ, पाणमन्ति । अप्पाह सन्दे-
हे । अप्पाहइ । अप्पाहामो । अप्पाहे ॥ अप्पिण अर्पणे ।
अप्पिणामि । पच्चप्पिणइ ॥ अय गर्त्तौ । उदयन्ति । पला-
यइ ॥

अयादिभ्यस्तथा ॥३११३४॥

अयादिभ्यो भृतेऽर्थे त्याप्रत्ययो वा स्यात् । विपलाइत्या ।
अस सत्तापाम् ॥

असस्य तिलुमिपु ॥१११३५॥

असधानोरन्याकारस्य लोप स्यात्ति-तु मिप्रत्ययेषु परेषु ।
सात्थ ॥१११३६॥

सकारात्परस्य तकारस्य यकारः स्यात् । अट्ठि ॥

न्तन्तियास्वादे ॥१११३७॥

असधानोराक्षरकारस्य नित्य लोप स्यादेषु परेषु ।
सन्ति ॥

* नः वि श्रं दः, जय, तल, उद्-श्वा, धर, वान, पञ्च, अणु
ना, पाउर न्न, मन्, यन्, अमि ल, ग्वि, उद्-ना, वि-प-सा, मुन,
क्षइ, श, एनड्यादय ॥

सिहमोष्यसस्य ॥४१४८०॥

असधातोर्लोपः स्यात्सि ह मोष्ययेषु । असस्येत्यनु-
वृत्तौ पुनरसस्येत्युपादानात्समुदायस्यैव लोपो नान्त्यस्य,
सि । ह ।

मो वा ॥४१४८१॥

असधानोर्लोपो वा स्यान्मिप्रत्यये । मि । पक्षे,

समेरसिरसस्य ॥३११५२॥

असधातोर्मिप्रत्ययसहितस्य असि इति निपात्यते ।
अमि, मो ॥

अंसादिभ्यो या ॥३११११॥

प्रवर्त्तनार्थेऽसादिधातुभ्यो याप्रत्ययः स्यात् । णदिज्योर-
पवादः ॥

असचयजाणणहेभ्यो य ॥३११२१॥

णभ्यः परस्य याप्रत्ययस्येडागमः । मिया । अत्यु ।

असादिदीप्तौ ॥३११३५॥

असधानोर्भूतेऽर्थ ईडिप्रत्ययौ स्तः । इसोरपवादः ॥

आदेरिदीदिमोपु दीर्घः ॥३११५३॥

असधातोरादेर्दीर्घः स्यादि-ई-डमोप्रत्ययेषु परेषु । आमि,
आमी । “आसी विष्पो महाजसो” ॥

मोरुत्तमवहुत्वे सेट् ॥३११३६॥

असधातोर्भ्रतेऽर्थे उत्तमवहुत्वे चने मोप्रत्ययः स्यात् स
च मेट् । आसिमो । “आसिमो नायरा दोषि” आस
उपवेगने । आसड् । आसे । आस ॥

न्तौ गिलादीनां यक् ॥३११३७॥

गिलादिधातूनां न्तिप्रत्यये यगागमः स्यात् । गिलायन्ति ।
डु गता । इन्ति । इन्तु । सर्णदीर्घे मयुक्ते ह्रस्वे च, पलिनन्ति ।
मपलिनन्ति । सर्णदीर्घे, जईति, अईइ । सपरीट् ॥

पटिपतिपरिभ्यो य ॥३११३८॥

भ्य परस्येधातोर्घ आदेशः स्यात् ॥

पतेर्द्विरौ ॥३११३९॥

पतेरुपधाया द्वित्व स्यादिधातो परे । पत्तियट्, पत्तिय-
न्ति । पत्तियसि । पत्तियामि । पत्तियाहि ॥

पादेशिष्णु मोहमाणानामेट् ॥३११४०॥

पोपसर्गात्परस्येधातोश्चिडागमो मोहमाणप्रत्ययानामे-
टागमश्च स्यात् । पेचेमो । पेचेह ॥

उति पूर्वपरयोरे ॥३११४१॥

इधातोरिङारे परे पूर्वपरयोरकार एकदेश स्यात् ।

१ आमित् भ्रातरौ इतिपि । (उक्तं २३-५) ।

* गिता, आन्ता, चाप, जण, मा, क्रिया, इव, ता, ल, उव आ दा,
पि मा-ग, मम् मा ता, उद् हा, आ-नय, न्ता, प-न्हा, माण, मित,
पि मित, उन्न, ता, पि-निर्-ता, वे, सिगा, हा, एते गिलाट्य ॥

एजा । पन्तिणजा । परिणजा ॥

विसमत्युद्भयश्च ॥३११५८॥

वि सम्-अनि उत्परस्येधातोरेकार ण्कारदेशः स्यात् ।
समेति, समेन्ति । अचेहि । उदेड । वेड ॥

न्तावेरद्वा ॥३११५९॥

ण्कारस्याकारो वा न्तिप्रत्यये परे । उवन्ति उविन्ति,
उवेन्ति ॥

उदो जौ भविष्यति ॥३११६०॥

उत्पूर्वकादिधातोर्भविष्यदर्थं ज्प्रत्ययः स्यात् । स्सादेर-
पञ्चदः । उडजन्ति ॥

न्तो वे ॥३११६१॥

वेम्पसर्गात्परस्येधातोर्घ्कारादेशः स्यात् न्तिप्रत्यये परे ।
विगन्ति ॥

वेरदौ स्ते ॥३११६२॥

वेम्पसर्गात्स्याकारोऽन्तादेशः स्यान् स्सप्रत्ययपरक इधा-
तां परे । वडस्सट् ॥ ड् अध्ययने । अय नित्यमङ्गिपूर्वकः ॥

डज् स्वार्थेऽपि ॥३११६३॥

वातोर्जिज्प्रत्ययः स्वार्थेऽपि बहुल स्यात् । अहिज्जट्,
अहिज्जन्ति । अहिज्जेजा । अहिज्जिस्सामि ॥

अहेरेस्तौ ॥३११६४॥

अहेरूपसर्गात्परस्येधानोर्यगागमः स्यात्तिप्रत्यये परे । अ-
हीपड् । गच्छादित्वात्, अहीस्म । इच्छ इच्छायाम् । इच्छड्,

इच्छन्ति । इच्छमि । सर्णदीर्घं सति ह्रस्वे, पडिच्छड्, प-
टिच्छति । पटिच्छेज्जा । पडिच्छन्तु । ईह इच्छायाम् । ई-
हड् । तेरेकारान्तादेशे तकारलोपे च, समीहण ॥ उञ्च को-
टिरथे । उञ्चन्ति ॥

उचादीना वा न्तौ ॥३११२५॥

ण्पा यगागमां वा स्यात् न्तौ परे । पलिउञ्चन्ति, पलिउञ्च-
यन्ति । उञ्च मेचने । पुञ्चड् । पुञ्चे ॥ उञ्च योगे ।

उत्रादुजस्य तौ ॥३११६५॥

उत्रोपमर्गात्परस्योजधानोरुपधाया छित्त्वं स्यात्तौ परे ।
उवउज्जड् ॥

न्तौ वे ॥३११६६॥

वे परस्योजधानोरुपधाया छित्त्वं स्यात् न्ता परे । तिउ-
ज्जन्ति । उण प्रापरणे । पाउणिस्मामि । पाउणिष्टिड् । ऊह
विनर्क । अपोहण । एय कम्पने । ण्यद् ण्यति, ण्यन्ति ।
वि ण्य=त्रेपट् वेयति । ह्वरे परे यलोपे, ण्डस्सन्ति । ण्डसु ।
एस इच्छायाम् । णसड् । णमे । णसिज्जा, णसेज्ज ॥

अनोरैसादेरिम् ॥३११६३॥

अनुपूर्वकादेमधातो' परस्यैश्रत्ययस्येमादेश' स्यात् । अ-
न्नेसिं । कडुय गात्रविघर्दणे । कडुयण । कडुटस्मामि । कद
याक्रन्दने । कन्दड् । कन्दिंसु ॥

* उत्र, खत्र, जत्र, निज्जा, क्रिज्जा, ह्वत्र, आ ण, नि मन्त, मित्र,
कृ उच्चाय ॥

धातूनां कण्णादीनाम् ॥१।४।११॥

धातूनामध्ये कण्णादीनामेव कस्य गकारयकारौ स्याताम् ।
कण्ण भेदने । प्रायेणायमापूर्वकः । आयस्रड् । कथ्य श्या-
याया व्यक्ताया वाचि च । कथ्यइ ॥

अतेततिन्तेपूढः कसस्यात् ओत् ॥३।१।६०॥

उदः परस्य कसमतोरादेरकारस्योकारो वा स्यादत-दत्-
तिन्तेयुप्रत्ययेषु । कसं आकर्षणे । उकोसड्, उक्कसड् । का
करणे । काड ॥

कादेर्न ॥३।१।२८॥

कादिगणपठितेभ्यः परस्य स्सादेरिड् न स्यात् । काहिड् ।
सर्गादीर्धे काही । काहिन्नि । “अज्ञाणी किं काही, किं धो
नाही य छेयपाचग” ॥

क' सी ॥३।१।३८॥

काधातोर्भूतेऽर्थे सीप्रत्ययो वा स्यात् ॥

भूते काकरद्वखुलभहोतराणामद् ॥४।४।३४॥

एषा भूतेऽर्थेऽडागम' स्यात् । अकासी ॥

को य' सिद् ॥४।४।३३॥

काधातोः परस्य याप्रत्ययस्य सिडागमः स्यात् । कासिघा ।

* कण्ण, कड, कण्य, कग्, कम, का, कास, कीग्, कुड्, कुन्, कुन्, कुन्,
एते कण्णात्त्य ॥

+ का, दा, ने, ना, पा, पी, वा, भा, एते कात्त्य ॥

१ अज्ञाना किं करिष्यति किं वा ज्ञास्यति च छेक पापक (वा) ।
(दम० ४-१०) ॥

किलिस्स किलेस किस्स किस उपतापे । किलिस्सइ,
किलिस्सन्ति, किलेसन्ति । परिकिलेसन्ति । किस्मन्ति ।
“कीना जत्थ य किम्मन्ति, नाडसगेहि मुच्छिया” । कीर
विक्षेपे । उक्कीरइ ॥

वे कीरस्य मिखर ॥३११६१॥

वे परम्य कीरघानो फिरादेशो वा स्यात् । विमिख-
रइ । विफिररेजा । कुण करणे । कुणइ । कुणउ ॥

कुणादिभ्य सेरु ॥३११७॥

प्राजाया कुणादिधातुभ्यः परस्य सिप्रत्ययस्योक्तारोऽन्ता-
देशो वा स्यात् । कुणसु, कुण ॥

इणयोरिजकुणयो ॥३११८॥

कुणयातोर्णस्येजप्रत्ययेकारस्य च लोपः स्यात् । कुजा ।
कुव्व करणे । कुव्वइ, कुव्वन्ति । कुव्विजा । विउव्वइ, वि
कुव्वइ । क्कम पादविक्षेपे । क्कमइ, क्कमति । अभिअक्क-
मात्ति ॥

१ क्लीमा यत्र च शिष्यन्ति ज्ञातिमङ्गं मुच्छिता । (सूर० १-३ २ १२) ॥

*कुण, सम्मान, पक, वह, किलर, उभ, गिरइ, चिण,
द्वि, वन, गय, जाण, जाय, इव, दल, दह, नन, पाल, प्फाल,
भमाड, भास, भुज, इत, मिठाय, मुच, लुच, वच, मुण, हय, पन कु
राय ॥

अत्यप्यवानां च ॥४१४॥८५॥

एषामादेरकारस्य लोपो ष्टुल स्यात् । अवक्षमह, वक्ष-
मह । अक्षमेजा । निरुखमह । निरुखमे । पडिद्धमह । पडि-
णिरुखमह, पडिनिरुखमह । परक्षमेजा, परक्षमिजा, परक्ष-
मिजासि ॥

धरितोऽतेरती ॥४१४॥८६॥

द्विसन्धिन् इकारादतिसंबन्धिन्यकारे परे पूर्वपरयोरी-
कारादेशो ष्टुल स्यात् । वीडधमति, वीतिधमति । कौस
आक्रोशे । अक्रोसह । पडिक्रोमह । वखद् पतने । पख-
न्दह । खा अदने ॥

खादानां तौ ॥४१४॥८६॥

खादीना तौ परे यगागमो दा स्यात् । खायह, खाह ।
खिस निन्दायाम् । खिसह तिसति, खिसन्ति । खिमह-
जा । गम गतो । वा० (आगमनमाभ्यामित्येकारविरुल्ले)
अ गमेह, आगमह । गरह गरिह निन्दायाम् । गरह
गरहण, गरहन्ति, गरहन्ति । गरिहामि । गरहेजा । गा
गाने ॥

+ आकारस्य सयुक्ते परे हल ॥

*ण, आ वा ङख, ङि - १, त, दि ङ, हा, गिला, प फिता,
सा, एने त्वाण ॥

गादीनामिजे ॥११११४॥

गादीनामिजे परे यगागम' स्यात् । गाण्झा । गिज्झ
आशक्ता । गिज्झड । वा० (गिज्झादा च वक्तव्य.) । गि-
ज्झा । गिज्झे । गिज्झेन्ना । गुर उग्रमने ॥

अत्रादपस्यादेर्लोपोऽनुस्वारश्च गुरे ॥११११५॥

अवोपसर्गात्परस्यापोपसर्गस्यादेर्लोपोऽनुस्वारश्च स्तो गुर-
धातो परे । अत्रपगुरे । ग्वा गन्त्रोपादाने ॥

ग्घो जिग्घ ॥३११९२॥

ग्घाधानोजिग्घादेश स्यात्स्यादौ प्रत्यये । जिग्घइ ॥

आतो ग्घ आदे- ॥११११८३॥

आक्रापोपसर्गात्परस्यग्घाधानोरादेर्लोपो वा स्यात् । एादि
स्त्रायकारागमत्रिकृत्पे, आघाग्रइ अग्रायइ अग्घाइ, आघा-
यन्ति, अग्घायन्ति ॥

आग्घाक्षिययोर्हे ॥११११५॥

अत्रयोर्हे परे यगागम स्यात् । आग्रायह । चर गनौ ।
चरइ । आयरन्ति । गिच्चरइ । पयरइ । पडिचरति । पडि-
यरइ । वियरण । वियरइ । समायरइ । समायरे । समाय-
रिंसु । चिगिच्छ चिम्तिसायाम् । चिगिच्छइ ॥

चिगिच्छस्यादेस्त ॥३१११६४॥

चिगिच्छधानोरादेस्तकारादेशो वा स्यात् । चितिगिच्छइ ।
चितिगिच्छामि । चिण चयने । चिणइ ॥

+ गा, गुम, प चा, पडि निर् जा, भिया, उव दान, परि दन, निर्-
इ, पडि-म्म ज, म, वा, हा, ण्ते गान्द ॥

वा न्तौ ॥३११६७॥

चिणघातोरिणघ्रायादेशो वा न्तिपरे । च्यन्ति, चिण-
न्ति । चिणसु । चिणिसु । उवचिण्ड, उवचिणन्ति । उव-
चिणिसन्ति ॥

समोहेरुस् ॥३११९८॥

संपूर्वरुस्य चिणघातोः सम्यन्धिनो हेरुसादेशो वा स्यात् ।
आदिस्वरलोपे, सचिणु । जप व्यक्ताया वाचि । जंपड । ज-
पप ॥

न्तौ जंपस्य ॥३११८५॥

जपस्योपधाया द्वित्व वा स्यात् न्तिप्रत्यये । जप्पन्ति, जपन्ति ।
जेभ गाघविस्तारणे । विपभड । जत प्रयत्ने । जयड । जये ।
कृणादित्वात्, जयसु । जहा त्यागे ॥

जहास्तिमाणिजेषु ॥३१३८१॥

जहाधातोरन्त्यस्य ह्रस्वो वा स्यात् ति-माण णिजप्रत्य-
येषु । जहड जहाड, जहति जहाति । जहासि । पूर्वस्वरलोपे,
निजहिजा । विप्पजहति, विप्पजहाति । विप्पजहामि ।
विप्पजहे । जा गतौ प्रादुर्भावे च । जाड ॥

जादीना तो ॥३१११६॥

जादिगणपठितानां यगागमः स्यात्तिप्रत्यये परे । जायड ६
संयोगे परे हाये, जन्ति । जायड । अभिजाप्रड ॥

* प्रादुर्भावे जा, अभि-जा, स-जा, भा, आ-ग, गह, व, हा,
आ-हा, एने जाय ॥

जो हे ॥३११२६॥

जाधानोः परस्य तिप्रत्ययस्येद् न स्यात् । अभिजाहिति ॥

उदापेभ्यो ज ॥४१४१२४॥

उद् आ पेभ्य' परस्य जाधानोःपश्चात् लोपो वा स्यात् ।
उदाइ । गिज्जानि । उचादित्वात्, गिज्जायन्ति, गिज्जन्ति । गि-
ज्जामि । गिज्जाउ । गिज्जाहिति । गिज्जाइस्सामि । निज्जाइ ।
निज्जन्तु । निजास्सामि । पजाण्जामि, पयाण्जासि । प-
जामि, पयामि ॥

ज स्सस्यैद् ॥४१४१३६॥

जाधानो परस्य स्सप्रत्ययस्यैद्गमः स्यात् । इटोऽपत्रा-
द । पजाण्स्सामि । पचायाइ, पचायन्ति । पचायाहिति, पचा-
याइस्सट, पचायाइस्सन्ति । जाण अत्रोऽने ॥

जाणादीना दीर्घो वा तौ ॥३११६६॥

जाणादिधातुनामन्त्यस्य दीर्घो वा तिप्रत्यये परे । जा-
णाइ, ज्ञाणाइ ॥

जाणस्यादेर्य ॥११४१६६॥

जाणस्यादेर्यकारो वा स्यात् । याणइ, जाणन्ति, याण-
न्ति । जाणामि, याणामि, जाणे । परियाणाइ, परियाणइ,
परियाणन्ति । परियाणइ । विद्याणाइ ॥

× नञ्, क्तिन्, जुन्, तिप्, ष्, धुण्, िह्, पीन्, एते जागा
दय ॥

जाणहणाभ्यां वा ॥३१११२॥

जाणधानोर्णधानोश्च प्रवर्तनाया याप्रत्यये वा स्यात् ।
निआणिया, विजाणिया, विजाणिजा, विजाणेजा । कुणा-
दित्यात्, त्रियाणसु, विभाणाहि । जूह मिश्रणे । निज्जू-
हन्ति । जोय दर्शने । जोयड । ज्ञा ज्ञिया ध्याने ।
आयइ, आअइ, आयन्ति ॥

ज्झादलयोरिज्जे ॥३११२७॥

अनयोरिज्जप्रत्यये यगागमो वा स्यात् । झाज्ज, झाइज्ज ।
क्रियायइ, क्रियाड, क्रियायन्ति ॥

झियः सौ ॥३११३७॥

क्रियाधातोः सिप्रत्यये यगागमः स्यात् । क्रियायसि ।
क्रियामि । क्रियाण, क्रियाज्जा । क्रियाहि, क्रियायह ।
उंस दशने ॥

उंसस्य तौ ॥३११४७॥

उसधानोरनुम्यारस्य लोपः स्यात्तौ परे । उंसइ । विड-
सट । डी वित्तायसागतो ॥

उदो डियो डास्त्यावयो ॥३११५६॥

उदः परस्य डीधानोर्डा इत्यादेशः स्यात्तिप्रत्ययावप्रत्य-
ययोः । उड्डाड । टा विदारणे । आदाड, आदाति, आदाय-
न्ति, आदन्ति । आदाहि, आदाह । गुल्ल प्रेरणे ॥

पंकप्यपणुल्लाभिधाराणा मवि ॥४।४।१८॥

ण्या मोप्रत्यये परे यगागमः स्यात् । पणुल्ल्यामो । पणु-
ल्लिञ्जा । तर तरणे सामर्थ्ये च । तरइ, तरन्ति । तरसि ।
तरे । तरिस्सन्ति, तरिहन्ति । अतरिंसु । उत्तरइ उत्तरेइ,
उत्तरिन्ति, उत्तरन्ति । उत्तरह, उत्तरह । तकारस्य पकारे,
ओग्रइ । वियग्रइ, वितरन्ति । वियरिञ्जा, वियरेञ्जा । विय-
रिञ्जह । तिप्प दुःखदाने तर्पणे तृसो च । जाणादित्वात्,
तिप्पाइ, तिप्पइ, तिप्पन्ति । तिप्पामि । तुर तूर त्वरा-
धाम् । तुरन्ति । तूरन्ति । अभितूर । तुस सतांपे । तुसइ ।
सतुसइ ॥

समस्तुसस्यैति ॥३।१।६८॥

सम परस्य तुसघातोरुपधाया द्वित्व स्यादेप्रत्यये परे ।
सतुस्ते । तस उद्वेगे । परिधित्तसिञ्जा ॥

तसस्यैत्यो ॥३।१।६९॥

सपूर्वकस्य तसघातोरुपधाया द्वित्व स्यादेप्रत्यये तिप्रत्यये
च परे । सतस्सइ । सतस्ते । त्थुण स्तुनो । सथुणइ ॥

इजे च सम ॥४।२।४१॥

सम परस्य त्थुणघातोस्थपदेशः स्यादिजे चकारादण्वेषु
परेषु । सथपेञ्जा । दल दाने । जाणादित्वाद्वा दीर्घ, दलाइ,
दलइ, दलयन्ति ॥

दलपारपूजानां मौ ॥११११६॥

एषां मिप्रत्यये परे यगागमः स्यात् । दलयामि ॥

दलस्य हिमवोः ॥१११२८॥

दलघातोर्यगागमो वा स्याद्विमोप्रत्यययोः । दलयामो, द-
ल्लामो । दले, दलेज्जा, दलणज्जा । कुणादित्वात्, दलसु ।
विकल्पेन यगागमे, दलयाहि, दलाहि ॥

दलस्य हे ॥११३८४॥

अस्य दीर्घोऽन्तादेशो वा इप्रत्यये । दल्लह, दलह ।
दलहस्सह । दलहस्सामि । दह धारणे ॥

आतो दहस्य डः ॥१११६७॥

आतः परस्य दहघातोर्देर्देकारादेशः स्यात् । आट-
हड, आडहन्ति । सहहड, सहहड, मडहनि, सहहन्ति ।
सहहे, सहहेज्ज । सहहसु । सहहिसम । दिप्प दीप्तौ ।
पडप्पण । दिस प्रेक्षणे दाने च ॥

एमाणयोर्दिसस्य प्रेक्षणे ॥११३२५॥

प्रेक्षणात्थं दिसमातोऽकारस्य वृद्धिः स्यादेमाणस्य
परयोः ॥

एति दिसस्य ह् ॥११११२३॥

प्राया इकारः स्यादेमाणस्ये

दम्बु ससोर्दिसस्य ॥३१११०३॥

प्रेक्षगार्थकदिसधातोरिसुप्रत्ययसहितस्य दम्बुनिपात्य-
ते । अदम्बु ॥

सस्तहेर्दच्छि ॥३१११०४॥

प्रेक्षगार्थकदिमधातो, स्सहिप्रत्ययसहितस्य दच्छिनि-
त्पात्यते । दच्छिसि । दुस वैकृत्ये अप्रीतौ च ॥

न्तो पात् ॥३१११०५॥

पोपसर्गात्परस्य दुसगानोरुपधाया छित्त्वा स्यात् न्तौ
सरे । पउस्सन्ति । दू गतौ परितापे च । अय गतो स्वार्थे
इज्जप्रत्ययान्त । दृज्जइ । देव विलापे ॥

देवादिभ्यस्ते ॥३१११००॥

देवादिधातुभ्य परस्य तिप्रत्ययस्य दीर्घो वा स्यात् । परि-
देवतो । परिदेवण । परिदेवट । परिदेवण्जा । द्वा पलायने ।
उद्दाइ । गिलादित्वात्, उद्दायन्ति । गिद्दाण्ज । निद्दाण्ज ।
धात्रे शीघ्रगता । पहाण्ड । पहावण । परिधावन्ति । अयादि-
त्वात्, परिधावित्वा । धुण कम्पने । जाणादित्वात्, युणाइ,
धुणइ, धुणन्ति । युणे । निद्रुणे । नद अयक्ते शब्दे । णदइ ।
नदइ, णदन्ति । नम नम्रीभात्रे ॥

आगमनमाभ्यां तौ ॥३।१।१०८॥

आभ्यामेप्रत्ययो वा स्यात्तिप्रत्यये परे । णमड, णमेड,
नमन्ति ॥

नमादेरिर्मवि ॥३।१।१११॥

नमादिधातोरन्त्यस्यैकारादेशः स्यात् मोप्रत्यये । नमिमो ।
नमह । उणमन्ति । उवणमन्ति । पणमड, पणमेड, पण-
मिमो । पणमह । पच्चुणमति । पच्चुन्नमति । परिणमेड,
परिणमह, परिणमन्ति । परिणमेज्जा, परिणमिज्जा । परि-
णमिस्सन्ति ॥

विष्पाभ्या नमस्य वो न्तौ ॥१।४।१२५॥

विष्पोपसर्गपूर्वकस्य नमधानोरुपग्राधा वः स्यात् न्तिप्रत्यये
परं । विष्पणवन्ति । नमस नमस्कारे । णमसड, नमसइ,
णमसति । णमंसामि, नमसामि, णमसामो, नमसामो ।
णमसिज्जा, णमसेज्जा । णममह । णमसित्ति । णमसिहामि ।
नस्स नाशे ॥

न्तीजयो पविष्पाभ्याम् ॥१।२।३०॥

आभ्यां परस्य नस्सधानोः सयुक्तप्यादेर्लोपः स्यात् न्ति-
इजपरयोः । पणसन्ति । विष्पणमेज्जा । ने प्रापणे ॥

एदोद्ग्यामिजस्येत ॥४।४।८६॥

णकारान्तादोकारान्ताच्च धातोः परस्येज्जप्रत्ययस्यैकारस्य

लापो भवति । णेज्जाहि । अवणेज्जा । अवणेह । आ-
येमि ॥

हिन्तयोर्नेरत् ॥३११११२॥

हिन्तपरयोर्नेधातोरकारान्तादेशो वा स्यात् । आणाहि,
आणेहि, आणेह । एकारस्य वैकल्पिक इकारादेशो, उवणि
न्ति, उवणेन्ति । उवणेहि, उवणाहि, उवणेह । उवणेहि-
न्ति । णीयेइ, णीणेति । परिणेहि ॥

पवेस्तो ॥३११११३॥

पविपूर्वकस्य नेधातोरन्त्यस्याकारो वा स्यात्तो परे ॥

पान्नायि वे ॥११३८६॥

पात्परस्य वेरूपसर्गस्य दीर्घान्तादेशो वा स्यात् ने-
धातो परे । पवीणेइ, पविणइ, पविणेइ ॥

अयोऽणैन्तीज्जहतारेषु ॥३११११४॥

नेधातोरन्त्यस्यायादेशो वा भवति अ-ण-ए न्ति इज्ज-
ह तारप्रत्ययेषु परेषु । विणयन्ति । विणणज्ज । विणणह ।
समाणेन्ति । समाणेहिइ । सपयीणेमो । न्हा स्नाने । यका-
रागमो वा, ण्हायइ, ण्हाइ, ण्हाति, ण्हायन्ति । पज्ज गता ॥

पज्जादीना पो व ॥१११११५॥

एषा धातृनामनादिभृतामयुक्तपकारस्य वकारो वा

स्यात् । आवज्जइ । आवज्जे । उप्पज्जइ । उप्पज्जण । उप्पज्जन्ति ।
उप्पज्जिस्सन्ति । उप्पज्जिस्सं । उप्पज्जिसु । उवसपज्जइ । णि-
प्फज्जइ, निप्फज्जइ, । निप्फज्जण । पडिवज्जइ । स्वार्थे इज्जः,
पडिवज्जिज्जइ । पडिवज्जाहि । पडिवज्जिहिति । पडिवज्जिस्सा-
मि । समुपज्जइ । अयादित्वात्, समुपज्जित्था । समुपज्जिसु ।
पड पतने । पडइ, पडन्ति । अहिवडन्ति ॥

उपसर्गात्पडस्य य. ॥१।४।१२६॥

उपसर्गात्परस्य पडधातोरुपधाया यकारो बहुल स्यात् ।
उप्पयइ, उप्पयइ, उप्पयन्ति । उप्पयज्जा । उप्पयाहि । उ-
यड, उवयन्ति । ओवयन्ति । णिवडइ । निवडइ, निवयन्ति ।
निवडन्ति । पडियावयन्ति । पडियावणज्जा । पओवयड । स-
पडइ । सपयन्ति । पा पाने ॥

आज्ञावर्त्तमानणिज्जेपु पिवपियौ पः ॥३।१।१०१॥

आज्ञावर्त्तमानार्थकप्रत्यययोः परयोर्णिज्जे च पाधानोः
पिवपियावादेशौ पर्यायेण स्याताम् । पिवड, पियड, पिवन्ति ।
इयसि । पिआमो ॥

प्रवर्त्तनायां वा ॥३।१।१०२॥

प्रवर्त्तनार्थे पाधातोरुक्तावादेशो वा स्याताम् । पिबे, पिण ।
प्राडज्जा । पिपह । आविअइ । आविण । पुच्छ प्रश्ने । पु-
च्छइ । पुच्छण । पुच्छन्ति । पुच्छसि । पुच्छामो । पुच्छिज्ज,
पुच्छिज्जा । पुच्छ । पुच्छिस्सामि, पुच्छिस्सम, पुच्छिस्सामो ॥

पुच्छादेर्वा ॥३।१।३६॥

पुच्छधातोरप्रत्ययो वा भूतेऽर्थे । पुच्छिसु । पुच्छे । आपुच्छइ ।

पडिपुच्छड, पडिपुच्छन्ति । पडिपुच्छउ । पूज पृजायाम् ।
पृथड, पृथन्ति । पृथयामि । फुट्ट स्फुटने । फुट्टड ॥

फुट्टस्य टयोर्डस्तान्तहिप्रेरणासु ॥३११११५॥

फुट्टधातोष्टकारयोर्डकारादेशः स्यात् त्तान्त हिप्रत्ययेषु
परेषु प्रेरणार्थे च । फुडिही । फुस स्पर्गे शुद्धौ च । फुसड,
फुसन्ति । फुमिज्ज । फुमन्तु । सफुसिज्जा । वध वन्धने ।
वडह, वडन्ति । वधेज्जा ॥

वधरुंभहिडेभ्यो हेरेट् ॥३११३७॥

वन्धादिधातुभ्य परस्य हिप्रत्ययस्यैडागम स्यात् । ड्योऽप,
वाद् । वधेहिनि, वधि स्तनि ॥

वधादी ॥३११४०॥

वध्यातांरीप्रन्वयो वा स्याद् भूतेऽर्थे । वधी । वध्ने ष्टु
दंषिष्ठु । वीह मये ॥

वीहस्य भायभीयो तयि ॥३११११६॥

वीहयातोर्भाय भीय इत्येतावादेशोस्तस्ते परः । भायण ।
भायण । भय सेनायाम् । भयड, भण, भडज्ज । विभयन्ति ।
विभण । भण कर्त्तने । भणड । नमादित्यात्, भणिमो, भणि
हामि । भम भ्रमणे । भमड । भमिणि । भमिह्रिन्ति । उच्च-
मन्ति । भय सतायाम् । भयड, भयन्ति, भयन्ति । भयमि,
भयह । भयामि, भयामो । भयेज्जामि, भयेज्जाह, भयेज्जामि ।

भवे, भवेजा । भवड, भवतु, भवन्तु । भव । भविस्मट्,
भविस्सन्ति । भविस्सट् । भविस्सामि, भविस्स, भविस्सामो ॥

भवस्य भुवीभुविमौ ॥३।१।४१॥

भवधातोर्भूतेऽर्थे भुवी भुवि इति वा निपात्येते । भुवि,
भुवी । पक्षे इत्सुप्रत्यये,

भवरथेसावट् ॥४।४।४६॥

भवधातोरित्सुप्रत्यये परेऽडागमः स्यात् । अभचितु ।
पाडूर्पूर्वरूपस्य अयादित्वात्, पाडव्भविन्था । भा दीप्तौ ।
भाइ । भाउ । पडिहाड । भिद् विदारणे । भिन्दइ, भिन्दन्ति ।
भिन्दे, भिन्दिजा, भिन्देजा । भिन्द । भिन्दिहिति ॥

आतो भिदस्यादेरेति द्विः ॥३।१।१२१॥

आकारोपसर्गात्परस्य भिन्दधातोरादेर्ङित्त्वस्यादेप्रत्यये ।
अग्ने । भुज भक्षणे भोगे च । भुंजट्, भुजण, भुजन्ति ।
भुजामो । भुजे, भुजिज्ज, भुजेज्ज, भुजेज्जा । कुणादित्वात्,
भुजसु, भुजाहि, भुज, भुजट् ॥

भुंजात्खड् ॥३।१।१७॥

अस्माद्धान्तोः खड्प्रत्ययः स्याद् भविष्यदर्थे त्यादौ परे ॥

खडि भुजस्य ॥१।३।२६॥

भुजधातोरुकारस्य वृद्धिः खडि परे । मोऽखामि । रु-
वृक्ते परे ह्रस्वविरूपे, भुःखामो, मोऽखामो । उवभुजट् ।
उवभुजसि । परिभुजड । सभुजेजा । मन्न अधनोधने । मन्नइ
। मन्नण । मण्णइ, मन्नन्ति । मन्नसि ॥

मन्त्रान्मेरेस् वा ॥३११२३॥

मन्त्रानो परस्य मिप्रत्ययस्यैसादेशो वा स्यात् । मन्त्रे,
मन्त्रामि, मन्त्रामि, मन्त्रणे । मन्त्रेज्ज । कुणादित्वात्, अणु-
मन्त्रसु, अयादित्वात्, अणुमन्त्रित्वा । मन्त्र प्राणत्यागे । मन्त्र
मन्त्र । मन्त्रन्ति । मन्त्रसि । मन्त्रिस्सन्ति । मा माने । माण्ड्या ।
माहिड । माद् प्रमादे । प्रवर्तनायामेप्रत्यये प्रकृतिभावे, पमा-
या । मिल सगमे ॥

मिलस्य ये ॥१३३८५॥

मिलघातोर्दीर्घोऽन्तादेश स्याद् यकारे परे । मिलापन्ति ।
मिलन्ति । मुच्छ मूर्च्छायाम् । मुच्छइ । मुच्छिजा ॥

समो मुच्छे न्तिमयो ॥४१४१९०॥

समो भकारस्य लोपो वा स्यान्मुच्छघातो न्तिमपरके ।
समुच्छन्ति, समुच्छन्ति । रभ आरम्भे । आरभइ । आरभे ।
समारभइ, समारभति ॥

न्ते समारभात् ॥ ३११२४॥

सम्प्रापूर्वकस्य रभघातोः परस्य न्तिप्रत्ययस्यैसादेशो
वा स्यात् ॥

समारभस्यैसेत्तासु ॥४१४१८८॥

रभघातोऽनुस्वारस्य लोपः स्यादेम् ण-त्ताप्रत्ययेषु ।
समारभे, समारभन्ति । “भाङ्गो कद्दु माया य, कामभोगे
समारभे” ॥

१ मायापिन कृत्वा माया-त्र, कामभोगान् समारभन्ति । (सूय० १ ८५) ।

रंभरक्खहणहरेषु सम सा ॥३१११२५॥

एषु परेषु ममः सादेशो वा स्यात् । सारभइ, समारंभइ ।
रक्ख रक्षायाम् । रक्खेज्ज । रक्ख, रक्खाहि । सारक्खइ,
सरक्खण, सारक्खन्ति, सरक्खन्ति । सारक्खामि, सर-
क्खामि । सारक्खाहि, सरक्खाहि । रिय गता ॥

रियस्येतो दीर्घः ॥३१११२०॥

रियानोरिकारस्य दीर्घो वा स्यात्प्रादां परे । रियइ, रियइ
रीएज्जा, रीडत्था । रुभ आवरणे । रुभइ । गिरुभइ, गिरु-
भन्ति । वन्धादित्वात्, गिरुभेहिति ॥

रुंभस्येज्जे ॥३११७३॥

रुंभधातोरुपधाया द्वित्व स्यादिज्जप्रत्यये ॥

डेज्जयोर्भस्य झो रुंभस्य ॥३१११२६॥

रुंभधातोर्भस्य झकारादेशः स्यादिज्जप्रत्यययोः । विरु-
ज्जेज्जा । रुद् अश्रुविमोचने ॥

रुदस्यान्ततिन्तिहिमाणेषु ॥३१३२७॥

रुदधातोरुकारस्य घृद्विर्वा स्यात् अन्त-ति-न्ति-हि-मा-
णेषु परेषु । रोयइ, रुयइ । रोयन्ति, रुयन्ति । रुय ।

दो वः ॥३१३२८॥

रुदधातोर्दकारस्य वकारो वा स्यात्प्रादां । रुवे । रोव । लभ
प्राप्तौ । लभइ, लहइ, लहण, लहन्ति । लहसि । लभामि ।
लहे लभिज्जा, लभेज्जा । लहन्तु । लहह । लभिहिति ।
लमिस्सामि ॥

लभाद्धस्य तड् ॥३१११८॥

'भविष्यदर्ध लभधातो' परस्य ह्रप्रत्ययस्य तडादेशः स्यात् ।
टङित्य ॥

लभादिण् ॥३११४२॥

भृतेऽर्थे ल भ गानोरिणप्रत्ययः स्यात् । अडागमः, अलाङि ॥
आदुपोऽवेभ्यो लभस्यानुसारोऽतिसित्ताणमाणेषु ॥

१११३८॥

आ उप उवोपमर्गेभ्य परस्य लभधातोर्लकारस्यानुस्वारागमो
वा स्याद् अ ति सि ता ण्-माणेषु परेषु । उवाल्भन्ति । ट्प-
लभसि । आदुपोऽवेभ्य इति किम्, पङिलमामि । पङिलभे ।
लव व्यक्ताया वाचि । लविज्जा, लवे । आलवड, उल्लवड ।
लुण छेदने । लुणन्ति ॥

लुणस्येजे य ॥११११२७॥

लुणानांस्पर्शाया यकार स्यादिजे परे । लुणञ्जा ॥
वञ्च व्यक्ताया वाचि ॥

वञ्चाच्छट्स्वडौ भविष्यति ॥३१११२७॥

भविष्यदर्धे वञ्चानांश्छट्प्रत्ययः खड्प्रत्ययश्च ग्यात्पादौ
परे ।

ओदादेरतञ्छडि ॥३१११२८॥

छडिपरे वञ्चानांरादेरकारस्योकार स्यात् । सयुक्ते
ह्रस्वविकल्पे, वुच्छामि, वोच्छामि, वुच्छ, वोच्छ । वरुत्वति ।
वरुत्वामो ॥

पवोच्छाद्धिस्त्यादौ ॥३१११२६॥

पात्परस्माच्छ्रुप्रत्ययान्ताढबवानोर्हिप्रत्यय' स्यात्त्यादौ
परे । पवोच्छिद्धिः । लुभ लोभे ॥

लुभस्य तित्तयोः ॥३११७४॥

अस्योपधाया द्वित्व स्यात्तित्ताप्रत्यययोः परयोः । लुम्भड ।
घह प्रापणे पीडायां च ॥

वहस्येहो झो द्विश्च ॥११४१२८॥

वहयातोरुपधाया अकारादेशो द्वित्वं च स्यादित्थौ परे ॥

इहो वहस्य ॥३१११३०॥

वत्थातोश्कारस्याकारः स्यादित्थौ परे । वोऽिञ्जित्तिन्ति ।
घा वायुसचरणे ॥

व स्तस्य ॥३११२३॥

वाधातोः परस्य स्तप्रत्ययस्येडागमः स्यात् । अनिट्त्वा-
दमाप्तौ घचनम्, परिनिच्चाडस्सन्ति । विध ताडने ॥

विधस्य निन्त्यो ॥११४१३१॥

विधधातोरुपधाया अकारो द्वित्वं च वा स्यात्तिन्तिप्रत्य-
योः परयोः । विज्जइ, विज्ज, विज्जन्ति । व्यय गतो ॥

व्ययस्य चस्त्यादौ ॥११४१३२॥

व्ययवातोरुपधायाश्चकारो द्वित्वं च वा स्यात्त्यादौ परे ॥
वज्जइ, वज्ज, वज्ज, वज्जन्ति । नमादित्वात्, वचिमां, वयामां।

ण, वणञ्ज । वचड । कुणादित्वात्, वचसु, वच, वयाहि,
वयह ॥

अण्वतिभ्या ष्वयस्य ॥१११६१॥

अणुअतिभ्या परस्य ष्वयघातोरादेर्वकारस्य लोपः स्या-
त् । सयुक्तस्यादित्वाभावादप्राप्ते लोपे वचनम्, अणुवयामो ।
वयतिवयन्ति । अण्वतिभ्यामिति किम्, अणुपञ्चयति, पञ्च-
यामि । पञ्चणञ्जा । पञ्चयह । पञ्चइदिति । पञ्चइदिसि, पञ्चइ-
स्ससि । पञ्चइस्सामि, पञ्चइस्सामो ॥

परेर्वा ॥१११६२॥

परिपूर्वकस्य ष्वयघातोरादेर्वकारस्य लोपो वा स्यात् ।
अप्राप्तविभाषेयम् । परिञ्चण, परिञ्चणञ्जासि । वीइवयड,
वीइवयति, वीतिवयति, वीइवयन्ति, वीतिवयन्ति । वीइव-
यामि । वीइवणञ्जा, विइवयेञ्जा । वीइवयह । वीइवइस्सइ,
वीइवइस्सन्ति । सुपरिवणञ्जा । स अवसाने । षवससि,

व्यवाभ्या सस्येति ॥३११२२॥

आभ्या परस्य सघातोऽपधाया ङित्व स्यादेकारं परं ।
वयस्ते । सइ आस्वादने ॥

सइस्यास्वादे दयोस्तौ य ॥१११६३॥

अस्य घातादेर्वकारयोर्वकार, स्यादास्वादेऽर्थे तौ परे ।
मयड । सइण । सय शयने । सयइ, सयन्ति । सण । स
णहि, सइस्सामो । सास अनुशासने । अणुमासण । अणु-
मामन्ति । अणुमासमि ॥

सासस्य मौ ॥४।४।४०॥

सासधातोरन्त्यस्यानुस्वारागमः स्यान्मिप्रत्यये परे ।
दीर्घस्यापवादः । अणुसासमि । सिण सेवायाम् । अयं
धातुः समुत्पूर्वक एव दृश्यते ॥

उत् सिणस्य मौ ॥१।३।८८॥

सिणधातोरन्त्यस्योकारो वा स्यात् मिप्रत्यये परे । पक्षे
दीर्घः । समुस्सिणोमि, समुस्सिणामि । सिर विसर्गे णिसिरट्,
णिसिरन्ति । णिसिरामि, णिसिरामो । निसिरइ । निसिरे ॥

इज्जे सिरस्य सो विउभ्याम् ॥३।१।१३२॥

विउभ्या परस्य सिरधातोः सादेशः स्यादिज्जप्रत्यये परे ।
विउसिरे, विउसेज्ज । सिव्व तन्तुसन्ताने ॥

सिव्वस्य स्से सीव ॥३।१।१३४॥

सिव्वधातोः सीवादेशो वा स्यात् स्सप्रत्यये । सीविस्सा-
मि, सिव्विस्सामि । सीय विशरणे । सीयइ, सीयति । अव-
सीयइ । णिसीयइ, णिसीयन्ति ॥

ह्रस्वो णे सीयस्य न्ति-मो-माणेषु ॥३।१।१३५॥

णेरुपसर्गात्परस्य सीयधातोरीकारस्य ह्रस्वो वा स्यात् न्ति-
मो-माणप्रत्ययेषु । णिसियन्ति । णिसीयामो, णिसियामो ।
णिमीयइ । निमीयइ, निमीयन्ति ॥

न्तीज्जयोर्वज्ज ॥३।१।१३६॥

निपूर्वकमीयधातोर्वज्जादेशो भवति न्तिप्रत्ययेज्जप्रत्यययोः ।

नियजन्ति । निसीण, निसीइञ्जा, निसीणञ्ज । नियजेञ्जा ।
निसीटस्सामो । विसीयइ । सुड निन्दायाम् । स्वार्थ इञ्जे,
सुडिञ्जव । सुय शयने ॥

सुयस्य वस्तितयो ॥११४१३३॥

सुयधातोरुपधाया वो वा स्यात् तिप्रत्यये ते च । सुवड,
सुपड । मुस्सुस सेवायाम् ॥

उत्त सुस्सुसस्यान्त्यस्य ॥११३१८७॥

सुम्सुसधातोरन्त्यस्योक्तारस्य दीर्घो वा स्यात् । सुस्सुमइ,
सुस्सुसण । सुम्सुसड, सुस्सुसण । सोय, शोके । सोयइ,
सोयन्ति । सोयामि । सोडिञ्ज । स्सम परिश्रमे । समड ।
वीममड, वीसमति । वीसमण, वीसमति । वीसमेञ्ज । वीस-
मड, वीममइ । स्सय सेवायाम् । दीर्घोत्परत्वात्मयुक्तादि
लोपे, आमयड, आमयति । उवस्सण । पलिस्मणञ्जा ।
स्सस प्राणने । उमसन्ति । नीससन्ति । वीमसइ । वीरुसे ।
हड ग्रहणे । हदि । हदड । हण हिंसायाम् । हणड ।
हणसि । हणेञ्जासि । हणामि । हणिया, हणे, हयेञ्जा । हणइ ।
निहणिसु । पहणड । पहण, पहणइ । पहिहणड, पहिहणानि
वेहणस्य तीजयो ॥३११७५॥

वेरुपसर्गात्परस्य हणप्रानोरुपधाया ङित्व स्यात्तिप्रत्यय
इञ्जप्रत्यये च परे । विहणइ । विहणिञ्जा । समोहणड समो
हणित्ति । साहणानि, साहणेञ्ज । हिणट गता ङिण्डन्ति ।

आहिंडड । आहिंडमि । आहिंडेह, आहिंडह । हो सत्ता-
शाम् । हांड, होन्ति हुन्ति । ओकारान्तत्वादिकारलोपः, होज्ज,
होज्जा, हुज्ज, हुजा । हुज्जामि । होउ । होहि । अनिरूत्वात्,
होहिड, होहिन्ति ॥

हो स्सस्य क्ख ॥३११३७॥

होधातोः परस्य ऋप्रत्ययस्य क्खः स्यात् । होक्खामि ।

होडिसि ॥३११४३॥

भूतेऽर्थे होधातोडिसिप्रत्ययः स्यात् । अहिसि, हुत्या,
हेत्या । अणुहोउ, अणुहुन्ति, अणुहोति । अणुहोहि, अणु-
होह । अणुहोहिड ॥

पाडोहुप्प. ॥४१४१४१॥

पोप्रसर्गात्परस्य होधातोहुप्प इत्यादेशः स्यात्पाक्षे । पहु-
प्पद् । पहुप्पते । पहुप्पन्ति ॥

॥ इति प्रथमो गच्छादिगणः ॥

अथैकारविकरणः करादिगणो द्वितीयः ॥

कर करणे ॥

करादिभ्य कृदाज्ञावर्त्तमानेष्वे ॥३१११०५॥

करादिगणपठितेभ्यो धातुभ्य णप्रत्ययः स्यात् कृत्प्रत्ययेषु
आज्ञावर्त्तमानार्थकत्यादिप्रत्ययेषु च परेषु । करेइ । णकार-
स्याकारादेशविकल्पे, सयुक्ते ह्रस्वविकल्पे च, करन्ति, करि-
न्ति, करेन्ति । करेसि । करेमि । करिज्जा, करेज्जा, करिज्जासि,
करेज्जासि । करिज्जामि । करेहि, करेह । करिस्सइ, करिस्सन्ति ॥

भविष्यति वा ॥३१११०६॥

भविष्यद् ई करादिधातोरेप्रत्ययो वा स्यात् । पक्षे इद्, करेहन्ति, करिहन्ति ॥

पुंकरादीनां ल्यादौ ॥३१३२६॥

पुंकरादिधातूनामादिस्वरस्य वृद्धिर्वा स्यात्त्यादा परे । पुंकारेन्ति । सङ्कारेन्ति । करेस्ससि । करेस्सामि, करिस्सामि, करेस्स । करिस्सामो ॥

करादिस्सम् ॥३१३७॥

करधातोर्भूतेऽर् इस्सप्रत्ययो वा स्यात् । पक्षे इसुः । अकरिस्स, अकरिंसु ॥

पुद्वाभ्या न ॥३१११०॥

पुद् अवाभ्या परस्मात्करधातोरेप्रत्ययो न स्यात् । अवपरह ॥

करादापसङ्ग्य ॥३१११०९॥

आपसङ्ग्य परस्मात्करधातोरेप्रत्ययो वा स्यात् । वाग रट्, वागरेड्, वागरति, वियागरन्ति । विआगरे, वियागरे, वियागरेज्जा, वियागरज्ज । वागरेहि । वागरिहिति । वागरित्था ॥

अवात्करस्य वस्त्रड पाके ॥३१११३८॥

उपोपसर्गात्परस्य करधातो, वस्त्रडदेशः स्यात्पाकेऽर्थ । उवस्त्रड्डेड्, उवस्त्रड्डिन्ति । उवस्त्रड्डिज्ज । उवस्त्रड्डेड ।

+ गुण्-कर, आ-नव, उ ह्य, उव ह्य, विक्-कर, नि मम, प ह्य, परि ह्य, सत् कर, एते गुणगन्त्य ।

पाके किम्, उवरुरेड । पकरइ, पकरेइ, पकरन्ति, पकरेन्ति,
पगरन्ति । पकरेज्जा । पकरेह । पाउरुरिस्सामि । पुकरइ, पुकर-
न्ति । पुराकरन्ति । सक्कारेइ, सक्कारइ । समलकरेइ । अज
व्यक्तौ ॥

अभेरजस्य ग. ॥१।४।१३४॥

अभेरुवसर्गात्परस्पांज गार्तोरुपधाया गकारादेशः स्यात् । अब्भ
गेड, अब्भगन्ति, अब्भगेन्ति । अब्भगिज्ज, अब्भगेज्जा ।

अच्च पृजायाम् । अच्चेद, अच्चेन्ति ॥

अच्चान्मोरुर्वा ॥३।१।१५३॥

अच्चधातोः परस्य मोप्रत्ययस्योकारान्तादेशो वा स्यात् ।
अच्चेमु । नमादित्वात्, अचिमो । “अच्चेमु ते महाभाग ! न
ते किञ्चि न अचिमो” । ओयव ससिद्धौ जये च । ओयवेइ,
ओयवेहि । कास दीप्तौ । पयासेइ, पयासेइ । पयामेह ।
किलाम ग्लानो । किलामेड ॥

किलामस्य वो न्ति कर्मणो ॥१।४।१३६॥

किलाम गार्तोरुपधाया वकारादेशः स्यात् न्तिकर्मणोः ।
किलावन्ति । किलामेसि । ग्गह् अरणे । गहेड । निग्गहेज्जा ।
पटिग्गहेड । पडिग्गहेज्जा । घात् हिंसायाम् । घाण्ट, घा-
णन्ति । घायण । उग्घाअड । सघातइ, मघाण्ट, सघायन्ति ।
संघाण्ट । चय सामर्थ्ये । चण्ड, चणन्ति ॥

चयस्य क्वो ये ॥११४१३७॥

याप्रत्यये परे चयधातोरुपधाया' क्वादेशः स्यात् । असा-
दित्रादिज्जादिरु वाधित्वा याप्रत्यये, चक्रिया । चोय प्रेरणे ।
चोययन्ति । पडिचोणन्ति । पडिचोणउ । पडिचोणह । च्छट्ट
सेचने । धा० (च्छट्टस्य च्छोडो वा वक्तव्य.) अचत्रोडेड ।
जोय धोतने । जोइन्ति । जोइस्सन्ति । जोइसु ॥

जोयस्य व ॥११४१३८॥

जांयधातोरुपधाया वकारादेशो वा स्यात् । उज्जोवेड,
उज्जोण्ड, उज्जोवेति । उज्जाम उजलने । ज्जामेड । ज्जामेज्जा ॥

उज्जामस्य तो वा लोप ॥११४१३९॥

वैरूपसर्गात्परस्य उज्जामधातोरुपधाया लोपो वा स्यात्तौ
परे । जिज्भाउ । तक्क कल्पनायाम् । तक्केइ । वियक्केइ ।
ताड ताल ताडने । ताडिन्ति । ताडेज्जा ॥

ताडस्य पंतावे ॥३११४४॥

भृतेऽर्वा ताडधातोः पंतावे इति निपात्यते । पंताप्रे ।
तालेड, तालेन्ति । तालेज्जा । दा दाने । देइ, देति, देन्ति,
दिन्ति ॥

एति दो ह्रस्व ॥११३८९॥

दाधातोर्ह्रस्योऽन्तादेशः स्यादेप्रत्यये परे । दग्, देज्जा,
दिज्जा । दाहिड ॥

दो हे ह्रस्य त्थः ॥३१११६६॥

दाधानो परस्मान् द्विप्रत्ययात्परस्य ह्रप्रत्ययस्य त्थादेशः

स्यात् । दादित्थ । दाह, दाहामि ॥

हेमो ॥१३॥६०॥

दाघातो हिप्रत्ययात्परस्य मोप्रत्ययस्य ह्रस्वः स्यात् । दा-
हामु ॥

आत इत् ॥१३॥६१॥

आकारोपसर्गात्परस्य दाघातोऽरिकारोऽन्तादेशो ञ स्या-
न् । आदिषद् । आदिण ॥

पाद्यच्छ ॥१३॥६२॥

पोपसर्गात्परस्य दाघातोऽर्यच्छदेशो च स्यात् । पय-
च्छद् । पयच्छामि, पयच्छामो ॥

पस्योणदेजागादिसवणामु ॥१३॥६४॥

पोपसर्गस्य दीर्घोऽन्तादेशः स्यादुणहञ्जप्रत्ययान्तदा इप्रत्य-
यान्तवत्तणाप्रत्ययान्तसत्रधातुषु परेषु । पादेजा । दाल
उद्धाशने विदारणे च ॥

अवाद् दालस्य तावादे ॥३॥१॥८८॥

अवोपसर्गात्परस्य दालधातोरादेर्दित्त्व वा स्यात्प्रत्यये
परं । अवदालेद्, अवदालेति, अवदालेत् । दीव दीप्ता ।
दीवेद्, दीवन्ति ॥

पादिजे ॥१४॥१००॥

पात्परस्य दीप्रधातोरादेर्लकारादेशः स्यादिज्जप्रत्यये । पली-
वेजा । धार धारणे । धारेद्, धारन्ति । धारण, धारिजा,
धारेजा । धारिस्तद् । धारिस्तामि । अभिधारयामो । अभि-
धारण् । पधारेद्, पधारेति ॥

धाँदीना धभयोर्ह. ॥११४१४॥

एषा धातृनामनादिभूतासयुक्तावयवयोर्धकारभकारयो-
र्हकारादेशो वा स्यात् । पहारेज्जा ॥

एति समुदो धारस्य ॥१३१६६॥

समुद' परस्य धारधातोराकारस्य ह्रस्व' स्यादे प्रत्यये परे ।
समुद्वर । सपहारिसु । धुक्ख उद्दीपने ॥

धुक्खस्य क ॥११४१४०॥

धुक्खधातोर्धधाया को वा स्यात् । सधुक्केइ, सधुक्खेट,
सधुक्खेति । पार कर्मसमाधो । पारेइ, पारेति, पारन्ति ।
वु व्यक्ताया वाचि ॥

वास्तिन्त्योराह ॥३११४१॥

वुधातोराहदेशो वा स्यात्तिन्तिप्रत्यययो परयो' ॥

आहाहोप उदसू ॥३११४२॥

आहात्परस्य तिप्रत्ययस्य ओपो तिप्रत्ययस्य उद् असु-
ट्त्वादेशो स्त । वेइ, आह, विन्ति, वेन्ति । आहृ, आहसु ॥

न्तावोरूव ॥३११४३॥

वुधातोर्कारस्योऽ इत्यादेशो वा स्यात् न्तिप्रत्यये पर ।
वृपिन्ति ॥

वोमो ॥४१४२९॥

वुधानार्यगागमो वा स्यात् मिप्रत्यये पो । वुयामि, वेमि ॥

* धा, वम धार, धठ, ना, भात, भाण, तम, धार, एत
धात्य ।

हियोर्दीर्घ ॥३१११४४॥

बुधातोस्कारस्य दीर्घः स्यात् द्वि-याप्रत्यययोः परयोः ।
श्रवर्तनायामसादित्वाद् याप्रत्यये, वूआ, वूया । वृत्तिः ॥

दोरीः ॥३१११४५॥

बुधातोर्भतेऽथे ईप्रत्ययः स्यात् । इसोरपवादः ॥

आदेरीत्यवो द्विः ॥३१११४६॥

बुधातोस्कारस्यावादेश आदेर्द्वित् च स्यादीप्रत्यये परे ।
अहागमे, अव्ययी । भोग प्रेक्षणे । अयमापूर्वक एव दृश्य-
ते, आभोण्ड, आहोणन्ति आभोणन्ति आहोयन्ति । आ
होणद्विन्ति । लोल आलोठने । उल्लोलेड ॥

लोलस्येजे ढ. ॥११४१४१॥

लोलधातोरुपधाया ढकारो वा स्यादिज्जाप्रत्यये । उल्लो-
दिज्ज, उल्लोलेज्ज ॥

लोलस्य स्ते ॥११३१७॥

लोलधानोर्हृत्प्रः स्यात्सप्रत्यये परे । विलुलिस्रड । वर
वरणे । वरपते । वरेमि, वरेमो । उव्वलिज्जा । स्साढ आत्वा-
दने, प्राप्ते, सम्मतिदाने, विज्ञाने च । म्यारं इज्ज । साड-
ज्जइ । साइज्जामो । सायण, माडज्जज्जा । साइज्जत् ।
माडज्जिस्सामि । आसाणत्ति, आसादेइ. आसादेन्नि, आरसा-
देन्ति । आसाण्मि, आसाण्मो । आमाणत्ति । आरादेस्साम्मे,
आराम्मेस्सामो ॥

॥ इत्येकारविकरणा' करादिगर्गां छिनीयः ॥

अथ वैकल्पिकैकारविकरणाञ्चादि- स्तृतीयगणः ॥

अच पूजायामङ्गसकोचने च ।

अचादिभ्यश्च ॥३१११०७॥

अचादिगणपठितेभ्यो धातुभ्य णप्रत्ययो वा स्याद्भविष्यति
चकारात्कृदाजावर्तमानेषु । अचड, अचड । अज्ज समुपा-
र्जने । अज्जेइ, अज्जइ ॥

समोऽज्जस्यातस्तेसुमाणेष्विण ॥३११११४५॥

सम परस्याज्जवातोरन्त्यस्याकारस्येणादेश स्यात् ता-
इसु माणप्रत्ययेषु । समज्जिणिंसु । आव प्रासो । पावेइ,
पावड, पाव्विन्ति, पावन्ति । पावेमि । पाविहिति, पावेही ।
पाविहिमि ॥

पादावस्याउणो वा ॥३१११४६॥

पकारोपसर्गात्परस्याववातोराउण इत्यादेशो वा स्यात् ।
पाउणति, पाउणड, पाउणन्ति । पाउणेज्जा । पाउणिहिति ।
मपावेइ, मपाउणन्ति । सपाउणिज्जा, सपाउणेज्जा । सपावि-
हिड । सपाउणिस्तामा । इक्ख दर्शने व्यक्ताया वाचि च ।
परस्परलोपे, अणुञ्जितस्तामि ॥

पोत्राभ्यामिक्खस्येह ॥३१११४७॥

पोत्राभ्यामुपसर्गाभ्या परस्येक्ख गानोरिहादेशो वा स्यात् ।
अगुप्पेहन्ति । अग्भाडफावड, अग्भाडफवन्ति ॥

अवाद्य ॥३१११४८॥

अवोपसर्गात्परस्येकखधातोरार्देयकारादेशो वा स्यात् ।
अवयस्वह । पक्षे परस्परलांप्ते, अवस्वह, अवयस्वन्ति ।
अवयस्वसि । अवयस्वह, अवयस्वह । अवयस्वह । अ-
वयस्वह । उवेह । उवेहे । णिरिस्वह ॥

पास्वस्य छ ॥३१११५०॥

पोपसर्गात्परस्येकखधाताः स्वस्य छी वा स्यात् । ह्रस्व-
विकल्पे, पिच्छइ, पेच्छइ, पेहेइ, पेहेति, पेहइ, पेहति, पे-
च्छन्ति । पिच्छमि । पेच्छामि । नमादित्वात् । पेच्छिमो ।
पेहे ॥

आज्ञाया पेहे हस्य हौ ॥३१११५२॥

आज्ञार्थे पूर्वकस्येहस्य हस्य लोपः स्यात् हौ परे । पेहि,
पिच्छेह । पडियाइस्वेइ । पद्युवेस्वेइ । पद्युवेस्वह । पद्युवे-
स्वह । परिस्वेइ । परिस्वह । सपेहेइ । सपेहइ । सपेहति ।
सपेहेसि । सपेहेमि । ईर प्रेरणे । ईरइ । ईरन्ति । उदीरन्ति ।
उदीरन्ति ॥

उदीरवेढसोभेभ्य डसोरोदित ॥३१११६७॥

एभ्यो धातुभ्यः परस्यंसुप्रत्ययस्येकारस्यैकारः स्यात् । उदी-
रंसु । “उपधायाः” इत्यधिकारे—

पादीरस्य द्विस्तिकणेषु ॥३१११६४॥

पकारोपसर्गात्परस्येधातोरूपधाया द्वित्व स्यात्ति-ऊ-ण-
प्रत्ययेषु परेषु । परिपिच्छइ । उस निन्दायाम् ।

आत उसस्य तौवा ॥३१११८१॥

धाकारोपसर्गात्परस्योसधातांरूपधाया द्वित्व वा स्यात्तो

परे । आउस्सन्ति, आउसड । कृष्ण ह्येदने सामर्थ्य उत्पादने
 थ । कृष्णड, कृष्णेड, कृष्णेन्ति । पकृष्णन्ति । पकृष्णयामोः ।
 कह कने । कहेड, कहन्ति ॥

कहस्य हौ ॥४१४३०॥

कहधानोर्यगागमो वा स्यात् हां परं । कहय । कुणादि-
 त्वात्, कत्सु, कत्वाहि, । परिकहेड, परिकहेन्ति । क्रिण
 क्रयणे । किणेड । जाणादित्वात् । क्रिणाड । किणे ॥

वे. क्रिण इणस्य येहयो ॥४१४१३॥

वेरूपसर्गात्परस्मिन् क्रिणधाताविणममुदायस्य लोपो वा
 स्याद् यप्रत्यये एकारदिकरणमहितप्रत्यये च परे । विष्णु ।
 क्खा कथने । खाड । सयुक्ते ह्रस्वः, गन्ति । अब्भस्खाड ॥

आत क्खो घवो वा ॥३११५४॥

आकारोपसर्गात्परस्य क्खाधानोर्यदेशो वा स्यात् ।
 आघवेड । आघवेज्ज ॥

आघं भूते ॥३११५७॥

आपूर्वकस्याधातोर्भूतेऽर्थे आघमिति निपात्यते । आघ ।
 पचस्खाड, पचस्खन्ति । पचस्खाणमि, पचस्खामि ॥

इतेज्योराह ॥३११५८॥

आत परस्य क्खाधानोराहदेशः स्याद् इत इज्जप्रत्यययो
 परयो । विआहिज्ज । मिखव प्रेरणे ॥

उन्ने मिखवस्य वे स्ते ॥४१४१००॥

उत्निपूर्वक मिखवधातोरिकारज्जित्तस्य वस्य लोपः स्या-

त्सप्रत्यये परे । उन्निन्निवस्सामि । निन्निखविस्सामि । खुभ
मचलने ॥

खुभस्य तौ ॥३११७७॥

खुभधातोरुपधाया द्वित्य स्यात्ता परे । खुब्भड । खुभ-
पज्ञा । गिण्ह ग्रहणे ॥

गिण्हस्य स्वार्थं ॥१३३०॥

गिण्हधातोरिकारस्य वृद्धिर्वा स्यात् स्वार्थं त्वादां परे ।
गेण्हड, गिण्हड, गेण्हेट, गिण्हेट्ट, गेण्हन्ति, गिण्हन्ति । गि-
ण्हामि, गेण्हामा, गिण्हामो । गिण्हे, गिण्हिज्ज, गेण्हेज्ज,
गेण्हेज्जा । गिण्ह, गिण्हारि ॥

गिण्हस्य सस्सस्य केवलस्य घेच्छस्तेरिट् ॥३११६१॥

सप्रत्ययसहितस्य गिण्हधातोः केवलस्य घेच्छादेशः
म्यात्तेरिटागमः स्यात् । घेच्छिड । केवलस्य किम् ? अन्निगि-
ण्हिस्सामि ॥

घेच्छान्मेरीस् वा ॥३११६३॥

घेच्छात्परस्य मिप्रत्ययस्येमादेशां वा स्यात् । वेच्छी,
घिच्छामि, घेच्छामि ॥

घेच्छटाह्वोच्छेभ्यश्च ॥३११७६॥

णभ्य' परम्य मेरन्त्यलोपो वा स्यात् । वेच्छ । गिल
उद्गिरणे । उग्गिरेट् । अणुगिलन्ति । चल मचलने । चल-
इ, चलन्ति, चलेन्ति ॥

नेर्जमस्य तिन्तितासु ॥१३।६३॥

नेः परस्य जमघातोर्धच्छादेशः स्यात् तिन्ति तापत्य-
येषु परेषु । णियच्छइ, णियच्छन्ति । जय जिण जये ।
जयइ, जयति । जिणे । जिणेहि, जिणाहि । अयादित्वात्,
जहत्था । पराइणइ । कुणादित्वात्, विजयसु । जर
वयोहानौ । जरेइ ॥

नेर्जराद्वा ॥३।१।१६८॥

निपूर्वकजरघातोः परस्येसुप्रत्ययस्यादेरेकारो वा । निज्ज-
रिसु, निज्जरेसु । ट्वा गतिनिवृत्तौ । ठाइ । अञ्भुट्टेइ, अ-
ञ्भुट्टेन्ति । अञ्भुट्टेमि, अञ्भुट्टामो ॥

दृश्च ॥१।३।६८॥

द्वाघातोर्ह्रस्वोऽन्तादेशो वा स्यात् । अहिदृइ, अहिदृइइ ॥

एतपूठः ॥३।१।२६॥

द्वाघातोः परस्यैप्रत्ययस्येडागमो वा स्यात् । अहिदृण,
अहिदृण । तव सन्तापे । तवेइ, तवइ, तवेन्ति, तवन्ति ।
तउइस्मन्ति । आयावयन्ति । आयादिज्जा । आयावेडि ।
ठुम् नाशने । वंसइ ॥

अभेर्द्धसस्येज्जे ॥१।२।२६॥

अभे. परस्य द्वमघातोरादेशोऽपः म्यादिज्जे परे । समभि-
धनेज्जा । भा धागणे पोषणेच । धकारस्य षकारे, तिहे ॥

अपेरेरेति धि ॥१।३।६६॥

अपेरेकाराऽन्तादेशः स्यादेविकरगुमहिननिप्रत्ययान्त-

धायाता परे । पडिपेहेड ॥

एतिणेपु समो धो ह्रस्व ॥३१११६५॥

सम. परस्य धाधातोराकारस्य ह्रस्यो वा स्याद् ए ति ग्-
प्रत्ययेषु परेषु । पडिसघण । पडिसधाणञ्जा ॥

परेर्धस्ते ॥३११२४॥

परिपूर्वकधायातो परस्य तिप्रत्ययस्येडागम. स्यात् । एति-
करणे, परिहेड । विकरणाभावे इटि, परिटिइ । परिटिस्तामि,
विटिस्तामो । सधेज्जा ॥

समोधस्ते ॥४१४१४४॥

सम परस्माद्धायातोविहितस्य तिप्रत्ययस्य गडागमो या
स्यात् । सग्यानि, सगति । “हासे पिणो सधति पावधम्मे” ।
एविकरणे हम्वे, सधिस्तामि । धोव शुद्धो ॥

धोवस्य य ॥११४१४३॥

धोवधातोर्वकारस्य यकारो वा स्याद् अ ति न्त-इञ्च ण-
प्रत्ययेषु परेषु । धोवड, धोवेइ, धोवइ, धोवनि । धोवेसि ॥

एति धोवस्य ॥३१११६६॥

धोवधातोराकारस्य ह्रस्व स्यादेप्रत्यये परे । धुवे, धावे-
ज्जा, धोणञ्जा । पणोणञ्ज, पणोणञ्ज । न्नव ज्ञापने ॥

आतो न्नवस्य नित्यम् ॥११२१२८॥

आकारात्परस्य न्नवधातोरादेशेर्लोपो नित्यम् । स्युक्ते
ह्रस्वस्यापवाद । आणवेड, आणवड । गिलादित्यात्, आण

१ न्नवमपि म च (म ध्यात्) पापमन्त्रान् । (मृग० १-१४ २१)

च्यन्ति । पास दर्शने ॥

तिहिलोपमिहमाणेषु पासस्य ॥३११८६॥

पासघातोरुपधाया द्वित्व वा स्यादेषु परेषु । सयुक्तेह्रस्व
पस्सइ, पासेइ, पासइ, पासति, पासन्ति । पस्सामि, पामा
मि, पासेमि, पासामो । पासए, पासेज्ज, पासेज्जा, पासे-
ज्जासि । पासउ, पासतु । पस्स, पास, पस्सह्, पामह् । पा-
सिहिति । पासिहिसि । पीड पील वाधायाम् । पीडाड, पीडेड
पीडइ । पीडामि । पीडे । पीलेइ । पीलिज्जा, पीलेज्जा । आ-
वीलेड । आवीलए, आवीलेब्बा । उवीलेति । पवीलिज्जा ।
भस्र अधःपत्तने ॥

भंसस्य केवलस्य तौ ॥३११८७॥

केवलस्य भस्रघातोरुपधाया द्वित्व वा स्यात्तः परे । भस्रड,
भसेड, भस्रड । भसेज्जा ॥

परेभंसस्य तौ ॥३११८८॥

परेरूपसर्गात्परस्य भस्रघातोरुपधाया द्वित्व स्यात्तौ परे,
परिभस्रड । भास्र भाषणे ॥

पाद्भासात्से ॥३११५१॥

पकारोपसर्गकभासघातो परस्य सिप्रत्ययस्यैकारोऽन्नादेशो
चा स्यात् । पभाससे, पभामसि । मिला म्लाने । मिलायड,
मिलाणड. मिलाइ. मिलायन्ति, पमिलायड, पमिलाड, पमिला
यन्ति । परिमिलायन्ति । मुच मोचने ॥

मुंचस्य तिन्तिमिच्छिखणत्तूणेषु ॥१३३१॥

मुचधातोस्कारस्य घृद्विर्वा स्यादेषु परेषु ॥

मुचस्य येऽनुस्वारस्य ॥४१४१०५॥

अस्य धातोरनुस्वारस्य लोपः स्याद् घकारे परे । मुयङ्, मोणङ्,
मुयति, मोणन्ति, मोयन्ति, मुचन्ति । मुचामि, मोणमि । मुच,
मुय, कुणादित्वात्, मुचसु मुयत् ॥

मुचमुणाभ्या छिड् तौ ॥३१११९॥

आभ्या भविष्यदर्थे छिड्प्रत्ययः स्यात् तौ परे । हि-
स्सयोरपवादः । मोच्छिड् । रज्ज रागे । रज्जड् ॥

उमिज्जयोर्जयोर्य ॥३१२२॥

अस्य धातोर्जकारयोर्भकार स्यादिज्जप्रत्यये परे उमिप्र-
त्यये च । रज्ज, रण्ज । रुह प्रादुर्भावे ॥

आतो रुहस्य भस्तौ ॥१४१४४॥

आत' परस्य रुहधातोस्वधाया भकारो वा स्यात्तोपरे ॥

आतो रुहस्य तित्ताकेषु ॥१३३२॥

आत परस्य रुहधातोस्कारस्य घृद्विर्वा ति ता कप्र-
त्ययेषु । आरुभेड्, आरुभङ् । आरुहङ्, आरुहेड्, आरुहट् ॥

दोरुहस्योतो दीर्घ ॥१३१००॥

दोऽपसर्गात्परस्य रुहधातोस्कारस्य दीर्घा वा स्यात् ।
दुरुहङ्, दुरुहट्, दुरुहेङ्, दुरुहेड्, दुरुहन्ति, दुरुहन्ति । दुरु-
हामि, दुरुहामि । दुरुहेङ्, दुरुहेट् ॥

ओतस्ति च ॥११४१४५॥

ओतः परस्य ऋणानोरुपशया भकारः स्यात्ताप्रत्यये
चात्तिप्रत्यये । पचोरुमड, पचोरुहेड, पचोरुहड, पचोरुहन्ति ।
वत्त वर्तने ॥

तस्य टो वा वत्तस्य ॥३१११७०॥

वत्तस्य तस्य टो वा स्यात् । वट्टह, वत्तेह, वत्तेति, वत्तंति,
वट्टन्ति । वत्तेह । वट्टिस्सति । वत्तस्सामि, वत्तिहामि । वट्टिंसु ।
उव्वट्टेह, उव्वत्तेह । उव्वट्टेज्ज । उव्वट्टिस्सन्ति । उव्वट्टिंसु ।
उव्ववट्टह ॥

उपसर्गाद्विस्य यः ॥३१११७१॥

उपसर्गात्परस्य वत्तधातोर्विस्य यो वा स्यात् । अणुपरि-
यट्ट । अणुपरियट्टिज्जा । अणुपरियट्टिस्सह । नियट्टन्ति ।
तुयट्टह, तुयट्टेह, तुयट्टन्ति, तुयट्टन्ति । तुयट्टामो । तुयट्टेज्ज,
तुयट्टेज्जा । तुयट्टेह । तुयट्टिस्सामो । पयट्टेह । पवत्तड । पय-
ट्टन्ति । पयट्टिंसु । पडिणियत्तट, पडिणियत्तन्ति ॥

आनस्नेसुणेपूम् ॥३१११७३॥

आकारोपसर्गात्परस्य वत्तधातोर्विस्योसादेशः स्यात् त-
ट्टेसु णप्रत्ययेषु । समाडट्टिंसु । वद व्यक्ताया घाचि । वदड,
वदति, वघड, वघनि, वघेह, वघह, वघन्ति । वदमि, वघसि ।
वघामि, वघामो । वघे वघ, वघज्ज, वघज्जा । वघाहि, वदह,
वघह । वदिहिति, वदिहन्ति, वदेहन्ति, वदिस्सन्ति, वट-
स्सन्ति । वदामामो ॥

वदादासी ॥३१११७॥

वदादासीप्रत्यय स्याद्भूतेऽर्थ । वदामी, वयामी ।
वेद वेदने । वेदेऽ, वेदेति, वेपड, वेणड, वेदयन्ति, वेदेन्ति,
वेपन्ति । सव निर्झरणेगर्भविमोचने च । सवड । अभिणि-
स्मड, अभिणिस्सपेन्ति ॥

आपाभ्या सवस्य ष्हो निर्झरणे वा ॥३१११७५॥

आभ्या परस्य सवगतो ष्ठादेशो वा स्यात्त्यादौ परनि-
र्झरणेऽर्थ । अण्णति । ऊमपेड । उस्सपेह । ऊत्सपेह । पम-
चड । पस्यन्ति । पस्यामि । पज्जोसपेड । साह रुथनेसायने
सहगमने शासने च । साहेऽ, साहड, साहति, साहयति,
साहयड । साहे, साहण, साहिज्जा, साहिज्जासि । साहिस्स ॥

साहहदाभ्या डिस् ॥३१११५॥

आजाया साहहदात्त्वो. परस्य सिप्रत्ययस्य डिमादेशः
स्यात् । पमाहि । सुण श्रयणे । सुणेऽ, सुणेति, सुणड,
सुणन्ति । सुणेमि । नमादित्वात्, सुणिमो । सुणेति, सुणेह,
सुणह ॥

सुणस्य सोच्छि ॥३१११६२॥

सुणगतो स्सप्रत्ययमहितस्य सोच्छि इत्यादेशो वा
स्यात् । सोच्छिड । सुणेस्सामो । हर हरणे । हराहि ।
हरेज्जा । अवहरड । अवहग्गिस्तु । आहरेऽ । आहरेमि,
आहारेमि । आहारिज्जा । आहारे । उद्वरमि । नमादित्वात्,
उद्वरिमा । उदाहरे, उद्याह । उदाहरिस्सामि । णिहग्गट,

निहरेड नीहृगति । पडिसाहृरति । पद्युद्धरिस्सामि । परिह-
रेड । विहृरड, विहृगेड । विहृरिज्जामि ॥

॥ इति धैरुत्पिकैकारविकरणाच्चादिस्तृतीयगण ॥

अथ प्रेरणाप्रत्ययान्तप्रक्रिया ॥

प्रेरणायामाव. ॥३१२१॥

धातुभ्य स्वार्थप्रयोजकृत्यापाररूपप्रेरणार्थं आवप्रत्ययः
स्यात्स्यादिप्रत्यये परे । अद्भावेड । अज्भावेड ॥

अहरेरावन्तावय ॥३१२२॥

अहेन्पमर्गात्परस्येधानोरयादेशः स्यात् निपरकाप्रत्यये ।
अज्कयाप्रिति ॥

पात्कटात्सर्वस्य ॥३१२३॥

पप्रर्वकात्कटधानो. परस्याप्रत्ययस्य मर्थस्य लोपः स्यात् ।
पयडेमि । पयटसु ॥

आवश्च कंगदिभ्य ॥३१२४॥

करादिधातुभ्य* प्रेरणायामाप्रत्ययश्चकारादादिभ्यरस्य
वृद्धि* पर्यायेण स्यात् ॥

करगलोजलपजलविहडानामावे वा ॥३१२५॥

ण्यामादिस्वरस्य वृद्धिर्वा स्यादाप्रत्यये ॥

* क, गल, उ लल, प ज्ज, भन, रम, परि वन, वि हट, ण-
कृत्य ॥

करादावस्यात् ॥४।४।१०६॥

करवानो परस्याप्रत्ययस्यादेराकारस्य लोपो वा स्यात् ।
प्रेरणार्थरूपप्रत्ययसहितस्य करादित्वादेप्रत्यय । कारावेड, करा-
वेड, कारेड, कारवेड । कारवेमि । कारवे । कारावेह, कारवेह,
कारेह । उवङ्गडावेड, उवङ्गडावेडिन्ति । उवङ्गडावेहि,
उवङ्गडावेहि । पडियारेह । पुकारेन्ति । सकारेड, सकारेड,
सकारेति, सकारेन्ति । सकारेमि, सकारेमो । सकारण, स
कारिजा । सकारेहि । सकारहन्ति ॥

कुप्पस्य पयोरिते च व ॥३।२।५॥

कुप्पधातोः रितप्रत्यये चकारात्प्रेरणार्थे पठ्यस्य व स्यात् ।
कोवण, कोवडजा । सेनावेड ॥

पात्स्त्रिवस्य च्छ ॥३।२।६॥

पकारोपसर्गात्परस्य त्रिवधाता प्रेरणाया च्छादेशो वा
स्यात् । पन्त्रावेड । पत्रिस्त्रावेड ॥

ग्वमादीनामादेर्वृद्धि ॥३।२।२॥

प्रेरणा ५ ग्वमादीनामादिस्वरस्य वृद्धि स्यात् । ग्राधस्या
पराद । ग्वामेड । ग्वामेड ॥

* ग्वम सम् क्रम, किलम्न, किमत्त, कुम्, कित्त, गुम्, गम्,
आ गम, ग्गह, उद् पट, सम् वट, चम्, चल, नि-जम, उद जाय, नि-
जम्, तम्, तम्, तुम्, तम्, दिस, नद्, नम्, नम्, उम् पज, उम्-
पज, नि-पज, स पडि पज, पड, कुम्, तुम्, परि भम्, सम् भम्, भम्,
गम्, लम्, लम् लुम्, आ लाम्, आ हिय, अभि-वद्, वट्ट, वद्, यम्,
वम्, नम्, नद्, नि-वह, मि वह, सम्-वह, निम्, अणुम् निम् दीय,

च्छोलादिभ्यो च ॥३२।१६॥

अभ्य. प्रेरणार्थं यप्रत्ययश्च स्यात् । उच्छोलप्रति ॥

आवे जाटीनामेकादेशस्य ह्रस्व ॥३२।१७॥

जादिगणपठितानामावप्रत्यये परे एकादेशस्याकारस्य
ह्रस्वो वा स्यात् । जवेन्ति, जाविन्ति, जावेन्ति ॥

उज्जोयज्झामयोर्वलोपो ॥३२।१८॥

अनयोरुपग्राया वकारलोपो वा स्याता प्रेरणायाम् । उ-
ज्जोण्ड, उज्जोवेड ॥

उज्जामस्येजे ॥३२।१९॥

उज्जामातोराकारस्य ह्रस्वो वा स्यादिजे परे । विज्जाम-
एज्जा, विज्जवेज्ज, विज्जविज्जा । उवट्टावेड । उवट्टाविन्ति ।
उवट्टावण्जा । उवट्टावेह । पट्टावेज्जा । तीसट । अभितोसटज्जा ।
निहावण । परिहावेड ॥

समो नद्धस्य दधयोर्ह ॥३२।२०॥

सम. परस्य नद्धयानोर्दकारधकारयोर्दकारः स्यात्प्रेरणा-

ज्वय, पटि-सड, आ-सर, प सद, सद, उव-सम, आ सम, नि-सम, वी-
सन, मर, आ-सर, ओ सर, प-सर, पटि मर, सब, तिनख, मित्य नि
सीय, सु-भ, वि-मुय, सेह, सोय, आ-स्सम, वि म्मत्त, प-हण, सम्-
आ हय, आ-हर, रिर्-हर, प हर, हा, ण्ते, खनादन ॥

+ च्छाल, ज्ञन, पीन, फुड, रज्ज रम, लूम, वर, त्रिस, मर, ह, ण्ते च्छानाज्य ॥

* जा, दा, हा, ड, म, नि, वा, लुभ ण्ते नदय ॥

याम् । सन्नाहेड, सण्णाहेड, मण्णाहेन्ति ॥

नस्ते दीर्घात् ॥३१२२९॥

नस्मधातुमस्यन्त्रिणो दीर्घात्परस्य मयुक्तस्यादेर्लोप-
स्यात् । नामिञ्जा । पणासेड । उवाङ्गावेह, उवाङ्णावेति ॥

न्हो ण आवस्य ॥३१२३३॥

न्हायानो परस्यावस्योपधाया णकारो वा स्यात् । ण्हा-
वेड, ण्हाणेन्ति, ण्हाणेन्ति । ण्हाणेह ॥

पञ्जस्य पय ॥३१२१०॥

पञ्जधातो पयादेश प्रेणायामर्थे । उप्पाण्ड, उप्पा-
णन्ति । उप्पाण्जा । विपाणमि । पाडेड । पाडेसि ॥

उपसर्गात्पडस्य त ॥३१२३४॥

उपसर्गात्परस्य पडधातारूपयास्तकारादेश स्यात्प्रेर-
णायाम् । अडवाड्ज्ज ॥

नेर्वा ॥३१२३५॥

ने परस्य पडधानारूपयास्तकारादेशो वा स्यात्प्रेरणा-
याम् । निवायण, निवायण्ज्ज, निवातण्जा ॥

पान्न ॥३१२३६॥

पकारोपसर्गात्परस्य पडधानारूपयास्तकारादेशो न स्यात् ।
पवाडेड, पडिवायन्ति ॥

पोडजि ॥३१२१४॥

पाधातोर्डजिप्रत्ययो वा स्यात्प्रेरणायामर्थे । पञ्जेह, पञ्जेन्ति
पियावण, इत्यादि ॥

एन्तहिप्विर्भजे ॥३१२१५॥

ए-न्त-हिप्रत्ययेषु परेषु डजिप्रत्ययस्यादेरिकारः स्यात् ।
पिञ्जे । पिञ्जाहि । फोहेन्ति । वीहावेड् ॥

वीहस्येजे भेस सावस्य ॥३१२१६॥

प्रेरणायामावसहितस्य वीहधानोभेसादेशः स्यादिज्जप्रत्य-
ये । भेसेजा । वोहेड्, वोहेन्ति । वोहेहि । पडियोहेड्, पडि-
योह्ज्जा ॥

भमाड्ड ॥३१२१७॥

भमघातो परस्यावस्योपवाधा डः स्यात् । भमाडेड् ।
भमाडेसु ॥

भुजस्य भोयो वा ॥३१२१७॥

प्रेरणायामर्थं भुजधानोर्भोयादेशो वा स्यात् । भोयावेड् ।
भुजावेड् । भोयावेज्जा, भोयण ॥

पान्मुचात्स्तस्य खड् ॥३१२१८॥

पकारोपसर्गात्परस्मान्मुञ्चधातोः परस्य स्तस्य खड् स्यात्प्रेर-
णायाम् । पनुक्खसि ॥

रज्जस्येते च रज ॥३१२१९॥

रज्जधातो रजादेशः स्यादित्ते परे चात्प्रेरणायाम् । रज-
घन्ति ॥

रुहस्य व. ॥३१२२०॥

रुहधातो रूपधाया वकारादेशः स्यात्प्रेरणायाम् । रोवावेड् ।
ववरोवेड्, ववरोवेति, ववरोवेन्ति । ववरोवेमो । ववरोवेज्जा ।
ववरोवेह । लूसयति ॥

वड्ढस्य धो णमाणयोश्च ॥३१२३६॥

अस्योपधाया घकारो वा स्यात् णमाणया परयोश्चा-
त्प्रेरणायाम् । वद्वावेड, वद्वावन्ति, वद्वाविन्ति, वद्वावेन्ति ।
घद्वावेत्ति । अणुप्प्रेसेड । अभिनिप्रेसण । णिप्रेमड, णिप्रे-
मन्ति । निप्रेमेड, निवेसयन्ति । उपधाया इत्यधिकृत्य,

व्ययस्य वः ॥३१२३२॥

व्ययगतोऽपधाया वकारादेश स्यात्प्रेरणायाम् । पञ्चा-
वेड । पञ्चावेज्ज । सारयति, सारयन्ति ॥

औ च सुज्झस्य सोह ॥३१२३३॥

प्रेरणार्थे इप्रत्यये च सुज्झगतो साहादेश स्यात् ।
सोहेड । विसोहेइ । विसोहेमि । विसोहेज्ज, विमाहेज्ज,
विसोहेज्जा, विमाहण । आसासेड, आसासन्ति ॥

आज्ञायामात स्ससात्सेडिस् ॥३१२३०॥

आज्ञायामाकारात्परस्य स्ससधातो सिप्रत्ययस्य डिस्ता-
देशः स्यात् । अस्सासि, आसासि ॥

॥ इति प्रेरणाप्रत्ययान्तप्रक्रिया ॥

—६२३२—

अथ क्रियासमभिहारप्रक्रिया ॥

व्यञ्जनादेर्द्वि क्रियासमभिहारे ॥३११७६॥

व्यञ्जनादिकस्य घातोः क्रियायाः पौन पुन्येऽतिशये वा
घोत्ये उपधाया द्वित्व स्यात् ॥

आदे सस्वरस्य ॥३११७७॥

उक्तार्थे धातोः सस्वरस्वादेर्व्यञ्जनस्य द्वित्व स्यात् ॥

द्विरुक्तस्यादेवृद्धिः ॥३।१।१७८॥

तस्मिन्नर्थे द्विरुक्तस्यादिम्बरस्य वृद्धिः स्यात् ॥

लवस्य पो बहुलम् ॥३।१।१७९॥

लव गतावस्य पो बहुल स्यात् । लालप्पमाणो । खोखु-
ब्धमाणो । जायाई ॥

क्कमस्य चकम ॥३।१।१८०॥

उत्तेऽयं क्कमधातोश्चरुम इत्यादेशः स्यात् । चकमन्तो ।
चकम्ममाणो । चकमिया चङ्कम्येत्यर्थः ॥

॥ इति क्रियासुमिहारप्रक्रिया ॥

अथ नामधातुप्रकरणम् ॥

आयस्तत्करोति ॥३।१।१८१॥

द्वितीयान्ताह्लात्तः करोतीत्यर्थे आयप्रत्यय स्यात् ॥

आयान्ताश्च ॥३।१।१८२॥

आयादिप्रत्ययान्ता धातुरुज्ञा. स्युः । अत्ताण उस्सुय
करेति=उस्सुयायति ॥

अस्सुयान्माण आयस्य ॥३।१।१८३॥

उस्सुयशब्दात्परस्यायप्रत्ययस्य लोपः स्यान्माणप्रत्यये ।
उस्सुयमाणो ॥

अनुकरणधँवलादिभ्यश्च ॥३।१।१८४॥

अनुकरणशब्दाद्द्वयलादिभ्यश्च परस्यायप्रत्ययस्य लोपः

* धाल, भाज्जल, तटव, तष्टु, टाह, पमुल, पवित्त, पीण, मडल,
वि भग, निउम, मिट्टिल, एते धाताण्य ॥

स्यात् । धपलड । झललड । कृकृति, कृकृन्ति । आ-
यप्रत्ययान्ताना केपाञ्चित्करादित्वादेप्रत्यये, टिट्टियावेड ।
तडवेन्ति । तणुणन्ति । थकारेन्ति ॥

पसुलाडिभ्याष्टिमन्तार्थयोश्च ॥१।१।१०॥

णभ्य परस्य मन्तप्रत्ययार्थप्रत्ययस्य टेश्च लोपश्चका-
रादायस्य लोपः । पसुल करोति=पमेड ॥

पवित्तस्य न्ते ॥१।१।१०॥

अस्य यगागम स्यात् न्तप्रत्यये परे । पवित्तयन्तो ॥

समान्न ॥१।१।११॥

अःमात्परस्पायप्रत्ययस्य लोपो न स्यात् । ममायण, ममा-
यन्ति ॥

मिसिमिसेमाणे दीर्घश्च ॥१।१।१२॥

अस्य माणाप्रत्यये परे दीर्घोऽन्तादेशश्चकाराट् यगागमो
वा स्यात् । मिसिमिसेमाणो, मिसिमिसेमाणो, मिसिमि-
मिमाणो ॥

उपमानादाचारे ॥३।१।१८२॥

उपमानवाचकास्मान् आचारेऽर्थे आयप्रत्यय स्यात् ।
विज्ञायन्ति ॥

आये विजोर्विजुयो वा ॥३।१।१८३॥

विजुगब्दम्यायप्रत्यये परे विजुय इत्यादेशो वा स्यात् ।
विजुयायन्ति ॥

विउसस्य द्विः सस्य ॥३१११८४॥

विउसशब्दस्य सकारस्य द्वित्वं स्यादाद्यप्रत्यये परे । वि-
उसन्ति ॥

धुत्तादार ॥३१११८५॥

धुत्तशब्दादुक्तोऽर्थे आरप्रत्ययः स्यात् । धुत्तारसि ॥

॥ इति नामधातुप्रकरणम् ॥

अथ भावकर्मप्रक्रिया ॥

भावकर्मणोरिज्ज ॥३१२१४०॥

भावकर्मवाचकत्यादिप्रत्यये परे धातोरिज्जप्रत्ययः स्या-
त् । वि+अज्ज=वजिज्जङ् । अचिज्जङ् ॥

क्लिणादीनामादिरहितानामिज्जे लोप ॥३१२१४६॥

क्लिणादिगणपठितानामाटिवजिताना लोपः स्यादिज्जप्र-
त्यये भावकर्मणोः ॥

कत्तादिभ्योऽत् ॥३१२१४१॥

कत्तादिगणपठितेभ्यो धातुभ्यो भावे कर्मणि चात्प्रत्ययः
स्यात् ॥

* क्खि, कर, प कर, चिण, ठिन्द, परा जिख, मिद, मर, ण्त
क्खिणादय ॥

x कत्त, कर, क्खिण, भधि-गम, गिणह, घस, चकम, च्छिण,
जिण, जुन, डह, त्युण, स दिस, ह्व, दह, धरिस, धुण, नम्स, पूर,
बध, भण, भज, भुज, मुच, रंभ, रुम, लिप, लुप, लोक, वय, वह,
मिन्, मुण, हण, ह, ह्म, प्त कत्तादयः ॥

करस्य वा ॥३१२।५०॥

करघातोरिकारोऽन्तादेशो वा स्यादति परे ॥

करहरदिसानामीरादे स्वरस्य ॥३१२।५१॥

एधामादे स्वरस्येकारो वा स्यादति परे ॥

इ कत्त-गिण्ह-डह-दह-वहानामति ॥३१२।४६॥

एधामिकारोऽन्तादेश स्यादति परे । किञ्चइ, किञ्चन्ति ॥

कराडा ॥३१२।४७॥

करघातो कर्मणि विकल्पेनाप्रत्यय स्यात्पादौ । किञ्चट, कञ्चट, कञ्चति । कीरट । किञ्चन्ति, कञ्चन्ति, कीरन्ति । कीरण । किञ्चउ । कञ्चिस्सड । धिक्कारिञ्चट । किञ्चन्तु । आ-हिञ्चट, आहिञ्चन्ति, आघविञ्चन्ति ॥ उपधाया इत्यधिकृत्य,

स्मिन्वम्य पोऽडयो ॥३१२।६५॥

अस्यापगया पकार स्यादति प्रत्यये डप्रत्यये च । वि-
प्पट । विप्पड ॥

रान्नादुहोभ्य डञ्जस्य ॥३१२।५५॥

एभ्य परस्येजप्रत्ययस्यादेर्लोप स्यात् । रञ्जड ॥

गमदिानामति द्वि ॥३१२।६६॥

एधामुपधाया द्वित्य स्यादप्रत्यये । अधिगम्मइ ॥

* गम स्विण, चक्रम, च्छय, जिण, जुन, उह, त्थुण, दह, मि, धम, धुण, वय, भग, भज, भुन, मुच, रम, रम, नम गिण लुण, लारु, पद, पिण मुण, हय, हय, एते गमाश्च ॥

गादिभ्यो च ॥३१२।४३॥

ण्यः कर्मणि यप्रत्ययो वा स्यात् । पक्षेऽञ्जप्रत्ययः ॥

गावाहां ये ॥३१२।५२॥

एपामीकारः स्याद्यप्रत्यये परे । उवर्गायमाणो ॥

गिण्हस्य घेष्य. ॥३१२।५४॥

गिण्हघातोर्घेष्यादेशः स्यादप्रत्यये । ह्रस्वविकल्पात्, घि-
प्पड, घेष्यड । वेप्पेज्ज ॥

अभिघट्टादिय ॥३१२।४४॥

अभिघूर्वकघट्टघातोरियप्रत्ययः स्यादुक्तेऽर्थे । अभिघ-
ट्टियमाणो ॥

घसादण् ॥३१२।४५॥

अस्मादुक्तेऽर्थेऽण्प्रत्ययः स्यात् । घासति, चिज्जन्ति ।
अचिज्जन्ति । सचिज्जन्ति । छिज्जड, छिज्जन्ति । छिज्जेज्ज ।
कादित्वात्, छिज्जिही । वोच्छिज्जिहिति ॥

जिणान्म प्रवर्त्तनायाम् ॥३१२।५६॥

इव र्त्तनाथं जिणघातोरम्प्रत्ययः स्यात्कर्मणि । एदिज्जयोर-
पवादः ॥

जिणस्य चः ॥३१२।६७॥

जिणघातोरुपधायाश्चकारः स्यादप्रत्यये । जिचं । “कह-

+ गा, लक्ख, वा, न्ना, हा, एते गादय ॥

* कन नु जीयेतेदृक्ष (जीयते ईदृक्ष) जीयमानो न सन्ति ॥
(उत्त० ७-२२) ॥

णु जिच्चमेलिक्रत्, जिच्चमाणो न सविदे” । डज्झइ, ड-
ज्जन्ति । डज्जेज्ज । डज्जिही ॥

तरस्य वा ॥३।२।४८॥

तरधानोरादिबर्जितस्य लोपो वा स्वादिञ्जे । तिज्जइ ।
तरिज्जइ ॥

त्थुणधुणसुणाना व ॥३।२।६८॥

त्थुणधुणसुणधातूनामुपधाया यकारादेशः स्यादकारे
प्रत्यये । थुव्वइ ॥

द्वस्य दुय ॥३।२।५७॥

अस्य घातोर्द्वयादेशः स्यादप्रत्यये । दुयण ॥

धरिसस्य धास ॥३।२।५८॥

अस्य धास इत्यादेशः स्यादप्रत्यये । धासति । धुव्वण ।
पण्णायइ, पण्णायति, पण्णायन्ति । पक्षे, णज्जइ, नज्जइ,
नज्जण ॥

इजे दीर्घ फासस्य ॥३।२।५९॥

फासधातोर्दीर्घोऽन्तादेशः स्यादिञ्जे परे । फासाइज्ज-
माणो ॥

वधस्य झ ॥३।२।६९॥

वन्धधातोस्वधाया झकारादेशः स्यादप्रत्यये । वज्जइ,
वज्जन्ति । भज्जइ, भण्णइ, भण्णति । मिज्जइ, मिज्जन्ति ॥

उदोपडिभ्यो मो मिण ॥३।२।६०॥

उद्-ओ पडिभ्यो माधातोमिणादेशः स्यादिञ्जे । उम्मि-
णिज्जइ । ओमिणिज्जइ । पडिमिणिज्जइ ॥

लक्ष्वाद्यस्येत् ॥३।२।६२॥

लक्षधातोः परस्य यप्रत्ययस्येडागमः स्यात् । लक्खि-
न्नइ । लक्खियसि ॥

न्तेर्लभादे. ॥३।२।७०॥

लभधातोः परस्य न्तिप्रत्ययस्यकारान्तादेशः स्यात्कर्म-
णि । उधलब्भन्ते ॥

वस्योसतयोर्वच्चस्य ॥३।२।६३॥

वचधातोर्वस्योसादेशो वा स्यादप्रत्ययतप्रत्यययोः । पक्षे,
आदेरस्य ॥३।२।६४॥

वचधातोरादेरस्योकारः स्यादप्रत्ययतप्रत्यययोः उच्चइ,
उच्चति, उच्चए । वुच्चइ, वुच्चति, वुच्चण, वुच्चन्ति । पवुच्चइ ।
सुच्चइ, सुच्चन्ति ॥

हणस्य मः ॥३।२।७१॥

हणधातोरुपधाया मकारादेशः स्यादप्रत्यये । उवहम्मइ,
उवहम्मन्ति । पडिहम्मति । पडिहम्महि, पडिहम्मिस्सइ ।
यिहम्मसि । विणिहम्मन्ति, अवहीरन्ति, अवहीरेन्ति । पहरि-
न्नइ । पहीयाण । हुज्जामि ॥

॥ इति भावकर्मप्रक्रिया ॥

इति श्रीलोकान्तागच्छान्तर्गतलिम्यट्टीसम्प्रदायतिल-
कायमानपूज्यपादश्रीगुलायचन्द्रजित्स्वामिच-
रणाम्बुजचञ्चरीकमुनिश्रीरत्नचन्द्र-
विरचितायां जैनसिद्धान्तकौ-
मुद्यामाल्यातप्रक्रिया

समाप्ता ॥

अथ कृदन्ते सम्बन्धार्थप्रक्रिया ॥

कृत् ॥३११॥

धात्वधिकारे वक्ष्यमाणा प्रत्यया कृत्मजा स्युः ॥

कर्तुरेभ्ये पूर्वकाले तात्तूमूणेया ॥३१२॥

क्रिययोः कर्तुरेभ्ये पूर्वकाले वर्त्तमानाद्दातोस्तात्तु-उ-
ज्ज्ण इय एते प्रत्यया स्युः । एकारविकरणे सयुक्ते ह्रस्ववि-
कल्पे च, करित्ता, करेत्ता । कराविज्ज्ण, काराविज्ज्ण, करि-
य । गहिड । चडत्तु ॥ उपाया इत्यधिकृत्य,

कारवस्य यो वा तान्तयोः ॥३१५७॥

प्रेरणार्थप्रत्ययविशिष्टरुधातोरुपधाया वकारस्य यका-
रो वा स्यात् तान्तप्रत्यययोः । कारयित्ता ॥

पाउकरादे ॥३१३॥

पाउपूर्वकाल्करुधातोस्तादिविषये एप्रत्ययः स्यात् । पाउ-
करे प्राडुक्कृत्येत्यर्थः ॥

अज्जस्य त्ति णक् ॥४१४४२॥

अज्जधातोस्ताप्रत्यये परे शागागम स्यात् । अज्जणित्ता ।
संपूर्वकस्येणादेशे, समाज्जणित्ता ॥

उपसर्गाद्भो वा ॥३१४॥

उपसर्गपूर्वकाद्दातोरुक्तेऽथे इप्रत्ययो वा स्यात् ॥

इप्रभृतिभ्यश्च ॥३१५॥

इप्रभृतिभ्यो धातुभ्योऽपि इप्रत्ययः स्यादुक्तेऽर्थः ॥

* इ, का, गिण्ह, चय, जय-यागे, छिन्, द्वा, दा, ता, पित, भिद, भुज,
पच, यु, मुण, ह्य, हा, एते इप्रभृतयः ।

इकाद्वादान्नावुमुहाभ्यश्चिडुस्य ॥११११५॥

एभ्यः परस्य डप्रत्ययस्य चिडागम' स्यात् । इच्चा ॥

अतेरेयो डे ॥३३६॥

अतिपरस्येधातोर्घकारादेशः स्याद् डप्रत्यये । अड्यच्च ।
पडियच्च । अहीड, अहिजिड, अहिच्चा, अहिज्जिऊण, अहिज्ज,
अहिज्जिच्चा ॥

पडरेकादेशस्योत् ॥३३७॥

पडरेकस्येधातोश्चैकादेशभूतेकारस्योकारः स्याद् डप्रत्यये ।
पडुच्च ॥

पतेर्दीर्घस्त इट् ॥३३८॥

पतिपूर्वकस्येधातोर्दीर्घः स्यात् ताप्रत्ययस्येडागमश्च ।
पतियाइत्ता । पेच्च, पेच्चा । समिच्चा, समेच्च । समुविच्च ।
पेसादेरियस्यादित ॥३३९०॥

पेसादिगणपठितेभ्या धातुभ्यः परस्येयप्रत्ययाद्यवस्येका-
रस्याकारः स्यात् । प+डस=पेसाय । जहाय । विप्पजहाय ।
आयाय । समुदाय । पडिस्राय । त्रिनित्राय । गहाय । आ-
घायाय ॥

पेहादिभ्यो यस्येत् ॥३३९१॥

एभ्यः परस्येयप्रत्ययस्य यस्यैकारो वा स्यात् । पेहाण्,

+ प इत्, प इत्क, ग्हाह, घात, जहा, वि प्य-जहा, घा-दा, सम्-
उ-दा, पटि सम् घा, वि नि-वा, एते पेसाभ्य ।

* प इत्, प मात्, गि म्मात्, एते पेसाभ्य ॥

पेहाय । संपेहाए, सपेहाय । पसारिण् । “पारं पसारिण् या-
चि, न चिट्टे गुरुणतिण्” ॥ णिस्ताण् ॥

इ काट्टयो ॥३३१२॥

काट्टाघात्वोरिकारोऽन्तादेशः स्याद्गुप्रत्यये । किचा, किच ।
ठिचा, ठिच । घा० (काहराभ्या ह्रलोपश्च षक्तव्यः) कट्टु ।
हट्टु ॥

किट्टादिभ्यस्तयोर्भ्य ॥३३१६१॥

किट्टादिगणपठितघातुभ्य परस्य ताप्रत्ययस्य द्वयोस्त-
कारयोर्भकारादेशो वा स्यात् । किट्टिता, किट्टिया । पेहिया ।
सपेहिया । किरवस्योपघायाः पादेशो, उक्खिखप्प ॥

गममन्नदिसहणेभ्यस्तात्तुतव्वाडितोऽनिटो णन्न-
योर्म ॥३३१६॥

णभ्य* पर ण्ते प्रत्यया डितोऽनिटश्च स्युर्णन्नयोर्मकारादे-
शश्च स्यात् ॥

तात्त्वोरादितलोप ॥३३१७॥

णभ्य. परयोस्तात्तुप्रत्यययोरादेशलोप* स्यात् । गता ॥

आतो गमात्तो वेट् ॥३३१२२॥

आत. परस्माद्गमघातो परस्य ताप्रत्ययस्येडागमो वा

x पादौ प्रसार्य वापि न तिष्ठेद्वन्तिक ॥ उक्त० १-१६ ॥

। कि, प-इह, जाण, उद्-जाल, प-शुल्ल, ओ-त्ताए, आ ताव, तुल,
सम्-धद्, धुण्, पज्ज, पाल, फास, बुम्भ, भुज, लज, लग, ता, वार, निर-
वाय, मक्क, सव, मिच, मेह, साह, हय, हर, हूण, ण्ते विादय ॥

स्यात् । आगमिन्ता, आगन्ता, इडागमे तकारस्यानादित्वाच्च
लोपः ॥

गमगिणह्लुभदिसवुमुंचलभेभ्यस्तोरनुस्वारः

॥३३२३॥

णभ्यो धातुभ्यः परस्य तुप्रत्ययस्यानुस्वारान्तागमः स्या-
त् । गतु । अन्भुगतुं ॥

गमगिणह्लिच्छिदभिदेभ्यो वा ॥३३२७॥

णभ्यः परराणप्रत्ययस्य तडागमो वा स्यात् ॥

ऊणस्य वा ॥३३२४॥

ऊणप्रत्ययस्यानुस्वारान्तागमो वा स्यात् । गन्तृण, गमि-
ऊण ॥

उस्येऽकखाद्दीर्घश्च वा ॥३३२८॥

कम्भभिन्नधातोः परस्य डप्रत्ययस्येडागमः स्याद्विकल्पेन
दीर्घश्च । उवड्ज । पकन्थ । अडकम्म । आगम्म । अकरा-
दिति किम् ? अभिकम्प ॥

तुंतृणनव्वेषु घेत् ॥३३३१॥

गिरत्धातोस्तुतृणतव्वप्रत्ययेषु वेदादेशः स्यात् । वेत्तु,
घित्तु, वेत्तृण ॥

गिणहस्य णलोपोऽडयो ॥३३२६॥

गिरत्धातोर्णकारस्य लोपः स्यादडयोः परयोः । नित्ज्ज ।
परिगिज्ज ॥

उपसर्गाटिये गिज्झ ॥३१३०॥

उपसर्गात्परस्य गिहृत्तातो गिज्जादेश स्यादियप्रत्यये ।
ध्यागिज्जिय । निगिज्जिय । परिगिज्जिय ॥

वेश्चिन्तस्येराहितस्येयत्तो ॥३१३३॥

वेहृत्सर्गात्परस्य चिन्तधातोरिकाररहितस्य लोप स्या-
द्विभुप्रत्यययो परयो । अणुवीडत्तु, वीड्य ॥

अणोर्यस्य च ३१३४॥

अणुविपूर्वकस्य चिन्तधातोरियप्रत्ययस्य यकारस्य च-
त्तादिरहितस्य लोप स्यात् । अणुवीड ॥

उदस्ति ॥४१४१७॥

उद' परस्य चिणधातोरिणस्य लोप. स्यात् ताप्रथये
५२ । उदिसा ॥

उमूणयोर्निर ॥४१४६६॥

निर' परस्य चिणधातोरिणस्य लोप स्याद्भु उणया
परयो । निच्छिउ, निच्छिऊण ॥

ययञ्जिदिपिवभिदभुजहराणा डे च ॥३१३५२॥

एषामुपधायाश्चकारादेश स्याद्भुप्रत्यये ।

ञ्जिक्स्य त्ति दीर्घफलोपो ॥३१३५५॥

ञ्जिहृत्तातोरिकारस्य दीर्घ. ककारयोर्लोपश्च स्यात्ताप्रथये ।
चिच्छा ॥

चयस्याटे ॥३१३५३॥

चयत्तातोरादेरकारस्येकार. स्याद्भुप्रथये । चिच्छा ।

परिञ्चयस्य ज' ॥३३१५६॥

परिपूर्वकचयान्तरूपधाया जकारादेशः स्याद्भ्रुप्रत्यये । परि-
ञ्चज्ज । विभज्ज ॥

लुभभुजमुचदिसलभेभ्यस्तडूणस्य ङिच्च ॥३३१२६॥

एभ्यः परस्योणप्रत्ययस्य तडागमः स्यात्स च ङित् ।
डटोऽपवादः ॥

त्तुत्तृणयोऽलुभस्य छोहः ॥३३१३५॥

लुभधातोश्छोहादेशः स्यात् तुत्तृणयोः परयोः ॥

लुभदिसमुचपरिभुजलभेभ्यस्तुः ॥३३१९८॥

एभ्यः परस्तुप्रत्ययो ङिदनिट् च स्यात् । छोटु, जेटूण ॥

ऊणे निरो जिणस्य ॥१११६८॥

निर. परस्य जिणधातोरिणस्य लोपः स्यादूणप्रत्यये ।
निल्लिऊण ॥

यागे जयस्य जिठ ॥३३११४॥

जयधातोर्जिठादेशः स्याद्यागेऽर्थे ङप्रत्यये परे । जिट्ठा ॥

ट्वरोहयो. प ॥३३१६०॥

अनयोरुपधायाः पकारादेशः स्याद्भ्रुप्रत्यये । परिट्टप्प ।
अरारोप्प ॥

तंक्कादिभ्यो णड् मपरको वा च्च ॥१११४७॥

एभ्यो धातुभ्यः परस्य त्ताप्रत्ययस्य णगागमः स्यात् स
च विकल्पेन मपरक' स्यात् । तक्कियाण । णिट्टुणित्ताण ।

* तक्क, धुण, पील, लय, वज्ज, मा, एते त्ताप्रत्ययः ।

१ अतःका उच्यन्ते ।

प्रायलियाण । परिवालियाण । परिवज्जियाग । परिग्वावि-
घाण ॥

उमि समस्थोस्त्युणस्य सेट् ॥३३३६॥

मम परस्य त्युणगतारिट्सहितस्य थो इत्यादेश स्या-
दुमि परे । मगाउ । वा० (त्तित्यभस्यादेशो वा घक्त्य) ।
उद्धमिया ॥

दिम्नात्तव्रतारत्तुतूणाना तस्य ठोऽदित् ॥३३३७॥

दिसगता परपामेपा तकारस्य ठकारो दिसस्येकारस्या-
कारश्च स्यात् । दहु, दहूण । दिस्स । दिस्सा । पदेस्सा ॥

उदो धरात्तो ॥३३३८॥

उत्पृरुधरधानोः परस्य तुप्रन्ययस्यानुस्वारान्ताग्नो वा
स्यात् । उद्धत्तु, उद्धत्तु ॥

धुणस्य धूय सेयस्य ॥३३३९॥

इयप्रन्ययसहितस्य धुणस्य धूयानेशो वा स्यात् । निद्धू-
य । सविद्धूय । सत्रिधुणिय ॥

वेनेरदिट् तो ॥३३४०॥

वे परस्य नेगताकारोऽन्तादेशस्त्नोरिडागमश्च । विण
इत्तु ॥

ईरिये ॥३३४१॥

वे पग्मन्नेघातोरेकाराद्वियप्रन्ययावयवेकारे परे पूर्वपर-
योरीकारादेश स्यात् । विणीय ॥

न्तेययोश्चानो ॥३११८०॥

अनोः परस्य पासधातोरुपधाया वित्त्वं स्यात् न्त-इयप्र-
त्ययोः परयोश्चकारादिनि परे । अणुपस्त्विय ॥

वोरावस्य याट् ॥३११८३॥

बुधातोः परस्याद्यप्रत्ययस्य यादागमः स्यात् ताप्रत्यये ।
बुयाप्रेत्ता ॥

भुजस्य भोस्ति ॥३११८७॥

भुजघातोर्भो इत्यादेशो वा स्यात् ताप्रत्यये परे । भोड-
त्ता, भुजित्ता, भुजिया ॥

भुंजात्तारश्च ॥३११८४॥

भुंजात्तारप्रत्ययश्चकारात् तूणप्रत्ययो णिन् स्यात् । भो-
त्तूण ॥

अनिटौ त्पत्तू ॥३११८५॥

भुजघातोः परावनिटाघेतौ णिनो स्तः । परिभोत्तु । के-
पलात्तोः, सेट्त्वात्, भुंजित्तु । घा० (ममे द्रस्य नो वा-
चक्यव्यक्ति) मत्ता, मता ॥

मुचात् तूणो णित् ॥३११८३॥

अस्मान्परस्तूणप्रत्ययो णित् स्यात् । मांत्तु, मांत्तूण,
मुत्तूण ॥

मुज्झम्य मोहोऽतव्वे कृति ॥३११८१॥

मुज्झगान्तोर्माहिगेणः स्यात्तव्वभिन्ने कृति परे । त्रिनो-
हिता ॥

आतो रभस्य ढत्त सडस्य ॥३३१४८॥

आकारात्परस्य रभघातोर्ढप्रत्ययसहितस्य ढत्तमिति व
निपान्यते । आढत्त । “इतो आढत्त” । समारब्ध, समार
भित्ता । सलप्प ॥

अत्तयो केवलस्य ॥३३१४९॥

उपसर्गरहितस्य लभघातोर्लस्थानुस्वारागमो वा स्याद्
अत्ताप्रत्यययो. परयोः । लभित्ता, लभित्ता, लद्, लद्दूण ।

अभेस्ति ॥३३१५०॥

अभेः परस्य वड्ढघातोरादेरकारस्योकार' स्यात् ताप्रत्य
ये पर । अभिवुद्धित्ता ॥

नेस्तत्तित्तामाणेषु ॥३३१५१॥

ने परस्य वड्ढघातोरादेरकारस्योकार' स्यात् ताप्रत्यये
माणप्रत्यये तत्योश्च । शिवुद्धित्ता ॥

अभेरूणे वन्दस्य वा ॥३३१५२॥

अभेरूपसर्गात्परस्य वन्दवातोर्वादेश. स्याद् ऊणप्रत्यये
परे । अभिवाहक्या ॥

वरस्य वासस्तेतो ॥३३१५३॥

वरसघातोर्घासादेश स्यात् ताप्रत्ययेत्प्रत्यययो परयोः
वासित्ता । विदित्ता, विडित्ता ॥

ओ समस्य वस्तेतयो ॥३३१५४॥

ओकारोपसर्गात्परस्य समघातोर्णघाया वकार' स्यात्
त्ताडतप्रत्यययो परयो । विओसवित्ता ॥

व्युद्भयामिधे ॥३११३३॥

विउद्भया परस्य सिरधानो. न इत्यादेशः स्यादियप्र-
त्यये । विउस्सिय ॥

समाभ्या सीयस्य सज ॥३१३५४॥

सम्प्रापरस्य सीयधातोः सजादेशः स्याद्भुप्रत्यये । स-
मासञ्च ॥

केवलात्सुणादुमूणयो ॥३१३०॥

उपसर्गरहितात्सुणाधातोः परयोरनयोरिडागमो न स्यात् ॥

अनिटोरुमूणयो सोः ॥३१३५६॥

सुणाधातो सो इत्यादेशः स्यादनिटि उमि ऊणे च ।
सोउ, सोऊण ॥

सुणस्य सोच ॥३१३५५॥

सुणधातो. सोच इत्यादेशः स्याद्भुप्रत्यये । सुचा, सोचा ॥

हणस्य हस्य हुरिये ॥३१३१३॥

आकारोपसर्गात्परस्य हणधातोर्हकारस्य हु' स्यादिधे
परं । आहुणिय ॥

हस्ति च ॥३१३२२॥

हाधातोस्ताप्रत्ययेऽपि यगागमः स्यात् । हाएत्ता ॥

हए ॥३१३१९॥

हाधातोरेकारान्तादेशः स्याद्भुप्रत्यये । हेच ॥

॥ इति कृदन्ते सम्बन्धार्थप्रक्रिया ॥

परे च । वरिसेउ ॥

वसाञ्च ॥३३२१॥

वसधातो, परस्तणप्रत्ययो षित्स्यात् । वसित्तण, वत्यण ॥

॥ इति कृदन्ते हेत्वर्थप्रक्रिया ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

अथ कृदन्ते वर्तमानप्रक्रिया ॥

वर्तमाने न्तमाणावप्रधाने ॥३१४१॥

ययोर्धात्वर्थयोरेक एव कर्ता तयोरप्रधानक्रियायाचका-
द्धानोवर्तमाने न्तमाणप्रथमौ स्त । करिन्तो, करेन्तो, कञ्ज
माणो, किञ्जमाणो, कीरन्तो, कीरमाणो । धिकारिञ्जमाणो ।
पकरमाणो । पुकरन्तो । वागरमाणो, वियागरेमाणो । “स-
भोऽतः” इत्यादिनेणादेशे, समञ्जिणमाणो ॥

मस्यात्थमस्य न्ते लोप ॥३१४३॥

अत्यमवातामस्य लोप स्यात् न्तप्रत्यये परे । अत्यन्तो ॥

आसादीण्ड् ॥३१४२॥

आमयातोवर्तमानेऽर्थ ईण्ड्प्रत्यय स्यात् । आसीणो ॥

न्तमाणयोरातो जगे ॥३१४४६॥

आकारोपसर्गात्परस्येधानोर्जगागम स्यात् न्तमाणप्र-
त्यययो परयो । एजन्तो, एजमाणो । पादेरित्यादिना चेटि,
पेवेमाणी ॥

पडेर्माणे ॥३१४५१॥

पडेर्पसर्गात्परस्येन्वधातो सकारस्य द्वकार स्या
न्माणप्रथमे । पटिच्छमाणो ॥

पपलिभ्यां माणेनयो ॥३११६७॥

आभ्यां परस्योजधातोरुपधाया द्वित्व स्यात् क्रमेणमाणे
इते च परे । पञ्चमाणो ॥

आयो माणे कर्मणि ॥३११९९॥

वेरुपसर्गात्परस्य क्शिणाधातोरिणस्यायादेशः स्यात्कर्मणि
माणप्रत्यये परे । विद्वायमाणो । पञ्चमन्तो ॥

पञ्चस्वो माणे ह्रस्व ॥३१११०॥

पतिप्रापूर्वरुस्य क्खाधातोरन्त्यस्य ह्रस्वः स्यान्माणाप्रत्यये
परे । पञ्चस्वमाणो । णप्रत्ययेन व्यवधानात् ह्रस्वः, पञ्चस्वद्व-
एमाणो ॥

उवाङ्मस्य न्ते ॥३१२१७॥

उवात्परस्य गमधातोरन्त्यस्य लोपः स्यात् न्तप्रत्यये परे ।
उचगन्तो ॥

न्तस्य खावादियट् ॥३११५१॥

ग्रावप्रत्ययान्तखाधातोः परस्य न्तप्रत्ययस्येयलागमः
स्यात् । खाचिन्तो ॥

समो माणे ॥३११७८॥

समः परस्य खुभधातोरुपधाया द्वित्व स्यान्माणाप्रत्यये
परे । सखुन्भमाणो । चिप्पमाणो ॥

परेरति माणे ॥३१३३०॥

परेः परस्य गिण्धातोर्णकारस्य लोपः स्यान्माणप्रत्यय-
परके अप्रत्यये परे । परिगिञ्जमाणो ॥

परे च । वरिसेउ ॥

वसाञ्च ॥३३२१॥

वस्रातो. परस्तणप्रत्ययो टित्स्यात् । वसित्तण, वत्थण ॥

॥ इति कृदन्ते हेत्वर्थप्रक्रिया ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

अथ कृदन्ते वर्तमानप्रक्रिया ॥

वर्तमाने न्तमाणावप्रधाने ॥३१११॥

ययोर्धात्वर्थयोरक एव कर्ता तयोरप्रधानक्रियावाचका-
द्वातोर्वर्तमाने न्तमाणाप्रत्ययौ स्तः । करिन्तो, करेन्तो, कञ्
माणो, किञ्जमाणो, कीरन्तो, कीरमाणो । धिक्कारिञ्जमाणा ।
पकरमाणो । पुकरन्तो । वागरमाणो, विद्यागरेमाणो । “स
भोऽन्तः” इत्यादिनेगादेशो, समञ्जिणमाणो ॥

मस्यार्थमस्य न्ते लोप ॥३११३॥

अत्यम प्रातोर्मस्य लोप स्यात् न्तप्रत्यये परे । अत्यन्तो ॥

आसादीण्डु ॥३११२॥

आस्रातोर्वर्तमानेऽर्थ ईणाड्प्रत्यय स्यात् । आसीणो ॥

न्तमाणयोरातो जगे ॥३११४६॥

आकारापसर्गात्परस्येधानांर्जगागम स्यात् न्तमाणाप्र-
त्यययोः परयो । एज्जन्तो, एज्जमाणो । पादेरित्यादिना चेदि,
पेचेमाणो ॥

पडेर्माणे ॥३११५१॥

पडेर्णसर्मान्परस्येऽस्वधातो सकारस्य द्वकार स्या
न्तमाणाप्रत्यये । पटिञ्छमाणो ।

पपलिभ्यां माणेनयोः ॥३११६७॥

आभ्या परस्योजधातीरुपधाया द्वित्व स्यात् क्रमेण माणे
इते च परे । पउज्जभाणो ॥

आयो माणे कर्मणि ॥३११९९॥

वेन्पसर्गात्परस्य क्खिणधातोरिणस्यायादेशः स्यात्कर्मणि
माणप्रत्यये परे । विक्कायमाणो । पच्चरखन्तो ॥

पच्चरखो माणे ह्रस्वः ॥३१११०॥

पतिआपूर्वकस्य कखाधातोरन्त्यस्य ह्रस्वः स्यान्माणप्रत्यये
परे । पच्चरखमाणो । एप्रत्ययेन व्यवधानान्न ह्रस्वः, पच्चरख-
एमाणो ॥

उवाद्गमस्य न्ते ॥३१२४७॥

उवात्परस्य गमधातोरन्त्यस्य लोपः स्यात् न्तप्रत्यये परे ।
उवगन्तो ॥

न्तस्य खावादियट् ॥३१२५१॥

आचप्रत्ययान्तखाधातोः परस्य न्तप्रत्ययस्येयडागमः
स्यात् । खावियन्तो ॥

समो माणे ॥३११७८॥

समः परस्य खुभधातीरुपधाया द्वित्व स्यान्माणप्रत्यये
परे । सरखुब्भमाणो । विप्पमाणो ॥

परेरतिमाणे ॥३१३३०॥

परे परस्य गिण्टधातीर्णकारस्य लोपः स्यान्माणप्रत्यय-
परके अप्रत्यये परे । परिगिज्जमाणो ॥

विगोवदलयोर्माणे ॥४।४।३१॥

अनयोर्माणप्रत्यये परं यगागमो वा स्यात् । विगोयमाणो,
विगायमाणो ॥

आग्धादीना माणे ॥४।४।२३॥

अपा धातूना यगागम स्यान्माणे परं । अग्घायमाणो,
आग्घायमाणो । गाघमाणो । जाघमाणो ।

वेश्छडुस्येयक् ॥४।४।५२॥

वेस्वमर्गात्परस्य छडुधातोरियगागमो वा स्यान्माणप्रत्यये ।
विच्छडियमाणो, विच्छडुमाणो ॥

जणादीना न्ते ॥४।४।२४॥

जणादिधातूना न्ते परं यगागमः स्यात् । जणयन्तो ।
गायन्तो । समावयन्तो ॥

इराढ. ॥३।४।११॥

आपूर्वकस्य ढाधातोरिकारोऽन्तादेशो वा स्यान्माणप्र-
त्यये परं । आढियमाणो । आढायमाणो । प्रकृतिभावे,
आढाइज्जमाणो । पूर्वस्वरलोपे, आढिज्जमाणो ॥

तिप्पदादरिसाना न्ते ॥४।४।३२॥

अपा धातूना न्ते परं यगागमो वा स्यात् । तिप्पयन्तो,

* आ-या, गा, जा, निरू-जा, जम्हा, नि जम्हा, भिषा, द्या, आ-
दा,रा, निर् द्वा, न्हा, बु, वा, हा, ओन्हा, परि-हा, एत आम्वाय्य ॥

× जण, सम् भाव, कित, गा, जम्हा, तज्ज, आ-दा, आ-दाय, दाव,
घा, पू, फाम, बु, नि मज्ज, निता, अ-त्यर, अणु-वद, वेद, आ-रा,
या, मिष्ठा, परि हा, हील, एने नणादय ।

तिप्पन्तो । दायन्तो, देन्तो, दिन्तो । दरिसयन्तो, दरिभन्तो ॥

आतस्तुडस्येजे ॥१३।३३॥

आतः परस्य तुडधातोरुकारस्य वृद्धिः स्याद्विज्ञे परे ।
आतोडिज्ञमाणो ॥

बुसद्वहाभ्यां माणस्यादेः ॥१४।११५॥

बुधातोः सदुपपदकाद्वधातांश्च विहितस्य माणप्रत्यय-
स्यादेर्मकारस्य लोपो वा स्यात् । सद्वहाणो, सद्वहमाणो ।
बुयाणो, बुयमाणो ॥

माणे वा ॥१४।१२४॥

दिसधातोरुपधाया हकारो वा स्यान्माणप्रत्यये परे । देह-
माणो, देसमाणो ॥

आवे दो दवस्तएमाणयोः ॥१४।१८॥

आवप्रत्यये परे दाधातोर्दवादेशः स्यात् तएमाणप्रत्यय-
योः परयोः । दवावेमाणो ॥

दुसंस्य माणे ॥१४।१७०॥

दुसधातोरुपधाया द्वित्वस्यान्माणप्रत्यये परे । दुस्समाणो ॥

उद कसस्य वा ॥१४।१७२॥

उदः परस्य कसधातोरुपधाया द्वित्व वा स्यान्माणप्रत्यये
परे । उक्कसमाणो, उक्कममाणो । उपधाया इत्यधिकृत्य,

धावस्येतमाणचोर्यः ॥१४।१२॥

धावधातोरुपधाया यकारादेशो वा स्यादितमाणयोः
परयोः । धावस्येतमाणो । परिधावमाणो ॥

न्ते वा ॥३११११९॥

धीहृधातोर्स्यादेशो वा स्यात् न्तप्रत्यये परे । भयन्तो,
धीहृन्ता, भयमाणो ॥

न्ते परे ॥३१२१६१॥

परेः परस्य माधातोमिणादेशः स्यात् न्तप्रत्यये परे ।
परिमिणन्तो । वा० (रभस्य न्तेऽनुस्वारस्य लोपो वाच्यः) ।
आरभन्तो ॥

न्ते वा ॥३१२१२१॥

रञ्जधातो रगादेशो वा स्यात् न्ते परे । रगन्तो, रञ्जन्तो ॥

पाह्लियस्यादे ॥३१४१४॥

पकारोपमर्गात्परस्य ह्लियधातोरदेर्लोपः स्यात् ॥

इतो दीर्घश्च वा माणे ॥३१४१६॥

ह्लियधातोरिकारस्य दीर्घश्चाह्ले इत्यादेशो वा स्यान्माणे
परे । पलीयमाणो पलेमाणो ॥

न्तेज्योर्ली ॥३१४१७॥

ह्लियधातोर्ली इत्यादेशः स्यात् न्तप्रत्ययेज्जप्रत्यययोः ।
निलिन्तो ॥

माणे वाय प्रेरणायाम् ॥३१३१५१॥

अभेः परस्य वदधातोर्वायादेशः स्यान्माणप्रत्यये परे
प्रेरणायाम् । अभिवायमाणो ॥

वञ्चान्नाविप्यति च माणश्चस्य क्व ॥३१४१६॥

वदधातोर्भविष्यदर्थेऽपि माणप्रत्ययः स्यात् धातोश्चस्य
क्वादेशश्च । वस्वमाणो ॥

न्ते वा ॥११४१३०॥

बह्वधातोरुपधाया द्वित्वझकारादेशश्च न्ते परे वा स्यात् ॥

न्ते द्वित्वे ॥३११३१॥

बह्वधातोरकारस्योकारः स्यात् न्तप्रत्यये परे उपधाया द्वित्वे सति । वोऽङ्गन्तो, घटन्तो ॥

कर्मणि चाति ॥११४१२६॥

बह्वधातोरुपधाया झकारादेशो द्वित्वमकारस्योकारश्च स्यात् कर्मवाच्येऽप्रत्यये परेऽपि । उचुऽङ्गमाणो ॥

परेहो न्तमाणयोर्न ॥३१२५३॥

परेरुपमर्गात्परस्य ङात्तातोरीकारोऽन्तादेशो न स्यात् न्तमाणयोः परयोः । परिहायन्तो परिहायमाणो ॥

॥ इति कृदन्ते वर्त्तमानार्थप्रक्रिया ॥

अथ कृदन्ते भूतार्थप्रक्रिया ॥

भूते तेतौ ॥४१११॥

भूतेऽर्थे धानोस्तइतो प्रत्ययौ यथाप्रयोग भवतो भावे कर्मणि च । कचित्तः कचिदित कचिदुभयमिति यावत् ॥

अदितयोर्द्वैकादेशे ॥११४१३५॥

अभेरुपसर्गात्परस्यांजधानोरकारस्येकारो वा स्यादेकादेशे सति अप्रत्ययऽप्रत्यययोः परयोः । अङ्गिणिण अङ्गिणिण । अभेरिति किम्? वियजिञ्जो, वजिञ्जो । वियत्तो ॥

अतो लोपस्तत्योः ॥४११२॥

धानोरन्त्यम्माकागम्य लोपः स्यात्त-तिप्रत्यययोः ।

पलेहोऽथे ॥४११३॥

पलेरिकारस्य हकार स्यात्तप्रत्ययान्तासधातो परे ।
पल्हत्थो ॥

वे पररोच्च ॥४११४॥

वे. परस्य पररोच्चादेश स्यात्तप्रत्ययान्तासधातो परे ।
वोचत्थो ॥

उवाद्धट् ते ॥४११५०॥

उवात्परस्ये प्रातादिगम स्यात्तप्रत्यये । उववेओ ॥

पररेस्त ॥३११८२॥

परिपूर्वकादिधातोः परस्य तप्रत्ययतकारस्य चित्त्व स्यात् ।
परित्तो ॥

झधभेभ्यस्तस्य ध ॥११४६॥

णभ्य परस्य तकारस्य धकारः स्यात् । इदो, समिदो ॥

सयुक्तेऽनुस्वारस्य ॥४११६४॥

सयुक्ते परेऽनुस्वारस्य लोपः स्यात् । नियुक्तो । पउत्तो ॥

पाभ्यामुणात्तस्य ड ॥४११६॥

आभ्या परस्मादुणधातो परस्य तप्रत्ययस्य ड. स्यात् ॥

उपग्राया इत्यधिकृत्य,

पाउंणादीनां ते लोप ॥४११७५॥

पाउणादीनामुपग्राया लोप स्यात्तप्रत्यये परे । अधित्युओ ।
स्युओ । नए । उण्णण । पण्ण । परिणर्तो ॥

* प आ-उण, क्त, उद्-खण, गम, अन्न गुण, जिण, क्किण, तण, ति-त्थ
त्युण, धुण, नन, मण, रण, गण, मुण, ङण, हण, ण्णे पाउणात्थ ।

आउडे पस्य व- ॥४१११५॥

आउडे परे पोपसर्गस्य बो वा स्यात् । वाउडो, पाउडो ॥

अनसादिभ्य साट्ट ॥४१११६॥

असृगसद्वसनियसवसससम्मसादिभिन्नधातोः सकारा-
त्परस्य तप्रत्ययस्य ठः स्यात् । एस+त=डट्टो । घट्टो । अन-
सादीति किम् ? अन्थो ॥

उद् कत्तकसयोरादेरिवा ते ॥४१११२६॥

उदः परयोरनयोरादेरकारस्येकारो वा स्यात्तप्रत्यये । उ-
क्षितो, उक्षतो ॥

केवलाढा ॥४१११०॥

उयसर्गाङ्गिनात्करधानोः परस्य तप्रत्ययस्य डो वा स्यात् ।
कडा, रुजो ॥

उः करदीनाम् ॥४१११३२॥

करादीनामादेरकारस्योःकारो वा स्यात्तप्रत्यये । उडो ।
“पजेलिउडे” । उकुडो, उक्षिडो ॥

व्यापुराभ्यां करात् ॥४१११६॥

विद्या पुराभ्यां परस्मात्कस्थातोः परस्य तप्रत्ययस्य डः
स्यात् ॥

* का, उत्-रत्, जह, उद्-म्ब, मर, वग, वस्त, प-वम, प्त,
रगत्य ॥

१ प्र जलियुत (कृतप्रउतिर्दर्थ) । (न.ग. १४) ।

पुरस्ने वा ॥३११३६॥

पुरापसर्गात्परस्य करधानाः फलशादेशो वा स्यात्तप्र-
त्यये ॥

कडम्बडयो पुर ए. ॥३११३८॥

पुराशब्दस्यकारान्तादेशो वा स्यात् कडम्बडयो' पर-
यो' । पुरेकडो, पुराकडो । पुरेकखटा, पुरकखटा ॥

वेरात ओ कडे ॥३११४०॥

वे परस्याकारापसर्गस्याकारः स्यात्कडे । वांगडो, घो-
चडो ॥

इते करादीनामादि विना लोपः ॥३११४५॥

सत्करादिधातुनामादिघर्षा परित्यज्य लोप स्यादित
प्रत्यये परे । सक्किञ्चो । उद्विञ्चो, उद्वितो । मन्भिञ्चो । मिञ्चो ॥

सम कये कोऽनुस्वारस्य ॥३११४७॥

समोऽनुस्वारस्य क स्यात्कये परे । रुक्कञ्चो ॥

कसम्य रिट् ॥३११५३॥

उपसर्गरहितसमातोन्पद्याया रिडागमो वा स्यादितप्र-
त्यये । करिसितो ॥

उड. कसात्तस्य सो लोपश्च ॥३११४२॥

उड परस्मात्कसधातो. परस्य तप्रत्ययस्य सकारलोपी प-
र्यायेण वा स्त । उक्कोसो, उक्कम्सो ॥

* मन् नर, आ-दर, उड न, सम् भ, म्, मा मिच, न्य, स, र्
रु णा गत्य ।

वे. कसस्य नित्यम् ॥४११३०॥

वेः परस्य कसधातोरादेरकारस्येकारो नित्यस्यात्प्रत्यये
परे । विगिहो । वेरिति किम्? विष्पकटो ॥

दराभ्या न. ॥४१११६॥

दकाररेफाभ्या परस्य तप्रत्ययस्य नकारादेशः स्यात् ।
किण्णो । आडधो । उक्किण्णो । गिण्णो । उग्गिण्णो । सन्नो ।
निसण्णो ॥

सम कुचस्याणितयोरनुस्वारस्य च ॥४११११६॥

समः परस्य कुचधातोरनुस्वारस्य चकाराद्गुपधाया लोपो
घा स्यादण्प्रत्ययेतप्रत्यययोः । सकुडओ, सकुचिओ । मोऽ
नुस्वारे, कनो । अडकन्तो । अभिकन्तो । अभिनिकखतो ।
किलन्तो, किलान्तो । आयतो । परिततो । दतो । घंतो । सतो ॥

केवलादिते दीर्घश्च वा ॥४१११६४॥

उपसर्गरहितात्किणधातोरिणस्य लोपो वा स्यादितप्रत्यये
इकारस्य दीर्घश्च । कीओ, किणिओ ॥

परे क्कोसस्यादेस्ते ॥४१११४३॥

परेः परस्य क्कोसधातोरादेर्लोपः स्यात्प्रत्यये । पटिकुट्टो ॥

ते घा. ॥३१११५५॥

आतः परस्य, क्खाधातोर्घा इत्यादेशः स्यात्प्रत्यये ।
आघाओ, आघातो ॥

स्त्रिङ्गिङ्गडीह्लियहाभ्यो ण् ॥४११२०॥

एभ्यः परस्य तप्रत्ययस्य णः स्यात् ॥

एषामीर्णे ॥४११२१॥

उक्तानुनामन्त्यस्फेकारादेशः स्याण्णे परे । पल्किस्त्रीणो
द्वीणा । लीणा । पलीणा । स्त्रीणा । त्रिलीणो ॥

आतोरङ् गमे ॥४११५५॥

आकारापमर्गस्य रडागमः स्याद्गमधातो परे । अणुरागय ।
“मुसागय सद्या” अणुरागय सद्या” “गतिरागति करे-
त्वा” ॥

गसस्य घ ॥४११४४॥

अ घ देघकारादेशः स्यात्तत्रन्वये परे । घन्वो ॥

गश्च ॥४११३१॥

गाधानोरन्वयस्फेकारादेशः स्यात्तत्रन्वये । गौनो । उवगीय ॥

हतयोगव्यवहितयोर्द ॥४११५१॥

धानुप्रत्ययानययोर्दकारनवप्रत्ययोरव्यवहितपूर्वापरीभास्त्रे
रादेशः स्यात् । गाढो । उवगाढो । ओगाढो । उवगूढो ॥

मिज्झस्य गढ- ॥४११४८॥

अस्य धानागिदादेशः स्यादिनप्रत्यये । गढिओ ॥

अत्रस्य गुणेऽनुस्वारः ॥४११५८॥

अत्रोपमर्गस्यानुस्वारान्तागमः स्यात्तत्रन्वयान्तगुरधाती
परः अत्रगुणः ॥

१ मुम्भागत स्फन्दकः अन्वागत स्फन्दः । (भा० २-१) ।

२ गत्यागति वृत्तः । (भा० २४-१)

ग्हादितो दीर्घो वेतस्य ॥४११४६॥

ग्हाधातो परस्येतप्रत्ययस्येकारस्य दीर्घो वा स्यात् ।
गहोय, गहिय ॥

चंरादीनामिस्ते ॥४११६०॥

एषामकारस्येकारः स्यात्तप्रत्यये परे । चिष्णो । आहृष्णो ।
निच्छिष्णो । त्रिष्णो । विच्छिष्णो । पविष्णो ॥

क्वैश्चिगिच्छस्य तिकिष्टस्तेतयोस्तलोपश्च ॥४११५०॥

वेः परस्य चिगिच्छधातोस्तिकिष्टादेशः स्यात्तइतप्रत्य-
ययोः परयोस्तप्रत्ययस्य लोपश्च । विङ्किट्टिय, वित्किट्टिय ।
पिङ्विट्ट, वित्किट्ट ॥

चिणाजिणयोश्च ॥४११९५॥

एतयोरिणस्य लोपः स्यादितप्रत्यये परे । चिय । अद्व-
चिय । उवचियं । णिच्छियं ॥

आसमुभ्यां चिणस्य ॥४११२७॥

आ सम्-ठ, आभ्यां परस्य चिणधातोरादेशोपो वा स्या-
दितप्रत्यये । आह्य, आचियं । समुह्यं, समुचितम् । वा०
(विपरिभ्यामदितपोद्धस्य जो वा वक्तव्यः) । परिजितं, -
परिचित । विजओ, विचओ ॥

निरश्चिणात् ॥४११२२॥

निरः परस्माच्चिणधातोः परस्य तप्रत्ययस्य णः स्यात् ।
निच्छिष्णं ॥

चयाद्द्वि ॥४११२३॥

अस्मात्परस्य तप्रत्ययस्य तकारस्य द्वित्व स्यात् । चियत् ॥

चिउन्दस्य छह ॥४११५३॥

चिउन्दधातोश्छहादेश स्यादितप्रत्यये परे । छहिय,
छिन्न । “वेयंगच्छहिय अगच्छहिय करेह” ।

च्लुभमुज्झयोञ्छहमूहो ॥४११७९॥

अनयो. क्रमेण छह मूह इत्येतावादेशौ स्तस्तप्रत्यये ।
निच्छुद्धे । मूहो । समृदा ॥

च्लुहस्य स्पर्शे त ॥४११८२॥

च्लुहधातारुपगपास्नकार. स्यात्तप्रत्यये स्पर्शेऽर्थे । छुत्त ॥

जहस्ते ॥४१११७॥

जहाधातोरन्त्यस्य लोप स्यात्तप्रत्यये । जड । विप्पजड ॥

जेमादीना ह्रस्व ॥४११४६॥

एषा स्वरस्य ह्रस्व स्यादितप्रत्यये । जिमिय । पमुह्य ।
अभिरह्य । लड्य । वित्तुलिय । खड्य ॥

आतञ्छादस्येते ॥१३१२॥

आकाशत्परस्य च्छादधातोराकारस्य ह्रस्यो वा स्यादि
तप्रत्यये परे । आच्छादिय, आच्छादिय ॥

योजने जोयस्य उत्तो ॥४११८३॥

जोयधातोरुपधाया ङकारस्नकारश्च स्यादितप्रत्यये यो-
जनेऽर्थे ॥ जोडिय, जोतिय ॥

१ वेदकच्छिन्न षड् च्छिन्न वुत्त । (सुप० २-१-३५) ।

* जेम, पम्ताड, खा, प्फा, माद, रोय, ला, लाल, इति जपाद्य ।

जोसस्य वा ॥४११४७॥

अस्योकारस्य ह्रस्वो वा स्यादितप्रत्यये । जुमिय, जोसिय ॥

पाज्जलस्यादेरुदिते ॥४११८४॥

पोपसर्गात्परस्य ज्वलधातोर्जस्योकारः स्यादितप्रत्यये परे ।
पवलिओ ॥

झिझस्य णे ॥४११७७॥

अस्योपवाया लोप स्यारणे पर । झाण ॥

अतेष्टस्य ॥४११५४॥

अतेः परस्य द्वाधातोष्टस्य थ. स्यादितप्रत्यये । अइत्थि-
यं । अतेरिति किम्? ठित । अचमुद्धित ॥

णुल्लस्येते ॥१३३४॥

अस्योकारस्य घृद्धिः स्यादितप्रत्यये परे । णोद्धिय । वा०
(ति णुदो वक्तव्यः) सुन्न । पणुन्न ॥

निर्विभ्या तरत्थरयोऽल्लस्तथयोस्ते ॥४११५५॥

कर्मणाभ्यां परयोरनयोस्तकारथकारयोर्द्धकारः स्यात्त-
प्रत्यये । निच्छिण्ण । विच्छिण्ण । अयइण्ण । उत्तिण्णं ।
दितिण्ण । विइण्ण । मनिन्न ॥

तिप्पदिप्पयो. पयोस्त ॥४११५७॥

अनयोः पकारद्वयम्य तकारादेशः स्यात्तप्रत्यये तिप्र-
त्यये च । तिप्त । दित्त ॥

आतस्तथरस्य त्थु ॥४११५८॥

आकारोपसर्गात्परस्य त्थरधातोस्त्यु ह्रस्वादेशः स्यात्त-
प्रत्यये । अत्युप । थद्व ॥

न्धरस्मरहरेभ्यश्च ॥४११११॥

एभ्य परस्य तप्रत्ययस्य ङो वा स्यात् । उत्थट्, उन्त्
 ङे । वित्थट् । संघट् । क्षुप । मप । मढो । मात्थट्, मात्थप ।
 जा० (त्परस्येते रेफस्योपमन्व्यानम्, । सथडिथ ॥

उदस्तथद्धस्य ॥४११५६॥

उद परस्य धद्धस्यादेश्छकारः स्यात् । उच्छद्ध ॥

दो दिद्वतो ॥४११५९॥

दाधातोस्तन्त्यये दिद् दत् इत्येतापादेशो पपापेण ऋ
 दत् । दिगण, दिन्न, दत्त ॥

दतो दिससिरयोरद्वा ॥४११६१॥

दिससिरधात्वोरिकारस्याकारो वा स्यात्तप्रत्यये । द्द,
 दिद्व । सट्, मिट् । निसट्, निसिट् ॥

समो द्विहृष्विहयो ॥४११६२॥

सम परयोरनयोऽपधाया घकार स्यात्तप्रत्यये । सदिद्व ।
 सविद्व । आइत्त, आदित्त ॥

आतो द्विहस्यादेर्लस्ते ॥४११६३॥

आत्, परस्य दिन्धातोरादेर्लकारो वा स्यात्तप्रत्यये परे ।
 आलिद्व, आइद्व ॥

दुहनिहयोर्ध ॥४११८०॥

अनयोऽपधाया घकार स्यात्तप्रत्यये । दुद्ध, निद्ध ॥

द्वहस्य ङो ॥४११५२॥

द्वहानुसन्धनिधनोर्लकारनकारयोर्ब्रयादेश स्यात् । द्दुद्ध ॥

रुहविवहयोरादेर्दीर्घः ॥४११६२॥

अनघोरादिम्बरस्य दीर्घः स्यात्प्रत्यये । रुह । दुरुह । स-
मभिरुह । उव्योह । वा० (धुणस्य वा वत्तद्यः) । धून, धु-
य । धुन, धुय ।

नेरी ४११६३॥

नेघानोरीकारोऽन्तादेशः स्यात्प्रत्यये । नीय अवणीय ॥

डरानिभ्यामि ॥४११६४॥

आनिभ्यां परस्य नेघानोरिकारः स्यात्प्रत्यये परे । आ-
गिय । णीणिय ॥

पञ्जविव्रज्योर्जयोर्द ॥४११७८॥

पञ्जविव्रज्जथात्वोर्जकारठ्यस्य दकारः स्यात्प्रत्यये ।
पलं । अभिआपण्ण । अज्झाववण्ण । उप्पण्ण । णिप्फण्णं,
णिप्पण्ण । निव्विज्ज ॥

पयन्दुचमुस्तेभ्यस्तस्य क ॥४११६५॥

पभ्यः परस्य तप्रत्ययस्य कादेशः स्यात् । पक्क । लुक् ।
सुक्क । परिसुक्क ॥

पुच्छतच्छतक्वसिरेभ्यश्च ॥४१११७॥

पभ्यः परस्य तप्रत्ययस्य छः स्यात् । पुह । तह । अभि-
णिस्तिहो ॥

निर पुच्छस्यादुत् ॥४१११४॥

निरः परस्य पुच्छभागोरकारस्ताहारो वा स्यात्प्रत्यये ।
निष्कट ॥

त्थरत्थरहरेभ्यश्च ॥४११११॥

एभ्य, परस्य तप्रत्ययस्य डो वा स्यात् । उत्तरट, उत्तर
ने । वित्पटं । संघटं । श्रुष । मय । मटो । मात्पट, मात्प
रा० (त्थरस्येते रेफस्योपमग्व्यानम्) । सथद्विष ॥

उदस्तथङ्गस्य ॥४१११५६॥

उद' परस्य थङ्गस्यादेश्छकारः स्यात् । उच्छङ्ग ॥

दो दिद्वतौ ॥४१११५९॥

दाधातोस्तप्रत्यये दिद दत् इत्येतावादेशो पर्यायेण भ
वत । दिगण, दिन्न, दत्त ॥

दतो दिससिरयोरद्वा ॥४१११६१॥

दिससिरधात्वोरिकारस्याकारो वा स्यात्तप्रत्यये । द
दिद । सटं, मिट । निसट, निसिटं ॥

समो दिहृविहयो ॥४१११६१॥

सम' परयोरनयोऽपधाया घकार' स्यात्तप्रत्यये । सदिद
सदिद्व । आइत्त, आदित्त ॥

आतो दिहृन्धादेर्लस्ते ॥४१११६२॥

आत परम्य दिन्धातोरादेर्लकारो वा स्यात्तप्रत्यये परे
आलिद्व, आइद्व ॥

दुहनिहयोर्य ॥४१११६०॥

अनयोऽपधाया घकार' स्यात्तप्रत्यये । दुद्व, निद्व ॥

द्वहस्य द्वौ ॥४१११५२॥

द्वहानुमत्थन्निर्नोर्कारनकारयोर्द्वयदेश' स्यात् । द्वद्व

रुहविवहयोरादेर्दीर्घः ॥४११६२॥

अनयोरादिभ्वरम्य दीर्घः स्यात्प्रत्यये । रुह । वृह । स-
मभिरुह । उव्वीह । वा० (धुणस्य वा वक्तव्यः) । धून, धू-
य । धुन, धुय ।

नेरी ४११६३॥

नेघातोरीकारोऽन्तादेशः स्यात्प्रत्यये । नीय अवणीय ॥

डरानिभ्याम् ॥४११६४॥

आनिभ्यां परस्य नेघानोरिकारः स्यात्प्रत्यये परे । आ-
णिय । णीणिय ॥

पज्जविवज्जयोर्जयोर्दः ॥४११७८॥

पज्जविवज्जधात्वोर्जकारठयस्य दकारः स्यात्प्रत्यये ।
पलं । अमिआपण्ण । अज्जकोववण्ण । उप्पण्ण । णिप्फण्ण,
णिप्पण्ण । निव्विळ ॥

पयट्टुचमुस्सेभ्यस्तस्य क ॥४११६५॥

भ्यः परस्य तप्रत्ययस्य कादेशः स्यात् । पक । लुक ।
सुक । परिसुक ॥

पुच्छतच्छतस्वसिरेभ्यश्च ॥४१११७॥

भ्यः परस्य तप्रत्ययस्य टः स्यात् । पुट्ट । तट्ट । अमि-
णिसिट्ठो ॥

निर पुच्छस्यादुत् ॥४१११४॥

निरः परस्य पुच्छान्नोर हारसात्तागे वा स्यात्प्रत्यये ।
निच्छट्ट ॥

पत्रस्य पु ॥४१११३॥

पत्रधातो. पु इत्यादेश स्यात्तप्रत्यये । उपपुय ॥

फासस्य पुसस्ते ॥४१११२॥

फासधातो पुस इत्यादेश स्यात्तप्रत्यये परे । एट्ट, फासिध ॥

फुसस्य फुड सतम्य ॥४१११६७॥

तप्रत्ययसहितस्य फुसधातो फुडादेश स्यात् । फुड ॥

भीस्ते ॥३११११२॥

धीरधातोभी इत्यादेश, स्यात्तप्रत्यये । भीय ॥

भजमजरुजविजेभ्यो गस्तस्य ॥४१११७३॥

णभ्य परम्य तप्रत्ययस्य ग स्यात् । भग्गो । विग्गो ।
उद्विग्गो । सधिग्गो । ओलुग्गो । योस्ग्गो । “उ करादीना-”
मित्युकारविकल्पे, उम्नुग्गो, उम्मग्गो । निम्मग्गो ॥

भरस्य हु ॥४१११७०॥

भरधानोर्हु इत्यादेश स्यात्तप्रत्यये । निहुत । परहुओ ॥

भवपसवहवानामूसवस्य तत्यो ॥४१११३६॥

ण्यामप्रत्ययोसादेश, स्यात्तप्रत्ययतिप्रत्यययो. । भूय, अ-
णुभूय । अभिभूत । पसूय । अणुहूय ॥

समष्टो मजात् ॥४१११७४॥

सपूर्वकमज्जवानो परस्य तप्रत्ययस्य ट् स्यात् । ममट्ट ॥

मन्नस्य नयो ॥४१११७६॥

मन्नधानोर्नद्वयस्य लोप स्यात्तप्रत्यये । अणुमन । अमि
समो ॥

मुंचरिचच्छिवायिचेभ्यो वा ॥४११६६॥

एभ्यः परस्य तप्रत्ययस्य को वा स्यात् । मुक्को, मुक्तो ।
परिमुक्तो । विमुक्तो । रिक्त, रिक्तं । पश्यिक्त, पश्यिक्तं । उक्क्त,
उक्क्तं । विविक्त, विविक्तं ॥

ते ङत् ॥३३४६॥

आकारात्परस्य रभधात्तार्ङित् इत्यादेशो वा स्यात्तप्रत्यये
परे । आङत्, आरङ् । केवलस्याकारस्य ग्रहणाच्चेह, पारङ् ॥

ञुयादिभ्यो लोप ॥४११२४॥

एभ्यः परस्य तप्रत्ययस्य लोप स्यात् । चुय, चुक् । आ-
म । णिञ्चुञ्चु । लग्गो । पलोद्यो । विह्रिय ॥

लुपस्य लोत्र प्रेरणायाम् ॥४११६८॥

लुपधात्तार्लोवादेशः प्रेरणायाम् । आलोचिय ॥

वङ्ढस्येततिषु ॥४११३३॥

अस्यादेरकारस्योकारः स्यादिततिप्रत्ययेषु । बुङ्ढो ॥

वरहराभ्यां च ॥४११७॥

वरहराभ्या परस्य तप्रत्ययस्य ङ. स्यात् । वावटो । हटो ।
अभिहटो । अवरटो । उद्धटो । उदाहटो । णीहटो ॥

वरस्याव्यापारे ॥४११३६॥

घरधात्तारादेरकारस्योकारः स्यात् व्यापारमित्यर्थे । बु-
टो । अभिणिञ्चुटो । परिञ्चुजे । ऋञ्चुजे ॥

* चुय, चुक्, ज्काम, धोः, बुङ्, लग्, लाट्, हिय, वट्, ण्ते
चुयात् ॥

निरो वा ॥४११३७॥

निर' परस्माद्धरधातो परस्य तप्रत्ययस्य टो वा स्यात् ।
निव्युट्, निव्युप ॥

वरसे रस्य ॥४११२५॥

वरमधाता रस्य लोप स्यात्ते । वुट्टो । पनुट्टो ॥

ने वस्योस् ॥४१३३७॥

वमधातोर्वस्योमादेश स्यात्तप्रत्यये । पञ्चश ॥

उने वा ॥४१३३८॥

वमधातोर्वस्यामादेशो वा न्यादित्प्रत्यये । उमिय, व-
सिय । परिउसिय, परिघसिय । वुसिय । यियस्मिय ॥

दोसीणस्तान्तस्य सपरं ॥४१३३६॥

वमधातोस्तान्तस्य परिमण्डितस्य दोमीण इति निपात्य-
ते । दामीण ॥

वहस्योहस्ते ॥४११६६॥

वहधानारूट् इत्यादेश स्यात्तप्रत्यये परं । ऊट् । उ-
पि+वह=उवृट् । निवृट् ॥

अन्वातो विसस्याटे ॥४११२६॥

अनुपूर्वकारात्परस्य विसधातोरादेशोप' स्यात्तप्रत्यये ।
अण्णाडट् ॥

सरादुपसर्गाहुटो ॥४११२८॥

उपसर्गपूर्वकसरधातो' परस्य तप्रत्ययस्य डकारद्वकारौ
पर्यायेण वा स्त । अभिनिम्नडो । उमटो उमटो । समा

सदो ॥

इते सिंचस्य सिक्क ॥४११७२॥

सिंचस्य सिक्कादेशः स्यादित्ते परे । उरिसिक्किय । निसि-
क्किय ॥

सुत्ते वा ॥४१३६५॥

पकारोपसर्गस्य दीर्घो वा स्यात्तप्रत्ययान्तस्युयवाती परे ।
पासुत्तो, पसुत्तो ॥

उदातो हरस्य सतस्य वा ॥४११७३॥

उत्पूर्वकारात्परस्य हरधातोस्तप्रत्ययसहितस्य हु इति
घा निपात्यते ॥ उदाहृ । उदाहृद्, उदाहरियं ॥

समो हरस्य हो घ ॥४११८५॥

सपूर्वकस्य हरधातोर्हस्य घो वा स्यादितप्रत्यये परे ।
उवसघिय ॥

हरिसस्यार ॥४११२८॥

हरिसधातोररो लोपः स्यात्तप्रत्यये । हरिद्वो । परिद्वो ॥

वेरूद्धो वा णे ॥४११८६॥

येः परस्य हाधातोर्हकारान्तादेशो वा स्याण्णप्रत्यये । वि-
हृणं, विहोण ॥

॥ इति कृदन्ते भूतार्थप्रक्रिया ॥

अथ कृदन्ते कर्त्रर्थप्रक्रिया ॥

अणिदिण्ककण्त्तारा. कर्त्तरि ॥४१२१॥

कर्त्तरि घाच्ये धातोर्ण्णत् इत् इण् ककण्त्तार ग्ते प्रत्यया

यथाप्रयोग स्यु । सुवण्णगारो । मणिकारो । आउद्धी । अ-
भिकृती । उदगारी । परिस्त्रेयी । समज्जगो । अग्ग्भगाण ।
परियरगो, पट्टियारगो । कारको । विकस्त्रेण ॥

ककणोः स्त्रियामिट् ॥४१४५७॥

अनयो' स्त्रियामिटागम' स्यात् । उयासिया । सगाहिया
सचालिया । यहाविधा । कम्मड्या । विमोहिया । स्त्रियामिति
किम्? उवामगो ॥

एन्तारे ॥३१२१६॥

अहेः परस्ये' शतोरकार' स्यात्तारप्रत्यये । अज्जैयारो ।
अहिज्जगो । अज्ज्जावण ॥

भविष्यति ससिस्तेणित ॥४१२१२॥

भविष्यदर्थे कर्त्तरि धातो स सि स्त इण् इत् प्रत्यया,
स्यु. ॥

सादौ च ॥३१२१७॥

इधातोरेकारादेश' स्यात्ससिस्सप्रत्ययेषु । आपस ॥

इङ्करादिभ्यो णणणो ॥४१२१४॥

इधरादिभ्यो धातुभ्यः कर्त्तरि णप्रत्ययो णणप्रत्ययश्च
स्यात् । जणणी ॥

वेणं ॥३१२१४६॥

वे' परस्ये'रुत्तधातोरिकारस्य यकार' स्याण्णप्रत्यये परे ।
पवियरखणो । वियरखणो ॥

* इन्व, जण, जाय नि रुह, उताम, गार, नीट्, विज, प वस,
एन इन्नादय ॥

इरस्ताच्छील्ये ॥४१२५॥

ताच्छील्येऽर्थे कर्त्तरि घातुभ्य इरप्रत्यय स्यात् । आरु-
खिरा । णचिरा । उम्मीलिरा ॥

तान्मन्तो भूते ॥४१२६॥

तान्मन्तान्ताडते कर्त्तरि मन्तप्रत्ययः स्यात् । कयव, रुय-
वन्तो । चिचगाव, चिचगावन्तो । सुचव, सुचवन्तो ॥

करणे ण ॥४१२७॥

करणेऽर्थे घातोर्गप्रत्ययः स्यात् । करण । कारणा ॥

अच् करादिभ्य कर्मणि ॥४१२८॥

कर्त्तरि करादिभ्योऽच्प्रत्ययः स्यात् कर्मण्युपपदे ॥

अजन्तेऽतेऽनुस्वार ॥४१२९॥

अचप्रत्ययान्ते धातो परऽकारान्तोऽपपदस्यानुस्वारान्तागमो
वा स्यात् । तित्थकरो, तित्थयरो, नित्थकरो । आयतमा,
आर्धवमो । परतमो । जुगंधरो । पुरदरो ॥

कारादियु च ॥४१३०॥

कारादिशब्देषु च परषु पूर्वस्यानुस्वारान्तागमः स्यात् ।
सेयकारो । भयतारो ॥

एस्तारे क्षिणजिणयोरिणस्य ॥४१३१॥

क्षिणजिणशत्वोरिणस्यैसादेशः स्यात्तारप्रत्यये परे ।
विकेयारो । जेयारो ॥

आतो यक् के ॥३११५९॥

आत. परस्य क्गान्तोर्यगागमः स्यात्कप्रत्यये ।
अरुपायगो ॥

त्रियाभ्या हि के ॥३१११५६॥

विआपूर्वकस्य कखाभातेर्हि इत्यादेशः स्यात्कप्रत्यये ।
वियाहिय ॥

गज्जादिभ्यस्तारस्य ङिरिटौ ॥३१२१५॥

गज्जादिभ्य परस्य तारप्रत्ययस्यादेदित्व चकारादिडा-
गम. स्यात् । गज्जितारो । पगञ्जितारो ॥

गमादिभ्य एट् सादीनाम् ॥३१२१५६॥

गमादिधातुभ्यः परपा सादिप्रत्ययानामेडागम. स्यात् ।
आगमेसो, आगमिस्तो, आगमेसी, आगमी, आगामी ।
भाविस्ता ॥

गमस्य गो वाञ्चि ॥३१२१७॥

गमधानोर्ग इत्यादेशो वा स्यादचिपर । तुरंगो, तुरगमो ॥

धोनो घट्टस्यादेर्ह के ॥३१२१८॥

ओकागेपसर्गात्परस्य घट्टधातोरादेर्कार स्यात् कप्रत्य
ये । आहट्टए ॥

घातस्य घतुघन्तू ॥३१२१९॥

घातधाता कर्त्तरि घतु घन्तु इति वा निपात्येते । घतू,
घन्तू । घाती, घाई । घान्त, घायसो ॥

चालादिय. ॥३१२१९॥

चालधातो कर्त्तरीयप्रत्ययः स्यात् । उच्चालइए ॥

* गज, प-गज्ज, नि गिण्ड, चिड, उद्-छाम, जख, परा जिय, नि-का,
चद्-तात्, उद्-दय, प-पार, न नि मय, यम् आ श्च गन् गन्त ॥

जणादल्पञ्चमीससम्प्रोजो जणस्य ॥४१२१॥

पञ्चम्यन्ते ससम्यन्ते चोपपदे जणधातोत्प्रत्ययः स्याञ्च-
णास्य जादेशश्च । अगया । पक्वज ॥

जयस्य च कणि जये ॥४१२५॥

जयेऽथे चर्तमानस्य जयधातोर्प्राया वकारः स्यात्कणि
परे । जावण ॥

जाणपलिमथसहेभ्यो डुः ॥४१२२॥

पञ्चो डुप्रत्ययः स्यात्कर्त्तरि । जाणू । पलिमयू । सह ॥

जावस्य य ॥४१२३॥

आयप्रत्ययान्तजागतांरादेश्वकारः स्यात् कप्रत्यये । या-
घण ॥

डणि जुञ्जस्य जज्ञयो ॥४१२२९॥

जुञ्जगानोर्जकारभकारयोर्ङकारः स्यादिणप्रत्यये । जोङी ॥

डणणोर्जुञ्जस्य गश्च ॥४१२१९॥

जुजगतात्प्राया गकारः स्याच्चकारादनुस्वारलोपोऽणु-
प्रत्ययेणप्रत्यययोः परयोः । जोगी । अनुजोगी । सजोगी ॥

ष्टोड ॥४१२१७॥

अधिकरण उपपदे द्वागतीर्डिप्रत्ययः म्यात् । देहृत्यो ।
अवष्टो ॥ उपधाया इत्यधिकृत्य,

नेष्टुहस्य वो णे ॥४१२५०॥

नेः परस्य द्वाधातोर्प्राया वकारः स्यात्प्रत्यये । “जि-
ह्वण”

पञ्चम्या त्तो र ॥४।२।१५॥

पञ्चम्यन्त उपपदे तागतो रप्रत्ययः स्यात् । भयतारो ॥

त्युणस्य थवोऽणकेषु ॥४।२।१६॥

त्युण गतोल्थवादेशः स्याद् अ गा-रु प्रत्ययेषु । थयए ॥

दश्च ॥३।१।१६०॥

दाधातोर्धगागम स्यात्कप्रत्यये पर । दायगो, दायए ॥

दिसस्य दम्बु ॥४।२।३७॥

दिसधातोः कर्त्तरि दम्बु इति या निपात्यते । दक्ख ।

देमी । देसगो । दटारो ॥

आतो दीवस्य दो ल कणतेतेषु ॥१।४।९९॥

आकारात्परस्य दीवधातोर्देल्कारादेशो वा स्यात्क-ण-
त इतप्रत्ययेषु परेषु ॥

वस्य यो वा ॥१।४।१०१॥

आकारात्परस्य दीवधातोर्धस्य यो वा स्यात्कप्रत्यये । आ
लीयगो, आलीयगो ॥

पन्नवपज्जभुजवच्चाना तारे ॥४।४।१२०॥

एषामन्त्यस्य लोपः स्यात्तारे परे । पन्नत्तारो । भोत्तारो ॥

उपपदान्नापियाभ्याम् ॥४।२।२३॥

उपपदपूर्वकाभ्यामाभ्या हुप्रत्यय स्यात्कर्त्तरि । धम्मट्ट ।
पारविज्ज ॥

नस्साट् ॥४।२।६॥

अस्मात्तान्ग्रीत्येऽर्थे कर्त्तरि रप्रत्यय स्यात् । नस्सगो ॥

नेर्हवस्य ण्हः के ॥४।२।४६॥

नेः परस्य न्वधातोर्ण इत्यादेशः स्यात्के परे । निण्हगो,
निण्हए ॥

पासस्येति ॥४।२।७९॥

पासगतोरुपधाया ङित्व स्यादिति । पस्सी ॥

इण्णकण्प्रेरणासु वुज्झस्य ॥४।२।३०॥

इण्-अण्-कण्-प्रेरणासु वुज्झधातोर्जक्षयोर्हकारः स्यात् ।
पोही, पोहए ॥

पान्द्रवादिंसुः ॥४।२।७॥

पपूर्वकभवधातोस्ताच्छ्रील्येऽर्थे इंसुप्रत्ययः स्यात् । पन-
चिंस ॥

संमज्जात्तलोपे ॥४।२।२६॥

अस्मात्परस्य तारप्रत्ययस्येडागमः स्यात्तकारस्य लोपे ॥
समज्जिवारो ॥

अधिकरणेऽण् ॥४।२।१६॥

अधिकरणेऽर्थे धातोरण्प्रत्ययः स्यात् । आरमन्तेऽभि-
हित्यारामो ॥

लाभेच्छावति लिच्छु ॥४।२।३९॥

लाभेच्छाकर्त्तरि लिच्छु इति निपात्यते । लिच्छु ॥

लिपादड. केवलात् ॥४।२।३॥

उपसर्गरहित्वाङ्गिपधानोः कर्त्तरि अहप्रत्ययः स्यात् ॥

लिपस्य लोपोऽडकाणेषु ॥४१२१४३॥

लिम्पधातोर्लंवादेश' स्यादड क अ ण प्रत्ययेषु । ले-
डो । उवलेवण ॥

इति पाठ ॥३११७२॥

पप्रर्वरुचत्तधातोर्वकारस्य गकार, स्यादिति । पागटी ॥

इतारयोर्वरसम्य वत्स ॥४१२३७॥

वरस गतोर्वासादेश' स्यादिप्रत्ययानारप्रत्यययो' । वासि-
त्तारो । वामी ॥

वसात्तव्व ॥४१२१०॥

वम गतो कर्त्तरि तन्प्रत्यय स्यात् । र्त्थव्यो ॥

पाभ्या के रलोप ॥४१२४८॥

पत्राप्रयम्भ गसधातो रस्य लोप स्यात्प्रत्यये । पा-
यमण ॥

त्रियस्य त्रि ॥४१२३८॥

त्रिय गतो कर्त्तरि त्रि इति वा निपात्यने । वी । धम्म-
वी । नाणवी । पक्षे, धम्मविज्ज । नाणविज्ज ॥

निसदमयाभ्या जाड् ॥४१२१८॥

निर्ष्वकमट्धातुमय गत्वोरधिकरणोऽर्थं जाड्प्रत्यय' स्यात् ॥

इर्जाड्यत ॥४१२१६॥

जाडि परे धातोरादेश्कारभ्यकारो ग स्यात् । निसिज्जा,
निमज्जा ॥

सयस्यै ॥४१२२०॥

सय गतोरादेश्कारभ्यकार' स्यात् । नेत्ता, अभिनेत्ता ॥

गीमादिभ्यो ड् ॥३१४२२॥

गभ्यो भावकर्मणोर्दप्रत्ययः स्यात् ॥ उपधाया इत्यधि
शुभ्र,

गिणंहादीनां डे द्वि ॥३१४३६॥

एषामुपधाया द्वित्व स्याद् इप्रत्ययेपर । गम् । घत्तं ।
भञ्ज । सेञ्ज ॥

गिण्हउहदुहद्वहाराहसाहानां झः ॥३१४३७॥

एषामुपधाया झकारः स्याद्भुप्रत्यये । गिञ्झ । दञ्झ ।
आरञ्झ । सञ्झ । उञ्झ ॥

णाणिज्जयोजिघः ॥३१४३९॥

गधाधातोर्जिघादेशः स्यात् णा-णिज्जप्रत्ययघाः । जिघणि ज्जं ॥

एज्जो डे ॥३१४३९०४॥

त्रिदिभिदधात्पोरिदिभागस्यैज्जादेशः स्याद्भुप्रत्यये । डेज्जं ।
भेज्ज ॥

उज्ञामाभ्यामेज्ज ॥३१४३९४॥

आभ्यामेज्जप्रत्ययः स्याद्भुत्तेऽर्थे । मेज्ज ॥

एज्जे झो ध ॥३१४३९६॥

उज्ञाधातोर्ज्ञस्य धः स्यादेज्जप्रत्यये । धेज्जं, धिज्जं ।

१ गम, गरिह, गियह, घात, च्छिद, च्छुभ, युज, बह, दुह, दह, पूज, पुस, नि-भन, भय, युज, रम, मा-गह, वञ्च, मलह, नाह, सेव, नि हण, हुण, एते गमादय ।

२ गिण्ह, गन, घात, च्छुभ, युन, दुह, दह, पास, पूत्र, भभ, भव, भुज, रम, धा राह, विद, मनह, माह, मित्र, सेव, हुण, एते गिरहादय ॥

मे तरस्य ॥१३३३५॥

तरवातोरादेरकारस्य वृद्धिः स्यान्मप्रत्यये । तारिम ॥

तव्वे धो ॥१३३३४॥

त्युगधातोश्चो इत्यादेशः स्यात्तन्वप्रत्यये । धोयञ्च ।

आतो टो वा ॥१३३३५॥

आपूर्वकृदाधातोश्चप्रत्ययो वा स्यात् । आइञ्ज, आदिञ्ज,
आदेञ्ज, आयागिञ्ज ॥

च्युभदुहभुजसिचाना डे ॥१३३३६॥

ण्यमिदुतोर्वृद्धिः स्याद्दे परे । छोब्भ । दोब्भ । मोब्भ ।
वा० (भुजस्य डाकारवक्तव्य) । जोग्ग ।

पाद्वसस्य डे दधयो ॥१३३३७॥

पातरस्य द्वसधातोर्दकारधकारयोर्दकारः स्याद्दे । दुप्परस ॥

डये सदो धो ढ ॥१३३३८॥

सदः परस्य धाधातोरादेर्दकारः स्याद्विप्रत्यये परे । सड्ढिय ॥

सुदुभ्यां च ॥१३३३९॥

आभ्या परेभ्या धातुभ्यो उप्रत्यय स्याद् भावकर्मणो ।
दुन्दरो । दुप्पसो । सुलहो । दृसहो ॥

नेर्ध ॥१३३४०॥

नेवाणोर्धप्रत्यय स्यात्कर्मणि । विणेश ॥

विदस्य ज ॥१३३४१॥

अक्षोपगाया ज स्याद् डप्रत्यये । वा० (विदाङ्गो गिद-
घक्तव्य) वेञ्ज ॥

मे लुणस्य ला ॥३१३०॥ ;

लुणधातोर्ला इत्यादेशः स्यान्मप्रत्यये । लाडम ॥

वसात्तव्वस्य ॥३१३१॥

अस्मात्परस्य तत्र्यप्रत्ययस्येडागमो वा स्यात् । वमित्प, पत्थण ॥

सलहस्य सघो डे ॥३१३२॥

सलहधाताः मयादेशः, स्याद् डप्रत्यये । सग्य ॥

सिचस्य को णिच्च उ ॥३१३३॥

अस्योपधायाः कसारः स्याद् डप्रत्यये टप्रत्ययो णिच । अभिनेक ॥

नर्हणस्य ह ॥३१३४॥

ने परस्य णधातोर्नादेशः स्याद् डप्रत्यये पर । निर्शो ।

सणिञ्जहरस्य हेञ्ज ॥३१३५॥

हरधातोर्णिञ्जप्रत्ययमन्तिम्यहेञ्ज इत्यादेशः स्यात् । हेञ्ज ॥

हुणस्य ह्य ॥३१३६॥

अस्य धानार्चिवादेशः, स्याद् डप्रत्यये । ह्य ॥

होस्तव्वस्येव्य ॥३१३७॥

होधातोः परस्य तत्र्यप्रत्ययस्येव्य आदेशो वा स्यात् । होड्य, होप्य ॥

॥ इति कृदन्ते भारतमप्रकिणा ॥

मे तरस्य ॥१३३५॥

तरबातोरादेरकारस्य वृद्धिः स्यान्मप्रत्यये । तारिन् ॥

तव्वे धो ॥१३३६॥

त्युगाघातोस्यो इत्यादेश स्यात्तद्वप्रत्यये । धोयञ्च ।

आतो ढो वा ॥१३३७॥

आपूर्वकदाघातोरेज्जप्रत्ययो वा स्यात् । जाइज्ज, जादिज्ज,
जादेज्ज, आयाजिज्ज ॥

च्लुभदुहभुजसिचाना डे ॥१३३८॥

प्पामिदुतोवृद्धिः स्याद्दे परे । छोच्च । दोच्छ । नोज्ज ।
वा० (भुजस्य डायावृक्तयः) । जोग्ग ।

पाद्वसस्य डे दधयो ॥१३३९॥

पातरस्य द्वसघातोर्दकारघकारपोर्दकार स्याद्दे । दुप्परस ॥

इये सदो धो ढ. ॥१३४०॥

सद परस्य धाघातोरादेर्दकार स्यादियप्रत्यये परे । सड्ढिय ॥

सुदुभ्यां च ॥१३४१॥

आभ्या परेभ्या धातुभ्यो उप्रत्ययः स्याद् भावकर्मणो ।
दुम्दरो । दुप्पस्तो । सुल्हो । दूसहो ॥

नेर्ष ॥१३४२॥

नेवातोर्षप्रत्ययः स्यात्कर्मणि । विणेय ॥

विदस्य ज ॥१३४३॥

अस्योपगया ज स्याद् डप्रत्यये । वा० (विदाङ्गो निद-
वक्तय) येज्ज ॥

मे लुणस्य ला ॥३१४३०॥

लुणधातोर्ला इत्यादेशः स्यान्मप्रत्यये । लाडम ॥

वसात्तव्यस्य ॥३११२७॥

अस्मात्परस्य तव्यप्रत्ययस्येडागमो वा स्यात् । वसित्वा,
घन्था ॥

सलहस्य सघो डे ॥३१४३१॥

सलहधातोः सघादेशः स्याद् डप्रत्यये । मग्र ॥

सिचस्य को णिच्च ड ॥३१४३६॥

अस्योपधायाः ककारः स्याद् डप्रत्यये डप्रत्ययो णिच्च ।
अभिमेक ॥

नेर्हणस्य ह ॥३१४३२॥

नेः परस्य हणधातोर्हदेशः स्याद् डप्रत्यये परं । निर्हो ।

सणिज्जहरस्य हेज्ज ॥३१४३३॥

हरधातोर्णिज्जप्रत्ययमलितस्य हेज्ज इत्यादेशः स्यात् । हेज्ज ॥

हुणस्य हव ॥३१४३४॥

अस्य धातार्हवादेशः स्याद् डप्रत्यये । हव ॥

होस्तव्यस्येव्व ॥३१४३५॥

होधातोः परस्य तव्यप्रत्ययस्येव्व आदेशो वा स्यात् ।
होडन्, होयन् ॥

॥ इति कृदन्ते भावकर्मप्रवृत्त्या ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

अथ कृदन्ते भावार्थप्रक्रिया ॥

भावेऽणदाणणातय ॥४१३१॥

घात्वर्थस्वरूपे भावे वाच्ये वातुभ्योऽण् अन आ ग गा-
तिप्रत्यया स्युः । तत्र, 'ग्राणातिप्रत्ययान्ता नित्पञ्चान्दिद्वा ।
अयकारा । आकखेया । अयगरा । अर्द्धिभगो, अर्द्धभा । अ-
णुप्तेज । अर्द्धगण । उवजण । पञ्चुयासणा । पती ॥

अप्पाह्हाभ्या णि ॥४१३२॥

आभ्या भावे णिप्रत्ययः स्यात् । अप्पाह्णी । णी ॥

आसे परयोर्वचो वा ॥४१३५॥

वेः परस्य परस्पर्शस्य पकाररेफयोः क्रमेण चकारच-
कारौ वा भवतोऽकारप्रत्ययान्तासधातौ परे । विचसांसो, वि-
चजासो, विपरियासो ॥

अत्यभिष्पाभ्यामयति ॥४१३२९॥

अति-अभिष्पाभ्या परस्येगतोरयादेशः स्यादति परे ।
अच्यो । अभिष्पाओ ॥

वा णे ॥४१३२४॥

अहेः परस्येधानारयादेशो वा स्याण्णप्रत्यये परे । अ-
ज्जयण । पत्ते,

अहेर्ज्ञो दीर्घा धातौ ॥४१३२५॥

अहेर्ज्ञोऽय इकार इधातौदीर्घः स्याण्णप्रत्यये । अ-
ज्जयण ॥

इधाड्ढो वा ॥१३३१॥

इधात्परस्य तिप्रत्ययस्यादेर्वा वा स्यात् । इड्ढी, इड्ढी ।

उंटादिभ्यो डिः ॥१३३३॥

एभ्यो डिप्रत्ययः स्याद्भावे । आउट्टी । अणुकड्डी । प
घडो । विसोही । सोही । उपगया इत्यधिकृत्य,

प्राउणस्य रो णे ॥१३३५२॥

पापूर्वकस्योणधातोस्वधाया रेफः स्याण्णप्रत्यये परं ।
पाउरणे ॥

उसस्याति ॥१३३७६॥

आतः परस्योसधातोस्वधाया द्वित्व नित्य स्यादप्रत्यये
जाउरसो ॥

खिञ्जादिभ्य इय ॥१३३९३॥

एभ्य इयप्रत्ययः स्याद्भावे । जीक्षि । तुरिय । गिञ्जिय
चरिया । जागरिया ॥

करस्येडिये ॥१३३९४॥

करधातोरादेरकारस्येकारः स्यादिगप्रत्यये । किरिया ॥

आनिपेभ्यो लोपो र ॥१३३९५॥

एभ्यः परस्य ऊरधाता रफस्य लोपः स्यात्तो परं ॥

* उट्ट, रुड्ट, कट्ट, गिञ्ज, उड्ढ, उत, मुञ्ज, एत उट्टदय ॥

२ खिञ्ज इय, चर वाग, जीम, तु एत खिञ्ज-उ

आतस्तौ वा ॥११३१५॥

आत' परस्य कस्यानोरादेरकारस्येकारो वा स्यात्तिप्रत्यये ।
आगिइ, आकिड, आकिनी, आगती ॥

निपाभ्या उस्तेरादे ॥११३१७॥

निपप्रप्रकरभातो परस्य निप्रत्ययस्यादेर्देकारो वा स्यात् ।
नियदी, नियनी । पगटी, पगती ॥

पाओरो करेऽणयो ॥११३१७॥

पाउञ्जन्दस्योकारान्नादशः स्यादणप्रत्ययान्तकरभातो
पर । पाओकरणा । पाजाओरो ॥

उवादुपकरणे ऋरोऽन्ते ॥११३१८॥

उवात्परस्य करभातो ऋपर इत्यादेशः स्यादप्रत्यये ।
उवऋरो ॥

अवात्कसस्याणि को ङि ॥११३१९॥

अवात्परस्य कस्यानोरादेर्ङित्व स्यादणि । अचक्षसो ॥
ने कमादिभ्य ॥११३१९॥

णभ्य' परस्य तिप्रत्ययस्य तकारस्य ङः स्यात् ॥

द्वोत्कसयोस्तौ ॥११३१९॥

' द्वावातान्द' परस्य कस्यानाश्चादेरकारस्येकार' स्यात्ती ।
ठिनी । उकिदी ॥

उदोऽन्ति द्विरनिट् ॥११३१९॥

उद' परस्य कस्यानोरिडागमाभावे उपगया द्वित्व वा
स्यादप्रत्यये । उद्वरिसो, उद्वस्तो, उद्वसो ॥

कीरस्य णमाणयोर्ह्रस्व ॥४।३।२४॥

अस्य धातोरीकारस्य ह्रस्वः स्याण्णमाणप्रत्यययोः । कि-
रण । विकिरण ॥

सकुचाँदिभ्यो णाणो णित् ॥४।३।३२॥

एभ्यः परौ णाणप्रत्ययौ णितौ भवतः । सकोचणा । नि-
फस्त्रेवण, निफस्त्रेवणा । खोभण, खोभणा । देसण, देसणा ।
घोहण, पयोहणा । मोयण । अवसाण । सोधण । ससोधण ॥

सम कुचस्य णे ॥४।३।३१८॥

समः परस्य कुचधातोरनुस्वारस्य लोपः स्याण्णप्रत्यये ।
सकोचण ॥

कुज्झस्याणयोः ॥४।३।३१॥

कुज्झधातोर्ज्झयोर्ह्रस्वः स्यादण्णप्रत्यययोः । कोहो, को-
हण ॥

इदिणयो निखक्किणाचिणानामयति ॥४।३।३४॥

ण्णामिस्कारस्येणस्य चायादेशः स्यादप्रत्यये । खओ ।
कओ । विक्कओ । चओ । अचओ ॥

विखसाभ्या डाय ॥४।३।६॥

आभ्या भावे डायप्रत्ययश्च स्यात् । खाओ । साओ ।
ववसाओ ॥

× सम्-कुच, कुज्झ, नि-क्किण, कुभ, दिम, बुग्ग, अव स, विज,
विस, सुम, एते मन्वाद्य ॥

आत म्प्रियत्रस्य कखयोर्ण ॥४१२३२॥

आत. परस्य म्प्रियत्रधातोः कखयोर्ङकारादेशो वा स्या-
पणप्रत्यये ॥

आत्रिभ्या म्प्रियत्राद्वा ॥४१३३३॥

आत्रिपूर्वकात्प्रियत्रधातोः परा णणाप्रत्ययो, शिर्ता वा
भक्त । आहेवग, आरुवेरण, अम्प्रियत्रवण । विस्त्रेवण, म्प्रि-
म्प्रियत्रवण ॥

सम, खुभस्याति ह ॥४१३६४॥

सपूर्वकस्य खुभधातोरुपधाया हकार, स्यादप्रत्यये । स-
खाहो ॥

तो गमत्पुणरमसरसुणहणाना लोप ॥४१३६५॥

एषामुपधाया लोप, स्यात्तोपर । आगटे । रती । विरती ।
सई । सुई । पडिसुती । हनी । उवद्धती । गुई ॥

गेहो गिज्झस्य ॥४१३१२३॥

गिज्झधातोर्गङ्गादेश स्याद्गिप्रत्यये । गेही ॥

समो गोवस्य फ ॥४१३१५४॥

सपूर्वकस्य गोवधातोरुपधाया, फ स्यादति परे । सगोफो ॥

नेर्घातस्यादे ॥४१२३३॥

नेः परस्य घातधातोरार्ङ्कारो वा स्यादप्रत्यये । विनिहा-
तो, विनिघाना ॥

आनि गस्य लोप ॥३११६५॥

अस्य धातोर्गङ्कारस्य लोपो वा स्यादप्रत्यये ॥

आति चिगिच्छस्य ॥१३३७॥

आप्रत्यये परे चिगिच्छधातोरादेश्चिच्छिर्चा स्यात् । तेडच्छा,
तेगिच्छ । वितिगिच्छा ॥

चिणस्याणयोगिणम्याय ॥३११६६॥

चिणधातोरिणस्यायादेशः । स्यादणप्रत्यययोः परयोः । च-
यण । उचयण ॥

च्यदादाकृ ॥४३१५॥

चयधातोराकृप्रत्ययोऽपि स्यात् । अपिशब्दाव्यथाप्राप्तम् ॥
आदेरिराक्रे ॥४३१६॥

आकृप्रत्यये चयधातोरादेरकारस्येकारः स्यात् । चियागो,
चियाओ, चाओ ॥

जुञ्जात्तश्च ॥४३१७॥

जुञ्जधातोर्भावे तप्रत्ययश्च स्यात् । जुद्ध, जुञ्ज ॥

जोयस्य तौ यलोपश्च ॥४३१८॥

जोयधातोराकारस्य ह्रस्वो यलोपश्च त्तिप्रत्यये । जुई,
जुती ॥

त्थरथवयोर्वा योऽनि ॥४३१९॥

अनयो रूपभाषा यकारो वा स्यादप्रत्यये । उत्थओ । थओ,
थनो, थवण ॥

उदस्यभस्य खंभ ॥४३१९२॥

उदः परस्य धभधातोः खभादेशः स्यादप्रत्यये परे । उ-
फलभो ॥

दिस-पा-भुज-लभ-वञ्चाना स्वार्थेच्छायां द्विदिम्प्या-
पिवासा बुभुक्त्वा लिच्छा-वित्रक्त्वा. ॥४३३१॥

एषा धातूना स्वस्वार्थेच्छायामर्थे ण्ते निपात्यन्ते । दि-
दिक्त्वा । पिवासा । बुभुक्त्वा । लिच्छा । वित्रक्त्वा ॥

धमस्य णाप्रयोर्मस्य ॥४३३२॥

धमघातार्मस्य द्वित्व स्यात् ण आवप्रत्ययो । धम्मण ॥

उदो दीर्घो णे ॥४३३३०॥

उद्' परस्य धमधातोर्दीर्घोऽन्तादेशः स्यात् णप्रत्यये । उ-
द्धमाण ॥

धरस्य धि ॥४३३२१॥

धरधातावरस्येसादेश स्यात्तिप्रत्यये । धिर्द्, धिती ॥

उपसर्गाद् ॥४३३४॥

उपसर्गपूर्वकाद्वाधातोर्दिप्रत्ययः स्याद्भावे । निही, निधी ।
विधी । विही । सधी । समाधी, समाही ॥

अहेरुवादाणि ॥३३२११॥

अहिपूर्वकोवपूर्वकस्य पञ्चधातोः ष्यादेशः स्यादधि परे ।
अज्जकोत्थाओ ॥

आतो जयोलोपस्तौ ॥३३२१२॥

आत' परस्य पञ्चधातोर्जकारयोर्लाप' स्यात्तिप्रत्यये परे ।
आपनी ॥

पयभजरुजानां ग. ॥४१३१५६॥

ण्यामुपधाया गकारो वा स्यादणि परे । पागो । पलिपा-
गो । पियगो । भागो । विभागो । रोगो ॥

फासस्य ह्रस्वश्च ॥४१४१५६॥

उपसर्गरहितस्य फासधाताः सकारस्य रिडागम आका-
रस्य ह्रस्वश्चाप्रत्यये परे । फरिसो ॥

भयोऽतव्यमाणेषु ॥३११११७॥

धीहधातोर्भय इत्यादेशः स्याद् अ तत्र-माणप्रत्ययेषु प-
रेषु । भय ॥

भणात्तेः ॥३११२२॥

भणधातोः परस्य तिप्रत्ययस्येडागमः स्यात् । भणिती,
भणिई ॥

भुजस्यानुस्वारलोपश्च ॥४१३१५७॥

भुजधातोर्नुस्वारस्य लोपश्चकाराक्षुपधाया गकारादेशः
स्यादणि परे । भोगो । उवभोगो ॥

उदो मज्जस्याऽऽतयोऽदत्त ॥४१३१२६॥

उत्पूर्वकस्य मज्जधातोराद्रेरकारस्योकारो वा स्यादाप्रत्यये
तप्रत्यये च । उम्मुज्जा, उम्मज्जा ॥

आ मन्नात्करणे ॥४१३१७॥

मन्नधातोः करणेऽथ आप्रत्ययः स्यात् । मन्ना ॥

आऽणुपेभ्यो मिलो ष्वा णे ॥४१३१३५॥

ण्यः परस्य मिलाधातोर्व्यो इत्यादेशः स्यात् णप्रत्यये
परे । अणुव्याण् । अत्राण् । पत्र्याण् ॥

मुचाखण् अलोपश्च ॥४३३॥

मुचप्राना रणप्रत्यय स्याद्भावे धानोरकारस्य लोपश्च ।
माकला । मायण ॥

आतो मुसस्याणयोर्मरिस ॥४३४०॥

आपूर्वकस्य मुसप्रानार्मरिसादेश स्याद् अणप्रत्यययो ।
आमरिसो, आमरिमण ॥

वेरति वीमस ॥४३४१॥

वे परस्य मुसप्रानार्वीमस इति निपात्यतेऽति परे ।
वीमसा ॥

रजस्य जयो ॥४३४५८॥

रजप्रानार्जकारयार्गकार' स्यादणि । गगा ॥

णे रग ॥४३४५९॥

रजप्रानार्णप्रत्यये रगादेश स्यान् । रगग ॥

रुभम्य रोह ॥४३४६७॥

रुभप्रानो रोहादेश स्यादनिप्रत्यये परे । ओरोहो ॥

द्वयनिभ्या रिचम्य ॥४३४६०॥

आभ्या परस्य रिचयानोरुपाया गकारादेश स्यादण्-
प्रत्यये । चडरगो ॥

लाउ सान ॥४३४७५॥

अप्रत्ययसहितस्य लिपप्रानोलाउ इत्यादृगो वा स्यात् ।
लाऊ ॥

अन्याभ्या वा णे ॥४३४७६॥

अनुआपूर्वकस्य लिपप्रानालेतादेशो वा स्यात् णप्रत्यये ।

अनुलेखण, अनुलिपण । अलेखण, आलिपण ॥

द्विष्यस्य णतयोर्लेली ॥४३१५१॥

द्विष्यधातोः क्रमेण ले ली इत्येतावादेशौ स्तो णप्रत्यय-
तप्रत्यययोः परयाः । लेग ॥

वत्तस्य डो ॥४३१२०॥

अस्यादेरकारस्येकारा वा स्याद्धिप्रत्यये । वित्ती,
घत्ती । आवित्ती, आघत्ती ॥

निव्वरवरसयोम्नौ ॥३११७४॥

निरः परयोर्वरवरसधात्वोररम्योसादेशः स्यात्तिप्रत्यये ।
शिम्बुर्त्तं, णिव्वुनी । वुष्टी ॥

अवपरिभ्यामृभो वगस्य ॥४३३३६॥

आभ्या परम्य वसधातोःरुम इत्यादेशः स्याणप्रत्यये ।
अवऊसण । पञ्जमण ॥

वेर्विचस्य कोऽणि ॥४३३५५॥

वे. परस्य विचधातोरुपधायाः कादेशः स्यादणि परे ।
विवेगो, विवेको ॥

त्रिजस्याणणयो ॥४३३६१॥

त्रिजधानोरुपधाया गकारोऽणि णे च । वेगो । उव्वेओ,
उव्वेगो । मवेगा, मवेगण ॥

आति पाद् व्वयस्य ज ॥४३३६३॥

पर्वकव्यधातोरुपधाया ज्वादेशः स्यादाप्रत्यये । पव्वज्जा ॥
सज्जस्य जयोगौ ॥४३३४३॥

सज्जधातोर्ज्ज्वादेशः स्यादप्रत्यये इम-

त्यये च । सगो । उस्तगो । ससगो ॥

आणिज्जयो. सलहस्य सिलाहसलाहो ॥४३४४॥

सलहधातोः क्रमेण सिलाहसलाहादेशो स्त आप्र-
त्यये णिज्जगत्यये च परे । सिलाहा, सलाहा ॥

सासस्थात् ॥४३२०॥

सासधातोराकारस्येकारो वा स्यात्तौ परे । सिद्धी । अणु-
सिद्धी । अणुसिद्धी ॥

सिचस्य सेक. ॥४३४५॥

सिचधातोः सेकादेशः स्यादप्रत्यये । सेत्रो, अभिसेत्रो ॥

ईत्त सिलीसस्यैत् ॥४३४६॥

अस्थेकारस्येकार. स्यादप्रत्यये । सिलेसो ॥

सुणस्य सवो णे ॥४३४६॥

सुणधातो. सवादेशः स्याणप्रत्यये । सत्रण ॥

सोयस्य वा ॥४३६२॥

सोयधातोश्फभाया गकारादेशो वा स्यादप्रत्यये । सोगो,
सोत्रो ॥

हणाच्चाड् ॥४३११॥

हणधातोर्भावे चाडप्रत्ययः स्यात् । हच्चा ॥

उपसर्गाद्धणस्याऽऽति ह ॥४३४८॥

उपसर्गात्परस्य हणधातोर्हदेशः स्यादाति परे । पडिहा ।
विनिहा ॥

हिसाद् धा च ॥४३१२॥

हिम्धातोर्भावे याप्रत्ययोऽपि स्यात् । हिसया, हिमा ॥

ॐ

सूत्रपाठः ॥

१५२ -

प्रथमोऽध्याय ॥

प्रथम पाद ॥

१ अभाइईउऊएओ स्वरा* ॥ २ कखगघड चउजझप्र
 टठडढण तथवधन-पफभभम परलयसप्त व्यञ्जनानि ॥ ३ अ-
 इउ ह्रस्वाः ॥ ४ आईऊदीर्घाः ॥ ५ वर्णोपरि चिन्दुरनुस्वारः ॥
 ६ स्वराणामन्त्यष्टि* ॥ ७ अन्त्यात्पूर्व उपधा ॥ ८ अप्रयु-
 ज्यमान* सफल इत् ॥ ९ ड प्रत्ययादिः ॥ १० स्वारानन्त-
 राणि व्यञ्जनानि सयुक्तम् ॥ ११ अधातुप्रत्ययोऽर्थवन्नाम ॥
 १२ कृत्तद्विर्ता च ॥ १३ उदन्मिदिणेह्य णदतोदिङितो स्ता
 णम्भोसव. सुप् ॥ १४ क्रियायामञ्चादयो घामव. ॥ १५ आ-
 यान्ताश्च ॥ १६ ऌं डं प्रथममध्यमोत्तमा ॥ १७ एकप्रचन-
 षहुवचने ॥ १८ सुपश्च ॥ १९ अचयम् ॥ २० अहादय ॥
 २१ अत्यादयश्च ॥ २२ अमादितद्वितान्ता ॥ २३ हेतुस-
 म्यन्प्रकृदन्ताश्च ॥ २४ समासेऽमन्ता ॥ २५ इकारान्ता दि-
 स्यादय. ॥ २६ करणप्रयोजक. कर्त्ता ॥ २७ क्रिया कर्त्तु-
 रिष्ट कर्म ॥ २८ अभेदान्वयि च ॥ २९ कर्मयुगविप्रक्षित
 चापादानादिभि. ॥ ३० ध्यापारवत्करणम् ॥ ३१ कर्मान्वये
 नेष्ट सम्प्रदानम् ॥ ३२ विभागेऽवधिरपादानम् ॥ ३३ आ-
 श्रयोऽधिकरणम् ॥ ३४ अनेक नामैकार्थे समास ॥ ३५-
 आदेदोतामदिदुतो ह्रस्वा. ॥ ३६ अदिदुतामादेदोतोऽष्टि ॥
 ३७ अदानाधिदीनाबुद्धनी स्वर्गा ॥ ३८ व्यञ्जनेषु प्रथमि

तीययोस्तृतीयचतुर्थयोश्च प्रथमतृतीयौ ॥ ३६ समानयोर्दि-
रोधे परम् ॥ ४० षष्ठ्या अन्यस्य ॥ ४१ विशेषण तदन्त-
स्य ॥ ४२ अनेकवर्गसित्त्वस्य ॥ ४३ टकितावाच्यन्तयोः ॥
४४ एकस्मिनेकवचनम् ॥ ४५ तदन्यस्मिन् बहुवचनम् ॥
४६ चतुर्थ्या न बहुवचनम् ॥

द्वितीय पादः ॥

१ बहुलम् ॥ २ स्वरयोरव्यवधाने प्रकृतिभावा लोपो वैरु-
स्य ॥ ३ तदभावे सन्निः ॥ ४ एकः पूर्वपरयोः ॥ ५ समानयोः
पूर्वस्य स्वर्गः ॥ ६ वृद्धिरतः स्वर परस्य ॥ ७ स्वर्णे दीर्घः ॥
८ वेरितास्तेरतीः ॥ ९ इदीदुदूनामस्वर्णे पूर्वः ॥ १० तरहेभ्य-
श्च जज्ञाः ॥ ११ उद्गुर्निर्वाना रुयुक्ते ॥ १२ रुयुक्ते ह्रस्वः ॥
१३ पत्तादिषु नित्यम् ॥ १४ आदिदुद्गुभ्यः स्वरे सुपि पूर्वस-
वर्णः ॥ १५ पितुप्रभृतीनामास्त्यात् ॥ १६ अत्यरोः ॥ १७
अरोमि ॥ १८ अतोऽस्त्रिया हिस्तोतः कचित् ॥ १९ स्तस्य
घा ॥ २० अहे व्यञ्जनस्य परस्वर्णः ॥ २१ घयाणामव्यव-
धाने पूर्वस्य लोपः ॥ २२ समश्च ॥ २३ अर्धस्य सयुक्तस्य ॥
२४ उपसर्गस्य दीर्घात् ॥ २५ निरः क्तस्य ॥ २६ अभेद्ध-
स्येज्जे ॥ २७ क्तचिणतरपञ्जानां द्वितीयः ॥ २८ आतो
ज्ञवस्य नित्यम् ॥ २९ नस्ते दीर्घात् ॥ ३० न्तीञ्जयोः पवि-
ष्णाभ्याम् ॥ ३१ उत. पितुप्रभृतिभ्यो उडरमायामन्त्रणे ॥
३२ तारादा लोपश्चारस्य ॥

तृतीय. पादः ॥

१ खुडुस्य के दीर्घः ॥ २ इः किरणभुजगयोः ॥ ३
चरमे रस्य ॥ ४ नगिगाम्यादेः स्वरस्य ॥ ५ उर्मत्युल्लिगस्य ॥

६ उपधायां ॥ ७ अश्रिक्त्रियद्वादीनाम् ॥ ८ आस्तबूलस्य ॥
 ९ पुरुषे द्वितीयास्योत इः ॥ १० वेदालिम्बिदयोस्त ॥ ११-
 वृक्कलस्य द्विह्रम्यश्च ॥ १२ जानञ्छ्रादस्येते ॥ १३ णस्य
 षस्य ङुरिये ॥ १४ उदृतोरोदुता लस्य द्वि. कुतृहले ॥ १५
 वईत ऊदोता ॥ १६ विच्छ्रिये चांऽनुस्वार. ॥ १७ उसियस्य ॥
 १८ इद्विनीहितया वृप्रभृतिभ्य. ॥ १९ पडेरेंकेन समासे
 दीर्घ ॥ २० ण्यं कात्पूर्व' परो या ॥ २१ सण्ढादीनामुत्त-
 रपदे ॥ २२ जादयो व्यञ्जनान्ता ॥ २३ कोरादीता ॥ २४
 णित्यादिहरस्य घृद्धि' ॥ २५ ण्माणयोर्दिसस्य प्रेक्षणे ॥ २६-
 सडि भुजस्य ॥ २७ रुदस्यान्ततिन्तिहिमाणेषु ॥ २८ दो
 चः ॥ २९ णुक्करादीना ल्यादी ॥ ३० गिण्हस्य स्वार्थे ॥ ३१-
 मुचस्य तिन्निमि च्छ्रगणत्तुतृणेषु ॥ ३२ आतो ऋम्य ति-
 त्ताकेषु ॥ ३३ आतस्तुडस्येज्जे ॥ ३४ णुल्लस्येते ॥ ३५ मे
 तरस्य ॥ ३६ च्छ्रुभद्रुहभुजमिचाना डे ॥ ३७ आतिचिगि-
 च्छस्य ॥ ३८ निराऽभ्ययानृदराणाम् ॥ ३९ एत्वोरस्य रुचे ॥
 ४० पितुप्रभृतीनामि. ॥ ४१ सात्पञ्चस्य ॥ ४२ पुञ्चस्य
 पा ॥ ४३ जतद्गयामनन्तरस्य ॥ ४४ ओर्जसादीनामुत्तरपदे ॥
 ४५ चरेऽहेरा ॥ ४६ दियानिस्पोरञ्जोत्तरपदयो ॥ ४७ जा-
 णात्पाणस्योत् ॥ ४८ ओदणादारस्य ॥ ४९ अवद्गस्यघा ॥
 ५० छवेरिये दीर्घः ॥ ५१ उउवरस्योनो लोप. ॥ ५२ ईरु-
 द्दस्य मुहे ॥ ५३ अच्छेर. ॥ ५४ णकार्यकाना दसपण्णण-
 उद्दुपु दीर्घ' ॥ ५५ द्वाट्टयोश्च ॥ ५६ तेरे' ॥ ५७ चनोरस्त
 पूर्वस्य ॥ ५८ चो. सदयावाचके ॥ ५९ तरस्य के ॥ ६०
 अत्यमिण्णम्येये ॥ ६१ निगसिरस्यादेरति ॥ ६२ अदणारु-
 तोय ॥ ६३ अजिनम्येताऽणि ॥ ६४ पडिहार्या आन ण. ॥

६५ ममस्येदिययोः ॥ ६६ इति सङ्ख्याया ह्रस्वः ॥ ६७ जु-
 वाणस्यातो वस्य द्विर्वा ॥ ६८ एदरिपुरयोर्वधे ॥ ६९ कल्ल-
 णस्योत् ॥ ७० अद्वादीना मधे ॥ ७१ दिस्ते पूर्वस्याति ॥
 ७२ एदिमस्य ॥ ७३ ईच्च कस्य ॥ ७४ इदेतस्य ॥ ७५ इमा-
 त्तस्य कखः ७६ समानाच्छः ॥ ७७ इमो लोपो वा तोहु-
 णादिसेषु ॥ ७८ कादेः ॥ ७९ आभोसादोसहे रोसस्य ॥ ८०
 तवि दुहो ह्रस्वः ॥ ८१ जहस्तिमाणणिल्लेषु ॥ ८२ उत्कस्य
 तोत्थरिसु ॥ ८३ इणभादीनामेवे दीर्घः ॥ ८४ दलस्य हे ॥
 ८५ मिलस्य ये ॥ ८६ पात्तधि वेः ॥ ८७ उतः सुस्तुस्स्या-
 न्त्यस्य ॥ ८८ उत्तिणस्य मौ ॥ ८९ णति दो ह्रस्वः ॥ ९०
 हेर्माः ॥ ९१ आत इत् ॥ ९२ पायच्छः ॥ ९३ नेर्जमस्य ति-
 न्तितासु ॥ ९४ पस्योणदेज्जागटिसवणासु ॥ ९५ सुत्ते वा ॥
 ९६ एति समुदो धारस्य ॥ ९७ लोलस्य स्ते ॥ ९८ द्वश्च ॥
 ९९ अपेरेरेति धि ॥ १०० दो रुहस्योतो दीर्घः ॥

चतुर्थ पाद ॥

१ दोहो घः ॥ २ मोऽनुस्वारोऽवसानव्यञ्जनयोः ॥ ३ स्वरे
 घा ॥ ४ तस्य सर्वायपञ्चमः स्पर्शेषु ॥ ५ उदः सम्भ्रः ॥ ६ झ-
 धभेभ्यस्तस्य घः ॥ ७ सात्थः ॥ ८ अस्तादिषु संयुक्तस्या-
 दिर्ध्वयोर्लोपदीर्घा ॥ ९ णतः कारेल्लस्येयः ॥ १० अनादेरस-
 युक्तस्य को गयो ॥ ११ घातूनां कण्यादीनाम् ॥ १२ वज्जा-
 दीना घस्योस् ॥ १३ पज्जादीनां पोवः ॥ १४ धादीना धभ-
 योर्हः ॥ १५ मिलेच्छे च्छस्यक्खुः ॥ १६ एतोऽनुताविलयो-
 र्लोपः ॥ १७ पज्जाये ज्जायस्य रियागः ॥ १८ मत्तिये तयोष्ठी ॥
 १९ तत्थस्य तहः ॥ २० गचजनदा यः ॥ २१ बुधादीनां

धस्ये ह. ॥ २२ नो ण सर्वत्र ॥ २३ परिहे परया कर्त्ता ॥
 २४ आतपादाना पश्य च ॥ २५ पिपीलिनाया अनादे. ॥ २६
 पुडपुरयास्तरपदयोरादे. ॥ २७ पउमस्य पोम्म ॥ २८ य
 जाज्ज ॥ २९ रिओरुउ ॥ ३० जुत्तिट्टिले च ॥ ३१ जापिले
 चस्य ॥ ३२ जुवलनाय. ३३ उरिममस्य सान. ॥
 ३४ परिवार वरयार्थला ॥ ३५ दिवसे वसयार्थला ॥ ३६ उ
 म्मिणपसिणया म्मिणस्य ण ॥ ३७ अम्मिलेसे सस्य बिरश्चे
 त ॥ ३८ इलालास्य ॥ ३९ महरट्टे हरयार्थल्य ॥ ४०
 मणियमश्चरस्य च्छरा यमो लोप ॥ ४१ यम्य चर ॥ ४२
 दकस्य द ॥ ४३ महममानयो स ४४ णरपदस्य णण्फ्य.
 सात् ॥ ४५ अहम्य. ४६ तिपदे दस्य तलोपा ॥ ४७
 खधावाचारस्यावस्य लाप ॥ ४८ पायन्स्योऽगमणे यस्य वस्य
 यययाश्च ॥ ४९ अयोऽयोर्वस्य ॥ ५० आगतारस्यागार
 आरस्य ॥ ५१ ह्योरगन्तार ॥ ५२ इज्जाया णसस्येस ॥
 ५३ विहयणाभ्या पत्त फमा ॥ ५४ उत्तेयस्य ॥ ५५ पाय
 म्यमूले यस्य ॥ ५६ दिवड्ढाड्ढाड्ढाड्ढा साद्धकक्यत्रयेषु ॥
 ५७ असा पस्य फ ॥ ५८ उगे गस्य ॥ ५९ चत्तालीसस्य
 यालालामा ॥ ६० दोर्या ॥ ६१ या म्मयार्थके ॥ ६२
 कुयादमे ॥ ६३ सद्वर्ष ॥ ६४ पणाळोप ॥ ६५ सत्तरेत्तश्च ॥
 ६६ चतुरचुलावर्माती ॥ ६७ उस्य मारदमे ॥ ६८ मत्तस्य
 धामादा ॥ ६९ सीर्गाले ॥ ७० दसस्य रला ॥ ७१ अट्टात्स-
 स्य ॥ ७२ अट्टे हस्य टा यालयालीसयो ॥ ७३ णकस्याणे
 अज्जण' समुदिनस्य ॥ ७४ शेर शीरपियानामिज्जे थयपा ॥
 ७५ इये णायम्य णेया ॥ ७६ उट्टिरय या ॥ ७७ अम्मिणया
 ण्णस्यामगि ॥ ७८ इये सिलेसस्य सेम. ॥ ७९ जनि पट्टिम

स्य पञ्चन्त्रिंशत्पञ्चतिस्यमो ॥ ८० रातेरुत्तरपदस्यात् ॥ ८१ आ-
 न्मन्नस्य च ॥ ८२ जसादिभ्यो वा ॥ ८३ शातेश्च ॥ ८४-
 वम्भस्य युस्मिन्ते ॥ ८५ पङ्कटादीना सजाया दीर्घः ॥ ८६-
 येरधीरस्तृहायानामेरे रायानामेज्जः ॥ ८७ सफले फस्य ङः ॥
 ८८ सुकुमारस्य सुगमलः ॥ ८९ उगालादिभ्यो भवस्या-
 देङिः ॥ ९० दिसभ्य रलावति ॥ ९१ ईत्तादिभ्यः ॥ ९२ ति-
 षस्य वा ॥ ९३ दोनिर्डीपतिषतीत्येषु ॥ ९४ तेरश्चणि च ॥
 ९५ सञ्चस्य सो दे ॥ ९६ जागस्यादेर्यः ॥ ९७ आतो दह-
 स्य ड ॥ ९८ सहस्थास्वादे दगोस्तो य ॥ ९९ आता दीव-
 स्य दो लः कणतेतेषु ॥ १०० पादिञ्जे ॥ १०१ वस्ययो वा ॥
 १०२ नेः कसस्यादेर्यः ॥ १०३ सेतस्य च्छः ॥ १०४ गिह्-
 स्य घिसुः १०५ णिचे चयोस्तिवः ॥ १०६ गिहस्य गहघरह-
 राः ॥ १०७ भेमजस्य ङः ॥ १०८ परिवाट्वा डः ॥ १०९-
 अहेरत्तस्य ठथो ॥ ११० वीभत्यस्य छश्च ॥ १११ डरयोर्ला
 लस्य र' ॥ ११२ अलापुरिञ्चोलाप ॥ ११३ लुस्खादीना
 ङ' ॥ ११४ आसो स्तस्य तः ॥ ११५ मणादावस्य मः ॥
 ११६ पणस्य छिः ॥ ११७ मटस्येले ॥ ११८ उपमादीनाम
 णि छिः ॥ ११९ पयडेर्यः ॥ १२० दृयादीना च ॥ १२१-
 तोषस्य ज्जः ॥ १२२ णिहमि यः ॥ १२३ णति दिमस्य ङ ॥
 १२४ माणे वा ॥ १२५ विष्णाभ्या नमस्य वा न्तो ॥ १२६-
 उपमर्गात्परडस्य यः ॥ १२७ लुणस्येजे यः ॥ १२८ वहस्येहा
 क्ता द्विश्च ॥ १२९ कर्मणि चानि ॥ १३० न्ते वा ॥ १३१-
 पिघस्य तिन्योः ॥ १३२ व्यप्य चस्त्यादौ ॥ १३३ सुयस्य
 वस्तिनगो ॥ १३४ अभे रजस्य ग ॥ १३५ अदितयोरिधे-
 कादेशे ॥ १३६ किलामस्य वो निरुर्मगो ॥ १३७ चयस्य क्को

ऽसोतो म्हा ॥ ४२ उत्पेततयोरक्लीवे सः ॥ ४३ तस्य लोपो वा ॥
 ४४ तस्य सस्सस्य सेर्वा ॥ ४५ काधिर्हितोरितो डयोः ॥ ४६
 इमकाभ्या सेः सिं वा ॥ ४७ इमस्य सोतोऽयम् ॥ ४८ स्त्रिया-
 मियम् ॥ ४९ तोत्यपोरेस् ॥ ५० मस्य तो णि-दाणि हृ ह-
 तरेषु ॥ ५१ मोण्ड् वा ॥ ५२ मस्य णो मि ॥ ५३ इणेऽणः
 ॥ ५४ सिंस्सस्योरो वा ॥ ५५ आतः सिं सव्वणामात् ॥ ५६
 जातयोरीर्वेणे ॥ ५७ अणस्ससीनामिमाकाजाताभ्यो डी से
 ॥ ५८ डेश्चेमाददितोः ॥ ५९ स्सस्य डी ए ॥ ६० उतः क्ली-
 यान्मः ॥ ६१ अदितोरैकैकस्य णिती दीर्घश्च प्रकृतेः ॥ ६२
 तैरनुस्वारो वा ॥ ६३ दोरदितोर्डोः ॥ ६४ ड्रुवे डोण्णी क्वचित् ॥
 ६५ इहोर्हितोऽणमिसुप्वोत् ॥ ६६ तेर्डयोः ॥ ६७ णिश्च ॥
 ६८ सादितश्चत्तारि चतुरः ॥ ६९ रोश्च योः ॥ ७० पञ्चादिभ्यो
 लोपः ॥ ७१ सख्याया तेः ॥ ७२ सख्यावाचकादणमो ण्-
 म् ॥ ७३ वीसादीनामानउईना क्लीवत्व प्रथमाद्वितीययोः ॥
 ७४ नान्नो नपुसके ह्रस्वः ॥ ७५ अम्हस्य हमहमौ सोतः ॥
 ७६ सातो वयम् ॥ ७७ समो मेमममममम ॥ ७८ सेतो णोः ॥
 ७९ सेणस्य मण्मथी ॥ ८० सातोतो ममाओममारिंता-
 वो ॥ ८१ सस्सस्य मममज्जमज्जाश्च ॥ ८२ मो मम ॥ ८३
 अणमोऽणो लोपः ॥ ८४ साणमोणेऽस्साकमौ ॥ ८५ मर्हि
 वा ससे ॥ ८६ सोतस्तुम्हस्य ततुमेतुमम ॥ ८७ बहुव-
 चनेषु तुम्भतुज्झौ ॥ ८८ मिमो च हो लोपः ॥ ८९ सेणस्य तु-
 मे ॥ ९० सातोतस्तुम्मारिंतां ॥ ९१ सस्सस्य ते-तय-तुज्झ-
 -तुम तुम्भ-तुज्झाः ॥ ९२ अणमोऽमः ॥ ९३ गोर्डवम् ॥ ९४
 टायोरत ॥

द्वितीय. पाठ ॥

१ अत्र' न्निया डा ॥ २ अधिगरणादिभ्यो डीः ॥ ३
 अणश्च ॥ ४ इतोऽभाये णी. ॥ ५ भिस्सुप्रभृतिभ्यश्च ॥
 ६ उदादागी पुयोगे ॥ ७ दिमाद्भिश्च ॥ ८ मलात्तीः ॥ ९-
 के पूर्वस्य ह्रस्वोऽन इर्वा ॥ १० सिस्समासयोर्णांति सलोपे ॥
 ११ उतो डीति प्रकृत्या ॥ १२ कर्त्तरि प्रथमा ॥ १३ आम-
 न्त्रणे च ॥ १४ अनुक्ते ॥ १५ कर्मणि द्वितीया ॥ १६ स-
 म्यमार्गयोरभिज्यासो ॥ १७ कर्त्तृरुणयोस्तृतीया ॥ १८-
 सहार्थयोगे गुणीभूते ॥ १९ आधारऽपि ॥ २० गोप्तादि-
 भ्योऽभेदे ॥ २१ चिनादियोगे ॥ २२ प्रकारमुपेताल्लक्षणे ॥
 २३ सम्प्रदाने चतुर्था ॥ २४ तुसथ गाद्यन्तेभ्य ॥ २५ कर्त्त-
 रि च ॥ २६ तादर्थ्य पञ्ची च ॥ २७ अपादाने पञ्चमी ॥
 २८ सर्वादायामानि ॥ २९ हेता ॥ ३० प्रभृत्यर्थयोगे ॥
 ३१ शोपे पञ्ची ॥ ३२ समुदायादेरुस्य पृथक्करणे सप्तमी च ॥
 ३३ अन्तराषागे च ॥ ३४ दूरान्तिकाद्यर्थद्वितीयासप्तम्यौ च ॥
 ३५ दिगर्थ. पञ्चमी च ॥ ३६ कर्त्त्रादा कृति कर्मणि ॥ ३७
 णमोयोगे ॥ ३८ सप्तम्यधिकरणे ॥ ३९ क्रियालक्षकक्रिया-
 याम् ॥ ४० हेत्वर्थयोगे सर्वा. ऋयेण ॥

तृतीय पाठ ॥

१ पदसामर्थ्य समासतद्वितो ॥ २ समासे प्रथमानि-
 दिष्ट पूर्वम् ॥ ३ सुप् सुपा या ॥ ४ अन्वयीभाव ॥ ५ स
 नपुमकमेरु च ॥ ६ विभक्त्यर्थादिप्द्वयम् ॥ ७ अनिर-
 निक्रान्ते द्वितीयया ॥ ८ अनुपडी वीप्सादिषु ॥ ९ असाद-
 र्ये पथार्थज्ञानि ॥ १० चेन जादय ममुचये ॥ ११ आ

यावदंका मर्यादादो ॥ १२ आभिमुखादावभिः ॥ १३
 प्रभृतिना पञ्चमा ॥ १४ उवः सामीप्ये पष्ठ्या ॥ १५ कु-
 त्सादृष्टादा कुद् प्रथमया ॥ १६ निष्क्रान्तादोपञ्चम्या निः ॥
 १७ तत्पुरुषः ॥ १८ भेदरु भेद्येन कर्मधारयः ॥ १९ तत्र
 पूर्वं पुवत् ॥ २० पत्तामोडादिषु परम् ॥ २१ द्वितीया पत्ता-
 दिभिः ॥ २२ दयादीना पत्तादो ॥ २३ तृतीयापञ्चमीसप्त-
 मश्च ॥ २४ सप्ततृतीयया ॥ २५ चतुर्थी तादर्थ्ये ॥ २६
 पष्ठा च शेषे ॥ २७ कारादिभिश्च ॥ २८ पुष्वाद्योऽहेन
 पष्ठ्या ॥ २९ मक्षरा अलोपः ॥ ३० डमाहन्त्राप्र समायाः ॥
 ३१ ण्यादास्त्वे वा ॥ ३२ स्वर्यार्थका समानाधिकरणैः स्-
 माहारे ॥ ३३ अनेक समृद्धे ॥ ३४ अप्र समाऽन्यपदार्थे प्रथ-
 मा ॥ ३५ अत्र लिङ्गप्रत्ययपदार्थस्य ॥ ३६ कश्चिद्व्यधिकर-
 णेनापि ॥ ३७ अस्मात्को वा ॥ ३८ इत्के पूर्वस्य ॥ ३९
 निषेधार्थकेभ्योऽस्त्यर्थस्य लोपः ॥ ४० दिग्वाचका मध्ये ॥
 ४१ णक्व दयः सख्याया दसादिभिरधिकान्ताः ॥ ४२ जीवा-
 दयो ग्राहादिभिर्गिण्टादीनामनुप्रयोगे ॥ ४३ आभीक्ष्ण्ययी-
 ण्ययोर्द्धि ॥ ४४ गच्छादीना पूर्वस्य दीर्घा द्वितीयस्येर्बहु-
 लम् ॥ ४५ दग्डादीनामतिशयेऽनुस्वारश्च ॥ ४६ उरसुह्रम-
 ज्ञाना तृतीयार्थे च ॥ ४७ मासस्य नैरन्तर्ये ॥ ४८ द-
 चदवान्स्स' ॥ ४९ विसिपरयोरोत् ॥ ५० अणस्य वा ॥
 ५१ कोटोरात् ॥

चतुर्थः पादः ॥

१ तद्विना ॥ २ अदणिकेरुणिज्जेजणियेयणिमेह्णकमे-
 ता' ॥ ३ स्वराणा हितः ॥ ४ स्वार्थ प्रथमायाः ॥

५ अल्पे च ॥ ६ तत आगतः ॥ ७ तस्येदमपत्यं समूहो
 वृत्तिर्व्यापारः ॥ ८ तत्रभवोऽधिकृतः ॥ ९ महादालयल्ल
 ह्लिया ॥ १० पोत्ताडुल्ल ॥ ११ पयावत्यादीनां टेरलोपोऽणि ॥
 १२ पद्वमुक्कपोरिल्ले ॥ १३ लोभादिभ्यस्ता ॥ १४ तयोर्यस्त ॥
 १५ सञ्चणामादावन्तिः परिमाणे च ॥ १६ एकार्थकदागी
 णियेया असहाये ॥ १७ पढमादिल्लुः ॥ १८ निसीहेरुचारणे
 क ॥ १९ एयः साऽस्मै दीयते साऽस्य देवता ॥ २० इत
 स्तदस्य सजात पत्तादिभ्य ॥ २१ अतिशये तरः ॥ २२
 कादिभ्यो निर्द्धारणे ॥ २३ इट्टो धम्म्यादिभ्य ॥ २४ इज्जस्थे
 रादिभ्य ॥ २५ तदर्हति करोति ॥ २६ तेन निर्वृत्त क्रीत च-
 रति व्यवहरति जीवति गृह्यते ॥ २७ ग्यात्यहारयगादीना-
 मुत्तरस्यादेर्दृद्धि ॥ २८ विरोयणादीनामङ्, पूर्वस्य ॥ २९
 अदशा नक्षत्रेण युक्त काल ॥ ३० साऽस्मिन् पौर्णमासीति
 सज्ञायाम् ॥ ३१ वातात्तेनोपहतमीन ॥ ३२ चउछाभ्या कस्य
 ङि ॥ ३३ अप्पणादिच्चियेज्जियौ ॥ ३४ वातादोल ॥ ३५
 परात्कीय ॥ ३६ रायाण्णो यस्येत् ॥ ३७ कम्माणको ॥
 ३८ उदीर्हपडीर्हभ्या णड् ॥ ३९ पाईतोणो दट् चेतः ॥ ४०
 पहादिभ्यस्तत्र साधुरेज्जण् ॥ ४१ पासादिह्लस्तत्र शेते ॥ ४२
 उत्तरपदाटहेरदीणौ ॥ ४३ मज्झान्मथ ॥ ४४ इदिण्मन्ताथ
 तदस्त्यस्यास्मिन् ॥ ४५ आउसादन्त ॥ ४६ जयादिभ्य ङण ॥
 ४७ किमेर्ण ॥ ४८ इलो गन्धादिभ्य ॥ ४९ जडायाजडुल-
 जडियालौ ॥ ५० रयात्सल ॥ ५१ पम्हादिभ्यो लः ॥ ५२
 आलुर्दयादिभ्य ॥ ५३ उर्लेज्जाया ॥ ५४ जसादिभ्योऽसिस्ती
 ॥ ५५ त्तत्तणौ तस्य भाव ॥ ५६ अरिप्रभृतिभ्यस्ता ॥ ५७
 जन्तुतडादियणौ ॥ ५८ तस्येयणि ङि ॥ ५९ इमजतके-

भ्यस्तोः ॥ ६० इणो जडादिभ्यः ॥ ६१ इय इस्सरादिभ्यः ॥
 ६२ अप्पाह्वोः कः ॥ ६३ उचमादिभ्याऽण् ॥ ६४ वियाव-
 डादियण् च ॥ ६५ विकारप्रधानयोरण्मयौ ॥ ६६ भिओञ्चः
 शिष्ये ॥ ६७ ईरत्तादिभ्योऽभृगतत्वात्वे करभययोगे ॥ ६८
 भोल्यादिभ्य ईतो लोपः ॥ ६९ अम्हादिषु दिसादः ॥ ७०
 ण्तादारूयः सदृशे ॥ ७१ सरयाया तिः कजतेभ्यः ॥ ७२
 एतजतेभ्यः परिमाणे मन्तावतियतियत्तिला ॥ ७३ जादा-
 वन्ती च ॥ ७४ कादेवतियः ॥ ७५ अनवधारणे एयावन्ती ॥
 ७६ पूरणे मः ॥ ७७ दुतिभ्या डीयनीयतीयञ्चणः ॥ ७८ ट्ट-
 ञ्छात् ॥ ७९ ल्यश्च तो ॥ ८० सखेज्जात्ति ॥ ८१ आभी-
 क्षये षहादिभ्य सो ॥ ८२ कुमकादिभ्य परिमाणे ॥ ८३
 एकात्सि ॥ ८४ पञ्चमाससमीभ्या तो ॥ ८५ अभ्याधृतो
 सरयार्थेभ्यः कखुनौ ॥ ८६ एकात्सि ॥ ८७ प्रस्तारे हा तृ-
 तीयाया ॥ ८८ जताभ्या ह्रमो ॥ ८९ धा च ॥ ९० इय-
 रस्येहरा ॥ ९१ कादडाहमिहेगणा ॥ ९२ इमस्यैत्यम् ॥ ९३
 दाणिमि सर्वस्य लोपः ॥ ९४ ल्य ससम्प्रा डजाविभ्यः ॥ ९५
 इमाद्धर्मो च ॥ ९६ एकात्तश्च ॥ ९७ अहोहृह्व कान् ॥
 ९८ जपगामाभ्यामाण् ॥ ९९ तादादोतयञ्च ॥ १०० एह च
 जात् ॥ १०१ अजताभ्याम् ॥ १०२ तस्मिन्कालेदा सञ्वादि-
 भ्य ॥ १०३ इमाण्गिहृगणादाणिम ॥ १०४ आहेतिहिहियम
 कजतेभ्य ॥ १०५ चिरारिरेप्येवैवचौ ॥ १०६ सुसद्धिताभ्या-
 मिमिदीचिचियाः ॥ १०७ इमादिभ्यश्चणमःपूर्वकः ॥

॥ इति छिन्नायोऽध्याय ॥

तृतीयोऽध्यायः ॥

प्रथम पादः ॥

१ धानो ॥ २ त्यादयः कर्तृकर्मणोः सकर्मकेभ्यो भा-
 धरुर्गारकर्मकेभ्यः ॥ ३ आज्ञाभविष्यद्वर्तमानेषु तिन्तिस्हि-
 मिमव ॥ ४ ग्रन्थे समानाधिकरण उत्तमः ॥ ५ तुग्हे मध्य
 मः ॥ ६ शेषे प्रथमः ॥ ७ द्विष्टिमोष्यतो दीर्घः ॥ ८ प्रवर्तना-
 यामेदिज्ञा ॥ ९ इज्जस्य वा ॥ १० इज्जात्स्हिमिमव' ॥ ११
 असादिभ्यो वा ॥ १२ जाणह्याभ्या वा ॥ १३ आज्ञाया
 त्तिन्त्यो' सैत्रिलोर्षा ॥ १४ कुर्यादिभ्य' सेरु ॥ १५ साह-
 द्याभ्या टिस् ॥ १६ भविष्यति हिस्सो त्यादियु ॥ १७ भु-
 जात्सद् ॥ १८ लभाद्दस्य तद् ॥ १९ मुचसुणाभ्या च्छिद्
 ती ॥ २० हिस्सादीनामिद् ॥ २१ अरुचयजाणह्येभ्यो
 य ॥ २२ मणात्ते ॥ २३ व' रसस्य ॥ २४ परेषस्ते ॥ २५
 पायसाभ्या वा ॥ २६ एतष्टुठः ॥ २७ वसात्तन्प्रस्य ॥ २८ मा-
 र्दन ॥ २९ जा हे ॥ ३० केपलात्सुणादुमूणयोः ॥ ३१ ग-
 च्छात्सस्सस्य मेरम् ॥ ३२ मादो हेरात् ॥ ३३ भूते इसु' ॥
 ३४ अयादिभ्यस्त्या ॥ ३५ असादिदीतो ॥ ३६ मोरुत्तमद्दुन्वे
 से ॥ ३७ करादिस्सम् ॥ ३८ क सी ॥ ३९ पुच्छादेर्वा ॥
 ४० द्वादी ॥ ४१ भवस्य सुवीभुयिमौ ॥ ४२ लभादिण् ॥
 ४३ होडिसि ॥ ४४ ताडस्य पतावे ॥ ४५ घोरी' ॥ ४६-
 आदे(ल्यो डि ॥ ४७ वदादासीः ॥ ४८ इज्जः स्वार्थेऽपि ॥
 ४९ उपसर्गा प्राक् ॥ ५० अच्छादेस्तैरे ॥ ५१ पाद्वासा-
 त्मे' ॥ ५२ समेरसि रसस्य ॥ ५३ आदेरिदीदिमोषु दीर्घः ॥
 ५४ पात्रेण मोहमाणानामेड ॥ ५५ पडिपतिपरिभ्यो य ॥

५६ पतेद्विरौ ॥ ५७ इति पूर्वपरयोरेः ॥ ५८ विसमत्युद्ग-
 य ॥ ५९ न्ताप्रेरदा ॥ ६० उदोज्जो भविष्यति ॥ ६१ न्तो
 वेः ॥ ६२ वेरदौ स्ते ॥ ६३ अनोरेसादेरिम् ॥ ६४ पादीरस्य
 द्विस्तिरूपेषु ॥ ६५ उचाद्भुजस्य तौ ॥ ६६ न्ती वेः ॥ ६७ षप-
 लिभ्या माणे तयोः ॥ ६८ समस्तुमर्ष्यति ॥ ६९ त्तसस्यै-
 ल्योः ॥ ७० हुमस्य माणे ॥ ७१ न्तौ पात् ॥ ७२ उदः कस-
 स्य वा ॥ ७३ रुमस्येज्जे ॥ ७४ लुभस्य तित्तयोः ॥ ७५ वे-
 र्णस्य तीज्जयोः ॥ ७६ उसत्याति ॥ ७७ खुभस्य तौ ॥ ७८
 समो माणे ॥ ७९ पासस्येति ॥ ८० न्ते घषोश्चाभोः ॥ ८१
 परेर्भसस्य तो ॥ ८२ परेरेस्त ॥ ८३ ग्रात सवम्येणि ॥
 ८४ ग्रात उसस्य तौ वा ॥ ८५ न्तौ जपस्य च ॥ ८६ ति-
 र्लिलोपमिहमाणेषु पासस्य ॥ ८७ मसस्य केप्रलस्य तो ॥
 ८८ अचाद्दालस्य तावादे ॥ ८९ उदो डियो डास्यायो ॥
 ९० अतेनतिन्तेपूदः कसस्यात ओत् ॥ ९१ वे कीरस्य
 त्खरः ॥ ९२ ग्यो जिग्घ ॥ ९३ णाणिज्जयोजिप ॥ ९४
 चिमिच्छस्यादेस्तः ॥ ९५ आति गस्य लोः ॥ ९६ षिण-
 स्याणयोरिणस्यायः ॥ ९७ वा न्तौ ॥ ९८ समो हेम्स् ॥
 ९९ जाणादीना दीर्घा वा ती ॥ १०० देवादिभ्यस्ते ॥ १०१
 ग्राज्ञावर्त्तमानणिज्जेयु पिषपिषीप ॥ १०२ प्रवर्त्तनाया वा ॥
 १०३ दम्खुः संसोर्दिसस्य ॥ १०४ ससहेर्दच्छिः ॥ १०५
 करादिभ्यः कृदाज्ञावर्त्तमानेष्वेः ॥ १०६ भविष्यति घा ॥
 १०७ अच्चादिभ्यश्च ॥ १०८ आगमनमाभ्यां तौ ॥ १०९-
 करादापमद्गयः ॥ ११० पुदघान्या न ॥ १११ नमादेरिर्म-
 वि ॥ ११२ ह्यिन्तयोर्नरत् ॥ ११३ पवेस्ती ॥ ११४ अयोऽगौ
 न्तीज्जन्तारेषु ॥ ११५ फुटस्य टयोर्दस्तान्नद्विप्रेरणासु ॥

११६ वीन्स्य भायमीषो तपि ॥ ११७ नयोऽतन्वमाणेषु ॥
 ११८ नीस्ते ॥ ११९ न्ने वा ॥ १२० रियस्येनो दीर्घ ॥
 १२१ आतो भिदस्यादेरेति द्वि. ॥ १२२ न्ययान्या सस्येति ॥
 १२३ मन्नान्मेरेस् वा ॥ १२४ न्ते. समारभात् ॥ १२५-
 रभरकगण्णारेषु सम साः ॥ १२६ डेज्जयोर्नस्य का रु-
 स्य ॥ १२७ वच्चाच्छद्रगृहा भविष्यति ॥ १२८ जोदादेर-
 तच्छडि ॥ १२९ पयोच्छाद्विस्त्यादो ॥ १३० इतो वहस्य ॥
 १३१ न्ते द्वित्वे ॥ १३२ इज्जे सिरस्य सो पिडभ्यात् ॥
 १३३ व्युङ्गवामिये ॥ १३४ स्मिन्स्य स्मे सीय' ॥ १३५-
 हृद्यो णे सीवस्य स्तिघोमाणेषु ॥ १३६ न्नीज्जयोर्नज्ज. ॥
 १३७ होः स्सस्य कस' ॥ १३८ उवात्करस्य क्क्यह. पाके ॥
 १३९ पुरस्ते वा ॥ १४० उण्डुपरुसणे क'र्रोऽति ॥ १४१
 घोस्तिन्त्योगात्' ॥ १४२ आज्जहोप उदम्भ ॥ १४३ न्तावां-
 स्य ॥ १४४ हियोदार्य ॥ १४५ समोऽज्जस्यातस्तेसुमाणे-
 व्विण' ॥ १४६ पादावस्राउणा वा ॥ १४७ पोराभ्यामिस्स-
 स्येह' ॥ १४८ अवाण्यः ॥ १४९ रेणे ॥ १५० पात्सस्य छ ॥
 १५१ पडेमाणे ॥ १५२ आज्जाया पेहे हस्यहो ॥ १५३ य-
 चान्मोस्वा ॥ १५४ आन कयो घयो या ॥ १५५ ते घाः ॥
 १५६ विघाभ्या हि के ॥ १५७ आय भूते ॥ १५८ इतेज्ज-
 योराह ॥ १५९ आतो यरू के ॥ १६० दच्च ॥ १६१ गिण्ट-
 स्य रसस्य केवलस्य रेच्छस्तेरिट् ॥ १६२ सुणस्य सोच्छि
 ॥ १६३ वेच्छा'मेरीस् वा ॥ १६४ पचलजभाभ्यामाय' स्वा-
 र्ध' ॥ १६५ ण्तिणेषु समा धो हस्य. ॥ १६६ ण्तिघोयस्य ॥
 १६७ उदारपेदमांभेभ्य इमारेदिन ॥ १६८ नेर्जरादा ॥ १६९
 दोहे'स्य तर. ॥ १७० नस्य हो वा वत्तस्य ॥ १७१ उपसर्गो-

द्वस्य यः ॥ १७० इति पाद्म ॥ १७३ आतस्त्रिसुणोवृत् ॥
 १७४ निष्परवरसयोस्तो ॥ १७५ आपाभ्यां रुवस्य ण्हो नि-
 उर्करणे वा ॥ १७६ व्यञ्जनादेर्द्धिः क्रियास्मभिहारे ॥ १७७
 आदेःसस्वरस्य द्विः ॥ १७८ द्विरुक्तस्यादेर्द्धिः ॥ १७९ लव-
 स्य पो वटुलम् ॥ १८० क्षमस्य चरुमः ॥ १८१ जायस्तत्क-
 रोति ॥ १८२ उपमानादाचारे ॥ १८३ आये विज्ञोर्विजुगो
 वा ॥ १८४ विज्जस्य द्विः सद्य ॥ १८५ घुत्तादारः ॥

द्वितीय पादः ॥

१ प्रेरणायामावः ॥ २ स्वमादीनामादेर्द्धिः ॥ ३ आयश्च
 करादिभ्यः ॥ ४ करगलोज्जलपञ्जलविहटानामावे वा ५ ॥
 कुप्पस्य पयोरिते च वः ॥ ६ पात्स्वस्य ऋद्धः ॥ ७ आवे
 जादीनामेकादेशस्य ह्रस्वः ॥ ८ जन्तामस्येज्जे ॥ ९ समो न-
 द्धस्य दयोर्हः ॥ १० पञ्जस्य पयः ११ अहेस्वादणि ॥
 १२ आतो जयोर्लोपस्त्री ॥ १३ औ च सुज्जस्य सोहः ॥
 १४ पो डजिः ॥ १५ एन्तद्विधिर्दजेः ॥ १६ वीहस्येज्जे भेसः
 सावम्य ॥ १७ भुजस्य भोगो वा ॥ १८ पान्मुञ्चात्सस्य सङ् ॥
 १९ च्छोलादिभ्यो यः ॥ २० रज्जस्येते चरजः ॥ २१ न्ते वा ॥
 २२ उमिज्जयोर्जयोर्धः ॥ २३ अहेरेरावन्तावयः ॥ २४ वा
 णे ॥ २५ अहेर्ज्ञो दीर्घो धातोः ॥ २६ एस्तारे ॥ २७ सादो
 च ॥ २८ घस्य तञ्जे लोपः ॥ २९ अत्यभिष्पाभ्यामयति ॥
 ३० आज्ञायामातः स्तसात्सेर्द्धिस् ॥ ३१ च्वयस्य वः ॥ ३२
 उज्जायज्जामयोर्वलो गौ ॥ ३३ न्हो ण आवस्य ॥ ३४ उप-
 सर्गान्पडस्य तः ॥ ३५ नेर्वा ॥ ३६ पाज्ञ ॥ ३७ नमाद्दुः ॥
 ३८ स्तस्य वः ॥ ३९, वडद्वय धो णमाणयोश्च ॥ ४० मा-

घर्मणोरिज्जः ॥ ४१ कृत्तादिभ्योऽत् ॥ ४२ फराद्या ॥ ४३
 गादिभ्यो घ' ॥ ४४ अभिघट्टादिय. ॥ ४५ घसादण् ॥ ४६
 क्किणादीनामादिरहितानामिज्जे लोपः ॥ ४७ उपाङ्गमस्यन्ते ॥
 ४८ तरस्य वा ॥ ४९ इः कत्तगिणहृडहृहृरहानामति ॥ ५०
 फरस्य वा ॥ ५१ करहरदिसानामीरादे' स्वरस्य ॥ ५२ गा
 धाहा ये ॥ ५३ परेर्हो' न्तमाणयोर्न ॥ ५४ गिण्हस्य घेण्यः ॥
 ५५ रात्ताद्बुहोभ्य इज्जस्य ॥ ५६ जिणान्म' प्रवर्त्तनायाम् ॥
 ५७ इप्रस्य कुय' ॥ ५८ धरिसस्य धासः ॥ ५९ इज्जे दीर्घः
 फासस्य ॥ ६० उदोपडिभ्यो मो मिणः ॥ ६१ न्ते परेः ॥
 ६२ लफराद्यस्पेट् ॥ ६३ वस्योन्तयोर्द्विस्य ॥ ६४ आदेरस्य ॥
 ६५ त्रिषस्य पोऽडयोः ॥ ६६ गनादीनामति द्विः ॥ ६७ जि-
 णस्यचः ॥ ६८ त्थुणधुणसुणाना व ॥ ६९ वन्धस्य भ् ॥ ७०
 न्तेर्लभादेः ॥ ७१ हणस्य मः ॥

तृतीय पाद ॥

१ कृत् ॥ २ कर्त्तुरैकये पूर्वकाले तात्तृसूणेया' ॥ ३ पाउरु-
 रादे ॥ ४ उपसर्गाद्बो वा ॥ ५ इप्रभृतिभ्यश्च ॥ ६ अतेरयो
 डे ॥ ७ पडरेकादेशस्योत् ॥ ८ पतेर्दीर्घस्त इट् ॥ ९ हए. ॥
 १० पेसादेरियस्यादित' ॥ ११ पेहादिभ्यो घस्यैत् ॥ १२ इ.
 काट्टयो ॥ १३ चयस्यादेः ॥ १४ यागे जघस्य जिठ ॥ १५
 टिक्कस्य न्तिदीर्घकलोपौ ॥ १६ गममन्नदिसहणेभ्यस्तात्तुतन्ना
 डितोऽनिद्रो ण्णयोर्म. ॥ १७ तात्चोरादितलोप' ॥ १८ छु-
 न्दिसमुचपरिभुजलभेभ्यस्तुः ॥ १९ परेऽथ्यात् तण ॥ २०
 भुजात्केवलात् ॥ २१ घमाच्च ॥ २२ आतो गमात्तो वेट् ॥
 २३ गमगिण्हृभदिसबुमुचलभेभ्यस्तोरनुस्वार. ॥ २४ ऊ-
 णस्य वा ॥ २५ उदोभरात्तो ॥ २६ छुभभुजमुचदिसलभेभ्य-

स्तडूणस्य टिच्च ॥ २७ गमगिण्हच्छिद्धदभिदेभ्यो वा ॥ २८ ड-
 स्येडरुखादीर्घश्च वा ॥ २९ गिण्हस्य णलोपोऽडयोः ॥ ३०
 परेरति माणे ॥ ३१ तुतृणतव्येषु घेत् ॥ ३२ उपसर्गादिये
 गिजक्तः ॥ ३३ वेश्चिन्तस्येरहितस्येयत्त्वोः ॥ ३४ अणोर्यस्य च ॥
 ३५ तुतृणयोश्छुभस्य छोटः ॥ ३६ उमि समस्योस्त्युणस्य
 सेटः ॥ ३७ दिसात्तव्यतारत्तृणाना तस्य ठोऽदितः ॥ ३८
 धुणस्य धुयः सेयस्य ॥ ३९ वेर्नरदिट् तोः ॥ ४० वरसेसस्य
 णोमोरनादेशे ॥ ४१ मुजक्तस्य मोहोऽतव्ये कृति ॥ ४२ ईरिये ॥
 ४३ मुचात् तुणो णित् ॥ ४४ भुजात्तारश्च ॥ ४५ अनिटौ
 त्तएत् ॥ ४६ दिसात् तुम् ॥ ४७ भुजस्य भोरिति ॥ ४८
 आतो रभस्य हत्तं सडस्य ॥ ४९ ते षत् ॥ ५० अमेरुणे
 वदस्य वाः ॥ ५१ माणे वायः प्रेरणायाम् ॥ ५२ वरसस्य वा-
 सस्तेतोः ॥ ५३ उमि वा ॥ ५४ समाभ्या सीयस्य सः ॥
 ५५ सुणस्य सोच ॥ ५६ अनिटोरुमृणयोः सोः ॥ ५७ का-
 र्वस्य यो वा त्तान्तयोः ॥ ५८ चयच्छिदपिचभिदमुजहराणा
 डे चः ॥ ५९ परिचयस्य जः ॥ ६० ठ्वरोह्यो ष ॥ ६१
 क्रिडादिभ्यस्तयोर्यः ॥ ६२ पोऽनिटस्तणः ॥ ६३ ओ' समस्य
 घस्तेतयोः ॥ ६४ त्तण्तुमुमः क्रियार्थाया क्रियायाम् ॥ ६५
 पलायाट्टुमि सेटा घस्यै ॥ ६६ नेर्जुजस्य योयः ॥ ६७ चरा-
 दण् च ॥ ६८ आदेतो वदात् ॥ ६९ वचात्तुतारतव्या डितः ॥

चतुर्थ पादः ॥

१ वर्तमाने न्वमाणाग्रथा ने ॥ २ आसादीणङ् ॥ ३
 मस्यात्थमस्य न्ते लोपः ॥ ४ पाल्लियस्यादे ॥ ५ इतो दीर्घश्च
 धा माणे ॥ ६ न्तेज्जपोली ॥ ७ आवे दो दस्तणमाणयो ॥
 ८ वचाद्द्विग्यति च माणश्चस्य ऋय ॥ ९ पचरुयो माणे

यकर्मगोरिज्ज' ॥ ४१ कृत्तादिभ्योऽत् ॥ ४२ फराडा ॥ ४३
 गादिभ्यो यः ॥ ४४ अभिघटादियः ॥ ४५ घसादण् ॥ ४६
 क्किणादीनामादिरहितानामिज्जे लोपः ॥ ४७ उयाङ्गमस्यन्ते ॥
 ४८ तरस्य वा ॥ ४९ ड' कत्तगिण्हडहड्ढहहानामति ॥ ५०
 फरस्य वा ॥ ५१ करन्रदिसानामीरादः स्वरस्य ॥ ५२ गा
 धाहा ये ॥ ५३ परेर्हा न्तमाणयोर्न ॥ ५४ गिण्हस्य घेषः ॥
 ५५ राज्ञादुहोभ्य इज्जस्य ॥ ५६ जिणान्म. प्रवर्त्तनायाम् ॥
 ५७ ह्रस्य हुयः ॥ ५८ धरिसस्य धास. ॥ ५९ इज्जे दीर्घः
 फासस्य ॥ ६० उदोपडिभ्यो मो मिणः ॥ ६१ न्ते परेः ॥
 ६२ लफराचस्येड् ॥ ६३ वस्योमतयोर्वचस्य ॥ ६४ आदेरस्य ॥
 ६५ क्तिवस्य पोऽडयो' ॥ ६६ गमादीनामति द्वि. ॥ ६७ जि-
 णस्य च ॥ ६८ त्थुणधुणस्तुणाना व. ॥ ६९ बन्धस्य क् ॥ ७०
 न्तेर्लभादे ॥ ७१ हणस्य म ॥

तृतीय पाद ॥

१ कृत् ॥ २ कर्त्तुरैक ये पूर्वकाले तात्तृमूणेया' ॥ ३ पाउक-
 रादे. ॥ ४ उपसर्गाद्धो वा ॥ ५ इप्रभृतिभ्यश्च ॥ ६ अतेरयो
 डे ॥ ७ पढेरेकादेशस्योत् ॥ ८ पतेर्दीर्घस्त इट् ॥ ९ हए ॥
 १० पेसादेरियस्यादित ॥ ११ पेहादिभ्यो यस्यैत् ॥ १२ इ.
 काट्टयोः ॥ १३ ष्यस्यादेः ॥ १४ यागे जयस्य जिठ ॥ १५
 ङिक्कस्य त्तिदीर्घकलोपा ॥ १६ गमभन्नदिसहणेभ्यस्तात्तुतव्या
 डिनोऽनितो गान्नयोर्म' ॥ १७ तात्त्वोरादितलोपः ॥ १८ छु-
 भदिसमुचपरिभुजलभेभ्यस्तुः ॥ १९ परेश्चयात् तए. ॥ २०
 भुजात्केवलात् ॥ २१ वमाच ॥ २२ आता गमात्तो वेट् ॥
 २३ गमगिण्हड्ढभदिसवुमुचलभेभ्यस्तोरनुस्वार. ॥ २४ ऊ-
 णस्य वा ॥ २५ उदोभगत्तो ॥ २६ छुभभुजमुचदिसलभेभ्य-

स्तद्वृणस्य टिच ॥ २७ गमगिण्हर्च्छिदभिदेभ्यो वा ॥ २८ ड-
 स्येडकखादीर्घश्च वा ॥ २९ गिण्हस्य गालोपोऽडयोः ॥ ३०
 परेरति माणे ॥ ३१ क्षुत्तृणतञ्चेषु घेत् ॥ ३२ उपसर्गादिथे
 गिजभः ॥ ३३ वेश्चिन्तस्यैरहितस्येयत्त्वोः ॥ ३४ अणोर्यस्य च ॥
 ३५ क्षुत्तृणयोश्चुभस्य छोहः ॥ ३६ उमि समस्योस्तथुणस्य
 सेटः ॥ ३७ दिसात्तव्यतारक्षुत्तृणाना तस्य ठोऽदितः ॥ ३८
 घुणस्य धूयः सेयस्य ॥ ३९ वेर्नरदिट् त्तोः ॥ ४० वरसेसस्य
 णोमोरनादेशे ॥ ४१ मुजभस्य मोहोऽतञ्चै कृति ॥ ४२ ईरिये ॥
 ४३ मुचात् क्षुणो णित् ॥ ४४ भुजात्तारश्च ॥ ४५ अनिटो
 क्षएत् ॥ ४६ दिसात् क्षुम् ॥ ४७ भुजस्य मोस्ति ॥ ४८
 आतो रभस्य इत्तं सडस्य ॥ ४९ ते ढत् ॥ ५० अभेरुणो
 वदस्य वाः ॥ ५१ माणे वायः प्रेरणायाम् ॥ ५२ वरसस्य वा-
 सस्तेतोः ॥ ५३ उमि वा ॥ ५४ समाभ्या सीयस्य सः ॥
 ५५ सुणस्य सोच ॥ ५६ अनिटोरुमूणयोः सोः ॥ ५७ का-
 रवस्य यो वा त्तान्तयोः ॥ ५८ क्षयद्विदपिचभिदभुजहराणा
 डे चः ॥ ५९ परिचयस्य जः ॥ ६० द्ववरोहयो प ॥ ६१
 किटादिभ्यस्तयोर्घः ॥ ६२ पोऽनिटस्तणः ॥ ६३ ओः समस्य
 घस्तेतयोः ॥ ६४ क्षएत्तुमुमः क्रियार्थाया क्रियायाम् ॥ ६५
 पलायाडुमि सेटो यस्यै ॥ ६६ नेर्जुजस्य योयः ॥ ६७ चरा-
 दण् च ॥ ६८ आदेनो वदात् ॥ ६९ वचात्तुतारतञ्चा डितः ॥
 चतुर्थ पादः ॥

१ वर्तमाने न्तमाणाप्रधाने ॥ २ आसादीणड् ॥ ३
 मस्यात्यमस्य न्ते लोपः ॥ ४ पाल्लियस्यादे ॥ ५ इतो दीर्घश्च
 घा माणे ॥ ६ न्तेज्जपोर्ला ॥ ७ आवे दो दवस्तएमाणयो ॥
 ८ वचाद्द्विग्यति च माणश्चस्य ष्व ॥ ९ ष्वस्वो माणे

हस्य ॥ १० उराढः ॥ ११ धापस्येतमाणयोर्घे ॥ १२ आ
 तां दिहस्यादेर्लस्ते ॥ १३ याग्यशङ्खयोर्मणिज्जगीयनवा ॥
 १४ पात्रगोवच्छिवठवन्नवेभ्यः ॥ १५ पतेरेर' ॥ १६ करादि-
 यण्घञो ॥ १७ क्किणादिभ्यङ्घ्यः ॥ १८ टिच्चडित्तिर्मा क. ॥
 १९ क्किणसखाभ्यामिज्ज. ॥ २० र्तो टज्जः ॥ २१ जयोर्धा
 वा ॥ २२ गमादिभ्यो ड. ॥ २३ सुदुर्भ्या च ॥ २४ ज्ञामा
 भ्यामेज्ज. ॥ २५ आतो दो वा ॥ २६ नेर्घ ॥ २७ दिसवु-
 ळकवहेभ्यस्तपो टिदनिणितः ॥ २८ त्रिखवाद्या सेटो
 वय्य लोपश्च ॥ २९ णज्जे झो ध' ॥ ३० मे लुणस्य ला' ॥
 ३१ सलहस्य सधा डे ॥ ३२ नेर्गस्य हः ॥ ३३ सणिज्ज
 हरस्य हेज्ज ॥ ३४ हुणस्य ह्व ॥ ३५ होस्तवस्येव्य ॥ ३६
 गिण्हादीना डे छि ॥ ३७ गिण्हडहडुहदहाराहसाराना झ ॥
 ३८ विदस्य ज. ॥ ३९ सिचत्य का णिच्च डः ॥ ४० इये
 सरो धा ढ ॥

॥ इति तृतीयोऽध्यायः ॥

चतुर्थोऽध्यायः ॥

प्रथम पादः ॥

१ भृते तेतौ ॥ २ अतो लोपस्तत्पो' ॥ ३ पलेर्होऽत्ये ॥
 ४ वे. पररोच्च. ॥ ५ आते परयोर्घो वा ॥ ६ पाभ्यामुगा-
 त्तस्य ड ॥ ७ बरहराभ्या च ॥ ८ सराडुपसर्गाङ्कुो ॥ ९
 व्यापुराभ्यां करात् ॥ १० केत्रलाद्वा ॥ ११ त्वरमरहरभ्यश्च ॥
 १२ फासस्य पुसस्ते ॥ १३ पवस्य पु. ॥ १४ निर पुच्छस्या
 हुत् ॥ १५ आउडे पस्य च ॥ १६ अनसादिभ्य' साढः ॥
 १७ पुच्छन्तच्छन्तकपमिरेभ्यश्च ॥ १८ ते कसादिभ्य ॥

१६ दराभ्यां नः ॥ २० क्विब्रिञ्जडील्लिपटाभ्यो णः ॥ २१ षष्ठी-
मीर्णे ॥ २२ निरञ्चिणात् ॥ २३ चयाद्धिः ॥ २४ शुयादिभ्यो
लोपः ॥ २५ वरसे रस्य ॥ २६ अन्वातो विसस्यादेः ॥ २७
आसमुभ्या चिणस्य ॥ २८ हरिमस्यारः ॥ २९ उद. क्त-
रुसयोरदेरिर्वा ते ॥ ३० वेः कमस्य नित्यम् ॥ ३१ गञ्च ॥
३२ उः करदीनाम् ॥ ३३ बड्ढस्येतनिषु ॥ ३४ अभेस्ति ॥ ३५
नेस्तित्तामाणेषु ॥ ३६ वरस्याव्यापारे ॥ ३७ निरो वा ॥
३८ रुडम्बडयो' पुर ॥ ३९ भवपमवद्बानामृसवस्य त
त्योः ॥ ४० वेरात ओः रुडे ॥ ४१ सम कये कोऽनुस्वारस्य ॥
४२ उदः रुसात्तस्य सो लोपश्च ॥ ४३ परः क्लोमस्यादेस्ते ॥
४४ गसस्य घः ॥ ४५ इते करदीनामादि बिना लोपः ॥ ४६
जेमादीना हस्य ॥ ४७ जोमस्य वा ॥ ४८ गिज्जस्य गढ ॥
४९ ग्गहादिना दीर्घो वेतस्य ॥ ५० वेञ्चिगिञ्चस्य तिकि-
द्वस्तेनयोस्तलोपश्च ॥ ५१ हनयारन्यप्रहितयोर्द' ॥ ५२ इहस्य
दौ ॥ ५३ त्रिदस्य अह. ॥ ५४ अतेष्टस्थः ॥ ५५ निविभ्यां
तरत्थरयोश्चस्तथयोस्ते ॥ ५६ उदस्थद्वस्य ॥ ५७ तिप्पदिप्प-
योः पयोस्त ॥ ५८ जानस्थरस्यत्युः ॥ ५९ दोढिद्वतौ ॥ ६०
चरादीनामिस्ते ॥ ६१ इनां दिसमिरयोरडा ॥ ६२ रुड्वि-
हयोरदेर्दीर्घ' ॥ ६३ नेरीः ॥ ६४ इरानिर्भ्याम् ॥ ६५ पयमु-
चमुस्तेभ्यस्मस्य रु' ॥ ६६ मुचरिचन्त्रिवविचेभ्यो वा ॥ ६७
फुसस्य फुडः मतस्य ॥ ६८ लुपस्य लोच. प्रेरणायाम् ॥ ६९
वड्ढस्योडस्ते ॥ ७० भगस्य हुः ॥ ७१ उदातो हरस्य सतस्य
वा ॥ ७२ इते सिचस्य सिक्कः ॥ ७३ भजमञ्जरुजविजेभ्यो
गस्तस्य ॥ ७४ समष्टो मञ्जात् ॥ ७५ पाउणादीना ते लोपः ॥
७६ मन्नस्य नयो. ॥ ७७ भिभस्य णे ॥ ७८ पञ्चविज्जयोर्ज-

योर्दः ॥ ७६ च्छुभमुज्झयोश्चहृहमूहौ ॥ ८० दुहनिहयो
 धे. ॥ ८१ समो दिहन्विहयो ॥ ८२ च्छुहस्य स्पर्शं त. ॥
 ८३ योजने जायस्य डतो ॥ ८४ पाज्जलस्यादेरुदिते ॥ ८५
 समो हरस्य ङो घ ॥ ८६ वेरुद्धा वा णे ॥

॥ द्वितीय पाद ॥

१ अणिदिण्कण्ण ताराः कर्त्तरि ॥ २ भविष्यति ससि
 स्सेणित् ॥ ३ लिपादड. केवलात् ॥ ४ इक्खादिभ्यो णणणा ॥
 ५ हरस्ताच्छील्ये ॥ ६ नस्साड्र ॥ ७ पाङ्गवादिस्तुः ॥ ८ ता-
 न्मन्तो भूते ॥ ९ चालादिय ॥ १० वसात्तव्य. ॥ ११ अच्
 करादिभ्य. कर्मणि ॥ १२ अजन्तेऽतोऽनुस्वार ॥ १३ कारा-
 दिषु च ॥ १४ करणे ण ॥ १५ पञ्चम्या त्तर ॥ १६ अ-
 धिकरणेऽण् ॥ १७ ट्टा ड ॥ १८ निसदमपाभ्या जाड् ॥ १९
 इर्जाड्यत ॥ २० सयस्यै ॥ २१ जणादत्पञ्चमीसप्तम्योर्जो
 जणस्य ॥ २२ जाणपलिमथसहेभ्या डु ॥ २३ उपपदान्नावि-
 याभ्याम् ॥ २४ एस्तारे क्खिणजिणयोरिणस्य ॥ २५ गज्जादि-
 भ्यस्तारस्य द्विरिटा ॥ २६ समज्जात्तलोपे ॥ २७ गमस्य गो
 वाऽचि ॥ २८ ओतो घट्टस्यादेर्हे के ॥ २९ इणि जुज्झस्य ज
 झयो. ॥ ३० इण्णकण्णप्रेरणास्तु वुज्झस्य ॥ ३१ कुज्झस्या-
 ण्णयो ॥ ३२ आत त्रिखयस्य रुखयार्णे ॥ ३३ नेर्घातस्या
 वै ॥ ३४ पाद्वससस्य डे दधयो ॥ ३५ जावस्य य ॥ ३६
 घातस्य घन्तुप्रभु ॥ ३७ दिसस्य दम्बु ॥ ३८ वियस्य वि ॥
 ३९ लाभेच्छ्रावति लिच्छु. ॥ ४० ल्युणस्य थवोऽण्णकेषु ॥
 ४१ इज्जे च सम. ॥ ४२ तन्त्रे थो ॥ ४३ लिपस्य लेवोऽड
 काणेषु ॥ ४४ अन्वाभ्या वा णे ॥ ४५ लाउ सात. ॥ ४६
 नेर्ह-स्य ण्ह. के ॥ ४७ इतारपोर्वरसस्य वास ॥ ४८ पाभ्या

के रलोप ॥ ४० सुवस्येणि स ॥ ५० नेष्टुहस्य वोणे ॥
५१ जयस्य ऋणि जये ॥

तृतीयः पादः ॥

१ भावेऽणदाणणानयः ॥ २ अप्पाह्हाभ्या शिः ॥ ३ उ-
द्वादिभ्यो ङिः ॥ ४ उपसर्गाद्धः ॥ ५ चयादाकः ॥ ६ आदे-
रिराके ॥ ७ आमन्नात्कग्गे ॥ ८ मुचात्परणलोपश्च ॥ ९ क्खि-
साभ्या डायः । १० जुज्झात्तश्च ॥ ११ ङ्णाच्चाड् ॥ १२ हिं-
साद्या च ॥ १३ सिज्जादिभ्य इयः ॥ १४ करस्येदिये ॥ १५
आतस्ती वा ॥ १६ आनिपेभ्यो लोपो रः ॥ १७ निपाभ्या
डस्तेरादेः ॥ १८ उधाद्दो वा ॥ १९ टोत्कसयोस्तो ॥ २० सा-
मस्यातः ॥ २१ धरस्य िः ॥ २२ वत्तस्य डो ॥ २३ गेहो
गिज्झस्य ॥ २४ कीरस्य णमाणयोर्ह्रस्वः ॥ २५ जोघस्य नौ
यलोपश्च ॥ २६ उदो मज्जस्यातयोर्दन्तः ॥ २७ पात्रोरोःक-
रेऽणयोः ॥ २८ अवात्कसस्याणि को ङिः ॥ २९ धमस्य
णावयोर्मस्य ॥ ३० उदो दीर्घो णे ॥ ३१ दिसपाभुजलभव-
चाना स्वार्थेच्छाया दिदिग्गा-पिवाम्ना-नुमुक्त्वा-लिच्छा-बि-
अम्खा ॥ ३२ सकुचादिभ्यो णाणो गित् ॥ ३३ आविभ्यां
क्खिवाडा ॥ ३४ इदिणयोः क्खिक्खिणचिणानामयति ॥ ३५
आऽणुपेभ्यो मिलो व्याणे ॥ ३६ अदपरिभ्याम्रमो वसस्य ॥
३७ ते वस्योस् ॥ ३८ इते वा ॥ ३९ टोमीणस्तान्तस्य सपरेः ॥
४० आतो मुसस्याणयोर्मरिस ॥ ४१ वेरति वीमसः ॥ ४२
उदस्थमस्य ग्वभः ॥ ४३ सज्जस्य जयागो ॥ ४४ आणिज्जयो
सलहस्य सिलाहसलाहो ॥ ४५ सिचस्य सेक ॥ ४६ ईतः
सिलीसस्यैत् ॥ ४७ रुभस्य राहः ॥ ४८ उपसर्गाद्द्वयास्याति

४ ॥ ४६ सुगास्य मया ये ॥ ५० लुणस्य ह्यो या ॥ ५१
 ह्यिस्य णतयोर्लली ॥ ५२ पाउगास्य रा ये ॥ ५३ त्यरथय
 योर्वा योऽति ॥ ५४ समा गावस्य क ॥ ५५ रेचिस्य कोऽणि ॥
 ५६ पयभजरुजाग ग ॥ ५७ भुजस्यानुस्वारलापश्च ॥ ५८
 रजस्य जयो ॥ ५९ गो रग ॥ ६० अतिभ्या रिचस्य ॥ ६१
 विजस्यागगयो ॥ ६२ मायस्य वा ॥ ६३ आनिपाद्व्यय-
 स्य ज ॥ ६४ सम खुभस्याति ॥ ६५ ती गमत्पुणरमसर
 सुणाहणाना लोप ॥

चतुर्थ पाद

१ स्वराददातार्यट् ॥ २ धणार्त्कुम्बको ॥ ३ उर्जाईट्ट-
 ददा यश्च ॥ ४ इणेत्वारनुस्वारा या ॥ ५ मी व्यञ्जनादी
 पूर्वस्य ॥ ६ मगास्य या ॥ ७ जग्ग्यादानामणुफोमादिपु मरु ॥
 ८ चरुगारस्य मट् ॥ ९ उहेर्मगरकावणि ॥ १० मगादि-
 भ्यईताऽसुट् ॥ ११ आतोऽगस्य मरु त्यादी ॥ १२ न्नां गि
 लादाना यक ॥ १३ अहेरेम्ना ॥ १४ गादीनामिज्जे ॥ १५ आ
 ग्याञ्जिययोर्ह ॥ १६ जादीना ना ॥ १७ भिय मी ॥ १८
 पकप्पपणुह्लाभिधाराणा मवि ॥ १९ दरपालपूजाना मो ॥ २०
 पवित्तस्य न्ते ॥ २१ मिमिमिसेमाणे दीर्घश्च ॥ २२ हस्ति
 च ॥ २३ आग्यादाना माणे ॥ २४ जणादीना न्ते ॥ २५
 उचादीना या न्ती ॥ २६ ग्यादीना ना ॥ २७ उक्तादलयो-
 रिज्जे ॥ २८ दलस्य णिमया ॥ २९ योमा ॥ ३० रुहस्य लौ ॥
 ३१ पिगायदलयोमाणे ३२ तिप्पदादरिमानान्ते ॥ ३३ काय
 सिट् ॥ ३४ भूते फकरदकरपुलभत्तातराणामट् ॥ ३५ अपादप
 १ स्यादेर्लापाऽनुस्वारश्च गुर ॥ ३६ ज स्मभ्यट् ॥ ३७ चधरुभहि-

डेभ्यो हेरेट् ॥ ३८ आदुपोवेभ्यो लभस्यानुस्वारोऽतिसित्ताण-
 माणेषु ॥ ३९ अत्तयो'केवलस्य ॥ ४० सासस्य मो ॥ ४१ पाद्वो-
 र्हुष्प ॥ ४२ अजस्य त्ति णरू ॥ ४३ पारावस्य याट् ॥ ४४ समो
 धस्तेः ॥ ४५ ट्काट्टादात्रानुसुहाभ्यश्चिद्भुम्य ॥ ४६ भवन्येमाव-
 ट् ॥ ४७ तक्कादिभ्या णड् मपरको वा त्तः ॥ ४८ उवाद्यादितो वा
 त्तययि ॥ ४९ न्तमाणयोरानाज्जगे ॥ ५० उवाकट् ते ॥
 ५१ न्तस्य स्वावादियट् ॥ ५२ वेञ्चद्भुस्येयक ॥ ५३ कमस्य
 रिट् ॥ ५४ उदाऽति छिरनिट् ॥ ५५ आनोरड् गमे ॥ ५६
 फासस्य हुस्वश्च ॥ ५७ कक्रुणाः स्त्रियामिट् ॥ ५८ अवस्य
 गुयेऽनुस्वारः ॥ ५९ गमादिभ्य णट् सार्दीनाम् ॥ ६० इतो
 लोपः ॥ ६१ टिति टः ॥ ६२ स्वराग्यस्य ॥ ६३ सुरभिदुर-
 भ्योरस्य ॥ ६४ मयुक्तोऽनुस्वारस्य षुप समासतद्वितयो'
 ॥ ६६ अन्ययाच्च ॥ ६७ सरिसभ्य तथात्रययोः ॥ ६८ तये
 सस्य तः ॥ ६९ तुमुमाः काममणयो ॥ ७० एतकाभ्या व-
 तियस्योत्तरपदे ॥ ७१ चोरवगिजाभ्यामिजस्योदे ॥ ७२ ए-
 तस्य तियत्तिलयोरनः ॥ ७३ आवनियस्यानश्च ॥ ७४ अण-
 तादिभ्यः ऋबुत्तो' कस्य ॥ ७५ गच्छादिभ्य' स्सान्मेः ॥ ७६
 वेच्चद्दाह्वोच्छभ्यश्च ॥ ७७ अतेर्गच्छस्य गस्य ॥ ७८ अमस्य
 तितुमिषु ॥ ७९ न्तन्नियास्वादेः ॥ ८० मिहमोष्वमस्य ॥
 ८१ मा वा ॥ ८२ उणयोरिज्जकुणयो ॥ ८३ आनांग्य आदे
 ॥ ८४ उदापेभ्योज् ॥ ८५ अत्यप्ययानाच्च ॥ ८६ णम्यनुस्वा-
 रस्य ॥ ८७ इसस्य तो ॥ ८८ ममारभस्यैसेत्तासु ॥ ८९ ए-
 दोद्भ्यामिजस्येतः ॥ ९० समो मुच्छे न्तिमयो' ॥ ९१ अ-
 ष्वतिभ्यां व्ययस्य ॥ ९२ परर्वा ॥ ९३ वे' क्खिण उणस्य यै-
 हयोः ॥ ९४ केवलादिते दीर्घश्च वा ॥ ९५ चिणजिगयोश्च ॥

०६ उमृगाघोनिर ॥ ०७ उदह्नि ॥ ०८ ऊणे निरो जिगास्य ॥
 ०० आयो माणे कर्मणि ॥ १०० उन्ने' म्स्वस्य वेः स्ते ॥
 १०१ जानभिर्द्भिदयारिन्दस्यायि ॥ १०२ ममुदो हि न्तौ
 च ॥ १०३ अगोणानिन्तितात्तुतारेप्वेद. ॥ १०४ एजो डे ॥
 १०५ मुचस्य येऽनुस्वारस्य ॥ १०६ करादास्यात् ॥ १०७
 पात्कडात्सर्वस्य ॥ १०८ उस्सुयान्माण आगस्य ॥ १०९
 अनुकरणाधवलादिभ्यश्च ॥ ११० पसुलादिभ्यष्टिमतार्थयाश्च ॥
 १११ धरस्य तुत्तुमो ॥ ११२ ममाञ्च ॥ ११३ मेरादे स-
 लोपो ॥ ११४ पुसद्दहाभ्या माणास्यादे ॥ ११५ सम कुच-
 स्याणितयारनुस्वारस्य च ॥ ११६ जहस्ते ॥ ११७ मम
 कुचस्य णे ॥ ११८ इगाणार्जुजस्य गश्च ॥ १०९ पन्वपञ्च-
 भुजवचाना तार ॥

॥ इति चतुर्थोऽध्याय ॥

इति सूत्रपाठः ॥

वार्त्तिकपाठः ॥

पृष्ठाङ्क

वार्त्तिक

सूत्राङ्क

२१३ अमाद्गुण भक्ष्ये वक्तव्य ॥३।४।१४॥

२४ आमन्त्रणे उम् वक्तव्य ॥२।१।८॥

३८ इमात्सेडा माण क्वचिद्वक्तव्य ॥३।१।५७॥

१४ उडजे वस्य चापमख्यानम् ॥१।४।२०॥

१७ काहराभ्या दृ ग्लोपश्च वक्तव्य ॥३।३।१०॥

२१४ क्लिणस्योमित्यन्वधिषणस्य लोपो वाच्य ॥३।४।१७॥

३७ गरुडासनादीना सिद्धये मध्यपदस्य नित्य वक्तव्यः
॥१४४५५॥

१२४ गिज्झादा च वक्तव्यः ॥४४११४॥

४८ गोगावो डीति वक्तव्यः ॥२१२१२॥

९४ गोमिर्वक्तव्यः ॥२१४४४॥

१४६ च्छटस्य च्छोडो वा वक्तव्य. ॥१४११३७॥

८४ छाचृ षला वा वाच्यो ॥२१४४॥

२१६ जुजस्य डाणोर्वक्तव्यः ॥४१३१५७॥

२९ डावोर्वस्य लोपो वा वक्तव्य. ॥२११९४॥

११० तादृरिट् च दा वक्तव्यः ॥२१४१०४॥

१९९ तेषुदो वक्तव्य' ॥१३३३४॥

१८० त्तिथमस्यादेष्टो वा वक्तव्य. ॥३३३३६॥

२०० त्थरस्येते रेफस्यापसख्यानम् ॥४११११॥

९२ दीवादिभ्यो भवाद्यर्थे डच्चस्योपसख्यानम् ॥२१४४८॥

२०१ धुणस्य वा वक्तव्यः ॥४११६२॥

१८१ मन्ने न्नस्य तो वा वक्तव्यस्ति ॥३३३४५॥

१९० रभस्य न्तेऽनुस्वारस्य लोपो वाच्य. ॥३३३६१॥

२१६ विदाडो णिद्वक्तव्यः ॥३१४३८॥

१९७ विपरिभ्यामदितयोश्चस्य जो वा वक्तव्यः ॥४११२७॥

८९ सपतेरेयणेज्जणो वक्तव्यो ॥२१४७॥

११४ हे गच्छादीनामेर्वा वक्तव्यः ॥६१११३॥

॥ इति वार्त्तिरूपाट ॥

॥ श्री ॥

धातुपाठ ॥

१ अचड उपवगन ।	२३ उट मकाचन ।
२ अड भ्रमणे ।	२४ उह वितर्क ।
३ अण प्राणधारणे ।	२५ एय कम्पन ।
४ अप्पाह सन्दशकथन ।	२६ गस उच्छ्वायाम् ।
५ अर्पिण अर्पण ।	२७ कञ्जल मुडन ।
६ अय गतौ ।	२८ रुड आरणे ।
७ अरह } याग्यतायाम् ।	२९ रुडह व्यक्ताया वाचि ।
८ अरिह }	३० रुडह आरुपणे ।
९ अस सत्तायाम् ।	३१ कण्ण भन्तन ।
१० अस भक्षणेक्षेपणया ।	३२ रुत्त छेदनतन्तुमन्तानयो ।
११ अद्र आरुपणे ।	३३ रुत्थ श्यायाव्यक्ताया वाचिच ।
१२ इ गतौ ।	३४ रुस प्रातौ ।
१३ इ भ्रम्ययन ।	३५ कस तनूकरणे ।
१४ इच्छ इच्छायाम् ।	३६ कम आरणे
१५ इध वृद्धौ ।	३७ कडुय } गात्रविधर्षणे ।
१६ इग चेष्टायाम् ।	३८ कडुय }
१७ ईह इच्छायाम् ।	३९ रुत छेदन ।
१८ उक्क्ष उत्सर्ग ।	४० कद् माकन्दन
१९ उण प्रावरणे ।	४१ कप कम्पन
२० उच कौटिल्ये ।	४२ का करणे ।
२१ उच्छ सचन ।	४३ काय बन्धन ।
२२ उज यागसञ्चनयो ।	४४ कास शब्दकुत्सायाम् ।

- ४५ कास प्रकाशनायाम्
 ४६ किट्ट मंडायाम्
 ४७ किलिद् अर्द्रभाक्
 ४८ किलिस्स } उताप
 ४९ किलेम }
 ५० किम तनूकुरणे
 ५१ कुच सकाचन
 ५२ कुच्छ्र निन्दायाम्
 ५३ कुन्ठ सचन
 ५४ कुञ्ज काधे
 ५५ कुट्ट कुट्टन
 ५६ कुड गह
 ५७ कुण करण
 ५८ कुत्थ योगिन्य कृत्साश च।
 ५९ कुह कूर्तन
 ६० कुप्प काध
 ६१ कुव्व करण
 ६२ कुट्ट योगिन्य
 ६३ कूट प्रत्यावात
 ६४ कूप मयके
 ६५ फिस्स } कृश
 ६६ फिस }
 ६७ फास गता
 ६८ फयद गती
 ६९ फयल पता

- ७० फिख क्षये
 ७१ फयोड प्रमत्तान्
 ७२ गगा गता
 ७३ गम महन
 ७४ गवर क्षयण
 ७५ गवल सचनन
 ७६ ग्या अदन
 ७७ ग्विस निन्दायाम्
 ७८ ग्विज्ज नेत्ये
 ७९ खुट्ट ताउन
 ८० खुट्ट आयुगानौ
 ८१ खुध बुभुक्षायाम्
 ८२ खुभ क्षोभन
 ८३ खेल काणायाम्
 ८४ गच्छ्र गता
 ८५ गज्ज गर्जन
 ८६ गण गणनायाम्
 ८७ गवभ प्रागल्भ्य
 ८८ गम गती
 ८९ गरह } निन्दायाम्
 ९० गरिह }
 ९१ गल मयणे
 ९२ गलच्छ्र चेषायाम्
 ९३ गवच्छ्र आच्छात्तन
 ९४ गवेम मन्वपणे

- ०५ गस ग म्भ
 ०६ गा गान
 ६७ गिञ्ज भान्नी
 ६८ गिल अन्
 ६९ गिला लानो
 १०० गीर विगम्भ
 १०१ गुज मन्वत्त गन्
 १०२ गुड गन् नमग
 १०३ गुग्गुलु अन्वन्
 १०४ गुव व्याकुत्तव
 १०५ गुह मन्वत्त
 १०६ गृह मालिङ्गन
 १०७ ग्या मन्वत्तान
 १०८ घत्त मन्वत्त प्रयत्न च
 १०९ घम मन्वत्त
 ११० घस अन्
 १११ घस मन्वत्त
 ११२ घुट्ट पान
 ११३ घुम्म अन्वत्त
 ११४ घुस गन्
 ११५ घृगा अन्वत्त
 ११६ घोल मन्वत्त
 ११७ चच्च विलेपन
 ११८ चम अन्वत्तान्
 ११९ चमत्त अन्वत्त

- १२० चय पतनचयनया
 १२१ चर गतो
 १२२ चिमिच्छ चिन्वित्सायाम्
 १२३ चिगा चयन
 १२४ चिल्लु गतो
 १२५ चुप चुम्बन
 १२६ चुफ भगन
 १२७ चुण्ण अन्वत्त
 १२८ चेष्ट चष्टायाम्
 १२९ चव मन्वत्त
 १३० चुप पतन
 १३१ च्छट्ट त्याग
 १३२ च्छट्ट निमन्वत्त
 १३३ च्छट्ट गतो
 १३४ च्छट्ट वितुपीमन्वत्त
 १३५ च्छट्टा हिंसायाम्
 १३६ च्छट्टा च्छट्टायाम्
 १३७ च्छिव स्पश
 १३८ च्छुभ प्रक्षेपणे
 १३९ च्छुह प्रक्षेप
 १४० च्छुह स्पश
 १४१ च्छोल छदन
 १४२ जग्ग निद्राभय
 १४३ जत्त प्रयत्न
 १४४ जय गणे

- १४५ जय यागकण्ठ
 १४६ जहा त्यागे
 १४७ जप यक्ताया वाचि
 १४८ जभ गात्रविस्तारण
 १४९ जा गतौ
 १५० जा प्रादुभावे
 १५१ जागर निद्राक्षय
 १५२ जाण अपवाधन
 १५३ जिण जय
 १५४ जीव प्राणधारण
 १५५ जु मिश्रण
 १५६ जुज भाजनच्छायाम्
 १५७ जुज यागे
 १५८ जुज्झ सप्रहार
 १५९ जूर रागे
 १६० जूर वयाहानौ
 १६१ जूर मिश्रण
 १६२ जोय दर्शन
 १६३ जास नाश मवाया च
 १६४ ज्वल ज्वलन
 १६५ ज्झा यान
 १६६ झर क्षण
 १६७ झप क्षणायाम्
 १६८ झिझ क्षय
 १६९ झिया यान

- १७० झुर अशुभिमाचन
 १७१ झुभ मन्त्रच्छायाम्
 १७२ झुह निमन
 १७३ डभ र्भन
 १७४ डस र्शन
 १७५ डी विहायमागतौ
 १७६ डु द्रव
 १७७ ढा विनागण
 १७८ ढोय गतौ
 १७९ गाम अपण
 १८० गुम आग्रण
 १८१ तख तनूकरण
 १८२ तच्छ तनूकरण
 १८३ तण विस्तार
 १८४ तप्प तपण
 १८५ तम म्लानौ
 १८६ तल भवेन
 १८७ तच सत्ताचन
 १८८ तिउट्ट प्राप्न
 १८९ तितिग्ग सहन
 १९० तिप्प } दु ग्यान तर्पण
 } तृप्तौ च
 १९१ तुह प्राप्न
 १९२ तुद व्ययन
 १९३ तुर त्वगयाम्

१६४ तुम वनाप
 १६५ तुम वनायाम
 १७६ तुम वद
 १७७ तुम वद
 १७८ तुम वद
 १६६ तुम वद
 २०० तुम वद
 २०१ तुम वद
 २०२ तुम वद
 २०३ तुम वद
 २०४ तुम वद
 २०५ तुम वद
 २०६ तुम वद
 २०७ तुम वद
 २०८ तुम वद
 २०९ तुम वद
 २१० तुम वद
 २११ तुम वद
 २१२ तुम वद
 २१३ तुम वद
 २१४ तुम वद
 २१५ तुम वद
 २१६ तुम वद
 २१७ तुम वद
 २१८ तुम वद
 २१९ तुम वद
 २२० तुम वद

२१८ तुम वद
 २२० तुम वद
 २२१ तुम वद
 २२२ तुम वद
 २२३ तुम वद
 २२४ तुम वद
 २२५ तुम वद
 २२६ तुम वद
 २२७ तुम वद
 २२८ तुम वद
 २२९ तुम वद
 २३० तुम वद
 २३१ तुम वद
 २३२ तुम वद
 २३३ तुम वद
 २३४ तुम वद
 २३५ तुम वद
 २३६ तुम वद
 २३७ तुम वद
 २३८ तुम वद
 २३९ तुम वद
 २४० तुम वद
 २४१ तुम वद
 २४२ तुम वद
 २४३ तुम वद

२४४ न्ना स्नान
 २४५ पक्क मिश्रण
 २४६ पज्ज गतो
 २४७ पड पतन
 २४८ पड पठने
 २४९ पघ पाक
 २५० पत्र पतनप्रणय
 २५१ पा पान
 २५२ पिट्ट पाडन
 २५३ पिल पतनप्रणय
 २५४ पी पान
 २५५ पी प्राप्ति
 २५६ पीण तपण
 २५७ पीस सञ्चरण
 २५८ पुच्छ प्रश्न
 २५९ पूज पूजागम
 २६० पेयाल सनालावन
 २६१ फण गतो
 २६२ फस कट्टागण
 २६३ फिट विकसन
 २६४ फुट्ट विकसन
 २६५ फुम फुत्कार
 २६६ फुस रपश शुद्धो च
 २६७ फेड गतो
 २६८ पघ पतन

२६९ वाह पाडायाम्
 २७० वीह भय
 २७१ बुज्ज अग्रगमन
 २७२ बुद्ध निमज्जन
 २७३ मक्ख अटन
 २७४ मज सवायाम्
 २७५ मज्ज भर्त्सन
 २७६ मण कर्त्ता
 २७७ भम अरण्य
 २७८ भव सत्तायाम्
 २७९ भम श्रम्य
 २८० भा भाषा
 २८१ भिस भाषा
 २८२ भिद विदारण
 २८३ भुज भक्षण भाग च
 २८४ भूस मलद्वारण
 २८५ मय विलाटन
 २८६ मकरा अरण्य
 २८७ मग्ग अन्वपण
 २८८ मज्ज शुद्धो
 २८९ मत्थ मत्थन
 २९० मद ग्लपन
 २९१ मह भर्त्सन
 २९२ मर पाणव्याग
 २९३ मल भर्त्सन

२९४ मङ्ग इच्छायाम्
 २९५ मा मान
 २९६ माद प्रमात्
 २९७ मिल सङ्गम
 २९८ मिल्ल त्याग
 २९९ मिस स्वदायाम्
 ३०० मील सकाच
 ३०१ मुट मुण्डने
 ३०२ मुच्छ मूढायाम्
 ३०३ मुज्ज माह
 ३०४ मुण वान
 ३०५ मुस मश
 ३०६ मेल सङ्गम
 ३०७ मोद हर्ष
 ३०८ मिह इपदमन
 ३०९ घत सकाच
 ३१० रक्ख म्हायाम्
 ३११ रज्ज गग
 ३१२ रज्ज पाफ
 ३१३ रड परिभाषणम्
 ३१४ रगा अयत्तश
 ३१५ रम क्रीडायाम्
 ३१६ रच ग
 ३१७ रच प्रथम व
 ३१८ रध पाक

३१९ रभ आरम्भ
 ३२० राज गती
 ३२१ रिच प्रथमख
 ३२२ रिध गदौ
 ३२३ रिय गतो
 ३२४ रुट्ट गप
 ३२५ रुद अश्रुविभाजन
 ३२६ रुस गप
 ३२७ रुट गुञ्जितध्वनी
 ३२८ रुभ आरम्भ
 ३२९ रङ्ग गती
 ३३० लम्ब अङ्गन
 ३३१ लग्ग सङ्ग
 ३३२ लभ प्राप्ती
 ३३३ लल क्रीडायाम्
 ३३४ लस उच्छ्राकाडनया
 ३३५ लघ लङ्घन
 ३३६ लन्त्र लान्त्रने
 ३३७ लिह लम्बन
 ३३८ लिंग आलिङ्गन
 ३३९ लिच निस्मारण
 ३४० लुक गगन
 ३४१ लुट्ट लुग्न
 ३४२ लुण छन्द
 ३४३ लुभ गग

३४४ लुच लुचन	३६० वेव रुम्पने
३४५ लुप नाशन	३७० वोल्दट्ट { जलाद्रक
३४६ लूम स्तेयभजननशनगटनेपु	३७१ वोसट्ट }
३४७ लोट्ट पग्गित्तन	३७२ व्वय गती
३४८ लिलय भत्ते	३७३ द्विवट्ट तात्तन
३४९ ल्हाय हर्प	३७४ स जत्तमान
३५० वच्च व्यक्ताया वानि	३७५ सड्द दीर्गन्धये
३५१ वम उट्टिग्गे	३७६ मद्द गमनविडारण्णया
३५२ वर व्यायाम	३७७ मप्प गती
३५३ वल सच्चग्गे	३७८ मय जयने
३५४ वय वाचजग्गन	३७९ सर म्मग्गे
३५५ वस निवास	३८० सर गती
३५६ वफ इच्छायाम	३८१ सलट्ट श्यात्रायाम्
३५७ वा वायुसञ्चग्गे	३८२ सल्ल गती
३५८ विगिच्च पृत्तक्कग्गे	३८३ सह सहने
३५९ विच पृत्तक्कग्गे	३८४ सक शङ्गायाम्
३६० विज भये	३८५ सद्द किञ्चिच्चलनम्यन्तनया
३६१ विज्ज सत्तायाम्	३८६ मभर म्मरग्ग
३६२ विद्द वाने	३८७ मस कपनहिसनयो
३६३ विरल्ल विन्तार	३८८ मिक्कय शिद्धायाम्
३६४ विस प्रवग्गन	३८९ सिद्धन्त निपत्ती
३६५ विमट्ट विक्काजचूग्गनयो	३९० सिण मवायाम्
३६६ विहेड विनाश	३९१ सिणा म्माने
३६७ विज व्यज्जने	३९२ सिर विसग्ग
३६८ वीज व्यान	३९३ सिलीस आलिङ्गने

३६४ सिन्व तन्नु सन्ता ।
 ३६५ सिच सचन
 ३६६ सीद विगग्ग
 ३७७ सु प्राणिप्रसव
 ३६८ सुज्म नैर्मल्य
 ३७९ सुड निलायाम
 ४०० सुमर त्मरण
 ४०१ सुय शयने
 ४०२ सुय तैर्गन्ध
 ४०३ सुस्त शोषणे
 ४०४ सुस्तुस सवायाम
 ४०५ सुभ हिसने
 ४०६ मूर नाराने
 ४०७ सेय उमन्त्रुनौ
 ४०८ सेव मवायाम्
 ४०९ सेह शिक्षायाम्
 ४१० सोय शाक
 ४११ स्सद स्वादन
 ४१२ स्सम परिश्रम
 ४१३ स्सय सवायाम्
 ४१४ स्सस प्राणने
 ४१५ स्मभ विश्वास
 ४१६ ङक्क निपेधे
 ४१७ ङड चेष्टायाम्
 ४१८ ङण हिसायाम्

४१९ हस हसन
 ४२० हद ग्रहणे
 ४२१ हा हास विसूचिकायाश्च
 ४२२ हिड भ्रमणे शस्त्रे च
 ४२३ हिंस हिसायाम्
 ४२४ हुण हामे
 ४२५ हो सत्तायाम्

अथ द्वितीयगण ॥

१ अच पूजायाम्
 २ अत्थम अस्तमयन
 ३ अप्प मर्षणे
 ४ अज प्रकृतने
 ५ डर गतौ
 ६ उक्ख मचने
 ७ उड उन्धने
 ८ एड उत्सर्ग
 ९ ओयव ससिद्धिजयया
 १० ऊह वाक्यप्रबन्धे
 ११ काम उच्छायाम्
 १२ किल्लाम दैन्यापात्तने
 १३ कूल मावरणे
 १४ कोट कूर्दने
 १५ कोर विलेखनचित्रीकरणयो
 १६ क्खाल शौचमर्षणि

१७ खड्ड खण्डन
 १८ गठ प्रन्थन
 १९ गह प्रहणे
 २० चाव परीणे
 २१ चित्त चित्राकरणे
 २२ चूर चूर्णन
 २३ चेत करणायवाप्रनयो
 २४ चेष ता
 २५ चेष मृशाम्
 २६ जेम भाजन
 २७ भूस अर्पणसयनप्रतिवृ
 २८ भोस अपणसयनप्रतिवृ
 २९ डेव उल्लङ्घन
 ३० डाप प्रिस्नाप
 ३१ तफ तर्क
 ३२ ताड ताडन
 ३३ ताल ताडन
 ३४ तीर तरणे
 ३५ तुट सयन तोटने च
 ३६ तुल तालन
 ३७ ताल तोलन
 ३८ दस दर्शयाम्
 ३९ दा टान
 ४० दाय दशयाम्
 ४१ दाल विदारणोद्घाटनया

४२ दीव दीपनाक्रीडनयो
 ४३ धरिस पराभवे
 ४४ धार धारणे
 ४५ धुम्प सन्धीपने
 ४६ पामिच्च उच्छिन्नप्रहणे
 ४७ पार अन्तापन
 ४८ पाल पालने
 ४९ पीह इच्छायाम्
 ५० पूर पालनपूरणयो
 ५१ पोस पोषणे
 ५२ प्फाल विदारणे
 ५३ फास स्पर्श
 ५४ वु व्यकाय वाचि
 ५५ मच्छ तिरस्कारे
 ५६ मत्थ मर्त्सने
 ५७ भोग दर्शने
 ५८ मह मन्थने
 ५९ मड भूषायाम्
 ६० मत गुप्तपरिभाषणे
 ६१ मूल रोहणे
 ६२ मोड माडने
 ६३ यस आच्छादने
 ६४ याम परिवपणे
 ६५ यास आलिङ्गने
 ६६ राह रावने

- ६७ लड गती
 ६८ लूह पाण्य
 ६९ लेस सभ्लेषणे
 ७० वण्ण उर्णन
 ७१ वरस उपख
 ७२ वच प्रताग्णे
 ७३ वार वारग्णे
 ७४ वेढ वधन
 ७५ वेल्ल रूपन
 ७६ वेस त्यापन
 ७७ व्यह द म
 ७८ सक सामर्थ्य
 ७९ सब छेत्न
 ८० सगाम युद्ध
 ८१ साह महगमने
 ८२ सूय सूचन
 ८३ सेस भेत्न
 ८४ हरिस हर्ष
 ८५ हृण स्म्यन
 ८६ हेरुयाल नित्नायाम

अथ तृतीयगण

- १ अग्रघ याग्यतायाम्
 २ अज्ज उपार्जन
 ३ अत्थ याचन
 ४ अच पूजासकाचनसचयेषु

- ५ आव प्रातो
 ६ आस उपगने
 ७ उक्ख व्यक्ताया वाचि न्शनेच
 ८ उम गती
 ९ ईर प्रग्णायाम्
 १० उट्ट छेत्ने
 ११ उम नित्नापालम्भनतिर
 स्काग्णु
 १२ णस अन्वपणे
 १३ ओम नित्नापालम्भनतिरस्कारपु
 १४ रूप छत्न सामर्थ्य ऋग्ण च
 १५ कर करण
 १६ ऋग्य वाञ्छायाम्
 १७ क्किट कात्तन
 १८ कीड } क्रीडायाम्
 १९ कील }
 २० कीर विक्रमे
 २१ क्कम पाठविक्षेपे
 २२ क्किण ऋग्णे
 २३ क्कील क्रीडायाम्
 २४ क्ख्खा प्रकृतने
 २५ क्कियय दौपण
 २६ क्कय दयग्णे
 २७ गाह स्थापनाग्रहणप्रवेशेषु
 २८ गिण्ह ग्रहणे

- २६ गुण आवर्त्तनायाम्
 ३० गोव गोपन
 ३१ णट् स्पर्शकिञ्चिच्चलनया
 ३२ घड चेषायाम्
 ३३ घात हिंसायाम्
 ३४ घोस व्यक्ताया वाचि
 ३५ चय सामर्थ्य
 ३६ चल गतौ
 ३७ चिन्त चिन्तन
 ३८ चिट् गतिनिवृत्तौ
 ३९ चोय प्रेरणायाम्
 ४० चय त्यागे
 ४१ च्छद् व्यग
 ४२ च्छल पबनेप्र सात्न च
 ४३ च्छ्राद् सप्रण
 ४४ च्छिद् छेत्ने
 ४५ च्छ्रोड त्याग
 ४६ च्छोल प्रक्षालने
 ४७ उट् सचन
 ४८ जण उत्पात्ने
 ४९ जम निवृत्तौ
 ५० जर यथाहानौ भ्रूणे च
 ५१ जाय याचने
 ५२ जोय प्रकाशने
 ५३ जोय याजनायाम्

- ५४ ज्जाम शब्द
 ५५ ङव आनापनायाम्
 ५६ ट्टा गतिनिवृत्तौ
 ५७ डट् भस्मीकरणे
 ५८ णुल्ल प्रेरणायाम्
 ५९ तज्ज भन्तन
 ६० तर तरणं सामये च
 ६१ तव तपन
 ६२ त्थर आच्छादने
 ६३ दुःख दुः कने
 ६४ दूम खद
 ६५ धव प्राप्तौ
 ६६ द्दट् व्यन
 ६७ द्दस नाशने
 ६८ धर धारण
 ६९ धा ऋणे
 ७० धाव शीघ्रगतौ
 ७१ धोव शीघ्रकर्मणि
 ७२ नट् पन्थने
 ७३ नव आनापनायाम्
 ७४ पाड उन्मूलन पानन च
 ७५ पास र्जने
 ७६ पिह इच्छायाम्
 ७७ पीड पीटने
 ७८ पील पीटने

- ६७ लड गती
 ६८ लूह पाक्य
 ६९ लेस सखलपण
 ७० वण्ण वरुण
 ७१ वरस वण्ण
 ७२ वच प्रताग्णे
 ७३ वार वाग्णे
 ७४ वेद वण्ण
 ७५ वेत्त वण्ण
 ७६ वेस वापण
 ७७ व्यह द म
 ७८ सक्क सामर्थ्य
 ७९ सब छेत्त
 ८० मगाम युद्ध
 ८१ साह महगण
 ८२ सूय सूचन
 ८३ सेम भण
 ८४ हरिस हर्ष
 ८५ वृण वण्ण
 ८६ हेरुयाल निल्लायाम

अथ तृतीयगण

- १ अग्घ याग्यतायाम्
 २ अज्ज उपावने
 ३ अत्थ यावत
 ४ अच्च पूजामकोचनसचं

१२८ सव प्राणिप्रसवं गतौच

१२९ सास शासन

१३० साह कम्न

१३१ साह साधन

१३२ सुण श्रमणे

१३३ सेह गत्याम्

१३४ सोभ दीप्तौ

१३५ स्साद् इन्द्रायामास्यादने च

१३६ हर हरणे

१३७ ह्व सत्तायाम्

१३८ हाल् दर्शन

१३९ हील अनान्द

॥ इति धातुपाठ ॥

७९ फाड भेत्न	१०४ लास नत्तन
८० फद किञ्चिच्चलने	१०५ लिप लेपन
८१ फुर सञ्चलन	१०६ लेट् स्पलनायाम्
८२ वुह } शब्द	१०७ लोरु र्गन
८३ वूह }	१०८ लोल उपयात
८४ भर भग्णे	१०९ उग्गा वल्मान
८५ मज भञ्जने	११० वज्ज वर्जन
८६ भस भ्रम पतने	१११ वट्ठ वृद्धौ
८७ भास दीप्तौ	११२ वत्त वर्तन
८८ भाम यक्ताया वाचि	११३ वद यक्ताया वाचि
८९ मज्ज शुद्धौ	११४ वर स्वाभाराच्छादनयो
९० मज्ज गर्ग	११५ वह प्राफणपीडनया
९१ मन्न अयनायन	११६ उद स्तुतौ
९२ माण पूजायाम्	११७ वाय वाचन
९३ मिला म्लानौ	११८ विंघ ताडन
९४ मुच त्यागे	११९ विडध अनुगग्णे
९५ रच रचनायाम्	१२० वेद वेत्न
९६ रस आस्वात्नाक्रान्तनया	१२१ गोल कम्पन
९७ रुह प्रादुभाव	१२२ सक गती
९८ रूच घटनायाम्	१२३ सज्ज सज्जीभयनासक्ति- विमज्जनेषु
९९ रोय अमितापे श्रद्धाया च	१२४ सह आह्वान
१०० लज्ज लजायाम्	१२५ सह आस्वात्न
१०१ लव व्यक्ताया वाचि	१२६ सम शान्तौ
१०२ लव लब्धनायाम्	१२७ सव जग्णे श्रग्णे च
१०३ ला प्रहणदानया	

पृष्ठ.	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
१०४	अनप्रधारण ष ० २।३।७	१०४	जभेरजस्य ग १।३।३४
१०५	अनसादिभ्य साङ्ग ३।१।१६	१०५	जभर्दसस्येञ्जे १।३।२६
१०६	अनादरसयुक्तस्य ० १।३।१०	१०६	जभेस्ति ४।१।३४
१०७	अनिटाट्मूण्या ० ३।३।५६	१०७	जभ्यावृत्तो सख्या ० ३।३।८०
१०८	अनिटो त्पत् ३।३।३०	१०८	अमादितद्वितान्ता १।१।२२
१०९	अनुकरणप्रवला ० ४।३।१००	१०९	अम्हस्य ह्रमहमो ० ३।१।७५
११०	अनुक्ते २।३।१४	११०	अम्हादिपु द्विसाद् ३।३।६९
१११	अनुपडी गोप्ताग्निषु २।३।८	१११	अम्हे समानाधिक ० ३।१।४
११२	अनुस्वारस्येसिम २।१।३०	११२	अयादिभ्यस्था ३।१।३४
११३	अनेर्णसित्सर्वस्य १।१।३२	११३	अयाऽणेन्तीञ्ज ० ३।१।१४
११४	अनेक नामैकाथ ० १।१।३३	११४	अरिप्रभृतिभ्यस्ता २।४।१६
११५	अनेक समूहे २।३।३३	११५	अरोमि १।३।१७
११६	अनारेसादेरिम् ३।१।६३	११६	अलानुरिब्वो ० १।४।१०
११७	अन्तरायोग च ३।२।३३	११७	अल्पे च २।४।
११८	अन्त्यात्पूर्वं उपधा १।१।७	११८	अचदमास्य १।३।४९
११९	अन्यातो त्रिस ० ३।१।१६	११९	अप्रपरिभ्यामूसा ० ३।१।३६
१२०	अन्वाभ्या प्राण ३।२।४४	१२०	अचस्य गुयेनुस्वार ३।३।१८
१२१	अपादाने पञ्चमी २।२।२७	१२१	अघात्कस्य क्त ० ३।१।३८
१२२	अपूर्वस्य सयुक्तस्य १।२।२३	१२२	अघात्कसस्याणि ० ३।३।१८
१२३	अपरेरति धि १।३।९९	१२३	अघात्प्रस्यादलापो ३।४।३५
१२४	अपणादिच्चिये ० २।३।३३	१२४	अघात्कस्य ० ३।१।८८
१२५	अप्याद्धो क २।३।६२	१२५	अघात्कस्य ३।१।४८
१२६	अप्याहृत्वाभ्या णि ४।३।२	१२६	अघात्कस्य ३।१।४८
१२७	अप्रथमाऽन्यपदार्थ ० २।३।३४	१२७	अघात्कस्य ३।१।४८
१२८	अप्रयुज्यमान स ० १।१।८	१२८	अघात्कस्य ३।१।४८
१२९	अभिप्रष्टादियः ३।३।४४	१२९	अघात्कस्य ३।१।४८
१३०	अभदान्वायि च १।१।२८	१३०	अघात्कस्य ३।१।४८
१३१	अभरूणेऽन्दस्य घा ३।३।५०	१३१	अघात्कस्य ३।१।४८

जैनमिद्वान्तक्रोमुदीसत्राणामकाराद्यनुक्रमः ॥

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
१	अजाइइउऊए० १।१।१	११	अत गच्छस्य गस्य धाडाउउ
१	अइउ हुस्वा १।१।३	१९९	अतघृस्थ, धा१।१।४
२६	अपत स्तणाया० २।१।६	२२	अतोऽत्यन्त्यसा २।१।९
३७	अपस्ससीनामि० २।१।१७	२७	अतोऽयाडुत २।१।२९
५०७	अचु करादिभ्य ० धा२।५१	२०	अताऽस्त्रिया हि० १।१।१८
१४९	अचान्मोहर्मा ३।१।१५५	२७	अतात्सयाणोत् २।१।२७
११५	अच्छादेस्तेरे ३।१।५०	१०१	अतो लोपस्तयो ४।१।२
७७	अच्छेर १।३।५३	१८९	अत्तया फयलस्य धा४।२९
२०७	अजन्तेऽतऽनुस्वार ४।२।२२	२	अत्ताप्याभ्याच २।१।२०
९१	अजिनस्येतोऽणि १।३।६३	८७	अत्पसिणस्यये १।२।६०
१७४	अजस्य क्षिणक ४।४।४२	१२३	अत्ययराणा च धा४।८९
८०	अद्वात्सस्य १।४।७१	२१८	अत्यभिप्याभ्या० ३।२।२९
८१	अद्वे दृस्य डो याल० १।४।७२	२८	अत्यरा १।२।१६
३३	अणमाऽणो लप २।१।८३	४	अत्यादयश्च १।१।२१
३९	अणमोऽम २।१।९२	७४	अत्र लिङ्गमन्य० २।३।३०
४९	अणश्च २।२।३	८३	अदणिककणिजे० २।४।२
१०६	अणतादिभ्य क्वु० धा४।७४	९०	अदणोरतोऽच १।३।६२
२०५	अणिदिग्वक्कण० ४।२।१	८८	अदणा नक्षत्रण० २।४।२९
१५४	अणोणतिन्तित्ता० धा४।१०३	३	अदातामिदीता० १।१।३७
१७८	अणोर्यस्य च ३।३।३४	१९१	अदितयारि० १।४।१३
८२	अणस्य वा २।३।०	२४	अदितोरणा २।१।१०
१४०	अण्वतिभ्या ध्व० धा४।९१	३८	अन्तितारकस्य० २।१।६१
४८	अत स्त्रिया डा २।२।१	२६	अदितार्णा धा २।१।०
९३	अति पच्छिमम्य० १।४।७९	३	अदितुनामादे० १।१।३५
६२	अतिरतिभ्रान्त० २।३।७	२०	अधातुप्रत्ययो० १।१।१८
८६	अतिशये तर २।४।२१	२११	अधिररणेऽण् ४।२।१६
१२१	अतेततिन्तेपूद ० ३।१।९०	४८	अधिगणादिभ्या० २।२।२
१७५	अतेरेया डे ३।३।६	७१	अधोरवध्वस्य १।४।४९

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
१०४	अनवधारणे ष ० २।४।७	१४	अभरजस्य ग १।४।२३
१०३	जनसादिभ्य साह ३।१।२६	१५	अभेदसस्यजे १।२।२६
१०२	जनादरसयुक्तस्य ० १।४।१०	१६	अभस्ति ०।१।३४
१०१	जनिटावमूण्या ० ३।३।५८	१०६	अभ्यावृतो सख्या ० २।४।८
१००	अनिटौ क्षप्त् ३।३।३	४६	अमादितद्वितान्ता १।१।२
९९	जगुरुणधवला ० ०।३।१०९	३०	अम्हस्य हमहमौ ० २।१।७
९८	अनुक्तं २।२।२३	१०१	अम्हादिषु दिसादः २।४।६९
९७	अनुपडी वासादिषु २।३।८	१००	अम्ह समानाधिक ० ३।१।४
९६	अनुस्वारस्येतिम २।१।३९	१२६	अयादिभ्यस्तथा ३।१।३४
९५	अनकर्णसित्सर्वस्य १।१।३०	१३०	अयोऽणेन्तीज ० ३।१।२०
९४	अनक नामैकार्य ० १।१।३३	९७	अपिभृतिभ्यस्ता २।४।५६
९३	अनेक समूहे २।३।३३	२८	अरोमि १।१।७
९२	अनोरसादेरिम् ३।१।६३	१८	अलानुरिचो ० १।४।१०
९१	अन्तरायाग च २।२।३०	८६	अल्पे च २।४।
९०	अन्त्यात्पूर्वे उपधा १।१।७	७	अवदमस्य १।३।४९
२०३	अन्वाता प्रिस ० ३।१।-६	२०७	अवपरिभ्यामूसा ० ३।३।३६
२०२	अन्वाभ्यावा ण ४।२।३४	१९६	अवस्य गुयेनुस्वार ०।४।५०
२०१	अपादाने पञ्चमी २।२।२७	१३८	अवात्करस्य फस ० ३।१।२३०
२००	अपूर्वस्य सयुक्तस्य ०।२।२३	२२०	अवात्कसस्याणि ० ४।३।-८
१९९	अपेरेति प्रि १।३।९९	१२४	अवादपस्यादेलापा ०।४।३०
१९८	अपणादिच्चिये ० २।४।३३	१३७	अवाहालस्य ० ३।१।८८
१९७	अप्याद्धो क २।४।६२	१५१	अवाद्य ३।१।४८
१९६	अप्याहहाभ्या णि ० ३।३।०	४०	अव्ययम् १।१।१९
१९५	अप्रथमाऽन्यपदार्थ ० २।३।३३	४८	अव्ययाच्च ४।४।६६
१९४	अप्रयुज्यमान स ० १।१।८	६१	अययीभाव २।३।४
१९३	अभिप्रष्टादियः ३।२।३४	१०७	असचयजाण ० ३।१।२१
१९२	अभेदान्यथि च १।१।२८	११६	असस्य तितुमिषु ०।४।७८
१९१	अभरुणं प्रन्दस्य वा ३।३।०	११७	असादिदीतो ३।१।३०

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
११७	असादिभ्या या ३।१।१	१'२	आघ भूते ३।१।७
६२	असादृश्य यथा १।३।९	११५	आसाभविष्यद्वर्त्त० ३।१।३
१०	असिलसे सस्य० १।४।३७	१६६	आज्ञायामात० ३।१।३०
७७	असौ पस्य फ १।४।५७	१०४	आज्ञाया तिल्याठ ३।१।१३
१०	अश्विभिस्त्रुल्लादीनाम १।३।७	१५१	जाष्ठाया पद् ३।१।१२
७५	अस्मात्को वा २।३।३७७	१३३	आज्ञावर्त्तमानणि० ३।१।१०१
१२	अस्सादिषु सयुक० १।४।८	७४	आणात्पाणस्योत् २।३।४७
८८	अस्तिण्या इण० १।४।७७	५५८	आणिग्जया सल् ० ४।३।४४
१२७	अस्तुया माण० ४।४।१०८	२५	आशुणभ्या मिला० ४।३।३५
६०	अहस्याण्ड १।४।४	१४७	आत इत् ३।१।९१
४५	अह्वादय २।१।५०	१'१	जात उस्तस्य तौरा १।४।८४
१०८	अहीहणह्य कान् ५।४।७७	१५	जातपादीना पस्य० १।४।५४
१	अहरत्तस्य द्यो १।४।१००	३	जातश्चादिताराफ ५।१।३५
५५४	अहृष्यादणि ३।५।११	१९८	जातश्चन्द्रदस्यते १।३।१०
१५१	अहररावन्तावय ३।५।२३	१५४	जातश्चिच्छन्दमि० ४।५।१०१
११०	अहरस्तौ ठाधा ११३	५८९	जातस्तुडस्येञ्ज १।३।३३
२१८	अहर्शा दीर्घा धाता ३।५।५५	५१५	जातस्तमुणपूस ३।५।७३
८	अहं व्यजनस्य० १।५।५०	२००	जातस्ता धा ५।३।१५
१०	अज्ञादीना मय १।३।७०	१००	जातस्त्थरस्य स्थु ४।१।५८
१५	अज्ञादिभ्यश्च ३।१।१०७	७७	जातस्तिम् सन्व्य० २।१।५५
१०९	अ जताभ्याम् २।४।१०१	५२०	जात स्त्रिवस्य० ४।२।३२
	(आ)	१'२	आत फजो घर्वा ३।१।५५
२	आ इ ऊ दीर्घा २।१।४	२१३	आत सवस्यणि १।१।८३
१०३	आउडे पस्य घ ४।१।१५	२२२	आनि गस्य लाप ३।१।९५
९४	आउसाद् न्त ५।४।४०	२२३	आति चिगिच्छस्य २।३।३७
१३१	आगमनमाभ्या तौ ३।१।१०८	२२७	आति पाद् व्ययस्य ४।१।६३
७१	आगतास्स्यागार० १।४।०	११५	आताणस्य मकृत्या० ४।४।११
१२४	आग्याक्षिययार्हं ठाठा १	१७५	आता गमात्ता घट् ३।३।२२
१८८	आग्यादीना माण ठाधा २३	१५४	आतो ग्य जाद् ४।४।८३

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
३	आतो जयोर्लोपः ३।११	६	आभिमुख्यादावभि २।३।१५
३६	आता इरीदूद्ग्या १।१०६	८१	आभीक्ष्ण्यवीप्सः २।३।३३
१९	आतो दहस्य इ १।३।९७	१५	आभीक्ष्ण्ये वहादि० २।३।८१
००	आतो दिहस्याद० ३।३।१	०	आमन्त्रणे च २।२।२३
१	आतो दीघस्य दालः १।३।९९	२०	आमन्त्रणाता लाप २।२।३
१६	आतो दो वा ३।४।५	२२	आमन्त्रात्करणे ४।३।७
११६	आतो ध्रवस्य० १।१।८	७६	आमासादासहे० १।३।७९
१	आतो भिदस्यादे० ३।१।११	१६७	आयस्तत्कराति ३।१।१८१
६	आतो मुसस्याण० ४।२।४०	१६७	आयान्ताश्च १।१।१५
०७	आतो यक् के ३।१।११	१८७	आया माणे कर्मणि ४।३।९९
१९६	आतो रङ् गमे ४।१।५	६३	आयावर्धका० २।३।११
१८	आतो रभस्य ढसत् ३।३।१८	१६८	आय विज्ञोर्विजु० ३।१।१८३
१०८	आतो रुहस्य तित्ता० १।३।२	९६	आलुर्दयादिभ्य २।३।५२
१०८	आतो रुहस्य भस्तो १।३।१०४	१०३	आवतियस्यातश्च ४।३।७३
६	आदिदूद्ग्ये स्वर० १।१।१४	१६१	आवध करादिभ्यः ३।२।३
२०	आदीदूता ह्रस्यो मि १।१।३३	०००	आविभ्या फित्प्राद्या ४।३।३३
१३८	आदुपोवभ्यो० ४।३।३८	१८	आधिले वस्य १।४।३१
१८१	आदतो घदात् ३।१।६८	१६३	आव जादानामेका० ३।२।७
३	आदेदोतामदिदु० १।१।३१	१८९	आवे दा द्यस्तप० ३।४।८
१७३	आदेरस्य ३।१।६३	१८६	आसादीणङ् ३।४।०
११७	आदेरिदीदिमापु० ३।१।३	१०७	आसमुभ्या चिणस्य ४।१।२७
३	आदेरिरोफे ४।१।६	०१८	आसपरयार्थचौ पा ४।१।५
१४०	आदेरीत्यवा द्वि ३।१।६६	६६	आसा रुट्म्य त १।४।११४
१६६	आद् सस्यस्य ३।१।१००	६१	आधयाधिकरणम् १।१।३३
०१	आधागपि १।१०	१४८	आहाल्लाप उदसू ३।१।१४२
११०	आनिफयालापो० ५।१।११	११०	आहर्हिहिहियमः ०२।४।१०४
९१	आन्मन्तस्य ष १।४।८१		(३)
१६०	आपाभ्या सपस्य० ३।१।१७०	१७०	इकाहादाप्रातुसु० ४।४।४०

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
४८	इकारान्तादिस्या० १।१।८	२०४	इते वा ४।३।३८
२०६	इक्ष्वादिभ्या णणणौ ४।२।४	२०	इत सिचस्य सिज्ज ४।१।७२
७७	इगस्य १।३।१	२००	इतादिससिरयारद्धा ४।१।६१
८६	इजस्थरादिभ्य २।४।२४	१९०	इता दीर्घेभ्य वा माण ३।४।
११३	इजस्य वा ३।१।९	४०	इताभ्राय णी २।२।४
११०	इज्ज स्वाधपि ३।१।४८	२	इता लोप टाढा ०
११४	इज्जात्सिहमिमव ३।१।१	७	इत्क पूर्वस्य २।३।३८
७१	इजायाएसस्यस १।३।१	२२१	अदिणयो क्त्वि० ४।३।३४
१२८	इज्जे च सम ४।२।४१	९४	अदिणमन्ताभ्य० २।४।४४
१७२	इज्जदीर्घ फासस्य २।२।२०	'	इदीदुदूतामसयणे० १।२।९
१४१	इज्ज सिरस्य सा० १।१।२०	२१	इदुत पुस्यत २।१।२
१६	इहा धम्मयादिभ्य २।४।२३	२२	इदुद्गयामिणस्य णा २।१।११
२०९	इणणोलुजस्य० ४।३।१९	१०२	इदेतस्य १।३।७४
२११	इणकण् प्ररणासु० ४।२।२०	२१९	इधाइदा वा ४।३।१८
१११	इणमादीनामय दीर्घ १।३।८०	१७४	इभृतिभ्यश्च ३।३।
१२२	इण्यारिज्जकुणया ४।४।८०	३०	इमकाभ्या स ० २।१।४०
२३	इणम्सयाडोसिडा० २।१।१४	१०८	इमजतकभ्यस्ता २।४।०
२००	इणि जुज्जस्य जम् ४।२।०	३०	इमस्य सातायम् २।१।४७
३१	इणण् २।१।२३	१०७	इमस्यैत्यम् २।४।९२
२१	इणहवारनुस्वारा वा ४।४।४	१०९	इमाण णिहुण्णा० २।१।१०३
९८	इणा जडादिभ्य २।४।८०	१०२	इमात्सस्यक्त्वि १।३।७
८९	इतस्तदस्य सजात २।४।०	७०	इमात्स ध्या प्रथमा० २।३।३०
२१२	इतारयार्वरसस्य० ४।२।२७	१११	इमादिभ्यश्चणम० २।४।१०७
२१२	इति पाद् ३।१।१२	१०७	इमाद्दहमौ च २।४।९०
११८	इतिपूर्वपरयार ३।१। ७	१००	इमालापावात्ताहु० १।३।७७
९४	इति सङ्घायाहस्य १।३।९८	९८	इय इस्तरादिभ्य २।४।६१
१९४	इत करादीनामादि० ४।१।४२	१०७	इयरस्यहरा २।४।९०
१०	इतज्जयाराह ३।१।१८	१७	इय णायस्य णया १।४।७०

पृष्ठ	सूत्र
१११	इयमडाधा ढ ३०४००
११	इयसिलेसस्य सेस. ११३७८
२०७	इरस्ताच्छाल्य ढादा
१८८	इगढ ३०४११
२०१	इरानिभ्याम् ढा१६८
२१२	इर्जाड्यत ढा११९
९६	इलागन्त्रादिभ्य ३०४४८
१९	इल लोपश्च ११३३८
२९	इसिमणम २११४०
३९	इस्विहाहितया ११३१८
४०	इहाहिताणमिसु० २११६०
१३९	इहौ वहस्य ३०४१३०
१०१	इगालादिभ्या भव० ११३१९
४९	इवादाणी पुयागो २०२६
१००	इ क्तगिण्ड० ३०४३०
१७६	इ काट्टया ३०३१०
१०	इ क्विणकुजङ्गया २३३२
१०१	इच्च कस्य ११३१७६
१९८	इत्त मिलोमस्यत् ३०३४६
१०१	इत्तादित ११३१९१
१००	इत्तानिभ्याभूत० २१३६७
१८०	इरिये ३०३४०
७६	इन्द्रस्य मुह ११३१
(३)	
१०	उउम्बरस्योतालोप ११३११
१०	उओर्इद्ददौ यश्च ३०३३
११३	उज्जोयज्जामया० ३०३२०
१९	उहादिभ्या डि ४१३३
१०१	उक्त्स्य तात्पर्यिसु ११३८२
९२	उत्तरपदादहर० २१३४२

पृष्ठ	सूत्र
७३	उक्त यस्य ११३१०४
३०	उत्येततयारक्लीष० २१३४०
१४१	उत् सिणस्य मौ १३३८८
३८	उत् क्लीषान्म २१३१०
२९	उत् पितुमभृति० ११३३१
१४२	उत्. सुस्तुसस्या० ११३८७
३०	उतो डीति प्र० २१३११
१२०	उच्चादीना वान्तौ ढा३००
२०	उदन्मिदिणह्य० ११३१३
१२२	उदापेभ्यो ज् ३०४८४
१७१	उदस्ति ३०३१९७
२००	उदस्थदस्य ३०३१०
१२३	उदस्थमस्य खम ३३३४२
१००	उद क्तकस्यया० ३०३१९
११०	उद क्तस्य वा ३०३१७०
१९४	उद कसासस्य० ३०३४०
९	उद सम्बुः ११३१०
२०	उदातो हरस्य० ३०३१७
८७	उदियस्य वा ११३१६
९३	उदीरपडीभ्या० २०३३८
११	उदीरघदसाम० २१३१६७
११	उदूतागोदुतौ० १३३१६
११९	उदोऽजो भविष्यति ३०३६०
१२०	उदा डिया डास्त्या० ३०३८९
२००	उदाऽति द्विरनित् ४१३१
२०४	उदो दीर्घा ण ४३३३०
१८०	उदा ङगता ३०३१०
१७०	उदोपाडिभ्या मा० २०३६०
१२०	उदो मञ्जस्याऽऽत० ३०३२०
६	उदुनिवाना सयुक्ते ११३११

पृष्ठ	सूत्र
१२	उन्न स्त्रियस्य व ० ३।४।१००
१०	उपधाया १।३।६
२१०	उपपदाप्राधिया ० १।२।२३
१०	उपमादानामणि ० १।३।११
१६८	उपमानादाचार ३।१।१८
७	उपसर्गस्य दार्घात् १।२।२४
१७४	उपसर्गाद्वा वा ३।३।३
१४४	उपसर्गात्पडस्य ३।२।३३
१७८	उपसर्गादिय गिज्ज ३।३।३
२०८	उपसर्गाद्दणस्या ० ३।३।४८
४	उपसर्गाद् ३।३।४
१३३	उपसर्गात्पडस्य य १।३।१
१९	उपसर्गाद्वयस्य ० ३।१।१७।
११	उपसर्गा प्राक् ३।१।४९
१२८	उमिज्जयार्जयार्थ ३। १
१८१	उमि ग ३।३। ३
८०	उमि समस्था ० ३।३।३
१७८	उमूणयान्तिर ३।३।०
८	उरसुहमज्जाना ० १।३।४६
११	उर्मत्थुलिङ्गस्य १।३।१
९७	उर्लज्जाया २।३।२३
१८	उर्लसभस्यसात १।३।३३
९८	उवमादिभ्याऽण २।४।६३
१४	उव सामान्य ० २।३।१४
१८३	उवाद्यादिटा वा ० ४।३।३८
२२०	उवाहुपकरण ३।१।१४०
१०	उवाहुजस्य ता ३।१।६१
१८७	उवाहुमस्य त ३। १४७
१९	उवाहु त ३।४।१०
२१९	उवस्याति ३।१।७

पृष्ठ	सूत्र
१९	उसिणपसिणया ० १।४।३६
११	उसियरथ १।३।१७
१९३	उ कराशानाम ४।१।३
१७७	ऊणस्य वा ३।३। १
१७०	ऊणानिराजिणस्य १।१।०८
(ए)	
११३	एफचन्नवहुयचन १।१।१७
२१	एफस्मिन्नकचन्नम् १।१।२४
८१	एकस्याण अउण ० १।३।७३
४	एक पूर्वपरया १।२।४
१०७	एकात् चक्ष १।३।९६
४	एकार्थकाशागा ० २।३।१६
१७७	एकार्थकाना दस ० १।३। ४
१०६	एकार्थिस् २।३।८३
०	एकार्थिस्ति २।३।८६
७७	एकार्थस्य सख्या ० २।३।४१
४	एज्जे शा ध ३।४।२९
२१	एज्जा इ ३।३।१०४
२	एतक्राम्या यतिय ० ३।४।७०
१०३	एतजतभ्य परि ० २।३।७२
१०३	एतस्य तियत्तिल ० ३।३।७०
१	एतष्ट ३।१।२६
२	एत कार्द्वस्य य १। १९
१०३	एतादाक्व सदशे २।३।७०
१२६	एतिणपु समा १ ३।१ १६५
१२९	एति दिसस्य ह १।३।१२३
१४६	एति दा हस्य १।३।८९
१६	एतिधावस्य ३।१।१६६
१४८	एति समुदा धारस्य १।३।९६
१४	एताहुताविल ५।० १।४।१६

पृष्ठ	सूत्र
६७	एत्वारस्य कश्च ॥३॥३९
९९	एद्विपुरयार्थे ॥३॥६८
१३१	एदाङ्गधामिज्जस्येतः ॥३॥८९
१६५	एन्तद्विष्विर्द्विजोः ३॥२११
१२९	एमानयार्दिसस्य० १॥३॥०१
८०	एय. सास्मै दायते० २॥३॥१९
७२	एयाकूये वा २॥३॥३१
६३	एयं कात्पूर्ध परावा १॥३॥००
१९६	एयामाणे ४॥१॥२१
२	६ एस्तारे ३॥२॥२६
२०७	एस्तारे क्षिणजिण० ३॥२॥२४
१५९	आतस्तिच १॥३॥१४०
२०८	आताघट्टस्यादेर्ह के ३॥१॥२८
७५	आदणावारस्य १॥३॥४८
१३८	आदादेरतश्छडि ३॥१॥१२८
७२	आर्जसादानामु० १॥३॥४४
१२	आस्तम्बूलस्य १॥३॥८
१८०	आ. समस्य घस्ता० ३॥३॥६३
१६६	आंचसुज्जस्यसाह. ३॥१॥३

(क)

१	६ कक्षणा ख्रियामिद् ४॥३॥०७
१	कक्षगघड च० १॥१॥
३०	कजतेभ्याताता म्हा १॥४॥१
१९४	कडफखडया पुरए ३॥३॥३८
१६९	कक्षादिभ्यात् ३॥१॥४१
८	कमचिणतरपञ्जा० १॥१॥७
२६	कम्मधम्मयाहरिण १॥१॥३
९२	कम्माणकौ २॥३॥३७
१६१	करगलाञ्जल्पञ्जल ३॥१॥८
१०	करणप्रयोजक ० १॥१॥६

पृष्ठ	सूत्र
०७	करण ण १॥१॥१६
१७०	करस्य वा ३॥१॥५०
११९	करस्यदिये १॥३॥१८
१७०	करहरदिसानामी० ३॥१॥५१
१६६	करादापसद्मय ३॥१॥१०९
१६	करादावस्यात. १॥४॥१०६
१६३	करादिभ्य कृदा० ३॥१॥१०२
२१	करादियणचडौ ३॥१॥६९
१६६	करादिरसम् ३॥१॥३७
१७०	कराद्वा ३॥२॥६२
०६	कर्त्तरि च १॥१॥५
०	कर्त्तरि प्रथमा १॥१॥१२
१७०	कर्त्तुरेभ्ये पूर्वकाल० ३॥३॥
	कर्त्तृकरणयास्तु० २॥१॥७
९	कर्त्तृदि कृति २॥२॥३६
१२०	कर्मणि चाति १॥४॥१२९
१	कर्मणि द्वितीया १॥२॥११
१२	कर्मयुगाधिचक्षित० १॥१॥८
०	कर्मन्वयेनएसम्प्र० १॥१॥३१
९९	कलुणस्यात् १॥३॥६९
१९४	कसस्य रिद् ४॥४॥५३
१०	कहस्य हौ २॥१॥३०
११	क' सीः ३॥१॥३८
१०७	काद्वाहमिहेण्णा २॥३॥९१
१०	कादिभ्यान्तर्द्वारणे १॥३॥२०
०	कादिहितारिता० २॥१॥४०
११	कादेर्न ३॥१॥२८
१०६	काद्वधतिय १॥४॥४६
१०	काह् १॥३॥७८
१७६	कारवस्य या था० ३॥३॥५३

पृष्ठ	सूत्र
६९	कारादिभिश्च १।१७
७७	कारादिषु च १।१३
१७६	किट्टादिभ्य० १।२।६१
९७	किमेण १।१।७७
१८०	विलामस्य ३।० १।१।१६
२१	कारस्य षमाणया० १।१।१०
१	कुञ्जस्याण्णया १।२।२१
१२	कुणादिभ्य स्त् ३।१।१०
६६	कुत्सादुष्ठादा० १।३।१
१६	कुप्स्य पयारिते० १।१२
१०	कुम्भकादिभ्य० १।१।८
१७८	कृत् १।१
२०	कृतकृताच्च १।१।१
६९	क पूर्वस्य ह्रस्वा० १।१९
१८	कण्ठान्मुष्णादुमू० १।१।२०
१९८	कवलादित दा० १।१।९८
१९३	केरलाद्वा ३।१।१०
८	काडरात् १।३।१
१२२	का य सिद् ३।३।२३
६४	कारादाता १।३।२३
१६७	कमस्य चकम ३।१।१८०
२१७	किणसखाभ्या० ३।४।१०
२१४	किणादिभ्य इय ३।३।१७
१६९	किणादानामादि० १।१।६६
१९	किन्नाशिमडालि० ३।१।२०
१७०	किन्वस्य पाडया ३।१।१९
२१२	किलवाद्वा सट्टा० ३।४।२८
२२१	किलसभ्या डाय ३।३।२९
१०	क्रियया कर्तुरिष्ट० १।१।७७
११२	क्रियायामञ्जादया० १।१।१७४

पृष्ठ	सूत्र
६०	नियालक्षरक्रिया० २।१।२९
२७	नचिदात् स्स २।१।२८
७	नचिद्वधधिकरण० २।३।२६
(ख)	
१७	खडि भुजस्य १।३।२६
१६२	खमादीनामाद्वृद्धि ३।१।२
१७	खडादानामुत्तरणदे १।३।२१
७०	खत्रादाचारस्या० १।४।४७
१७	खात्रा_हाभ्य० ३।३।२९
१८०	खादीना तौ ३।३।२६
२१९	खिञ्जादिभ्य इय ३।३।२३
८	खुडस्य के द्वार्ये १।१
१०	खुभस्य तौ ३।१।७७
१३	खत्तस्य छ १।३।१०३
२१४	खाडञ्ज २।१।२०
(ग)	
१२	गचजतदा य १।३।२०
११४	गच्छात्सस्सस्य० १।१।२१
११८	गच्छादिभ्य स्सा० ३।४।७९
८१	गच्छादीना पूर्वस्य० २।३।४४
२०८	गजादिभ्यस्तारस्य० ३।१।२०
१७७	गमगिण्हसुभदिस० ३।३।२३
१७७	गमगिण्हक्लिद० ३।३।२७
२०८	गमस्य ना वाऽञ्चि ४।२।२७
१७६	गममघ्रदिसहणभ्य० ३।३।१६
२०८	गमादिभ्य षट् ३।३।९
२१०	गमादिभ्या ट ३।४।२२
१७	गमादीनामति ष्ट ३।२।६६
१९८	गभ्य ३।१।२१
१९६	गसस्य य ३।१।४४

पृष्ठ.	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
१०७	भाहादिता, दीर्घा० ४।१।४९	१८४	चगदण् च ३।३।६७
१७१	गादिभ्या य, ३।१।४३	१९०	चरादीनामिस्ते ४।१।६०
१७४	गादीनामिञ्जे ४।३।८४	७३	चरऽहेरा, १।३।४५
१७०	गाघ्राहा ये ३।२।४२	२०८	चालादिय ४।२।९
१४	गिहस्य गहघर० १।४।१०६	१२४	चिगिच्छस्यादेस्त, ३।१।०४
१९६	गिज्झस्य गड ४।१।४८	१९७	चिणजिणयोश्च ४।४।९१
२१५	गिण्हडहदुहदहा० ३।४।३७	२०२	चिणस्याणयारि० ३।१।९६
१७१	गिण्हस्य घण्य ३।२।०४	११०	चिरार्थकेष्वै० २।४।१००
१७०	गिण्हस्य णलापा० ३।३।२९	९०	चारवणिजाभ्या० ४।४।७१
१५३	गिण्हस्य सस्तस्य० १।१।६८	७९	चा' सह षावाचके १।३।५८
१५३	गिण्हस्य स्वार्थे १।३।२०	१७८	चयच्छिदिपिर्भिद० ३।३।५८
२१	गिण्हादाना टे द्वि ३।४।३६	१७८	चयस्यादे १।३।१३
१३	गिण्हस्य घिसु १।४।१०४	२२३	चयादाकः ४।३।५
२२२	गेहा गिज्झस्य ४।३।०३	१९८	चयाद् द्वि, १।१।२३
५४	गात्तादिभ्याऽभेदे २।२।२०	२०३	च्युयादिभ्या लाप, ४।१।२८
२९	ग ईवम् २।१।९३	६	घेन जादय समुच्चय २।३।१०
१०४	ग्या जिघ्य ३।१।९०	१९८	च्छिन्दस्य छह ४।१।०
१७१	घसादण् ३।२।४५	१११	च्युभदुहभुजसि० १।३।३६
२०८	घातस्य घतुघन्नु ४।२।३१	१९८	च्युभमुज्जयोश्च० ४।१।७९
१५३	घेच्छदाहवोच्छेभ्यश्च ४।१।७१	१९८	च्युहस्य सर्श त १।१।८२
१५३	घच्छामरीस वा ३।१।६३	१६३	छोलादिभ्या य, ३।२।१९
९०	चउछाभ्या कस्य द्वि २।४।३२	९५	छ्वोरिये दीर्घ १।३।१०
१८	चक्कारस्य सट ४।४।८	८०	छस्य सार्दसे १।४।६७
७९	चतुरचुलावर्सातो १।४।६६	७९	छाट्टयाश्च १।३।५५
६९	चतुर्थी तादध्न २।३।२१	१७८	छिक्कस्य च्ति दीर्घ० ३।३।१५
२१	चतुर्थ्या न ऋजु० १।१।४६	१७९	छुमभुजमुचदिस० ३।३।२६
७८	चतारत पूर्वस्य १।३।५७	१७९	छुमदिसमुच० ३।३।१८
७८	चत्तालासस्य याल० १।४।५९	९८	जडाया जडुल० २।४।४९
१४६	चयस्य का ये १।३।१३७	२०९	जणादत्पञ्चमी० ४।२।२१
१०	चरम रस्य १।३।३	१८८	जणादीना न्ते ४।४।२४

१०७ अताभ्या हतमौ २।१।८८
 ७ अस्तद्भवामनन्त १।३।४३
 १०८ अपगामा या १।३।९८
 १०९ अस्तस्य य वणि ० १।१।१
 ११० अयादि य इण २।१।३०
 १११ अयार्थी या ३।१।२१
 ११२ अस्तादिभ्या या १।१।८२
 ११३ अमादिभ्यांसिस्ती २।१।१०४
 ११४ अस्तादिभ्य सा २।१।१०२
 ११५ अहण्णादीनामणु ० १।१।३३
 ११६ अहस्तिमाणि ० १।३।८१
 ११७ अहस्त १।१।११७
 ११८ अहातहाद्वियणा १।१।३
 ११९ अ स्तस्यैद १।१।३६
 १२० आणपलिमन्धसह ० १।२।१०५
 १२१ आणस्याद्वय १ १।१।६
 १२२ आणहणाभ्या या २।१।१२२
 १२३ आणादाना दाघा ० ३।१।९०
 ३३ जातयागयण २।१।६
 १२४ जादयाभ्यजना १ ३।१०२
 १२५ जादायन्ती च १।१।३३
 १२६ जादाना तौ १।१।३६
 १२७ जावस्य य १।१।१०
 १२८ जिणस्य च ३।१।६७
 १२९ जिणान्म प्रयत्न ० ३।१।६
 १३० जायादया ग्राहा २।३।४५
 १३१ जुज्झासश्च १।३।१०
 १३२ जुवल्लायन्न ० १।१।३०
 १३३ जुषाणस्याता ० १।३।६७
 १३४ जुदिद्विद्वि च १।१।३०

१२५ अमादीना इत्य १।१।८६
 १२६ आयम्य तौ यतापद्य १।३।२०
 १२७ आयम्य य १।१।३८
 १२८ आसम्य या १।१।३७
 १२९ आ ह ३।१।०
 १३० ज्हाद्वल्यारिञ्च १।१।२७
 १३१ ज्हामम्य तौ या ० १।१।३३
 १३२ ज्हामाभ्यामञ्च १।१।२०
 १३३ ज्यभभयस्तम्य ध १।१।६
 १३४ ज्हामस्येञ्जे १।१।८
 १३५ सिहम्य ण १।१।७७
 १३६ सि्य सौ १।१।१७
 (४)
 ४ टफितायाघन्तयो १।१।१३
 १३७ इयरोहया प ३।३।६०
 १३८ इध १।३।९८
 १३९ इस्तान् १।१।७८
 १४० इ ३ १।२।१७
 १४१ इत्किसयास्तौ १।३।१९
 (५)
 १४२ इरयोर्ला लम्य २ १।१।११
 १४३ इस्यडर्फलादीर्घिभ्य ० ३।३।२८
 १४४ इ प्रत्ययादि १।१।९
 १४५ इसम्य तौ १।१।८७
 १४६ इपोरत २।१।९०
 १४७ इच्छिञ्चितिमा क १।१।१८
 १४८ इति ट १।१।६१
 १४९ इय डोण्णा फ्वचित् २।१।६०
 १५० इच्छयोर्भन्य झा ० ३।३।१२६
 १५१ इच्छेमाद्विताः २।१।५८

पृष्ठ	सूत्र
	(ण)
६८	णत्प्रपदस्य णम्फ० १।१।६४
६०	णमोयोगे २।२।३७
०	णभ्यनुस्वारस्य १।१।८६
२१	णस्य स्त्रियामे २।१।३१
२११	णाणिञ्जयाजिघ २।१।९२
९०	णातेश्च १।१।८
१८	णिच्च चयोस्तिय १।१।१००
८८	णित्यहास्यणा० १।१।७
८७	णित्यादिस्वरस्य १।३।२८
४४	णुक्त्वादाना त्यादौ १।३।२९
१९०	णुह्लस्यते १।३।३४
२२६	णे रग धा३। ९
४०	णिणश्च २।१।६७
१०९	णह च जात् २।४।१००
११०	णिहमि य १।४।२२
१७९	तमादिभ्यो णट् ० धाधाव७
८९	तत जागत १।४।६
८०	तत्यस्य तह १।४।१०
६९	तत्पुरुष २।३।१७
६०	तत्र पूर्वे पुषत् २।३।१०
०२	तत्रमवाऽधिष्ठत १।४।८
०	तदन्यस्मिन् बहु० १।१।४०
०	तदभाय सन्धि १। १
८७	तदर्हति कगति १।४। १
८३	तद्धिता. १।४।१
८	तद्धितेषु स्वराद्या० २।४।३
७६	तये सस्य तह १।४।६८
८४	तयोर्पस्त २।४।६
८६	तरस्य के १।१।

पृष्ठ	सूत्र
१७२	तरस्य वा दि ३८
६	तस्त्वेभ्यश्च जडा रि। ०
१६	तच्चि दुहा इत्यः १।१।८०
१५	तच्च चा धी ०
१०९	तस्मिन् कट् ० १।१।००
०	तस्य टाग वा १।१।३
९	तस्य सवर्गाय ० १।१।१
३०	तस्य सम्प्रत्य ० १।१।११
१९	तस्य यो वा ० १।१।३०
८९	तस्यदन्त्य ० १।१।३
९०	तस्त्वेयनिङ् ० १। १
८००	ताडस्य फल ० १।१।१
०	तादर्थ्यं च ० १।१।६
१०९	तात्पर्यञ्च ० १।१।९
१००	तात्पर्यादौ ० १।१।८
१	तास्त्वेभ्यश्च ० १।१।१७
३	तात्पर्य ० १। १
०	तात्पर्यात् ० १। १। १
७	तात्पर्यात् ० १।१।६६
१११	तात्पर्यात् ० १।१।३
११५	तात्पर्यात् ० १।१।१७
१०	तात्पर्यात् ० १।१।९१
११३	तात्पर्यात् ० १।१।८६
११	तात्पर्यात् ० १।१।१०१
११३	तात्पर्यात् ० १।१।९
११३	तात्पर्यात् ० २।३।२३
११३	तात्पर्यात् ० १।१।९९
११३	तात्पर्यात् ० २।४।६२
११३	तात्पर्यात् ० २।४।६२

पृष्ठ	सूत्र
१०१	तरश्चणि च १।८।९८
७८	तेर १।३।१६
१०	तेडेआ १।१।६६
०८	तेवस्यास् १।१२७
२०	ते कसादिभ्य १।१।१८
१०७	तोत्ययारेस् १।१।८८
२१	ता गमत्युणरम १।३।६५
१८४	त्पत्तुमम क्रिया० ३।३।६४
९७	त्तत्तणौ तस्य भाव २।३।१८
१२८	त्तसस्यैत्या ३।१।१९
१७६	त्तात्त्वोरादितलाप ३।३।१७
१७९	त्तुलूणयाद्भुभस्य० ३।३।३१
१	त्तुमथणाद्यतेभ्य २।२।२४
७६	त्तुमुमा काममणया १।१।६९
१७७	त्तुलूणतन्वपु घत् ३।३।३१
२२३	त्थरथययावायी याति ४।१।२३
२००	त्थरमरहरभ्यश्च ४।१।११
१०१	त्थश्च ता २।४।७९
१०७	त्थ सप्तम्या इमा० २।४।९४
१७२	त्थुणधुणसुणाना व ३।२।१८
२१०	त्थुणस्य थवाऽणकपु ४।२।४०
११२	त्थाद्य कर्तृकम्मणा ० ३।१।१
७	त्थयाणामव्यवधाने० १।२।२१
८६	त्थरघारपियाना० १।४।७४
९९	त्थर घार सदाया० १।४।८६
(द)	
६७	दकस्य द् १।४।४२
१३०	दकत्तु सेसार्दि० ३।१।१०३
८१	दण्डादीनामतिश० २।३।४१
९६	दयादाना पत्तादौ २।३।२०

पृष्ठ	सूत्र
१९५	दराभ्या न ४।१।१९
१०९	दलपारपूजाना मौ ४।४।१९
१०९	दलस्य हिमवा ४।४।८८
१०९	दलस्य ह १।३।८४
८२	द्वदवात्स्त २।३।४८
८०	दसस्य रलो १।४।७०
१०	दश्च ३।१।२८०
११०	दाणिमि सर्वस्य० १।४।९३
१९	दिगर्थ पचमीच २।२।३५
७०	दिग्वाचका मभ्ये २।३।४०
७४	दियानिस्यारम्० २।३।४६
७७	दिवद्दाऽद्दाइ० २।४।१६
१९	दिवस वसयार्यहौ २।४।३५
२४	दिसपाभुजलभ० ४।३।३१
२१८	दिसपुज्यवहभ्य० ३।४।२७
२१०	दिसस्य दम्बु ४।२।३७
१०१	दिसस्य रलावति २।४।९०
४९	दिसाद्दिश्च १।२।७
१८०	दिसात्तन्वतार० ३।३।३७
१८४	दिसात् तुम् ३।३।४६
१०१	दिस पूर्वस्याति २।३।७१
८२	दिसिपरयोरोत् २।३।४९
१२	दुकूलस्य द्विर्द्वस्वश्च २।३।११
१०४	दुतिभ्या ङीयतिय० २।४।७७
७८	दुवादस १।४।६०
१८९	दुसस्य माणे ३।१।७
२०	दुहनिहयोर्धे ४।१।८०
९९	दूयादीना च १।४।१२०
८	दूरान्तिकाद्यर्थे० २।२।३४
१३०	दूवादिभ्यस्ते ३।१।१००

पृष्ठ	सूत्र
२००	दा दिदितौ ४।१।४९
३९	दारदितोर्डा २।१।६३
१५८	दा रुहस्योतो दीर्घः १।३।१००
१०४	दारिन्डीयतिय० १।४।९३
७८	दाबैर्या १।४।६०
१३७	दो घा १।३।२८
२०४	दामाणस्तान्तस्य० ४।३।३९
१४६	दा हेर्हस्य त्थ ३।१।१६९
८	दा हा ध १।४।१
१७२	इवस्य दुय ३।२।७७
२००	इहस्य दौ ४।१।५२
७१	द्वयारगतारः १।४।७२
६६	द्वितीया पत्तादिभिः २।३।२१
१६७	द्विरुक्त्यादेर्द्वि ३।१।७८
११२	द्वौ द्वौ प्रथममध्य० १।१।१६
(घ)	
१६	घणोर्द्विरुक्तको ४।४।२
२२०	घमस्य णावयो० ४।३।२९
१८६	घरस्य चुत्तुमा ४।४।२१
२०१	घरस्य धि ४।३। १
१७२	घरिसत्य घासः ३। १।८
१०७	घा च २।४।८९
१२१	घातूना कण्णादा० १।४।२१
११२	घाता ३।१।१
१८८	घादाना घभयार्हे १।४।१६
१८९	घावस्येतमाण ३।४।१०
१६८	धुक्खस्य क १।४।१०
१८०	धुणस्य धूयः सयस्य ३।३।३८
१६९	धुत्तादार ३।१।१८
१६	धाषस्य य १।४।१४३

पृष्ठ	सूत्र
	न)
१०	नगिणस्यादेः स्वरस्य १।३।४
१३१	नमादेरिर्मवि ३।१।११२
११०	नस्साद्र ४।१।६
१६४	नस्से दीर्घात् १।४।२९
२२	नाम्न सुपः २।१।१
४१	नासा नपुसके० २।१।७४
२२०	निपाभ्या उस्तेरादेः ४।३।१७
१९७	निराधिणात् ४।४।२२
८	निर कमस्य १।२।२५
२०१	निरः पुच्छस्यादुत् ४।१।१४
६५	निराऽभ्यवानू० १।३।३८
२०४	निरा वा ४।१।३७
१०९	निर्विभ्या तरत्थ० ४।१।५५
२०७	निर्व्यवरसया ३।१।१७४
७०	निषेधार्थकेभ्या० २।३।३९
६०	निष्कान्तादौ पञ्च० २।३।१६
२१	निसदसयाभ्या जाड् ४।२।१८
८५	नासाह्रुधारणे क ४।४।१८
०१	नरी ४।१।६३
२०२	नर्घातस्यादेः ४।२।३३
११	नर्जमस्य तिन्ति० १।३।९३
११०	नर्जराद्वा ३।१।१६८
१८४	नर्जुजस्य याय ३।३।६६
२२१	नेर्ह्वस्य ण्हः के ४। १४६
२१६	नेर्य ३।४।२६
१६४	नेर्वा ३। ३।५
२१७	नेर्हणस्य ह ३।४।३२
०९	नेष्टुहस्य घा णे ४। १४०
१८२	नेस्ततिशामाणपु ४।१।३५

पृष्ठ.	सूत्र
१३	ने कसस्यादेर्घं १।४।१०२
१६	नोण सर्वत्र १।४।
११६	न्तन्वियास्वाद् ४।१।७९
२३	तमन्तयोरीदुता० १।१६
२३	न्तमन्ताभ्यामु १।१।३
१८६	न्तमाणयोरता० ४।४।४०
१८७	न्तस्य रावादियत् १।४। १
११६	न्तायेद्धा ३।१। ९
१४८	न्तावाह्य ३।१।३३
१३१	न्तीञ्जिया पविष्पा १। ३।०
१४१	न्ताञ्जयार्थञ्ज ३।१।१३६
१९०	न्तञ्जयोर्ली ३।४।७
१०१	न्ते द्वित्व ३।१।१३१
१९०	न्ते पर ३।१। १
१८१	न्तययोश्चानो ३।१।८०
१३६	न्ते समागभात् २।१।१ ४
१७३	न्तेर्लभाद् १। १।०
१६	न्ते वा ३।१।२१
१९०	न्ते वा ३।१।११९
१९१	न्ते वा १।१।१३
११८	न्तौ गिलादाना० ४।४।१२
१२५	न्ता जपस्य ३।१।८
१३०	न्तौ पात् ४।१।७१
११९	न्तो वे ३।१।६१
१२०	न्तो वे ३।१।६६
१६४	न्हा ण आवस्य ३।१।३३

(५)

१७	पउमस्यपाम् १।४।२७
१२८	पकपपणुल्लाभि० ४।४।१०
९६	पक्कादीनासन्त्रा० १।४।८

पृष्ठ	सूत्र
१' ४	पचलजभाभ्या० ३।१।१६४
१८७	पचन्ता माण० ३।४।१०
१४	पज्जाये ज्ञायस्य १।४।१७
२ १	पञ्चल्विज्जयार्ज० ४।१।७८
१६४	पञ्चस्य पय ३।२।१०
१३२	पञ्जादाना पाय १।४।१३
१०३	पञ्चमासतमाभ्या० २।१।८४
२१०	पञ्चम्या सार ४।२।१
४०	पञ्चादिभ्यालाप २।१।७०
११८	पण्डिपतिपरिभ्या य ३।१।०
९१	पण्डिहार्याआत ए १।३।६४
१७	पडरफदेशम्यात् ३।३।७
६३	पडरकन समासे० १।३।१९
१८६	पडेर्माणे ३।१।१०१
८१	पडमादिल्लु २।४।१७
७९	पणस्य द्वि १।४।१३६
७०	पणाल्लाप १।४।६४
२१३	पतेरेत् ३।४।१
१७८	पतर्दीर्घस्त्न इद् ३।३।८
११८	पतर्द्धिरो ३।१।
७	पत्तादिपु नित्यम् १।२।१३
२६	पत्तामाडादिपु० २।३।०
६१	पदसामर्थ्य समासे० २।३।१
२१०	पद्मवपञ्चभुज० ४।४।१००
१८७	पपलिभ्यामाणेतया ३।१।६७
९६	पम्हादिभ्या १।४।०१
९१	पयडेर्घ १।४।११०
	पयभजयज्ञाना ग ४।३।९६
०१	पयदुचसुस्म० ४।१।६१
९१	पयावत्यादानाट ४।१।१

पृष्ठ	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
९०	परात्कीय ऋदा३'	१९०	पाञ्जलस्यादेशदिते षा१।८४
१७९	परिचयस्य ज्ञ ३।३।२९	१८०	पादावस्थाउणाद्या ३।१।१८६
१७	परिवाटव्या ड १।४।१०८	१४७	पादिञ्जे १।४।१००
१९	परिगरे वरयार्यलौ १।४।२४	१५१	पादोरव्य द्विस्ति० ३।१।६४
१६	परिह परया फलो १।४।२३	११८	पादिधिण माहमा० ३।१।७८
१८७	परैराति माणे ३।३।३०	२१५	पाद्वृत्तस्य ड० षा२।३८
१९२	परैरेस्त ३।१।८२	१४३	पादो हुप्प दादाद३
१७६	परैर्यस्ते ३।१।२८	६१	पाद्भवादिषु दादा७
१७७	परैर्मसस्य तौ ३।१।८१	१७७	पाद् भासात्स ३।१।५१
१८०	परैर्या षा४।९२	१४७	पाद्यच्छ १।३।०२
१९१	परैर्हा न्तमाण० ३।१।७३	१४८	पाद्य षा ३।३६
१८८	परैश्चयात् तप ३।३।१०	१०	पाद्ययि षे १।३।८
१९०	पर कासम् दिस्त षा१।८३	१६	पान्मुचात्सस्य खड् ३।२।१८
१८८	पलायादुमि से० ३।३।६	१०२	पाभ्यामुणात्तस्य ड ३।१।१
१९२	पलेर्हा-त्या दादा३	१२	पाभ्या के ग्लोप ३।२।८८
२०२	पयय पु दादा१३	५०	पायवस्योऽगमणे० १।४।८८
१६८	पावित्तस्य न्त दादा२०	७३	पायस्य मूले यस्य १ दा०५५
१३०	पयस्त्वा ३।१।१३	१९०	पाल्लियम्यादे ३।३।६
१३९	पयोच्छादिस्त्वादो ३।१।२००	१३	पात्रगावच्छिप्र० ३।४।१४
१४७	पस्याणद्वजा० १।३।०४	१८	पात्रसाभ्या वा ३।१।२०
९३	पहादिभ्यस्तत्र० दादा३०	२११	पात्रस्यति ३।१।७०
१६८	पसुआदिभ्याष्टि० दादा११०	९३	पात्तादिह्रस्तप्रशने दादा६१
९३	पात्ता णा द्द चेत दादा२०	६८	पितृप्रभृतानामि १।३।८०
१७७	पाठम्रादे ३।३।३	२८	पितृप्रभृतानामा० दादा१७
२१९	पाउणन् रा णे षा३। ५	१७	पिपी लिकाया० दादा२५
१०२	पाउणादीनात० दादा७	२०१	पुञ्जतच्छतफस० दादा१७७
२२०	पाआरा फरेडणया दादा२७	१३३	पुञ्जदेर्वा ३।१।३०
१६१	पात्कडात्सर्वन् दादा१०७	१७	पुडपुरयाकस्तर० १।४।२६
१११	पात्खल् छः ३।१।१००	१८८	पुदवाभ्या न ३।१।११०
१६२	पात्खिपन् च्छः ३।१।६	१०४	पुरस्त वा ३।१।२९

पृष्ठ	सूत्र
११	पुरुसे द्वितीयस्यातइ १।३।९
७१	पुन्वस्य पौ १।३।४०
६९	पुन्वाद्याऽहेन० २।३।८
१०८	पूरणे मं २।४।७६
१७५	पेसादेरियस्यादित ३।३।१०
१७५	पेहाविभ्या यस्यैत् ३।३।११
१६४	पा डजिं ३।१।१४
८४	पोत्तादुल्लं १।४।१०
१८०	पाजनिटस्ताप ३।३।६०
१५०	पायाभ्यामि० ३।१।१४७
१	प्रकारमुपेता० १।२।०२
१०६	प्रकारेहा तृतीयाया २।४।८७
६३	प्रभृतिना पञ्च २।३।१३
७	प्रभृत्यर्थयाग १।१।३०
१६१	प्रणायामाव ३।२।
११३	प्रवर्त्तनायामविज्ञौ ३।१।८
१३३	प्रवर्त्तनाया वा ३।१।१०
(फ)	
२०२	फासस्य पुसस्ते ३।१।१२
२५	फासस्य इत्यञ्च ४।१।५६
१३४	फुडस्य ट्यार्डे० ३।१।११
२१०	फुसस्य फुडं सतस्य ४।१।६७
(व)	
८४	वद्धमुक्त्यारिल्ल २।१।१२
३४	वडुवचनेपु तुम्भ० २।१।८७
४	वडुलम् १।१।१
९४	वहर्मगुरकावणि ४।४।९
२८	वह्मारवेरत २।१।३०
१३४	वधरुमहिडे० ४।४।३७
१७२	वधस्य झ ३।३।६९

पृष्ठ	सूत्र
१३८	वधादी ३।१।४०
७८	वा सत्यार्थके १।४।६१
७२	विहवणाभ्या पतं ० १।१।१३
१५	वाभत्यस्य छञ्च १।४।११०
१३८	वाहस्य भाय० ३।१।११६
१६६	वाहस्येञ्जे मसं० ३।२।१६
१५	वुधादीना धस्य हं १।४।११
१८९	वुसइहाभ्या० ४।४।११
१८१	वारवस्य याद् १।१।४३
१७९	वारीं ३।१।४०
१५८	वार्मीं ३।४।२९
१८८	वास्तिन्ताराह ३।१।१४१
(म)	
२२	मणात्त १।१।२२
१६	ममाङ् ३।२।३७
२२५	मयाऽतन्वमाणपु ३।१।१२७
२०२	मरस्य हु ४।१।७०
२०५	मउपसवहवाना० १।१।३९
१३०	मवस्य धुवाभुविमौ ३।१।११
१३	मवस्येसावद् १।४।४६
२०६	मविष्यति ससि० ४।२।
११८	मविष्यति हिस्सो० ३।१।१६
२०७	मजमञ्जकजविज ४।१।७३
१७	मसस्य केवलस्य तौ ३।१।८७
१६९	भावकर्मणारिञ्च ३।२।४०
१८	भावेऽणदाणणातयं १।३।१
१००	भिजाइल्यं शिष्ये १।१।६६
०	भिक्षुप्रभृतिभ्यञ्च १।२।
२०	भीस्ते ३।१।११८
१६	भुजस्य माया वा ३।२।१७

पृष्ठ	सूत्र
२१३	वस्य तत्रे लोप ३११२८
२१०	वस्य या वा ११११०९
१७३	वस्य सतय उद्वस्य ३११६३
९५	वस्तस्य यु सञ्ज्ञते १११८८
१३९	वहस्योहो न। ह्य १११६८
२०४	वहस्योहस्ते १११६९
१३९	वः स्तस्य ३११२३
२१८	वा णे ३११२४
८९	वातात्तेनो ० २११३१
६०	वातादोल २११३४
१२५	वा न्तौ ३११९७
१६६	विउसस्यद्वि सस्य ३११८४
१००	विकारप्रधानयो ० २११६९
१८८	विग वदल्य मीणे १११३१
११	विच्छिये चाऽनुस्वार ११११६
२२७	विजस्याणयो ४११६१
२१६	विदस्य ज ३११३८
५४	विनादिय मे २११२२
१३१	विष्णान्या नमस्य ० ११११२५
६१	विभक्त्यर्थादिष्व ० २११६
५६	विमागेऽधिरपा ० १११३२
०१२	वियत्य वि ४११३८
००८	विषाभ्या हिं के ३१११५६
९९	विषापटादियण् च २११६४
९१	विरोयणादीनामइ ० २११२
३	विरोपण तदन्तस्य १११४१
११९	विसमत्युद्भवश्च ३११५८
१३९	विधस्य तित्तयो १११६३१
४१	वीसाडोनामानडिना २११७३
६	वृद्धरत स्वरेपरस्य १११६

पृष्ठ	सूत्र
८२	वेष्टालिसिन्द्यारत् ११११०
२२६	वेरति वीमस. ४११४१
१८९	वेरदौ स्ते ३११६०
१९४	वरात आ. फडे १११४०
१२३	वेरताऽतेरती. १११८
२०५	वेरुद्धा वा ण ४११८६
२०६	वेर्णे ३१११४५
१८०	वेनरदिद् चोः ३११३९
२२७	वेधचस्य काऽण ४११५५
८४२	वेर्णस्य तीज्रया ३११७५
१९७	वेध्विगिच्छस्य ० १११५०
१७८	वेध्वि तस्येऽदितस्ये ० ३११३३
१८८	वेष्टुस्येयक् ४११५२
१६५	वे. कसस्य नित्यम् १११३०
१२२	वेः कीरस्य फिलरः ३११९१
८५२	वे ङ्कण इणस्य ० ४११९३
१९२	वे परेराञ्च १११४
१६६	व्यजनादेर्दि. ० ३१११७६
३	व्यजनेषु प्रथम ० १११३८
१९३	व्यापुराभ्या करात् ४११९
२२६	व्युत्तिभ्या रिचस्य ४११६०
५२	व्यापारचकरणम् १११३०
१८०	व्यवाभ्या सस्यैति ३११२२९
१८३	व्युद्भवामिये ३११२३३
१३९	व्ययस्य चर यादौ ११११३३
१६६	व्यस्य व ३११३२
	(द)
१२३	शेपे प्रथम ३११६
५८	शेपे षष्ठी २११३१
	(प)

पृष्ठ	सूत्र
१७९	यागं जयस्य जिड ३।३।१८
७	युभ्या च २।१।४
१३	याग्यशक्ययार्मि० १।१।३
१९८	याजन जायस्य० ४।१।८३
(२)	
२२९	रज्जस्य जयो ४।३। ८
१६१	र०स्यत च० ३।२।२०
९६	र्यात्सल १।१। ०
१३७	रभरकखहणठर० ३।१।१२
७०	रात्तोरुत्तरपद० १।४।८०
७५	रायस्याणमिद्वयो० २।१।१८
९२	रायाण् ण्णा० २।१। ६
२०	रायादिभ्य जात् २।१।८
७४	राये सणस्य २।१।१८
१७	रिजाकड १।१।२९
१३७	रियस्येता दीर्घि ३।१।२२०
१३७	रुदस्यान्त० १।२।२७
०१	रुह्विहयोरा ४।१।२२
१६५	रुहस्य घ ३। १२८
२६	रुमस्य राह ४।३।४७
१२७	रुमस्येज्ज ३।१।७
४	राश्र जी १।१।६०

(ल)

१७२	लम्बाद्यस्येद् ३। १६५
१३८	लभादिण् ३।१।४२
१३८	लभादिस्य तड् ३।१।१८
१४७	लवस्य पा बहुलम् ३।१।१७५
१२०	लाउ सात १। १।५
२११	लामेच्छामति लिच्छु ४। १२९
१	लिपस्य लवाऽड० ४।२।४३

पृष्ठ	सूत्र
२११	लिपादड केवलात् ४।२।३
१८	लुमखादाना ह १।४।११३
१३८	लुणस्यज्ज य १।१।१२७
१३९	लुभस्य तिक्तया १।१।७४
२०३	लुपस्य लाव प्रेर० ४।१।६८
२३	लापेऽनुस्वार उत २।१।७
८४	लाभादिभ्यस्तता २।४।१३
१४८	लालस्य स्स १।३।९७
१४९	लालस्येजे ढ १।४।१०१
७	ल्लियस्य णतया ४।३।२१

(व)

११	वस्त ऊदोतो १।३।१५
१८	वचाच्छुत्तराडो ३।१।१२७
१८	वचात् तुत्तर० २।२।६९
१९०	वचान्निष्पत्ति ३।४।६
१६	वज्जादाना वस्यास् १।४।१२
६६	वड्ढस्य वा णमा० ३।२।३९
०३	वड्ढस्येततिपु ४।१।३३
२	वर्णापरि विदुरनु० १।१।५
२२७	वसस्य डा ४।२।२२
१६०	वदादासा ३।१।४७
१८२	वरसस्य वासस्तोता ३। १५२
२०४	वरस रस्य १।१।२५
१८१	वरसे सस्य णामा० ३।३।४०
२०२	वरस्याव्यापारे ४।१।३६
२०३	वरहराभ्या च ४।१।७
१८६	वतमान न्तमाणा० ३।१।१
१८६	वसाच्च ३।३ २१
१२	वसात्तव्य ४।२।१०
२१७	वसात्तव्यस्य ३।१।२७

पृष्ठ सूत्र
 २१३ वस्य तत्रे लोप ३१२८
 २१० वस्य यो वा १४१०१
 १७३ वस्ये सतय वदस्य ३१२६३
 ९५ वस्तस्य वु सर्भन्ते ११०८४
 १३९ वदस्यहा जगद्भव ११४१२८
 २०४ वदस्योहस्ते ०११६९
 १३९ वस्तस्य ३११२३
 २१८ वा णे ३१२२४
 ८९ वातात्तेना ० २१०३१
 २० वातादोलः २१०३४
 १२५ वा न्तौ ३११९७
 २६२ विउसस्य द्वि सस्य ३११८४
 १०० विमारप्रधानयो ० २१०६५
 १८८ विना वदलय मीणे ०१०३१
 ११ विच्छिमे चोऽनुस्वार ११३१६
 २२७ विजस्याणयो ०१०३६१
 २१६ विदस्य ज ३१०३८
 ५४ विनादिय गे २१२२१
 १३१ विष्वाभ्या नमस्य ० ११०१२०
 ६१ विभक्त्यर्थादिष्व ० २१३६
 ५६ विभागेऽनधिरपा ० १११३२
 २१० विषयस्य वि ०१२३८
 २०८ विद्याया हि के ३११८०६
 ९९ विद्यापटाडियञ्च २१०३४
 ९१ विरायणादीनामद् ० २१०३२
 ३ विशेपण तदन्तस्य १११४१
 १६९ निम्नमनुत्तयश्च ३११०८
 १३९ विषयस्य ३१०३८
 ४१ योसादे ३११००
 ४५ २१

पृष्ठ सूत्र
 १२ वेण्डालिसिन्दवारत् ११११०
 २२६ वेरति वीमस, ०११०१
 ८९ वेरदौ स्त ३११६२
 १९४ वेरात जा, कड ०११४०
 १२३ वेरताऽतरता ११०८
 २०५ वक्रदा या य ०११८६
 २०६ वेर्णे ३१११०५
 १८० वनरदिद् चा ३१३१९
 २२७ वविचस्य काऽण ०११५५
 १४२ वर्धणस्य ताज्या ३११७०
 १९७ वधिगिच्छस्य ० ०१११०
 १७८ वधि तः परहितस्य ० ३१३३३
 १८८ वक्रदृश्यद् ०११५२
 १६० व कस्य नित्यम् ०११३०
 १८० वे कारस्य क्स्त्रः ३११९१
 १८० व क्स्त्र इणस्य ०११५२३
 १९५ वे पराश्च ०११०४
 १६६ वज्रनाद्वि ० ३१११७६
 ३ वज्रनु प्रथम ० ११३३८
 १९३ वामुराभ्या कयात् ०१११९
 ५५ वृत्तिभ्या स्त्रिस्य ०१३६०
 ५१ व्यापारव्यकरणम् ११३३०
 १० व्याख्या सस्येति ३१११२२
 १६३ व्युत्पत्तयामिव ३११३३
 १३२ व्यस्य चस्यारदौ ११११३२
 १६१ वरस्य य ३१२३२
 (ग)
 (३) उप प्रथम ३११६
 (४) उप पद्यौ
 (घ)

पृष्ठ	सूत्र
६९	पृष्ठी च शेष २३२६
३	पृष्ठ्या जत्यस्य १११०
	(स)
२२७	सञ्जस्य जयोगां ३३४३
८०	सङ्घेर्ष १४६३
२१७	सणिञ्जहरस्य द्वज ३३३३
२०	सणियमध्वरस्य ० १३४०
७९	सत्तर्ह्य १३६५
८०	सतस्य घोसादौ १३६८
१४०	सहस्यास्वादेद्या ० १४१८
६२	स नपुसकमेक च २३१५
६०	सत्तम्याधिकरण २३३८
६९	सत्तम्या जलाप २३२९
९९	सफने फस्य ह १३८७
५१	समयमार्गयारमि ० २३१६
८	समश्च १३२०
१५४	समश्चिदस्य ख १३४२
२००	समष्टौ मज्जात् ३३७८
२२८	समस्तुसस्य ति ३३६८
१९४	सम फये कोऽनु ० ३३४१
२२१	सम कुचस्य यो ३३१८
१९५	सम कुचयाणि ० ३३१९
२२२	सम कुभस्या ति ह ३३६४
३	समानयात्रिराधे ० १३३९
५	समानया पूर्वस्य ० १३३०
१०२	समानाच्छः १३७६
१८३	समान्या सीयस्य ० ३३१४
१३६	समारभस्यैऽत्तासु ३३८८
६१	समाप्ते प्रथमानिदिष्ट ० २३३२
४७	समानेष्मता १३००

पृष्ठ	सूत्र
७८	समुदायादकस्य २३३२
१४	समुदा हि तां च ३३१०२
११७	समेरसिरसस्य ३३१०
२२२	समा गात्रस्य फ ३३१४
१५०	समाऽञ्जस्यात स ३३१४५
२००	समादिहव्यिहय ३३१८१
१०६	समा धाते ३३४४
१६३	समा नद्धस्य ० ३३२०
१८७	समा माण ३३१७८
१३६	समामुच्छ्रितिमय ३३१९०
३२	समा मेमममममम ३३१७७
२०५	समा हरस्य हा घ ३३१८
१०५	समा हेरत् ३३१९८
५५	सम्प्रदाने चतुर्थी २३२३
२१२	सय य ३३१००
२०४	सरादुपसर्गाद्भौ ३३१८
७६	सरसस्य तथा ० ३३६७
२१७	सलहस्य सघा डे ३३३१
५	सवण दीघ १३३७
२९	सव्यणामादत्ये २३३८
८५	सव्यणामादाऽति ० २३३५
१०९	सव्यस्य सो दे १३१५
५९	सव्यादय सव्यणा ० २३३७
३४	सस्तसस्त तेतवतुञ्ज ० २३३९
२०	सस्तस्य श्रो २३१०
३३	सस्तस्य मममञ्ज ० २३८२
१३०	सस्तदेदीच्छि ३३१०४
६८	सह समानया स १३४३
६८	सहन्तुतायया २३३२४
१३	सहार्थयागे गुणीभूत ३३१०

पृष्ठ	सूत्र
२२१	सकुचादिभ्योणाणां०४३३२
१०५	सखेज्जात्ति २३४८०
१०३	सख्याया ति ० २१७३१
४१	सख्याया ते २१७३१
४०	सख्यायाचका ० २१७३२
२११	समञ्जात्तलापे ४३२६
१९२	सयुक्तेऽनुस्वारस्य ४३४६४
६	सयुक्ते द्वस्य १२११२
३३	साणमाणेऽस्साकमो २११८४
३४	सातातस्तुमार्हिता २११९०
३२	सात ता ममाआ ० २११८०
३२	सातो वयम् २११७६
१९६	साथ ११४३७
६८	सात्पमखस्य ११३४२
८०	सादितधत्ता १० २११६८
२०६	सादो च २१२२७
१४१	सासस्य मो ४३४८०
२२८	सास त ४३३२०
८९	साऽस्मिन् पर्ण ० २३४३०
१६०	साहहदाभ्या डिस् ३१११५
१४१	सिचस्य स्तेसीव ३११२४
१०	सिस्तमासयाणा ति २१२१०
११७	सिहमोषसस्य ४३४८०
२१७	सिचस्य फा निच ड ३३४३९
२२८	सिचस्य सेफ ४३३०५
८०	सीर्याजे १३४६९
१००	सुदुमारस्य सुमल १३४८८
२०	सुद्वेषस्य २११२३
२२८	सुणस्य रुत्रा ये ४३३४८
१८३	सुणस्य साच ३३३१०

पृष्ठ	सूत्र
१६०	सुण य सोच्छि ३११६२
२०५	सुत्तेवा १३१५५
२१६	सुदुर्भ्या च ३३४२३
२१	सुपश्च ११११८
६२	सुप समासतद्धि ० ४३४६५
११०	सुप् तद्धिताभ्या ० २३४१०६
६१	सुप् सुपा वा २३३३
१४२	सुयस्य वास्ततया १३४१३३
१०	सुरभिदुर्भ्यारस्य ४३४६३
२०३	सुवस्येणि स ४२३२९
३४	सेणस्य तुमे २११८९
३२	सेणस्य मपमया २११७९
३२	सेता णा २११७८
२३	सेदणमा भव तस्य भे २११८५
३४	सें तस्तुम्हस्य ० २११८८
२२८	सायस्य वा ४३३६२
३८	स्त्रिया मियम् २११४८
४	स्वरस्य रव्यवधाने ० ११२०
२	स्वराणामत्यष्टिः १११६
६	स्वराददानोर्यट ४३४१
६	स्वराद्यस्य ४३४६२
२	स्वरानन्तरा ण ० ११११०
९	स्वरे वा १३४३
८३	स्वार्थे प्रथमाया २११४
३८	स्तस्य डीप् २११५९
२५	स्तस्य णो २११२१
२८	स्तस्य वा १२११९
३६	स्तस्नाप् २११३४
३१	स्तिन्सयोरो वा २११०४

पृष्ठ.	सूत्र	पृष्ठ	सूत्र
१८३	हृष. ३।३।९	२२८	हिंसाद् या च ४।३।२२
१७३	हृणस्य मं ३।२।७१	२१७	हुणस्य हव ३।४।३४
१८३	हृणस्य हस्य हुरिये १।३।१३	२२९	हुणस्य हवा वा ४।३।२०
२२८	हृणाद्याद् ४।३।११	४७	हुसम्बन्ध० १।१।२३
१९६	हृतयारव्यव. हृतय ० ४।१।५१	५७	हैता २ २।२९
२०५	हरिसस्यारः ४।१।२८	५३	हृत्वर्थय ग सर्वा २ २।४०
१८३	हृत्ति च ४।४।२२	१४७	हर्मो १।३।९०
१३२	हृन्तयार्नरत् ३।१।११२	१४३	हार्त्ति स ३।१।४३
११३	हृमिमोष्यता दीर्घ ३।१।७	२१७	ह स्तव्मस्व ३।४।३५
१४९	हृयिर्दीर्घः ३।१।१४४	१४३	हा स्तस्य फल ३।१।१२७
११४	हिंसादीना मिद् ३।१।२०	१४१	हस्याण सयत्य० ३।१।१३५

इति श्रीजैनसिद्धान्तकोमुदीसूत्राणामकारायनुक्रम ।

पुस्तकप्राप्तिस्थानम्—

श्री अजरचन्द भैरोदान—

सेठियाजैनशास्त्रभण्डार

मोहल्ला मरोटियों का

बीकानेर—(राजपूताना)

श्रीमान् अगरचद भैरोदान सेठिया की जैनपारमार्थिक सस्थाएँ वीकानेर

निम्न लिखित मस्थाएँ मूल धन (Capital ध्रोव्य फण्ड) ₹० ३३७०००) तीन लाख पैंतीस हजार का जो २१०००) इक्कीस हजार रुपये वार्षिक व्याज तथा मकान भाडा प्राता हं उमसे चल रही ह । मूल धन के सिवा मस्थाओं के लिये ७००००) सत्तर हजार रुपये का कीमत के दो विशाल भवन (बिल्डिंग) भी दिये गये ह । इस समय कार्यक्षेत्र विस्तृत कर देने से खर्च भी बढ़ गया हं, श्रीमान् सेठ साहब ने उसकी पूर्ति करने की उत्साह प्रक उदारता दिखाई हे । मूल धन (ध्रोव्य फण्ड) और बिल्डिंग के टूस्टी आपके सुनिर्नात उत्माही ज्येष्ठपुत्र श्रायुत जेठमलजी कर दिये गये ह ।

निम्न लिखित सस्थाओं में पण्डित अध्यापक (मास्टर) अध्यापिका लेखक तथा अन्य कर्मचारी मय मिल कर वर्तमान में ३७ जैन और २३ अजैन कुल ६० व्यक्ति कार्य कर रहे ह ।

विद्यालय (स्थापित विक्रम सं० १९७०)

इस विद्यालय में ब्राह्मी को हिंदी, अंग्रेजी महाजनी (वाणिका धर्मशास्त्र मस्कृत-व्याकरण न्याय साहित्य अलङ्कार चन्द्रशास्त्र प्राकृत आदि का अध्ययन

कराया जाता है, तथा कलकत्ता गवर्नमेन्ट संस्कृत कालेज
आदि की परीक्षा भी दिलाई जाती है । प्रिंटिंगप्रेस
(छापखाना) का तथा व्यापार लाइन का काम और
शास्त्रीय लिपि में सूत्र सिद्धांत लिखने का काम भी
सीखने की इच्छा रखने वाले को सिखाया जाता है ।

इस विद्यालय में मैट्रिक या इन्से अधिक अग्रजों की
घाम्यतावाले जैन विद्यार्थी यदि धार्मिक संस्कृत प्राकृत
का अध्ययन करना चाहे तो उनके लिये, और अनाथ
निराधार जैन बालकों के लिये रहने का स्थान, भोजन
वस्त्र आदि का इन्तजाम किया जाता है । इस विद्या
लय के आश्रित एक व्यायाम (कसरत) शाला है,
जिसमें विद्यार्थियों का व्यायाम कराया जाता है ।

इस विद्यालय के आश्रित एक जैन तत्त्वप्रचारिणी
सभा है जिसमें छात्रों का जैनतत्व सम्यन्धी व्याख्यान
देना सिखाया जाता है ।

श्राविका-पाठशाला

इस पाठशाला में श्राविकाओं को हिन्दी धार्मिक
नैतिक व्यावहारिक शिक्षा तथा सीना पिराना कर्मादा
करना गाथा किनारा बनाना आदि सिखाया जाता है ।

जैन शास्त्रभण्डार-ग्रन्थालय (स्थापित

विक्रम सं० १९७८)

इसमें हस्तलिखित जैनशास्त्र, संस्कृत, प्राकृत,
हिन्दी, गुजराती, अंग्रेजी पुस्तकों का संग्रह यही सौज

इस सस्थाद्वारा—जैन लायब्ररी (जैन पुस्तकालय) सभा, मगडल, ज्ञानभगडार, पापशाला, उपाश्रय आदि ऐसे स्थानों में जहाँ जैनधर्म की पुस्तकें फैलाना हो, वहाँ पर इस ग्रन्थालय में निकली हुई पुस्तकें भेजाने से जा बिना मूल्यही उपलब्ध पुस्तकें उनमें से एक एक प्रति अमुक्त आरमूल्यवाली पुस्तकें आधे मूल्य में ही पाँचों द्वारा भेजी जाती हैं ।

इस सस्था में जहाँ पर जैन धर्म का पढ़ाई होना है वहाँ प्रिन्सिपल, अनाथालय, पाठशाला, श्राविकाश्रम आदि सस्थाओं का ग्रन्थालय में प्रसिद्ध हुई सामाजिक तथा प्रतिक्रमणसूत्र की पुस्तकें भेजाने पर आशीर्षक से ही पाँचों द्वारा भेजी जाती हैं ।

सेठिया जैन प्रिन्सिपल प्रेस (स्थापित वि. स. १९८१)

इस सस्था द्वारा जैनधर्म सम्बन्धी सूत्र सिद्धान्त आदि ग्रन्थ सस्कृत प्राकृत और हिन्दी भाषा में मुद्रित होते हैं ।

सेठिया लामिणापैथिक चिकित्सालय—

इस में रोगियों की चिकित्सा की जाती है तथा बिना मूल्य औषधि भी वितरण की जाती है ॥

निप्रेदक—

विक्रम सं० १९८२ }
कार्तिक शुक्ल १ } व्याकरणान्तर्य न्यायनार्थ—

प० रमानाथ जैन शास्त्री

सेठिया जैनग्रन्थालय

धीकानेर (राजपूताना)

